MILAN KUNDERA

GYVENIMAS YRA KITUR

MILAN
KUNDERA

GYVENIMAS YRA KITUR

Romanas

Iš prancūzų kalbos vertė
Pranas Bieliauskas

Vilnius

UDK 885.0(44)-3
Ku-183

Milan KUNDERA
LA VIE EST
AILLEURS
Gallimard, 2000

ISBN 9986-16-224-6

Turinys

PIRMA DALIS,

arba

POETAS ATEINA Į PASAULĮ

1

Kai poeto motina klausdavo savęs, kur poetas buvo pradėtas, regėdavo tik tris galimybes: arba naktį parke ant suolo, arba vieną popietę poeto tėvo bičiulio bute, arba vieną rytą romantiškame Prahos apylinkių kampelyje.

Kai tą patį klausimą sau užduodavo poeto tėvas, prieidavo prie išvados, kad poetas buvo pradėtas draugo bute, nes tą dieną viskas klojęsi nei šiaip, nei taip. Poeto motina atsisakė eiti pas tėvo bičiulį, juodu du kartus susiginčijo ir du kartus susitaikė, jiems besimylint girgžtelėjo rakinamos gretimo buto durys, jie liovėsi, paskui vėl ėmė mylėtis ir baigė abu labai susinervinę, todėl tėvas ir manė, jog tada jie pradėjo poetą.

Poeto motina niekada nesutiko, kad poetas buvo pradėtas išsinuomotame bute (jame viešpatavo viengungiška netvarka ir ji su pasišlykštėjimu žiūrėjo į sujauktas paklodes, ant kurių tysojo suglamžyta nepažįstamojo pižama), ji taip pat atmetė galimybę, kad poetas buvo pradėtas parke ant suolo, kur ji leidosi įprašoma pasimylėti prieš savo valią ir norą, mat šlykštėjosi manydama, kad parkuose ant suolų mylisi vien prostitutės. Tad jai buvo visiškai aišku, jog poetas galėjo būti pradėtas tik gražų saulėtą rytą papėdėje didžiulės uolos, didingai stūksančios tarp kitų uolų slėnyje, kur sekmadieniais mėgsta vaikštinėti prahiškiai.

Pradėti poetą tokioje aplinkoje tinka dėl daugelio priežasčių: čia vidurdienio saulės apšviestas gamtovaizdis skendi

šviesoje, o ne tamsoje, vadinasi, tai dienos, o ne nakties gamtovaizdis; ši vieta yra pačiame natūralios ir atviros erdvės viduryje, vadinasi, čia galima išskleisti sparnus ir skristi; pagaliau ši vieta ne taip toli nuo paskutinių miesto pastatų. Tai romantiškas gamtovaizdis, nusėtas uolų, tarsi pridygusių nelygioje laukinėje žemėje. Poeto motinai jis turbūt siejosi su tuo, ką ji tada jautė. Ar jos karšta meilė poeto tėvui nebuvo romantiškas kerštas banaliam ir nuobodžiam tėvų gyvenimui? Ar tas iššūkis, kurį ji, turtingų prekybininkų dukra, metė išsirinkdama bepinigį, ką tik mokslus baigusį inžinierių, pačia savo esme nebuvo panašus į laukinį gamtovaizdį?

Poeto motina tada išgyveno didžiąją meilę, nors praėjus kelioms savaitėms po to gražaus ryto uolos papėdėje ją apniko nusivylimas. Iš tikrųjų, kai ji, džiaugsmingai susijaudinusi, pasisakė savo mylimajam, kad jau keletą dienų jos nebekamuoja moteriški negalavimai, šiaip kiekvieną mėnesį reguliariai trikdą jai gyvenimą, inžinierius su pasišlykštėtinu abejingumu (nors mums regis, kad jis tada tik sumišo ir dėjosi abejingas) atsakė, kad jai gal tik kiek sutrikęs fiziologinis ciklas, bet netrukus vėl atgausiantis palaimingąjį ritmą. Poeto motina, pajutusi, kad mylimasis atsisako dalytis su ja viltimis ir džiaugsmais, įsižeidė ir nesikalbėjo su juo iki tos dienos, kai gydytojas patvirtino, jog ji nėščia. Poeto tėvas pasakė pažįstąs ginekologą, kuris slapta išvaduosiąs juodu iš rūpesčių, ir motina puolė į ašaras.

Ak, tos jaudinamos maištų pabaigos! Iš pradžių su jaunojo inžinieriaus vardu lūpose ji sukilo prieš savo tėvus, o paskui parlėkė jų prašyti, kad jie padėtų jį perkalbėti. Tėvai jos nenuvylė: susirado inžinierių, atvirai su juo pasišnekėjo, ir šis, aiškiai suprasdamas, kad niekur nedings, sutiko su pompastiškomis vestuvėmis, o už tai, kad nesispyriojo, gavo dar ir nemenką kraitį, kuris leido jam pradėti nuosavą statybų verslą; paskui susikrovė savo kuklų labą į porą lagaminų ir per-

sikraustė į vilą, kur jaunamartė gyveno su tėvais nuo pat gimimo dienos.

Tačiau greita inžinieriaus kapituliacija nesukliudė poeto motinai suprasti, kad tas nuotykis, į kurį ji lengvabūdiškai leidosi pagauta nuostabaus – kaip jai atrodė – svaigulio, nėra didžioji abipusė meilė, į kurią ji manė turinti visišką teisę. Jos tėvas buvo dviejų klestinčių parduotuvių Prahoje savininkas, todėl ir duktė pripažino subalansuotų sąskaitų moralę; kadangi viską investavo į meilę (argi dėl meilės vos neišdavė savo tėvų ir ramaus jų židinio?), norėjo, kad ir jos partneris įneštų į bendrą kasą lygią jausmų dalį. Stengdamasi atitaisyti neteisybę, ji ketino iš bendros kasos pasiimti tai, ką buvo įdėjusi, todėl po sutuoktuvių su vyru elgėsi griežtai ir išdidžiai.

Poeto motinos sesuo buvo ką tik išsikėlusi iš šeimos vilos (ji ištekėjo ir išsinuomojo butą Prahos centre), tad senasis prekybininkas su žmona liko gyventi pirmame aukšte, o inžinierius ir jų dukra užėmė virš jų tris kambarius – du didelius ir vieną mažą, – apstatytus taip, kaip juos buvo apstatęs jaunamartės tėvas, kai prieš dvidešimt metų statydinosi vilą. Inžinierius dovanų gavo visiškai įrengtus kambarius, ir tam tikru atžvilgiu jam tai buvo didelė dovana, nes, be labo dviejuose minėtuose lagaminuose, jis nieko daugiau neturėjo; vis dėlto pasiūlė šį bei tą pertvarkius mažumėlę pakeisti kambarių vaizdą. Tačiau poeto motina jokiu būdu nenorėjo sutikti, kad žmogus, kuris ją siuntė po ginekologo peiliu, sujauktų seną įprastą kambarių dvasią, sugriautų per dvidešimt metų įsigalėjusią rutiną, kupiną tarpusavio meilės ir saugumo.

Jaunasis inžinierius dar ir šį kartą pasidavė be mūšio: leido sau tik nedrąsiai užginčyti vieną dalyką, kurio negalime nutylėti: jaunavedžių kambaryje stovėjo nedidelis stalelis, o ant tvirtos jo kojos – sunki apskrita pilkojo marmuro plokštė su nuogo vyro statulėle; kairėje rankoje vyras laikė lyrą, atremtą į apskritą šlaunį; dešinė ranka buvo jausmingai atmesta,

tarsi pirštais jis būtų ką tik stipriai perbraukęs per stygas, dešinė koja atstatyta priekin, galva švelniai palenkta, o akys žvelgė į dangų. Dar pridurkime, kad vyro veidas buvo nepaprastai dailus, plaukai susigarbiniavę, o baltas gipsas, iš kurio buvo nulipdyta statulėlė, teikė figūrai švelnaus moteriškumo arba *dieviško* nekaltumo; mes, beje, neatsitiktinai pavartojome žodį „dieviškas“: pjedestale išrėžtas užrašas bylojo, kad vyras su lyra – graikų dievas Apolonas.

Tačiau poeto motina retai galėdavo į vyrą su lyra žiūrėti neniršdama. Dažniausiai jos žvilgsnis užkliūdavo už jo užpakalio; kartais inžinierius ant jo užmaudavo skrybėlę, kartais ant dailios jo galvos pakabindavo batą, o kartais užmesdavo dvokiančią kojinę, ir tai buvo bjauriausias mūzų valdovo išniekinimas.

Kad poeto motiną visa tai varė iš kantrybės, kalta ne vien humoro stoka: iš tikrųjų ji visai teisingai manė, kad kabindamas kojinę ant Apolono kūno, tokiu piktu pokštu, vyras leido jai suprasti tai, ką mandagiai nutylėdavo, – jog atmeta jos pasaulį ir kapituliuoja prieš jį tik laikinai.

Taigi alebastrinis daiktas virto tikru senuoju dievu, tai yra antgamtine būtybe, kuri ėmė kištis į žmonių pasaulį, jaukti jų likimus ir atskleisti jų paslaptis. Jaunamartė žiūrėjo į jį kaip į savo sąjungininką, ir jos svajinga moteriška prigimtis pavertė jį gyva būtybe, kurios akys kartais sužibėdavo lyg vilkdalgis, o burna imdavo kvėpuoti. Ji tiesiog įsimylėjo tą mažą nuogą jaunuklį, kuris jos akyse ir tikriausiai vien tik dėl jos buvo taip žeminamas. Žiūrėdavo į jo žavų veidelį ir troško, kad augantis pilve kūdikis būtų panašus į šį dailų jos vyro priešą. Troško, kad būtų toks į jį panašus, jog ji galėtų įsivaizduoti, kad ją apvaisino ne sutuoktinis, o šis jaunuolis. Meldė, kad savo stebuklinga galia jis išlygintų gemalo bruožus, permodeliuotų ir pakeistų juos taip, kaip kadaise pasielgė Ticianas, tapydamas paveikslą mokinio sugadintoje drobėje.

Instinktyviai sekdama Mergele Marija, tapusia motina be vyro įsikišimo ir todėl virtusia idealu motiniškos meilės, kur vyras nekliudo ir nesėja sumaišties, akiplėšiškai panoro savo kūdikį pavadinti Apolonu, nes šis vardas jai reiškė *tą, kuris neturi žmogaus tėvo.* Bet nuvokė, kad su tokiu pretenzingu vardu sūnui bus sunku gyventi ir visi šaipysis ne tik iš jo, bet ir jos. Tad ėmė ieškoti čekiško vardo, verto jaunojo graikų dievo, ir jai į galvą toptelėjo Jaromilo vardas, kuris reiškia tą, *kuris myli pavasarį, arba tą, kurį myli pavasaris,* – ir visi šiam jos pasirinkimui pritarė.

Beje, kaip tik pavasarį, per patį alyvų žydėjimą, ją išvežė ligoninėn; ten po kelių valandų kančios ant suteptos pasaulio paklodės iš jos kūno ir išslydo jaunasis poetas.

2

Paskui poetas buvo paguldytas į lopšį šalia jos lovos, ir ji išgirdo nuostabų jo verksmą; jos maudžiantį kūną užliejo pasididžiavimas. Nepavydėkim kūnui to puikavimosi – iki tol jam, nors gana gražiai sudėtam, nebuvo kuo didžiuotis: žinoma, strėnos buvo nelabai išraiškingos, kojos mažumėlę per trumpos, bet užtat krūtinė nepaprastai jauna, o po plonais plaukais (tokiais plonyčiais, kad būdavo sunku juos sušukuoti) veidas gal ir neakino grožiu, tačiau buvo kukliai žavus.

Mama visada juto esanti veikiau kukli nei žavi mergina, juolab kad nuo vaikystės gyveno su vyresniąja seserimi, kuri nuostabiai šoko, rengėsi pas geriausią Prahos siuvėją ir su teniso rakete rankoje lengvai brovėsi į prašmatnių vyrų pasaulį, atsukusi tėvų namams nugarą, ir nė kiek nesivaržė. Akiplėšiškas sesers veržlumas tik dar labiau sustiprino niūrų Mamos kuklumą, užtat protestuodama ji pamėgo jausmingą knygų ir muzikos rimtį.

Žinoma, prieš susipažindama su inžinieriumi, ji draugavo su vienu vaikinu, medicinos studentu, tėvų draugų sūnumi, bet šis ryšys jos kūnui nesuteikė didesnio pasitikėjimo. Jo iniciatyva pasimylėjusi su juo vasarnamyje, kitą dieną nutraukė santykius nusiminusi ir įsitikinusi, kad niekad nei savo jausmais, nei protu nepatirs didžiosios meilės. O kadangi buvo ką tik išlaikiusi brandos egzaminus, pareiškė, kad nori rasti savo gyvenimo prasmę darbe ir todėl nusprendė stoti (nors tėvas, praktiškas žmogus, nepritarė) į filologijos fakultetą.

Jos nusivylęs kūnas jau buvo praleidęs keturis ar penkis mėnesius plačiame universiteto auditorijos suole, kai vieną dieną gatvėje ji sutiko jauną akiplėšą inžinierių, ir šis pasikvietė ją, o po trijų pasimatymų paėmė. O kadangi šį kartą kūnas (labai ją nustebindamas) liko visiškai patenkintas, siela greitai užmiršo visas universitetinės karjeros ambicijas ir (kaip kad visada elgiasi išmintinga siela) puolė padėti kūnui: mielai sutiko su inžinieriaus mintimis, pritarė linksmam jo nerūpestingumui ir žaviam neatsakingumui. Žinodama, kad šios savybės nepriimtinos jos šeimai, ji pati pasistengė jas priimti kaip savas, nes jų veikiamas liūdnas ir kuklus kūnas liovėsi abejojęs ir, jos nuostabai, ėmė mėgautis savimi.

Ar dabar pasijuto laiminga? Nevisiškai: blaškėsi tarp abejonių ir pasitikėjimo; kai nusirenginėdavo priešais veidrodį, žiūrėdavo į save jo akimis ir kartais atrodydavo sau gundanti, kartais – tikra nuobodybė. Atidavė savo kūną kito žmogaus akių malonei ir pasijuto nelabai tvirtai.

Tačiau nors blaškėsi tarp vilties ir abejonių, galutinai išsivadavo iš ankstesnės rezignacijos; sesers teniso raketė daugiau jos nebetrikdė, kūnas pagaliau pasijuto esąs kūnu, ir ji suprato, kad taip gyventi – gražu. Troško, jog šis naujas gyvenimas nebūtų vien tik naujas apgaulingas pažadas, bet taptų ilgai tverianèia tikrove; troško, kad inžinierius ją išplėštų iš auditorijos suolo ir tėvų namų ir meilės nuotykį paverstų gyvenimo nuotykiu. Todėl nėštumą sutiko džiūgaudama: įsivaizdavo save, inžinierių, kūdikį – visą šią trijulę – kylant į žvaigždes ir pripildant visą pasaulį.

Ankstesniame skyriuje jau paaiškinome: Mama labai greit suprato, kad žmogus, kuris ieškojo meilės nuotykių, baiminosi gyvenimo nuotykių ir visiškai netroško kartu su ja skristi į žvaigždes. Bet mums akivaizdu, kad šį kartą jos pasitikėjimo nesugniuždė mylimojo šaltumas. Nors kai kas labai svarbaus iš tikrųjų pasikeitė. Motinos kūnas, kuris vis dar pri-

klausė nuo mylimojo akių malonės, ką tik pradėjo naują savo istorijos tarpsnį: liovęsis būti kūnu kitų akims, tapo kūnu kažkam, kas dar negebėjo matyti. Išorinis apvalkalas jau nebuvo toks svarbus; jos kūną lietė kitas kūnas vidine, dar niekieno nematyta membrana. Išorinio pasaulio akys matė tik neesminę jo pusę, ir net inžinieriaus nuomonė tam kūnui nieko nereiškė, ji negalėjo paveikti jo didžiosios lemties; kūnas galiausiai įgavo visišką nepriklausomybę ir autonomiją; vis labiau didėjantis ir bjaurėjantis pilvas jos kūnui buvo tarsi besiplečiantis išdidumo rezervuaras.

Po gimdymo Mamos kūnas pradėjo naują gyvenimo tarpsnį. Kai pirmąkart pajuto apgraibom ieškančias sūnaus lūpas žindant krūtį, saldus drebulys perbėgo krūtine ir pasklido visame kūne; tai buvo ne vien mylimojo glamonė, bet šis tas daugiau: didžiulė rami laimė, didžiulė palaiminga ramybė. Tokio jausmo anksčiau dar niekad nebuvo patyrusi; kai mylimasis bučiuodavo jai krūtinę, jusdavo, kad toji akimirka tik atperka ištisas abejonių ir nusivylimo valandas; dabar žinojo, kad prisispaudusios prie krūties lūpos byloja amžiną prisirišimą, dėl kurio gali būti tikra.

Buvo dar vienas dalykas: kai mylimasis liesdavo nuogą jos kūną, ji visada jausdavo gėdą; kai juodu suartėdavo, suartėdami peržengdavo kitoniškumo ribas ir apsikabinimo akimirka svaigindavo tik todėl, kad buvo tik akimirka. Gėda visada būdraudavo, ji sudirgindavo meilę, bet sykiu nenuleisdavo akių nuo kūno, bijodama, kad jis neatsiduotų visas. Bet šį kartą gėda išnyko – buvo sunaikinta. Abu kūnai atsiverdavo vienas kitam visom savo porom – jie neturėjo ko slėpti.

Dar niekad ji nebuvo taip atsidavusi kitam kūnui ir dar niekad kitas kūnas nebuvo taip atsidavęs jai. Mylimasis mėgavosi jos pilvu, nors niekad jame negyveno, jis lietė jos krūtis, nors niekad iš jų negėrė. Ak, maitinimas krūtimi! Ji meiliai stebėdavo žuviškus bedantės burnos judesius ir įsivaizduo-

davo, kad su jos pienu sūnus geria jos mintis, fantazijas ir svajones.

Tai buvo *žemiškas rojus*: kūnas galėjo būti savim – jam nereikėjo dangstytis figos lapu; juodu plūduriavo beribėje ramioje laiko tėkmėje: gyveno kartu, kaip Adomas su Ieva, kol dar nebuvo atsikandę obuolio nuo pažinimo medžio; jų kūnai gyveno nepažindami nei gėrio, nei blogio. Ir ne tik: Rojuje nebuvo nei bjaurumo, nei grožio, tad visa, iš ko susidėjo kūnas, nebuvo nei gražu, nei bjauru – tik labai žavu; nors ir bedantės, žavios buvo dantenos, žavus užpakaliukas, žavūs vidurėliai, – o jų darbas buvo atidžiai stebimas, – ir žavūs šeriukai, styrantys ant groteskiško kiaušo. Ji atidžiai stebėjo, kaip sūnelis riaugėja, siusioja ar kakoja, ir rūpinosi juo ne kaip seselė, atsakinga už naujagimio sveikatą; ne, ji stebėjo visus fiziologinius kūno procesus su *didžiule meile.*

Tai buvo kažkas visiškai nauja – juk nuo pat vaikystės Mama jautė begalinį pasišlykštėjimą ne tik savo, bet ir kitų žmonių kūnais; jai buvo baisus pažeminimas sėdėti tualete (pirmiausia visada turėdavo įsitikinti, kad niekas jos nemato ten įeinant), ir net buvo toks laiko tarpas, kai gėdydavosi valgyti kitiems matant, nes kramtyti maistą ir jį ryti jai atrodydavo šlykštu. Keista, bet dabar sūnaus gyvuliškumas, pakylėtas virš bet kokios bjaurasties, tarsi apvalė ir pateisino jos kūną. Pieno lašas, kuris kartais likdavo ant susiraukšlėjusio spenelio, jai atrodydavo toks pat poetiškas kaip rasos lašas; dažnai ji lengvai spustelėdavo vieną krūtį, kad galėtų pažiūrėti, kaip tas stebuklingas lašas atrodo; paimdavo jį didžiuoju pirštu ir paragaudavo – sakydavo norinti žinoti, kuo maitina savo kūdikį, bet iš tikrųjų trokšdavo pajusti savo kūno skonį; pienas jai atrodė skanus, todėl ji susitaikė ir su kitais savo kūno skysčiais bei išskyromis ir ėmė patikti pati sau: kūnas jai atrodė mielas, įprastas ir reikalingas kaip visi natūralūs dalykai – medis, krūmas ar vanduo.

Deja, ji taip džiaugėsi savo kūnu, kad jį apleido; vieną dieną pamatė, jog jau per vėlu: pilvo oda susiraukšlėjusi, nusėta balkšvais dryžiais ir jau ne glotniai gobia kūną, o panaši į prairusį apvalkalą. Keista, ji nepuolė į neviltį. Net susiraukšlėjus pilvui Mamos kūnas buvo laimingas – juk tai buvo kūnas akims, kurios matė tik neaiškias pasaulio apybraižas ir nežinojo (juk tai buvo *Rojaus* akys), kad egzistuoja žiaurus pasaulis, kuriame kūnai skirstomi į bjaurius ir gražius.

Tačiau jei šito skirtumo nematė kūdikio akys, jį, žinoma, matė akys sutuoktinio, kuris, gimus Jaromilui, pamėgino su ja susitaikyti. Jis tai matė pernelyg gerai. Po labai ilgos pertraukos juodu vėl pradėjo mylėtis, bet dabar viskas buvo ne taip kaip anksčiau: kūniškajai meilei jie atsiduodavo banaliomis ir diskretiškomis akimirkomis, mylėdavosi tamsoje ir nuosaikiai. Mamai, aišku, tai tiko: žinodama, kad jos kūnas tapo bjaurus, ji būgštavo, jog atsiduodama karštoms ir aistringoms glamonėms gali prarasti mielą vidinę ramybę, kurią jai teikė sūnus.

Ne, ne, ji niekad nepamirš, kad vyras jai padovanojo kupiną abejonių malonumą, o sūnus – kupiną laimės ramybę; tad ir toliau nuolat būdama šalia jo (jis jau šliaužiojo, jau vaikščiojo, jau kalbėjo) tebeieškojo sau stiprybės. Sūnus sunkiai susirgo, ir ji budėjo dvi savaites beveik nesudėdama bluosto šalia karščiuojančio, mėšlungiškų traukulių tampomo kūdikio; tą laiką ji taip pat mažne kliedėjo, o kai liga ėmė trauktis, pasijuto lyg perėjusi mirusiųjų karalystę su sūnaus kūnu ant rankų ir vėl su juo grįžusi; ji tarė sau, kad po šio drauge patirto išmėginimo jau niekas niekada negalės jų išskirti.

Vyro kūnas, įspraustas į kostiumą ar pižamą, santūrus ir uždaras, tolo nuo jos sulig kiekviena diena nusinešdamas dalį intymumo, tačiau sūnaus kūnas kiekvieną akimirką priklausė nuo jos; žinoma, jau nebežindė jo, tačiau mokė jį sėdėt ant puodo, aprengdavo ir nurengdavo, tvarkydavo jam plaukus ir

drabužėlius, kiekvieną dieną bendravo su jo viduriais per valgius, kuriuos su meile jam taisydavo. Kai, sulaukęs ketverių metukų, prarado apetitą, ji pasidarė jam griežta; privertusi jį valgyti pajuto, kad ji jam ne tik draugė, bet ir jo kūno *valdovė*; tas kūnas maištavo, atsisakė ryti, bet buvo priverstas paklusti; su keistu pasitenkinimu ji stebėjo tą bergždžią pasipriešinimą ir kapituliaciją, tą ploną kaklelį, kuriuo nenoriai slinkdavo prarytas kąsnis.

Ak, tas sūnaus kūnas – jos namai ir Rojus, jos karalystė...

3

O sūnaus siela? Ar jo siela irgi nebuvo jos karalystė? O taip, taip! Kai Jaromilas pirmąkart ištarė žodį ir tas žodis buvo *mama*, ji pasijuto pašėlusiai laiminga; tarė sau, kad sūnaus protas, kuris žino tik vienintelę sąvoką, mąsto tik apie ją vieną, ir kad ateityje, kai jo protas sutvirtės, išsišakos ir praturtės, ji amžinai liks jo šaknimis. Maloniai padrąsinta, ėmė rūpestingai stebėti kiekvieną sūnaus mėginimą reikšti mintis žodžiais, ir suprasdama, kad gyvenimas ilgas, o žmogaus atmintis trapi, nusipirko užrašų knygelę granato spalvos viršeliais ir ėmė užrašinėti viską, ką tik išgirsdavo iš sūnaus lūpų.

Tad jei žvilgtelėsim į Mamos dienoraštį, pamatysim, kad po žodžio *mama* sūnus greitai pradėjo tarti kitus žodžius, tačiau žodis *tėtis* tebuvo septintas po žodžių *senelė, senelis, ciūciukas, tutu, dudu* ir *pipi*. Po šių paprastų žodžių (Mamos dienoraštyje prie visų jų buvo trumpas komentaras ir data) aptinkame ir pirmus trumpučius sakinius. Sužinome, kad gerokai prieš antrąjį gimtadienį jis ištarė: *Mama miela*. Dar po keleto savaičių pasakė: *Mama bjauri*. Dėl šio sakinio, kurį jis ištarė, kai Mama atsisakė jam duoti žemuogių sirupo prieš pietus, gavo per užpakaliuką ir ašarodamas sušuko: *Noriu kitos mamos!* Užtat po savaitės suteikė Mamai daug džiaugsmo pareikšdamas: *Mano mama – gražiausia pasaulyje!* Kitą sykį pasakė: *Mama, aš tave sučiulpsiu lyg ledinuką*, iškišo liežuvį ir ėmė laižyti motinos veidą.

Peršokę keletą puslapių, aptinkame sakinį, kuris patraukia

mūsų dėmesį rimu. Senelis buvo pažadėjęs Jaromilui duoti bandelę su šokoladu, bet paskui užmiršo savo pažadą ir bandelę suvalgė. Jaromilas pasijuto apgautas, labai supyko ir keletą kartų pakartojo: *Negeras senelis pavogė mano bandelę.* Tam tikra prasme ši frazė lygintina su ankstesniąja: *Mama bjauri*, bet šį kartą jis negavo per užpakalį, nes visi ėmė juoktis, net pats senelis, o paskui visa šeima dažnai su malonumu kartodavo šiuos žodžius, ir, žinoma, šitai neprasprūdo pro įžvalgiojo Jaromilo ausis. Jis, be abejo, nesuprato savo sėkmės priežasties, tačiau mes labai gerai žinome, kad tik rimas išgelbėjo jį nuo pylos ir kad pirmą kartą jis pajuto magišką poezijos galią.

Kituose dienoraščio puslapiuose tokių rimuotų jo samprotavimų dar daugiau, ir iš motinos komentarų aiškiai matyti, kad šeimai jie buvo džiaugsmo ir pasitenkinimo šaltinis. Šit, pavyzdžiui, glaustas tarnaitės Anos portretas: *Tarnaitė Ana sulinkusi kaip bananas.* Dar toliau skaitome: *Į miškus traukiam, širdelė džiaugias.* Mama manė, kad ši poetinė veikla randasi ne tik iš įgimto Jaromilo talento, bet ir iš vaikiškų eilėraštukų, kurių ji skaitė jam tiek daug, kad jis lengvai galėjo patikėti, jog čekų kalba susideda vien iš trochėjų. Bet čia turime Mamą pataisyti: svarbesnį vaidmenį nei talentas ar literatūros pavyzdžiai čia suvaidino senelis, blaivus praktiškas žmogus ir karštas poezijos priešas, kuris tyčia sugalvodavo kvailiausių dvieilių ir paslapčia jų išmokydavo savo vaikaitį.

Jaromilas tuoj pastebėjo, kad jo žodžių klausomasi labai atidžiai, ir pradėjo atitinkamai elgtis; iš pradžių naudojosi kalba, kad būtų suprastas, o dabar kalbėjo, jog išgirstų pritarimą, susižavėjimą ar juoką. Jau iš anksto džiaugdavosi, kokį įspūdį jo žodžiai padarys kitiems, ir jei kartais nesulaukdavo trokštamos reakcijos, pasistengdavo patraukti dėmesį nepadoriomis pastabomis. Tai ne visada pavykdavo; kai sykį tė-

čiui ir Mamai pasakė: *Jūs visi baugšai* (žodį „baugšai“ buvo išgirdęs iš berniuko gretimam sode ir prisiminė, kad kiti berniūkščiai labai juokėsi), tėtis jam skėlė antausį.

Paskui ėmė atidžiai stebėti, kaip jo pasakytus žodžius vertina suaugę žmonės: kam pritaria, kam nepritaria ir kas juos stebina; vieną dieną, kai su motina buvo sode, ištarė frazę, įkvėptą graudžių senelės verkšlenimų: *Mama, gyvenimas – lyg tos piktžolės.*

Sunku atspėti, ką norėjo pasakyti – tikriausiai neturėjo omenyje akiplėšiško bergždumo ar bergždžio akiplėšiškumo, būdingo atsitiktinai augančioms žolėms, veikiau norėjo pasakyti iš esmės gana miglotą mintį, kad gyvenimas yra liūdnas ir bergždžias. Nors pasakė kai ką kita, nei norėjo pasakyti, tie žodžiai padarė didžiulį įspūdį; Mama nutilo, paglostė jam plaukus ir pažiūrėjo į akis vilgšnu žvilgsniu. Tas pritariamas žvilgsnis taip apsvaigino Jaromilą, kad jis panoro dar sykį jį pamatyti. Juodviem vaikštinėjant, paspyrė akmenėlį, paskui tarė: *Mama, aš paspyriau akmenėlį, ir dabar man taip jo gaila, kad noriu jį paglostyti,* – ir iš tikrųjų pasilenkė ir paglostė.

Mama buvo įsitikinusi, kad sūnus ne tik gabus (skaityti išmoko būdamas penkerių), bet ir nepaprastai jautrus, nepanašus į kitus vaikus. Savo nuomone ji dalydavosi su seneliu ir senele, o Jaromilas, tyliai žaisdamas su kareivėliais ar arkliuku, labai susidomėjęs klausydavosi. Įdėmiai dėbtelėdavo svečiams į akis ir žavėdamasis savimi įsivaizduodavo, kad toms akims jis atrodo ypatingas ir nepaprastas vaikas, gal net visai ne vaikas.

Artėjant šeštajam gimtadieniui ir likus keliems mėnesiams iki mokslo metų pradžios, šeima užsispyrė, kad jis privalo turėti atskirą kambarį ir miegoti vienas. Mama gailestavo prabėgusio laiko, bet sutiko. Susitarė su vyru, kad sūnui gimimo dienos proga padovanos trečią, patį mažiausią kambarį viršuje, nupirks sofą ir kitus baldus, tinkamus vaiko kambariui:

knygų lentynėlę, veidrodį, kuris įpratins jį prie švaros, ir nedidelį rašomąjį stalą.

Tėtis pasiūlė kambarį papuošti Jaromilo piešiniais ir nieko nelaukdamas pradėjo rėminti vaikiškas terliones, vaizduojančias sodus ir obelis. Tada prie jo priėjo Mama ir tarė: „Norėčiau šio to tavęs paprašyti". Vyras pažiūrėjo į ją, o ji, sykiu nedrąsiai ir ryžtingai, kalbėjo toliau: „Norėčiau gauti popieriaus lapų ir dažų". Paskui atsisėdo prie stalo savo kambaryje, pasidėjo priešais popieriaus lapą ir ilgai vedžiojo pieštuku raides; tada padažė teptuką į raudoną tušą ir ėmė piešti raides – pirmiausia didžiąją „G". Po „G" ėjo „y", paskui visas sakinys: *Gyvenimas – lyg tos piktžolės.* Apžiūrėjo savo kūrinį ir pasijuto patenkinta: raidės buvo tiesios ir beveik vienodos; vis dėlto paėmė naują popieriaus lapą, dar sykį užrašė sakinį ir ėmė jį spalvinti, šįkart tamsiai mėlynai, nes jai atrodė, kad ši spalva daug geriau dera prie nenusakomu liūdesiu paženklintos sūnaus maksimos.

Paskui prisiminė, kad Jaromilas kažkada pasakė: *Negeras senelis pavogė mano bandelę*, ir su laiminga šypsena pradėjo rašyti (šįkart ryškiu raudonu tušu): *Mūsų seneliui labai patinka bandelės.* Tada, paslaptingai šypsodamasi, dar prisiminė *Visi jūs baugšai*, bet susilaikė, to įžeidimo neperrašė, o nupiešė (žaliai) *Į miškus traukiam, širdelė džiaugias*, paskui (violetine spalva): *Mūsų Ana sulinkus kaip bananas* (Jaromilas, aišku, buvo pasakęs „tarnaitė Ana", bet tas žodis motinai pasirodė įžeidus), vėliau prisiminė, kad Jaromilas sykį pasilenkė paglostyti akmenėlio ir, kiek pagalvojusi, ėmė rašyti (dangiškai mėlyna spalva): *Aš negalėčiau nuskriausti net akmenėlio* ir pagaliau, kiek sutrikusi, bet su dideliu malonumu nupiešė (oranžine spalva): *Mamyte, aš noriu tave sučiulpti kaip ledinuką*, ir galiausiai (aukso raidėm): *Mano mama – gražiausia pasaulyje.*

Gimimo dienos išvakarėse tėvai išsiuntė labai susijaudinu-

sį Jaromilą miegoti pas senelę, o patys ėmė statyti baldus ir puošti sienas. Kitą rytą, kai pasikvietė vaiką į pertvarkytą kambarį, Mama atrodė susierzinusi, tačiau Jaromilas nieko nedarė, kad tą susierzinimą išsklaidytų; vaikas buvo priblokštas ir nieko nekalbėjo; didžiausią susidomėjimą (jį rodė menkai ir nedrąsiai) jam sukėlė rašomasis stalas – keistas baldas, panašus į mokyklinį suolą su atvožiama ir užvožiama lenta (po ja buvo vietos sąsiuviniams ir knygoms), pritvirtinta prie kėdės.

– Na, ką pasakysi? Ar tau patinka? – nekantriai paklausė Mama.

– Taip, patinka, – atsakė vaikas.

– O kas patinka labiausiai? – pasiteiravo senelis, nuo durų slenksčio su senele stebėdamas ilgai lauktą sceną.

– Stalas, – atsakė vaikas. Atsisėdo ir ėmė atvožinėti ir užvožinėti jo viršų.

– O ką pasakysi apie paveikslus? – paklausė tėtis rodydamas įrėmintus piešinius.

Vaikas pakėlė galvą ir nusišypsojo.

– Aš juos žinau.

– O kaip jie tau atrodo sukabinti ant sienos?

Tebesėdėdamas prie stalo vaikas linktelėjo galva – norėjo pasakyti, kad piešiniai ant sienos jam patinka.

Mamai suspaudė širdį, ir ji panoro dingti iš kambario. Bet niekur nedingo – nes juk negalėjo sutikti, kad įrėminti ir ant sienų sukabinti užrašai būtų nutylėti, – tą tylą būtų supratusi kaip pasmerkimą. Tad pasakė: „Pažiūrėk į tuos užrašus“.

Vaikas sėdėjo nuleidęs galvą ir žiūrėjo į stalo vidų.

– Žinai, aš norėjau... – kalbėjo toliau labai sutrikusi, – norėjau, kad prisimintum, kaip augai nuo lopšio iki mokyklos – juk buvai mažas protingas berniukas ir mūsų visų džiaugsmas... – Tai pasakė tarsi atsiprašinėdama ir susijaudinusi, keletą sykių pakartojo tą patį. Galiausiai, nežinodama, ką sakyti, nutilo.

Bet ji klydo manydama, kad Jaromilas nejuto dėkingumo už dovaną. Žinoma, jis nežinojo, ką pasakyti, tačiau ne dėl to, kad buvo nepatenkintas; visada didžiuodamasis savo pasakytais žodžiais, nenorėjo jų leisti vėjais. Dabar, matydamas juos taip rūpestingai perrašytus tušu ir įrėmintus, pajuto sėkmės jausmą, tokios didžiulės ir netikėtos sėkmės, kad nežinojo, ką atsakyti, ir suglumo; suprasdamas esąs *vaikas, sakantis nepaprastus žodžius*, žinojo, kad šis vaikas šią akimirką irgi turėtų pasakyti ką nors nepaprasta, tačiau jo protelis nieko nepaprasta nesugalvojo, ir jis nuleido galvą. Bet kai akies krašteliu pamatė ant sienos savo žodžius, tarsi suakmenėjusius ir tvaresnius bei didesnius už jį patį, jam susvaigo galva; jam pasirodė, kad šit jį supa jo paties esybė ir jo tiek daug, jog jo vieno pilnas visas kambarys ir visas namas.

4

Prieš pradėdamas lankyti mokyklą, Jaromilas jau mokėjo skaityti ir rašyti, tad Mama nusprendė, kad jis iškart gali eiti į antrą klasę. Gavo specialų ministerijos leidimą, ir Jaromilas, išlaikęs prieš komisiją egzaminus, galėjo sėstis į suolą su metais vyresniais mokiniais. Mokykloje visi juo žavėjosi, todėl klasė jam atrodė tarsi tėvų namų atspindys. Motinos dieną mokiniai rodė, ką paruošę šiai mokyklos šventei. Jaromilas paskutinis užlipo į sceną ir padeklamavo jaudinamą eilėraštuką, už kurį tėvai jį apdovanojo karštais plojimais.

Tačiau netrukus jis suprato, kad, be plojančios auditorijos, yra ir tokių, kurie jį stebi priešiškai nusiteikę. Vieną dieną, laukdamas sausakimšame priimamajame savo eilės pas dantų gydytoją, Jaromilas susitiko klasės draugą. Jiedu stovėjo vienas šalia kito nugara atsikolę į langą, ir Jaromilas pastebėjo, kad, maloniai šypsodamasis, jų klausosi senas ponas. Padrąsintas šito susidomėjimo, paklausė draugą (kiek pakeldamas balsą, kad visi girdėtų), ką šis darytų, jei taptų švietimo ministru. Kadangi draugas nežinojo, ką atsakyti, pats ėmė samprotauti, – tai jam buvo visai nesunku, – užteko tik pakartoti senelio šnekas, kuriomis tas Jaromilą nuolat linksmindavo. Tad jei Jaromilas taptų švietimo ministru, mokiniai mokytųsi du mėnesius, o dešimt mėnesių atostogautų, mokytojas turėtų klausyti vaikų ir nešioti jiems užkandžius iš konditerijos, ir Jaromilas padarytų aibę kitų reformų, – apie jas jis pasakojo smulkiai garsiu ir aiškiu balsu.

Paskui dantisto durys atsidarė, ir iš kabineto seselės lydimas išėjo pacientas. Kažkokia dama, laikanti ant kelių knygą su įkištu tarp puslapių pirštu, kad nepamirštų, kur baigė skaityti, atsisuko į seselę ir beveik maldaujamu balsu paprašė: „Prašom ką nors pasakyti tam vaikui! Siaubas, kaip jis išsidirbinėja!“

Kitą dieną po Kalėdų mokytojas kvietė mokinius prie lentos, kad šie papasakotų, ką radę po eglute. Jaromilas ėmė vardyti: konstruktorių, slides, pačiūžas, knygų, bet greit pamatė, jog bendraklasiai nepritaria jo įkarščiui – kai kurie žiūri į jį abejingai, netgi priešiškai. Jis nutilo ir nepasakė daugiau nė žodžio apie kitas dovanas.

Ne, ne, nebijokite, mes neketiname dar sykį pasakoti jau šimtą kartų girdėtos istorijos apie turtingų tėvų berniuką, kurio nekenčia vargingesni klasės draugai; tiesą sakant, klasėje mokėsi ir turtingesnių šeimų vaikų, bet jie sutarė su kitais, ir niekas jiems neprikaišiojo turto. Jaromilas turėjo kai ką, kas nepatiko jo draugams. Kas gi juos taip erzino, kas jį skyrė nuo kitų?

Gerokai dvejojame, sakyti ar ne: tai buvo ne turtas, o Mamos meilė. Toji meilė palikdavo pėdsakų visur: ant jo marškinių ir plaukų, žodžiuose, kuriuos jis tardavo, ant kuprinės, kur jis dėdavo mokyklinius sąsiuvinius, ir ant knygų, kurias skaitydavo namuose savo malonumui. Viskas jam buvo specialiai parengta ir paruošta. Marškiniai, kuriuos jam siūdavo šykšti senelė, Dievai žino kodėl priminė mergaičių palaidinukes, bet tik ne berniukų marškinius. Kad nekristų į akis, ilgus plaukus jis privalėjo susismeigti motinos smeigtuku. Pradėjus lyti, Mama jo lūkuriuodavo su didžiuliu skėčiu priešais mokyklą, nors jo draugai nusiavę batelius braidydavo po balas.

Motinos meilė įspaudžia berniukams ant kaktos žymę, kuri atstumia klasės draugus. Žinoma, ilgainiui Jaromilas išmoko šią žymę slėpti, vis dėlto po šlovingo įžengimo į mokyklą

netrukus jam teko išgyventi ir sunkų laikotarpį, trukusį vienerius ar dvejus metus. Jo draugai ne tik su pasimėgavimu iš jo tyčiodavosi, bet kartais vien savo malonumui jį netgi apkuldavo. Bet net šiuo bjauriuoju laikotarpiu jis turėjo keletą draugų, kuriems liko ištikimas visą gyvenimą. Keliais žodžiais juos apibūdinkime:

Draugas numeris pirmas buvo tėtis. Kartais jis paimdavo futbolo kamuolį (mat žaidė futbolą būdamas studentas), o Jaromilas atsistodavo tarp dviejų sodo medžių; tėvas spirdavo kamuolį į jo pusę, ir Jaromilas įsivaizduodavo, kad jis vartininkas ir gina Čekijos nacionalinės futbolo komandos vartus.

Draugas numeris antras buvo senelis. Jis nusivesdavo Jaromilą į abi savo parduotuves – į didžiulę chemijos prekių parduotuvę, kurią dabar valdė Jaromilo tėtis, ir į parfumerijos, kur pardavėja dirbo jauna moteris, sutikdavusi berniuką draugiška šypsena ir leisdavusi jam uostyti visus kvepalus, tad Jaromilas tuoj išmoko atpažinti pagal kvapą įvairias kvepalų rūšis; jis užsimerkdavo, prašydavo senelį prikišti buteliuką jam prie šnervių ir patikrinti jo sugebėjimus. „Tu esi tikras kvepalų genijus“, – girdavo jį senelis, ir Jaromilas imdavo svajoti, kad taps naujų kvepalų kūrėju.

Draugas numeris trečias buvo Alikas, padūkęs šunytis, jau seniai gyvenantis viloje; nors prastai išauklėtas ir nepaklusnus, Jaromilui jis padėjo susikurti daug gražių svajonių apie ištikimą draugą, kiekvieną dieną laukiantį jo už durų koridoriuje ir, didžiausiam draugų pavydui, lydintį jį po pamokų namo.

Svajonės apie šunis tapo jo vienatvės aistra ir net privedė jį prie keisto manicheizmo: šunys jam įkūnijo viso gyvūnų pasaulio *gerumą*, buvo visų tikrų vertybių įsikūnijimas, jis įsivaizduodavo didelius šunų ir kačių mūšius (mūšius su generolais ir karininkais, pasitelkiant visas taktines gudrybes, kurių išmoko žaisdamas su švino kareivėliais), ir jis visada stoda-

vo šunų pusėn, kaip kad žmogus visada stoja teisybės pusėn.

Jaromilas daug laiko leisdavo tėvo kabinete su pieštuku ir sąsiuviniu, todėl šunys tapo pagrindine jo piešinių tema: nesuskaičiuojamose epinėse scenose šunys buvo generolai, kareiviai, futbolo žaidėjai ir riteriai. Kadangi šie keturkojai negalėjo vaidinti žmonių vaidmenų, Jaromilas jiems suteikdavo žmogaus pavidalą. Tai buvo didelis atradimas! Kai bandydavo nupiešti žmogiškąją būtybę, susidurdavo su nemenkais sunkumais: nemokėdavo nupiešti žmogaus veido, užtat pailga šuns galva su ilga smailia nosimi išeidavo puiki, tad jo svajonės ir negrabumas sukūrė keistą žmonių su šuns galvomis pasaulį, pasaulį veikėjų, kuriuos buvo lengva ir greita piešti, o paskui paversti futbolo žaidėjais, kariais ar plėšikais. Jaromilas sugalvodavo ištisus nuotykių serialus ir primargindavo gausybę popieriaus lapų.

Tik draugas numeris ketvirtas buvo jo amžiaus berniukas – bendraklasis, kurio tėvas dirbo mokyklos sargu. Tas pageltęs žmogelis dažnai skųsdavo mokinius direktoriui, ir šie paskui keršydavo jo sūnui, klasės parijui. Kai mokiniai pamažu nusisuko nuo Jaromilo, sargo sūnus liko vienintelis ištikimas jo gerbėjas, todėl vieną dieną jis buvo pakviestas į priemiesčio vilą, pavaišintas pietumis ir vakariene, paskui žaidė su Jaromilu konstruktoriumi ir paruošė namų darbus. Kitąkart sekmadienį Jaromilo tėvas nusivedė juodu į futbolo rungtynes; rungtynės buvo nuostabios, nuostabus buvo ir Jaromilo tėvas – jis žinojo visų žaidėjų vardus ir profesionaliai komentavo žaidimą. Sargo sūnus nenuleido nuo jo akių, ir Jaromilas tuo labai didžiavosi.

Toji draugystė iš pažiūros atrodė komiška: Jaromilas buvo visada tvarkingai aprengtas, o sargo sūnus vaikščiojo apdriskęs; Jaromilas kruopščiai paruošdavo namų darbus, o sargo sūnus nebuvo labai gabus mokslams. Ir vis dėlto Jaromilas jausdavosi gerai šalia ištikimo bičiulio, nes sargo sūnus buvo

nepaprastai stiprus; kai vieną žiemos dieną jį užsipuolė klasės draugai, patys gavo į kailį; Jaromilas didžiavosi kartu su savo bičiuliu, kad įveikė gausesnį priešą, nors sėkmingos gynybos šlovė niekad neprilygsta sėkmingo puolimo šlovei:

Vieną dieną, kai jiedu vaikštinėjo po priemiesčio dykynes, sutiko berniuką, taip gerai ir švariai vilkintį, kad pamanė, jog šis traukia iš vaikų rytmečio. „Mamytės sūnelis!“ – riktelėjo sargo sūnus ir pastojo ponaičiui kelią. Jiedu uždavė jam keletą klausimų ir džiūgavo matydami, kad berniukas toks išsigandęs. Pagaliau vaikiščias įsidrąsino ir pamėgino juos nustumti sau iš kelio. „Kaip drįsti! Brangiai už tai sumokėsi!“ – šūktelėjo Jaromilas, iki širdies gelmių įsižeidęs dėl to įžūlaus judesio. Sargo sūnus suprato šiuos žodžius kaip ženklą ir trenkė berniūkščiui į veidą.

Protas ir fizinė jėga kartais gali puikiai vienas kitą papildyti. Argi Baironas nejautė karštos meilės boksininkui Džeksonui, pasiaukojamai ir visokeriopai jį lavinusiam fiziškai? „Nemušk jo, tik laikyk!“ – sušuko Jaromilas draugui, o pats nuėjo nusilaužti keleto dilgėlių. Paskui jie privertė berniuką nusirengti ir nuplakė nuo galvos iki kojų dilgėlėmis. „Tai bus mamytei džiaugsmo, kai pamatys savo pupulį, išraudusį lyg vėžys“, – tarė Jaromilas, ir jį užplūdo didžiulis karštos draugystės jausmas klasės draugui ir didžiulė neapykanta visiems mamyčių sūneliams.

5

Tačiau kodėl Jaromilas buvo vienturtis? Gal Mama tiesiog nenorėjo turėti antro kūdikio?

Ne, priešingai: ji baisiausiai troško dar kartą išgyventi palaimingą pirmųjų motinystės metų laiką, bet vyras visada griebdavosi visokiausių argumentų, kad tik atidėtų dar vieno vaiko gimimą. Žinoma, jos troškimas turėti antrą vaiką nesumažėjo, bet ji nedrįso įkyrėti bijodama, kad vyras vėl ją atstums, ir ji pasijus pažeminta.

Bet juo labiau draudė sau kalbėti apie geidžiamą motinystę, juo daugiau apie tai galvojo; galvojo kaip apie draudžiamą, slaptą, neteisėtą dalyką; mintis, kad vyras turėtų jai padaryti vaiką, traukė ją ne tik dėl paties vaiko, toji mintis jos svajonėse tapdavo dviprasmiškai geidulinga; *nagi ateik, padaryk man mažytę dukrelę,* – įsivaizduodavo sakanti vyrui, ir šie žodžiai jai rodydavosi tiesiog jaudinami.

Vieną vėlų vakarą, kai sutuoktiniai grįžo iš draugų namo linksmai nusiteikę, Jaromilo tėvas, atsigulęs šalia žmonos ir užgesinęs šviesą (turime pasakyti, kad po vestuvių mylėdavosi su ja tik užgesinęs šviesą ir sužadindavo sau geismą ne į ją žiūrėdamas, o tik liesdamas), atbloškė antklodę ir ėmė ją mylėti. Juodu mylėdavosi retai, buvo apsvaigę nuo vyno, todėl ji atsidavė jam su tokiu geiduliu, kokio jau seniai nebuvo patyrusi. Mintis, kad kartu pradeda vaiką, vėl ją apsvaigino, ir kai pajuto, jog vyras tuoj pasieks malonumo viršūnę, nebe-

susivaldė ir, ekstazės apimta, ėmė šaukti, kad jis pamirštų įprastą atsargumą, kad neišeitų iš jos, kad pradėtų su ja kūdikį, gražutę mergytę, ir taip stipriai ir mėšlungiškai jį spaudė prie savęs, jog jis turėjo jėga atsiplėšti, kad būtų tikras, jog žmonos noras nebus patenkintas.

Paskui, kai juodu gulėjo išsekę šalia kits kito, Mama pasislinko arčiau prie jo ir ėmė jam šnabždėti į ausį, kad norinti su juo turėti dar vieną vaiką; ne, ji nenorėjo jam līsti į akis, veikiau norėjo paaiškinti, tarsi atsiprašyti, jog prieš keletą minučių taip karštai ir taip netikėtai (ir galbūt netinkamai, buvo pasirengusi tai pripažinti) pareiškė apie savo norą turėti kūdikį; ji pridūrė, kad tikriausiai šį kartą jiems gimtų mergytė, kurios bruožuose jis atpažintų save, kaip ji atpažįsta save Jaromilo bruožuose.

Ir tada inžinierius pareiškė (tai jis priminė jai pirmą kartą po vedybų), kad su ja apskritai niekad nenorėjęs turėti vaiko; dėl pirmojo privertusi jį nusileisti, bet dabar tegu nusileidžianti pati, o jei norinti, kad antro vaiko bruožuose jis atpažintų save, galįs prisiekti, jog tiksliausią savo atvaizdą regėsiąs bruožuose to kūdikio, kuris niekad negimsiąs.

Juodu gulėjo vienas šalia kito, Mama tylėjo, vėliau ėmė raudoti ir raudojo visą naktį, o vyras jos net nepaglostė, tik pasakė keletą raminamų žodžių, kurie negalėjo prasiskverbti per jos ašaras; staiga jai pasirodė, kad ji viską suprato: vyras, su kuriuo ji gyvena, niekad jos nemylėjo.

Ji nugrimzdo į patį didžiausią, patį juodžiausią liūdesį. Laimei, paguodos, kurios jau negalėjo tikėtis iš vyro, susilaukė iš kitur: iš Istorijos. Praėjus trims savaitėms po mūsų ką tik aprašytos nakties, vyras gavo mobilizacijos lapelį, susikrovė daiktus ir išvažiavo sienos link. Bet kurią akimirką galėjo prasidėti karas, žmonės pirkosi dujokaukes ir rengėsi rūsiuose slėptuves nuo oro antskrydžių. Mama nusigriebė šalies nelaimės kaip skęstantysis šiaudo, ir tą nelaimę išgyveno įsijaud-

rinusi, dienų dienas leisdama su sūnumi ir gyvai jam pasakodama, kas dedasi.

Paskui didžiosios valstybės susitarė Miunchene, ir Jaromilo tėvas grįžo namo iš nedidelio forto, kurį tuoj užėmė vokiečių kariuomenė. Nuo tada visa šeima lipdavo į senelio kambarį, susėsdavo aplink stalą ir kas vakarą prisimindavo įvairius Istorijos žingsnius – Istorijos, kurią iki tol manė snūduriuojant (o iš tikro gal ji būdravo ir tik apsimetė snūduriuojanti) ir kuri staiga pašoko iš savo guolio ir viską užstojo savo aukšta figūra. Ak, kaip gerai Mama jautėsi jos paunksnėje! Minios čekų bėgo iš Sudetų, Bohemija liko beginklė vidury Europos lyg nuluptas apelsinas, po šešių mėnesių ankstų rytą vokiečių tankai įžlegėjo į Prahos gatves, ir visą šį laiką Jaromilo motina gyveno su kareiviu, kuriam buvo uždrausta ginti savo tėvynę, ir visiškai užmiršo, kad šitas vyras niekada jos nemylėjo.

Bet net tais laiko tarpsniais, kai įnirtusi Istorija įsisiautėja, anksčiau ar vėliau kasdienis gyvenimas išnyra iš jos paunksnės, ir tada vėl pasirodo sutuoktinių lova – triviali ir stulbinamai nepajudinama. Vieną vakarą, kai Jaromilo tėvas vėl uždėjo ranką Mamai ant krūtinės, šiai toptelėjo, kad ją liečiantis vyras – tas pats žmogus, kuris ją pažemino. Ji atstūmė ranką ir atsargia užuomina priminė banalius ir šiurkščius neseniai jo pasakytus žodžius.

Ji nenorėjo būti pagiežinga, tik neigiamu atsakymu leido jam suprasti, kad didieji tautų išgyvenimai neturi užgožti kuklių širdies išgyvenimų; norėjo duoti vyrui progą šiandien ištaisyti vakarykščius žodžius ir įkvėpti ryžto tai, kurią tada pažemino. Ji vylėsi, kad tautos tragedija bus padariusi jį jautresnį, ir net menką glamonę buvo pasirengusi priimti kaip jo atgailos ženklą ir kaip naujo jų meilės skirsnio pradžią. Deja! Vyras, kurio ranką ji nustūmė nuo savo krūtinės, apsivertė ant kito šono ir netrukus užmigo.

Po didžiosios studentų demonstracijos Prahoje vokiečiai uždarė čekų universitetus, ir Mama veltui laukė, kad vyras vėl pakiš ranką po antklode ir padės jai ant krūtinės. Senelis aptiko, kad gražioji kvepalų pardavėja jau dešimt metų jį apvaginėja, baisiausiai įniršo ir mirė nuo apopleksijos. Čekų studentai gyvuliniais vagonais buvo išvežti į koncentracijos stovyklas; Mama pasikonsultavo su gydytoju, ir šis, pamatęs, kad jos nervai visiškai pakrikę, patarė jai išvažiuoti kur nors pailsėti. Pats pasiūlė vieną pensioną, įsikūrusį pakraštyje nedidelio upės ir tvenkinių apsupto kurorto, kuris vasarą sutraukdavo minias žmonių, mėgstančių paplaukioti, pažvejoti meškere ir pasiirstyti valtimi. Buvo ankstyvas pavasaris, ir susižavėjusi Mama jau įsivaizdavo, kaip vaikštinėja ramiomis ežero pakrantėmis. Bet paskui išsigando linksmos šokių muzikos, kuri užmiršta sklando virš restoranų terasų tarsi širdį veriantis vasaros prisiminimas; išsigando savo ilgesio ir nusprendė, kad ten negali važiuoti viena.

Taip, žinoma, ji iškart suprato, su kuo nori važiuoti! Grūdodama dėl vyro padarytos nuoskaudos ir trokšdama turėti antrą vaiką, kurį laiką buvo jį pamiršusi. Kokia ji kvailė: kaip čia nutiko, kad pamiršo jį! Atgailaudama pasilenkė prie sūnaus. „Jaromilai, tu esi mano pirmasis ir antrasis vaikas, – tarė spausdama veidą prie jo veido ir nesąmoningai teberypuodama. – Tu – mano pirmasis, antrasis, trečiasis, ketvirtasis, penktasis, šeštasis, mano dešimtasis vaikas...“ – ir apibėrė jo veidą bučiniais.

6

Perone juos pasitiko aukšta ir žila, nepaprastai tiesios laikysenos dama. Kresnas valstietis griebė abu lagaminus ir nunešė į priešais esančią stotį, kur jų laukė juodas arklio traukiamas fiakras. Vyras atsisėdo ant pasostės, o Jaromilas, motina ir aukšta dama susėdo ant dviejų vienas priešais kitą suolų ir leidosi vežami miestelio gatvėmis iki aikštės, kurios vienoje pusėje kilo metalinė renesansinė tvora, o už jos, sode, stūksojo sena pilis su vynuogienojais aprizgusiomis sienomis; paskui pasuko upės link; Jaromilas pastebėjo eilę geltonų medinių namelių, šuolių į vandenį trampliną ir baltus vienakojus staliukus su kėdėmis, bet fiakras jau suko toliau – vienišų, prie vandens išsibarsčiusių vilų link.

Priešais vieną šių vilų arklys sustojo, vyras nulipo nuo pasostės, paėmė lagaminus, ir Jaromilas su motina nusekė jam įkandin per sodą, vestibiulį, paskui laiptais ir atsidūrė kambaryje, kur viena prie kitos stovėjo dvi lovos, sustatytos tarsi sutuoktinių lovos; kambaryje buvo du langai, vienas jų vėrėsi į balkoną, iš kurio buvo matyti sodas ir upės ruožas. Mama priėjo prie balkono turėklų ir giliai įkvėpė oro: „Ak, kokia čia dieviška ramybė!“ – sušuko ir vėl įkvėpė ir giliai iškvėpė žiūrėdama į upę, kur suposi prie medinio tiltelio pririšta raudona valtis.

Tą patį vakarą, per vakarienę, patiektą apačioje, mažoje valgyklėlėje, Mama susipažino su senų sutuoktinių pora, gyvenančia kitame pensiono kambaryje, tad paskui kas vakarą

kambaryje girdėdavosi ilgo ramaus pokalbio aidesys; Jaromilas patiko visiems, ir Mama mielai klausydavosi, kaip jis plepa, dėsto savo mintis ar šykščiai giriasi. Taip, *šykščiai*: jis niekad neužmirš tos damos iš dantisto priimamojo ir visada ieškos sienos, už kurios galėtų pasislėpti nuo pikto damos žvilgsnio; žinoma, jis visada karštai troško, kad juo būtų žavimasi, bet jau buvo išmokęs pelnyti pagarbą trumpomis, naiviai ir kukliai ištartomis frazėmis.

Vila ramiam sode, tamsi upė su pririšta valtimi, žadinanti tolimų kelionių ilgesį, juodas fiakras, kuris kartais sustodavo priešais vilą, kad paimtų aukštąją damą, panašią į princeses iš knygų, kuriose rašoma apie pilis ir rūmus, tuščias baseinas, prie kurio galėjai nusileisti išlipęs iš fiakro ir patekti iš vieno amžiaus į kitą, iš vienos knygos į kitą, renesansinė aikštė su siaurom arkadom, tarp kurių kolonų slėpėsi kaudamiesi špagomis riteriai, – tai buvo pasaulis, į kurį Jaromilas žengė susižavėjęs.

Šiam gražiam pasauliui priklausė ir žmogus su šunimi; kai jį pamatė pirmąkart, jis stovėjo nejudėdamas ant upės kranto ir žiūrėjo į vandenį; buvo su odiniu paltu, šalia tupėjo juodas vokiečių aviganis; sustingę jiedu atrodė lyg personažai iš kito pasaulio. Antrą kartą pamatė tą žmogų irgi toje pačioje vietoje; vyras (ir vėl su odiniu paltu) mėtė medžio šakeles, o šuo jas atnešdavo. Trečią kartą (vaizdas tas pats – tuopos ir upė) vyras linktelėjo Mamai, ir akylasis Jaromilas pastebėjo, kad jiems einant pro šalį jis atsisuko į juos pažiūrėti. Grįžę kitą dieną po pasivaikščiojimo, jie pamatė juodąjį vokiečių aviganį tupint prie vilos durų. Įėję į vestibiulį, išgirdo iš namo glūdumos sklindančius balsus – vyriškas balsas, aišku, buvo šuns šeimininko. Iš smalsumo net keletą minučių pastovėjo vestibiulyje norėdami apsižvalgyti aplink ir paplepėti. Staiga iš vieno kambario išėjo aukštoji dama, pensiono savininkė.

Mama mostelėjo į šunį:

– Kas gi jo šeimininkas? Mudu visada sutinkame jį vaikščiodami.

– Mūsų miesto licėjaus piešimo mokytojas.

Mama pasakė, kad labai norėtų pasikalbėti su piešimo mokytoju – Jaromilas mėgstąs piešti, ir ji pageidautų sužinoti specialisto nuomonę. Pensiono savininkė supažindino Mamą su tuo vyru, ir Jaromilui teko bėgti į kambarį atsinešti piešinių sąsiuvinio.

Paskui visi keturi susėdo mažoje svetainėje – pensiono savininkė, Jaromilas, šuns šeimininkas, šis ėmė žiūrinėti piešinius, – ir Mama, kuri jo pastabas papildė komentaru: pradėjo aiškinti, kad Jaromilas visada tvirtindavęs, jog jam neįdomu piešti peizažus ar natiurmortus, jis mėgstąs veiksmą, ir tikrai, pasakojo ji, jai atrodą, kad šie piešiniai iš tikrųjų sklidini gyvybingumo ir stebinamai dinamiški, nors ji nesuprantanti, kodėl jis vaizduojąs pagrindinius personažus su šunų galvomis; jei Jaromilas pieštų tikrus veikėjus su žmogaus veidu, jo kuklūs kūrinėliai turėtų tam tikrą vertę, o dabar ji, deja, negalinti pasakyti, ar šie mažylio darbai turi kokią prasmę, ar ne.

Šuns šeimininkas su pasitenkinimu apžiūrėjo piešinius, paskui pareiškė, kad jį kaip tik sužavėjusi toji gyvulio galvos ir žmogaus kūno asociacija. Toji fantastiška asociacija – ne atsitiktinė mintis, tai rodo daugybė vaiko pieštų scenų, jį persekiojantis vaizdas, kažin kas, įsišaknijęs nepasiekiamose jo vaikystės gelmėse. Jaromilo motina turinti atsargiai vertinti sūnaus talentą, tik jam duotą gebėjimą vaizduoti išorinį pasaulį; šį gebėjimą gali bet kas įgyti; jį, kaip dailininką (jis leido suprasti, kad mokytojo darbas jam esąs tik priverstinis blogis, leidžiantis užsidirbti pinigų pragyvenimui), vaiko piešiniuose kaip tik dominąs originalus vidaus pasaulis, kurį jis vaizduoja.

Mama su malonumu klausėsi dailininko pagyrimų, aukštoji dama glostė Jaromilui plaukus vis tvirtindama, kad jo laukianti didi ateitis, o Jaromilas žiūrėjo po stalu dėdamasis į

galvą visa, ką girdėjo. Dailininkas pasakė, kad kitais metais būsiąs perkeltas į Prahos gimnaziją, ir jam būsią malonu, jei Jaromilo motina parodysianti daugiau sūnaus piešinių.

Vidaus pasaulis! Tai buvo didingi žodžiai, ir Jaromilas jų klausėsi labai patenkintas. Jis niekada nepamiršo, kad jau penkerių metukų buvo laikomas nepaprastu vaiku, nepanašiu į kitus; klasės draugų elgesys, jų tyčiojimasis iš jo kuprinės ar marškinių tik patvirtino (kartais labai šiurkščiai) jo išskirtinumą. Bet iki šios akimirkos šis išskirtinumas jam tebuvo miglota, netgi tuščia sąvoka – nesuprantama viltis arba nesuprantamas atmetimas. Tačiau dabar šis jo išskirtinumas buvo įvardytas: originalus vidaus pasaulis. Ir šis apibrėžimas staiga įgavo visiškai konkretų turinį – tai buvo jo piešiniai, vaizduojantys žmones šunų galvomis. Aišku, Jaromilas puikiausiai žinojo, kad šiuos nuostabius šungalvius žmones atrado atsitiktinai – tiesiog nemokėjo piešti žmonių veidų. Todėl miglotai suprato, kad jo vidaus pasaulis – ne didelių pastangų rezultatas, o veikiau išraiška to, kas atsitiktinai ir mechaniškai jam ateidavo į galvą; originalumu jis buvo apdovanotas.

Nuo tada jis ėmė atidžiai stebėti savo mintis ir jomis žavėtis. Pavyzdžiui, jam šovė į galvą, kad kai jis numirs, pasaulis, kuriame dabar gyvena, liausis egzistavęs. Iš pradžių ši mintis tik trumpai blykstelėjo galvoje, bet dabar, žinodamas apie nepaprastą savo vidaus pasaulį, neleido jai pabėgti (kaip anksčiau leido pabėgti daugeliui minčių), čiupo ją iškart, ištyrinėjo, apžiūrėjo iš visų pusių. Vaikštinėdamas palei upę, kartais užmerkdavo akis ir klausdavo savęs, ar upė egzistuoja ir tada, kai jis būna užsimerkęs. Žinoma, kiekvieną kartą, kai atsimerkdavo, upė tekėdavo kaip tekėjusi, bet nuostabu štai kas: Jaromilui tai nebuvo tikras įrodymas, jog upė taip pat tekėjo ir tada, kai jos nematė. Tai jam pasirodė nepaprastai įdomu, savo atradimui jis paskyrė pusę dienos, paskui apie jį papasakojo Mamai.

Juo labiau artėjo atostogų pabaiga, juo didesnį malonumą jiems teikė pokalbiai. Dabar vaikščiodavo vieni ir sutemus – atsisėsdavo prie vandens ant sutrešusio suolo, laikydavosi už rankų ir žiūrėdavo į bangas, ant kurių supdavosi didžiulis mėnuo. „Kaip gražu!“ – dūsaudavo Mama, o vaikas žiūrėdavo į mėnulio apšviestą dangaus apskritimą ir svajodavo apie tolimą upės kelią. Mama, galvodama apie tuščias dienas, į kurias netrukus grįš, pasakė: „Brangusis, širdyje aš nešiojuosi liūdesį, kurio tu niekad nesuprasi“. Paskui, pažvelgusi į sūnaus akis, tarė sau, kad regi jose didžiulę meilę ir norą suprasti. Tai ją išgąsdino; juk ji negali patikėti vaikui moters rūpesčių! Bet tos suprantančios akys traukė ją kaip yda. Gulėdama su sūnum šalia dvigulėje lovoje, Mama prisiminė, kad taip ji gulėdavo šalia Jaromilo iki jam sukako šešeri ir kad tada buvo laiminga. Ji tarė sau: šit vienintelis žmogus, su kuriuo jaučiuosi laiminga sutuoktinių lovoje. Iš pradžių ši mintis privertė ją nusišypsoti, bet kai vėl pažvelgė į švelnų sūnaus veidą, pamanė, kad šis vaikas ne tik gali jai padėti išsivaduoti iš kankinamų minčių (tai yra suteikti *užmaršties paguodą*), bet ir atidžiai išklausyti (tai yra suteikti *supratimo tvirtybę*). „Noriu, kad žinotum, jog mano gyvenimas toli gražu nėra kupinas meilės“, – tarė ji. O kitą kartą net prisipažino: „Kaip mama, aš esu laiminga, vis dėlto mama – ne tik mama, ji dar ir moteris“.

Taip, šios nebaigtos išpažintys ją masino lyg nuodėmė, ir ji tai juto. Vieną dieną, kai Jaromilas staiga pasakė: „Mama, aš jau ne toks mažas, aš tave suprantu“, ji beveik išsigando. Žinoma, berniukas nieko konkretaus nenujautė, tik norėjo, kad Mama žinotų, jog jis gali suprasti jos liūdesį, tačiau žodžiai, kuriuos ištarė, buvo daugiareikšmiai, ir Mama reagavo į juos taip, lyg staiga būtų atsivėrusi bedugnė, kur neleistinas nei intymumas, nei supratimas.

7

O kaip toliau skleidėsi Jaromilo vidaus pasaulis?

Ne kaži kaip; mokslas, taip sekęsis pradinėje mokykloje, gimnazijoje ėjosi sunkiau, ir šioje pilkybėje vidaus pasaulio šlovė ėmė blėsti. Mokytojas pasakodavo apie liūdnas knygas, kuriose buvo aprašoma tik skurdas ir griuvėsiai, tad tvirtinimas, kad gyvenimas panašus į piktžolę, pasirodė esąs gėdingai banali maksima. Jaromilas jau nebuvo įsitikinęs, kad viskas, ką kadaise mąstė ir jautė, priklauso tik jam, galbūt visos mintys jau seniausiai egzistuoja pasaulyje ir kad jas tarsi knygą galima pasiskolinti iš viešosios bibliotekos. Tad kas tada jis? Kas tada iš tikrųjų sudaro jo paties „aš“? Įknibo į savąjį „aš“, norėdamas į jį pažvelgti, bet išvydo tik atvaizdą savęs, įknibusio į save ir stebinčio savąjį „aš“...

Ir tada ėmė ilgesingai svajoti apie tą vyrą, kuris prieš porą metų pirmą kartą prabilo apie jo vidaus pasaulio išskirtinumą; o kadangi už piešimą gaudavo vos patenkinamą pažymį (kai tapydavo akvarele, vanduo visada pasiliedavo už pieštuku išvedžioto kontūro), Mama nusprendė įvykdyti sūnaus prašymą – susirasti dailininką, susitarti dėl privačių pamokų ir padėti Jaromilui įveikti atsilikimą, kad prasti pažymiai negadintų jo pažymių knygelės.

Tad vieną gražią dieną Jaromilas pasibeldė į dailininko buto duris. Dailininkas nuomojo du kambarius, įrengtus palėpėje; pirmame buvo didžiulė biblioteka, antrame, su dideliais stoglangiais nuožulniame stoge, stovėjo keletas molbertų su

nebaigtomis drobėmis, ilgas stalas, apkrautas popieriaus lapais ir daugybe buteliukų su tušu, o ant sienos kabojo keisti juodi veidai – dailininkas paaiškino, jog tai negrų kaukės; šuo (Jaromilui jau pažįstamas) gulėjo kampe ant sofos ir nejudėdamas stebėjo svečią.

Dailininkas pasodino Jaromilą prie ilgo stalo ir ėmė vartyti jo piešimo sąsiuvinį.

– Jie visi vienodi, – pagaliau tarė, – su jais toli nenueisi.

Jaromilas norėjo atsakyti, kad čia kaip tik pavaizduoti žmonės šunų galvomis, kurie taip patiko dailininkui ir kuriuos jis nupiešė jam ir dėl jo, bet buvo toks nusivylęs ir nusiminęs, kad nė žodžio neįstengė ištarti. Dailininkas padėjo prieš jį baltą popieriaus lapą, atsuko tušo buteliuką ir padavė teptuką. „Dabar piešk viską, kas tik ateis į galvą, piešk daug negalvodamas..." Jaromilas buvo taip išsigandęs, kad visiškai nežinojo, ką piešti, bet dailininkas įsakmiai paliepė, ir jis sunkia širdim vėl ėmė piešti beformį kūną su šuns galva. Dailininkas liko nepatenkintas, ir Jaromilas nedrąsiai prasitarė, kad norėtų išmokti piešti akvarele, nes piešiant klasėje dažai jam visada pasilieja už linijos.

– Tai jau girdėjau iš tavo motinos, – tarė dailininkas. – Bet dabar užmiršk ir savo akvareles, ir šunis.

Padėjo priešais Jaromilą storą knygą ir parodė puslapius, kur juodame fone vinguriavo negrabi juoda linija, primindama Jaromilui šimtakojus, jūros žvaigždes, skarabėjus, dangaus šviesulius ir mėnulius. Dailininkas norėjo, kad Jaromilas, pasitelkęs vaizduotę, nupieštų ką nors panašaus.

– Bet *ką* aš turiu nupiešti? – paklausė mažius, ir dailininkas atsakė:

– Nubrėžk liniją; nubrėžk liniją, kuri tau patinka. Ir atsimink, kad dailininko uždavinys – ne kopijuoti daiktų apybraižas, bet sukurti savo linijų pasaulį.

Ir Jaromilas ėmė brėžti linijas, kurios jam visiškai nepati-

ko, priterliojo daugybę lapų, paskui, vykdydamas Mamos nurodymus, padavė dailininkui banknotą ir grįžo namo.

Tad apsilankymas pas dailininką buvo visai ne toks, kaip jis vylėsi, tai nebuvo proga vėl atrasti prarastąjį savo vidaus pasaulį, o priešingai: jis atėmė iš Jaromilo vienintelį dalyką, kuris iš tikrųjų jam priklausė – futbolo žaidėjus ir kareivėlius šunų galvomis. Ir vis dėlto, kai Mama paklausė, ar piešimo pamoka jam patiko, jis ėmė pasakoti apie ją su įkarščiu ir buvo nuoširdus: nors šis apsilankymas jam nepadėjo įvertinti savo vidaus pasaulio, jis ten rado neįprastą išorės pasaulį, kuris buvo prieinamas ne visiems ir kuris iškart jam suteikė keletą nedidelių privilegijų. Jis pamatė keistų piešinių, kurie jį ne tik pribloškė, bet turėjo ir tokį pranašumą (jis iškart suprato, jog tai pranašumas!), kad nebuvo panašūs į natiurmortus ir peizažus, kabančius ant tėvų vilos sienų; išgirdo keletą neįprastų pastabų, kurias tuoj pat įsiminė: pavyzdžiui, suprato, kad žodis „miesčionis“ yra įžeidimas; miesčionys – tie, kurie nori, kad paveikslai būtų lyg gyvi ir mėgdžiotų gamtą; iš miesčionių galima juoktis, nes (ši mintis Jaromilui labai patiko!) jie seniai mirę, bet to nesuvokia.

Tad jis mielai lankėsi pas dailininką vildamasis pakartoti sėkmę, kurią kadaise jam pelnė piešiniai su šungalviais žmonėmis. Bet veltui: terlionės Miro tapybos tema išėjo nenatūralios ir visiškai neturėjo žavaus vaikiško žaismingumo; negrų kaukių piešiniai tebuvo nevykusios imitacijos ir nežadino, kaip norėjo dailininkas, savitos vaiko vaizduotės. Galiausiai, negalėdamas pakęsti, kad jau daug sykių ėjo pas dailininką ir neišgirdo jokio susižavėjimo, Jaromilas nusprendė jam atnešti slaptą piešinių sąsiuvinį su nuogų moterų kūnais.

Jo piešinių modeliai daugiausia buvo statulų nuotraukos, kurias buvo matęs iliustruotose senelio bibliotekos knygose; pirmuose piešimo sąsiuvinio puslapiuose buvo nupieštos subrendusios ir storos moterys arogantiškomis pozomis, pana-

šios į praėjusio šimtmečio alegorijas. Toliau, kitame puslapyje, buvo kai kas įdomiau: begalvės moters piešinys; maža to, ties moters kaklu popierius buvo nupjautas, tad atrodė, kad moters galva nukirsta ir popieriuje dar likęs įsivaizduojamo kirvio pėdsakas. Jaromilas popierių buvo nurėžęs peiliuku – jo klasėje buvo mergaitė, kuri jam labai patiko, ir jis dažnai ją stebėdavo, norėdamas pamatyti nuogą. Kad įgyvendintų savo norą, gavo jos nuotrauką, nupjovė jai galvą ir įdėjo nupjautos galvos vieton. Štai kodėl ir kituose piešiniuose visos moterys buvo begalvės, su tuo pačiu įsivaizduojamu kirvio pėdsaku; kai kurios pavaizduotos keistomis pozomis, pavyzdžiui, pritūpusios ir tarsi besišlapinančios arba degančios lauže kaip Joana Arkietė; ši kankinimo scena, kurią galėtume paaiškinti (ir galbūt pateisinti) kaip istorijos pamokų padarinį, pradėjo ilgą seriją: kiti eskizai vaizdavo moterį ant smailaus baslio, begalvę moterį su nupjauta ranka ir kitokiose situacijose, kurias verčiau nutylėkime.

Žinoma, Jaromilas nebuvo tikras, ar šie piešiniai dailininkui patiks; jie buvo visiškai nepanašūs į paveikslus, kuriuos jis matė jo storose knygose arba drobėse ant molbertų, stovinčių dirbtuvėje; ir vis dėlto jam atrodė, kad slaptus jo eskizų sąsiuvinio piešinius su mokytojo darbais sieja kaži kokia draudžiama aura; jie buvo saviti, jeigu juos lyginsime su paveikslais, kabančiais jo namuose; nei nuogų moterų piešiniams, nei nesuprantamoms dailininko drobėms nebūtų pritarusi net ir komisija, susidedanti iš Jaromilo šeimos narių bei jų draugų.

Dailininkas pervertė eskizų sąsiuvinį, paskui, netardamas nė žodžio, padavė Jaromilui storą knygą. Pats atsisėdo atokiau ir ėmė kažką piešti popieriaus lapuose, kol Jaromilas toje didelėje knygoje žiūrėjo į nuogą vyrą tokiu storu užpakaliu, kad jį teko prilaikyti mediniu ramentu; pamatė ir kiau-

šinį, iš kurio augo gėlė, pamatė skruzdžių nusėtą veidą ir vyrą, kurio ranka palengva virto uola.

– Atkreipk dėmesį, – priėjęs prie jo tarė dailininkas, – Salvadoras Dali piešia puikiai. – Ir pastatė priešais Jaromilą gipsinę nuogos moters statulėlę. – Mes užmiršome piešimo amatą, ir tai nedovanotina. Pirmiausia turime pažinti pasaulį tokį, koks jis yra, kad paskui galėtume jį perkurti iš esmės, – tarė jis, pripiešė Jaromilo eskizų sąsiuvinį moterų kūnų ir ėmė taisyti bei tobulinti jų proporcijas.

8

Kai moteris gyvena nepakankamai tenkindama savo kūno poreikius, kūnas pagaliau jai tampa priešu. Mamai ne itin patiko keistos terlionės, kurias sūnus parsinešdavo iš piešimo pamokų, bet kai pamatė dailininko ištaisytus nuogų moterų kūno piešinius, pajuto tiesiog pasišlykštėjimą. Po keleto dienų pro langą pastebėjo, kaip sode Jaromilas laiko kopėčias tarnaitei Magdai, skinančiai vyšnias, ir kaip stebeilijasi jai po sijonu. Jai ėmė vaidentis, kad iš visų pusių ją supa pulkai nuogų moterų, ir ji nusprendė ilgiau nedelsti. Tą dieną kaip visados Jaromilas turėjo piešimo pamoką; Mama apsirengė ir išėjo pirma.

– Aš nesu puritonė, – tarė ji, kai atsisėdo į krėslą dirbtuvėje, – bet supraskit mane: Jaromilui prasideda pavojingas amžius.

Ji taip rūpestingai ruošėsi, ką pasakys dailininkui, o dabar iš to ruošimosi teliko šnipštas. Sudėliojo sakinius namie, žvelgdama pro langą į ramią sodo žalumą, tyliai pritariančią jos mintims. Bet čia žalumos nebuvo, čia stovėjo tik molbertai su keistomis drobėmis, o ant kilimo, padėjęs galvą tarp kojų, ilsėjosi šuo ir apžiūrinėjo ją neperprantamu sfinkso žvilgsniu.

Dailininkas keliais sakiniais atrėmė Mamos argumentus, paskui postringavo toliau: atvirai prisipažino, kad jam nė motais geri pažymiai, kuriuos Jaromilas turįs gauti per piešimo pamokas, žudančias vaikų fantaziją. Jos sūnaus piešiniai jį

traukia štai kuo: originalia, beveik beprotiška vaizduote.

– Prašau atkreipti dėmesį į šį keistą sutapimą. Piešiniai, kuriuos man rodėte prieš kelerius metus, vaizdavo žmones šunų galvomis. Piešiniai, kuriuos man neseniai parodė jūsų sūnus, vaizduoja nuogas moteris, bet be galvų. Ar jums neatrodo, kad jūsų sūnus nenori pripažinti žmogaus veido, jo žmogiškos prigimties?

Mama išdrįso atsikirsti, jog jos sūnus nesąs toks pesimistas, kad neigtų žmogiškąją žmogaus prigimtį.

– Suprantama, jo piešiniai – tai ne pesimistinių minčių išraiška, – atsakė dailininkas. – Meną maitina ne protas, o kiti šaltiniai. Mintis piešti žmones šunų galvomis arba moteris be galvų Jaromilui atėjo nevalingai, tikriausiai jis ir pats nesuvokia, kaip ir kodėl tai atsitiko. Šiuos keistus, bet visai ne absurdiškus vaizdus jam padiktavo pasąmonė. Ar jums neatrodo, kad yra tam tikras ryšys tarp jūsų sūnaus vizijų ir karo, kuris sukrečia mus kiekvieną gyvenimo akimirką? Argi ne karas atėmė iš žmogaus veidą ir galvą? Argi mes negyvename pasaulyje, kur begalviai vyrai trokšta tik begalvių moterų maitos? Argi realistinė pasaulio vizija – ne bergždžiausia iliuzija? Argi vaikiški jūsų sūnaus piešiniai ne per daug tikroviški?

Ji atėjo pas dailininką su priekaištais, o dabar sėdėjo lyg mergaitė, bijanti, kad jos nebartų; ji nežinojo, ką sakyti, ir tylėjo.

Dailininkas atsikėlė nuo krėslo ir pasuko link dirbtuvės kampo, kur, atremtos į sieną, stovėjo neįrėmintos drobės. Paėmė vieną, atsuko į kambario vidų, atsitraukė nuo jos per keletą žingsnių, atsitūpė ir ėmė apžiūrinėti.

– Ateikit čionai, – tarė jis, o kai ji (klusniai) priėjo, padėjo ranką jai ant šlaunies ir prisitraukė ją prie savęs, tad dabar jie tupėjo vienas šalia kito, ir Mama atidžiai apžiūrinėjo keistą rudų ir raudonų spalvų derinį, kuris susidėliojo į tarsi išde-

gintą gamtovaizdį, visą nutviekstą gęstančių liepsnų, kurias galėjai palaikyti ir garuojančiu krauju; tame gamtovaizdyje mentele buvo išgremžtas personažas – keistas personažas, regis, supintas iš baltų siūlų (piešinį atstojo pilka drobė), kuris atrodė veikiau sklendžia oru, nei žengia žeme, ir todėl veikiau neapčiuopiamas nei materialus.

Mama ir vėl nežinojo, ką atsakyti, bet dailininkas kalbėjo vienas, kalbėjo apie karo fantasmagoriją, kuri nepalyginamai labiau pranoksta šiuolaikinės tapybos fantaziją, kalbėjo, kaip siaubingai atrodo medis, tarp kurio lapų įstrigusios žmonių kūnų liekanos, apie medį su pirštais ir akimis, žiūrinčiom žemyn nuo šakos viršūnės. Paskui ėmė samprotauti, kad pasaulyje jį dominą tik du dalykai: karas ir meilė; meilė, kuri pasirodo iš anapus – iš kraujais aptekusio karo pasaulio kaip tas personažas, kurį Mama matė drobėje. (Pirmą kartą nuo šio pokalbio pradžios ji pajuto suprantanti dailininką, nes irgi pamatė drobėje savotišką mūšio lauką, išvydo kažkokį tarsi iš baltų linijų nuaustą personažą.) Dailininkas jai priminė takelį palei upę, kur juodu pamatė kits kitą pirmą kartą ir kur paskui buvo susitikę dar daug kartų, ir prisipažino, kad tada ji jam išnirusi iš ugnies ir kraujo miglos kaip baltas nedrąsus meilės kūnas.

Tada pasuko atsitūpusios Mamos veidą į save ir pabučiavo. Pabučiavo ją anksčiau, nei ji suprato, kad jis gali ją pabučiuoti. Tai, beje, buvo būdinga visam šitam susitikimui: įvykiai ją užklupdavo netikėtai, visada pralenkdavo jos vaizduotę ir mintis; jis pabučiavo ją, tai įvyko pirmiau, nei ji spėjo pagalvoti, ir bet kokie apmąstymai negalėjo pakeisti to, kas ką tik įvyko, ji vos spėjo akimoju sau tarti, kad dedasi kažkas, kas neturėtų dėtis; bet ji nebuvo visiškai tikra, todėl atidėjo atsakymą į šį svarstytiną klausimą ir sukaupė dėmesį į tai, kas yra, priimdama dalykus tokius, kokie jie yra.

Ji juto dailininko liežuvį savo burnoje ir per sekundės da-

lelę suprato, kad jos liežuvis nedrąsus ir išsigandęs ir dailininkui jis tikriausiai atrodo lyg drėgnas skuduras; jai pasidarė gėda, ir ji tuoj pat kone piktai pagalvojo, kad nieko nuostabaus, jei jos liežuvis kaip skuduras, juk ji jau seniai su niekuo nesibučiavo; paskubėjo atsakyti dailininkui liežuvio galiuku, ir jis pakėlė ją nuo grindų, nusivedė prie sofos (šuo, kuris nenuleido nuo jos akių, pašoko ir nuėjęs išsitiesė prie durų), pasiguldė ir ėmė jai glostyti krūtinę, ir ji pajuto pasitenkinimą ir pasididžiavimą; dailininko veidas jai atrodė jaunas ir nekantrus, ir ji pagalvojo, kad ji pati jau seniai nesijautė jauna ir nekantri, ir bijodama, kad neįstengs tokia būti, paragino save, jog turi elgtis kaip jauna ir nekantri moteris, ir staiga (šįkart viskas įvyko taip greitai, kad ji nespėjo nė pagalvoti) suprato, jog jos kūnas priima trečią vyrą gyvenime.

Ir tada jai toptelėjo, kad ji visiškai nesuvokia, nori jo ar ne, ir dar pamanė, jog tebėra kvaila nepatyrusi mergytė, ir jei bent būtų numaniusi, jog dailininkas ją pabučiuos ir pasiguldys į lovą, nebūtų atsitikę to, kas atsitiko. Toji mintis jai buvo tarsi guodžiantis pasiteisinimas, nes reiškė, jog ji sulaužė ištikimybę ne iš geidulingumo, o iš savo naivumo; ir kai pagalvojo apie naivumą, iškart suėmė pyktis ant to, kuris nuolat ją laikė pusiau naivios, nebrandžios būsenos gniaužtuose, šis pyktis nusileido tarsi geležinis skydas ant jos minčių, ir ji netrukus nieko daugiau negirdėjo, tik vis tankesnį savo alsavimą, ir liovėsi galvoti apie tai, ką daro.

Kai jų alsavimas nurimo, jos mintys vėl pabudo, ir ji, norėdama nuo jų pabėgti, padėjo galvą dailininkui ant krūtinės; ji leido jam glostyti plaukus, kvėpė raminamą aliejinių dažų kvapą ir laukė, katras iš jųdviejų prabils pirmas.

Neprabilo nei jis, nei ji: suskambo durų skambutis. Dailininkas atsikėlė, greitai susisagstė kelnes ir tarė:

– Jaromilas.

Ji smarkiai išsigando.

– Lik čia ir nė žodžio, – nuramino, paglostė jai plaukus ir išėjo iš dirbtuvės.

Įleido berniuką ir pasodino kitame kambaryje.

– Turiu lankytoją dirbtuvėje, todėl šiandien dirbsime čia. Parodyk, ką atnešei.

Jaromilas padavė sąsiuvinį dailininkui, dailininkas pažiūrėjo, ką Jaromilas nupiešė namie, paskui padėjo prieš jį dažus, davė popieriaus ir teptuką, pasakė temą ir liepė piešti.

Paskui grįžo į dirbtuvę, kur rado Mamą apsirengusią ir ketinančią eiti.

– Kodėl leidot jam pasilikti? Kodėl neišsiuntėt namo?

– O tu taip skubi mane palikti?

– Tai beprotybė, – tarė ji, ir dailininkas vėl ją apkabino; šįkart ji nesigynė, bet ir neatsakė glamonėmis į jo glamones, tik stovėjo jo rankų apglėbta it bežadis kūnas; dailininkas sušnabždėjo sustingusiam kūnui į ausį: „Taip, beprotybė. Meilė beprotiška arba jos išvis nėra“. Pasodinęs ją ant sofos, ėmė bučiuoti ir glamonėti jai krūtis.

Paskui nuėjo į kitą kambarį pažiūrėti, ką Jaromilas nupiešė. Šį kartą pasiūlyta tema neturėjo tikslo lavinti berniuko piešimo įgūdžių. Jaromilas turėjo nupiešti sapno, kurį neseniai sapnavo ir gerai prisimena, sceną. Dailininkas ilgai samprotavo apie berniuko sukurtą kompoziciją: sapnuose, kalbėjo jis, gražiausia tai, kad juose pamatome neįtikėtiniausių būtybių ir daiktų, kurių neįmanoma pamatyti kasdieniame gyvenime; sapne valtis gali įplaukti pro miegamojo langą, prieš dvidešimt metų mirusi moteris gali gulėti lovoje arba gali įlipti į valtį, kuri čia pat pavirs karstu, o jis ims plaukti tarp žydinčių upės krantų. Jis pacitavo garsiąją Lotreamono frazę apie grožį, kurį sukuria *skėčio ir siuvamosios mašinos susitikimas ant operacinio stalo*, paskui pridūrė: „Vis dėlto tas susitikimas nepranoksta motinos ir vaiko susitikimo dailininko dirbtuvėje“.

Jaromilas pastebėjo, kad jo mokytojas šiandien ne toks kaip kitais kartais, jam kalbant apie sapnus ir poeziją, jis pajuto įkarštį jo balse. Tai jam ne tik patiko, jis džiaugėsi, kad tą įspūdingą kalbą įkvėpė jis, Jaromilas, ir ypač gerai įsiminė paskutinę mokytojo frazę apie vaiko ir motinos susitikimą dailininko dirbtuvėje. Ką tik, kai dailininkas pasakė, kad jie dirbsią pirmajame kambaryje, Jaromilas suprato, jog dirbtuvėje veikiausiai yra moteris, nors, žinoma, jam nerūpėjo, kokia, nes vis tiek jam uždrausta ją pamatyti. Bet jis buvo dar taip toli nuo suaugusiųjų pasaulio, kad nė nemėgino šios mįslės išsiaiškinti. Labiausiai jį domino tai, kad savo paskutine fraze dailininkas sulygino jį, Jaromilą, su tąja moterimi, kuri neabejotinai dailininkui buvo labai svarbi, ir tai, kad Jaromilo atėjimas padarė šios moters viešnagę čia gražesnę ir vertingesnę, ir jis priėjo išvadą, jog dailininkas jį myli, kad jis kai ką reiškia jo gyvenime, galbūt juos sieja didelis ir paslaptingas vidinis panašumas, kurio, būdamas vaikas, Jaromilas dar negali atpažinti, užtat dailininkas, suaugęs ir protingas žmogus, apie tą panašumą daug išmano. Nuo šios minties jį užliejo nuoširdus džiaugsmas, ir kai dailininkas jam davė kitą temą, jis karštligiškai palinko prie popieriaus lapo.

Dailininkas grįžo į dirbtuvę ir rado Mamą verkiančią.

– Prašau, leiskite mane tuoj pat namo!

– Eik, kodėl jums neišėjus kartu, Jaromilas tuoj baigs savo darbą.

– Jūs šėtonas! – sušuko ji pro ašaras, o dailininkas apkabino ją ir nubėrė jos veidą bučiniais. Paskui vėl grįžo į gretimą kambarį, pagyrė Jaromilą už piešinį (ak, Jaromilas tądien buvo toks laimingas!) ir išleido namo. Tada grįžo į dirbtuvę, paguldė apsiverkusią Mamą ant dažais ištepliotos sofos, pabučiavo į minkštas lūpas ir drėgną veidą ir vėl pamylėjo.

9

Mamos ir dailininko meilė niekada negalėjo atsikratyti tų pranašiškų ženklų, kurie žymėjo jos pradžią: tai nebuvo iš anksto ilgai ir svajingai laukta meilė, kuriai drąsiai žvelgiama į akis; tai buvo netikėta meilė, užšokusi jai iš pasalų.

Ši meilė nuolat jai priminė, kad ji *nepasirengusi* mylėti; buvo nepatyrusi, nežinojo, nei ką daryti, nei sakyti. Žiūrėdama į savitą ir reiklų dailininko veidą, jau iš anksto gėdydavosi kiekvieno savo žodžio ir kiekvieno judesio; net jos kūnas nebuvo geriau pasirengęs; pirmąkart ji karčiai pasigailėjo, kad taip menkai juo rūpinosi po gimdymo, ir su siaubu žiūrėdavo į savo pilvą veidrodyje ir liūdnai kabančią susiraukšlėjusią jo odą.

Ak, ji visada svajojo apie tokią meilę, kur darniai sentų jos kūnas ir siela (taip, tokią meilę ji kitados ilgai stebėjo, svajingai žiūrėdama jai į akis); bet dabar, staiga įsipainiojusi į šį sudėtingą meilės ryšį, pajuto, kad jos dvasia skausmingai jauna, o kūnas skausmingai senas, todėl leidosi į šį nuotykį taip, tarsi drebančiu žingsniu būtų ėjusi pernelyg siauru lieptu, nežinodama, kas privers ją kristi žemyn – dvasios jaunystė ar kūno senatvė.

Dailininkas nepaprastai ją globojo, stengdamasis įvesti į savo drobių ir minčių pasaulį. Mama džiaugėsi, manydama, jog tai įrodymas, kad pirmasis jų susitikimas nebuvo tam tikra padėtimi pasinaudojusių kūnų sąmokslas. Bet kai meilė užvaldo ne tik kūną, bet ir sielą, jai reikia daugiau laiko; Ma-

ma nuolat turėjo prasimanyti vis naujų draugių, kad pasiteisintų (ypač senelei ir Jaromilui), kodėl jos taip dažnai nėra namie.

Kai dailininkas tapydavo, ji atsisėsdavo greta jo ant kėdės, bet jam to būdavo negana; jis paaiškino, kad, jo supratimu, tapyba tėra vienas iš metodų, padedantis iš gyvenimo pasiimti tai, kas nuostabiausia, o tą nuostabumą galįs atrasti bet kas: net žaidžiantis vaikas, bet kuris žmogus, lekiąs paskui savo svajonę. Dailininkas duodavo Mamai popieriaus lapą ir dažų ir liepdavo jai pritaškyti dėmių ant popieriaus, paskui į jas papūsti; skirtingomis kryptimis pasklisdavo spinduliai ir užklodavo popieriaus sklypelį įvairiomis spalvomis, dailininkas išstatydavo jos paveikslus už knygų spintos stiklų ir girdavo juos svečiams.

Vieną iš ankstyvųjų apsilankymų dailininkas jai išeinant įdavė keletą knygų. Namie Mama turėjo jas perskaityti, turėjo jas perskaityti slapta, nes bijojo, kad Jaromilas nepaklaustų, iš kur jas gavusi, arba kad kitas šeimos narys nepaklaustų to paties, o tada jai būtų sunku rasti pateisinamą melą, nes vos tik pažiūrėjęs į jų pavadinimą galėjai suprasti, kad jos skiriasi nuo tų knygų, kurių galima rasti jų draugų ar tėvų bibliotekose. Tad ji turėjo slėpti tas knygas skalbinių spintoje po liemenėlėmis ir naktiniais marškiniais, kad galėtų jas skaityti, kai būdavo viena. Jausmas, kad daro kažką neleistina, ir baimė, jog gali būti užklupta, žinoma, trukdė jai susikaupti prie knygos turinio, tad jai atrodė, jog iš to skaitymo ji nelabai ką atsimena ir beveik nieko nesupranta, nors daugelį puslapių skaito net du ar tris kartus.

Tada eidavo pas dailininką lyg išsigandusi mokinė, kuri bijo būti pakviesta atsakinėti, nes dailininkas pirmiausia paklausdavo, ar jai patikusi knyga. Ji žinojo, kad jis nori išgirsti iš jos ne tik teigiamą atsakymą, bet žinojo ir tai, jog knyga jam yra pirmoji dingstis pradėti pokalbį ir kad knygoje yra

tokių frazių, kurioms ji irgi turinti pritarti tarsi jo sąjungininkė, tarsi tai būtų tiesa, kurią juodu abu turėtų ginti. Visa tai Mama žinojo, bet vis tiek geriau nesuprasdavo, kas toje knygoje iš tikrųjų yra arba kas toje knygoje taip svarbu. Lyg gudri mokinė ji sugalvojo pasiteisinimą: pasiskundė, jog priversta skaityti knygas paslapčia, kad nebūtų užklupta, todėl ir negalinti susikaupti taip, kaip norėtų.

Dailininkas priėmė atsiprašymą, bet sugalvojo protingą išeitį: kitą pamoką papasakojo Jaromilui apie naujojo meno sroves ir davė jam perskaityti keletą knygų, kurias berniukas mielai paėmė. Kai Mama pirmą kartą pamatė tas knygas ant sūnaus stalo ir suprato, kad ši kontrabandinė literatūra išties skirta jai, išsigando. Iki tol visą savo nuotykių naštą buvo užsikrovusi tik ant savo pečių, bet dabar ir sūnus (tas tyrumo įsikūnijimas) pats to nežinodamas tapo šeiminės neištikimybės auka. Bet nebuvo kas daryti, knygos gulėjo ant Jaromilo stalo, ir Mamai neliko kitos išeities, tik prasimetus gerai suprantamo motiniško rūpesčio dingstimi jas pavartyti.

Vieną dieną išdrįso dailininkui pasakyti, kad jo paskolintos eilės jai atrodančios per daug miglotos ir nesuprantamos. Vos ištarusi šiuos žodžius, pasigailėjo, nes dailininkas menkiausią prieštaravimą laikė išdavyste. Ji pasistengė tučtuojau savo žioplystę atitaisyti. Kai suraukęs antakius dailininkas atsisuko į drobę, ji akimirksniu nusivilko palaidinę ir liemenėlę. Mama turėjo gražias krūtis ir tai žinojo; dabar ji išdidžiai (nors mažumą gėdydamasi) jas atstačiusi perėjo per dirbtuvę, paskui, pusiau pasislėpusi už molberto, atsistojo priešais dailininką. Dailininkas toliau vedžiojo teptuką po drobę ir keletą kartų piktai į ją dėbtelėjo. Tada ji ištraukė teptuką jam iš rankų, įsikando jį, pasakė jam žodį, kurio niekad niekam nebuvo sakiusi, vulgarų ir bjaurų žodį, keletą sykių iš eilės pakartojo jį pusbalsiu, kol pamatė, kad dailininko pyktis virto meilės geismu.

Ne, anksčiau ji niekad taip nesielgė, todėl dabar buvo nervinga ir įsitempusi; bet nuo jų meilės ryšio pradžios suprato, kad dailininkas reikalauja, jog ji savo meilę reikštų laisvai, ir norėjo, jog ir su juo elgtųsi visiškai laisvai, atsikračiusi bet kokių pančių, bet kokios gėdos ir bet kokių stabdžių; jis mėgdavo jai sakyti: „Aš tik noriu, kad tu man dovanotum savo laisvę, savo visut visutėlaitę laisvę!“, ir kiekvieną akimirką norėjo būti tikras dėl tos laisvės. Mama jau buvo daugmaž supratusi, kad tikriausiai taip laisvai elgtis yra gražu, bet ją tik dar labiau baugino mintis, jog ji niekad neįstengs laisvai elgtis. Ir juo labiau stengėsi *suvokti savo laisvę*, juo sunkiau ta laisvė jai rodėsi pasiekiama, juo labiau ji panėšėjo į pareigą, į tai, kam ji turėjo ruoštis namie (iš anksto apmąstyti, kokiu žodžiu, kokiu geismu, kokiu meilės gestu turėtų nustebinti dailininką ir jam parodyti, kad elgiasi spontaniškai), tad linko svarinama laisvės imperatyvo tarsi sunkios naštos.

– Blogiausia ne tai, kad pasaulis nėra laisvas, o tai, kad žmonės pamiršo, ką reiškia būti laisviems, – sakydavo dailininkas, ir ši pastaba, regėjosi, skirta jai, visiškai priklausančiai senajam pasauliui, o juk dailininkas manė, kad jį ir visa, kas su juo susiję, reikėtų atmesti.

– Jei mes negalime pakeisti pasaulio, bent jau pakeiskim savo gyvenimą ir gyvenkim laisvai, – kartodavo jis. – Jeigu kiekvienas gyvenimas nepakartojamas, padarykim išvadą – atmeskim viską, kas nėra nauja. – Ir, kartodamas Rembo žodžius, pridurdavo: – Reikia būti absoliučiai moderniam, – ir ji klausydavosi pagarbiai, visa širdimi tikėdama jo žodžiais ir visa širdimi nepasitikėdama savimi.

Jai dažnai šaudavo mintis, kad meilė, kurią jai jaučia dailininkas, tėra nesusipratimas, ir kartais jį klausdavo, kodėl jis iš teisybės ją myli. Jis atsakydavo, kad myli ją taip, kaip boksininkas myli drugelį, kaip dailininkas myli tylą, kaip chuliganas myli kaimo mokytoją; sakydavo, kad myli ją taip, kaip

mėsininkas myli baikščias telyčaitės akis, kaip žaibas – stogų idilę; sakydavo, kad myli ją kaip mylimą moterį, išgrobtą iš kvailo šeimos židinio.

Klausydavosi jo susižavėjusi ir eidavo pas jį vos tik ištaikiusi laisvą valandėlę. Jausdavosi lyg turistė, matanti priešais save gražiausius vaizdus, bet pernelyg pavargusi, kad galėtų įvertinti jų grožį. Meilė jai neteikė jokio džiaugsmo, ji tik žinojo, kad ši meilė didi ir graži ir kad privalo jos neprarasti.

O Jaromilas? Jis didžiavosi, kad dailininkas jam skolina knygų iš savo bibliotekos (dailininkas nesyk buvo jam sakęs, jog niekam neskolinąs knygų ir kad tik Jaromilas turįs šią privilegiją), o kadangi turėjo apsčiai laiko, ilgai sėdėdavo prie jų užsisvajojęs. Modernus menas tais laikais dar nebuvo tapęs miesčionių minios nuosavybe, jis dar turėjo sektos žavesio, lengvai suprantamo tokio amžiaus vaikui, kuris svajoja apie sektas ir brolijas. Jaromilas ypač juto šį žavesį ir skaitydavo tas knygas visiškai kitaip nei Mama – ši skaitė jas nuo A iki Z kaip vadovėlius, kurių turinį vėliau privalės papasakoti. Jaromilas nebijojo būti egzaminuojamas, tad iš tikrųjų niekad dailininko knygų ir neskaitė – perbėgdavo jas žvilgsniu, pasklaidydavo, sustodavo ties vienu ar kitu puslapiu, ties vienu ar kitu eilėraščiu nesukdamas sau galvos, kad kita eilėraščio dalis jam nieko nesako. Bet pakakdavo vienintelės eilėraščio eilutės ar posmelio, kad taptų laimingas, laimingas ne tik dėl jų grožio, bet todėl, jog jos buvo tarsi leidimas įžengti į išrinktųjų karalystę, į karalystę tų, kurie geba suprasti tai, kas kitiems paslėpta.

Mama žinojo, kad sūnus nesitenkina vien pasiuntinio vaidmeniu, o susidomėjęs skaito knygas, kurios tariamai jam skirtos; tad ėmė su juo kalbėtis apie tai, ką juodu būdavo perskaitę, ir užduodavo jam tokių klausimų, kokių nedrįsdavo užduoti dailininkui. Ir tada ji su siaubu pamatė, kad sūnus gina

dailininko skolintas knygas su dar didesniu užsispyrimu nei pats dailininkas.

Ji pastebėjo, kad viename Eliuaro poezijos rinkinyje jis pasibraukė tokią eilutę: *Miegoti su mėnuliu vienoje akyje ir su saule kitoje.* „Ką tu čia randi gražaus? Kodėl turėčiau miegoti su mėnuliu akyje? *Akmeninės kojos su smėlio kojinėm.* Kaip kojinės gali būti iš smėlio?“ Jaromilui atrodydavo, kad motina ne tik tyčiojasi iš eilėraščių, bet ir mano, jog jis per jaunas, kad pajėgtų ką nors suprasti, ir šiurkščiai atsikirsdavo.

Dieve, ji net negeba pasipriešinti trylikamečiui vaikui! Atėjusi tą dieną pas dailininką, buvo nusiteikusi lyg šnipas, vilkintis priešininko armijos uniforma; ji bijojo būti demaskuota. Jos elgesys prarado bet kokį impulsyvumą, ir visa, ką sakė ar darė, buvo panašu į vaidybą mėgėjo, kuris, suparalyžiuotas scenos baimės, sako tekstą bijodamas būti nušvilptas.

Maždaug apie tą laiką dailininkas atrado fotografijos meno žavesį ir parodė Mamai savo pirmąsias nuotraukas – tai buvo natiurmortai, sukomponuoti iš neįprastų daiktų, ir keisti seniai miršti pamiršti vaizdai; paskui ją nusivedė po stoglangio skleidžiama šviesa ir ėmė fotografuoti. Iš pradžių ji pajuto tarsi palengvėjimą, nes jai nereikėjo kalbėti, o tik stovėti, sėdėti, šypsotis ir klausytis dailininko nurodymų ir komplimentų, kuriuos jis kartais ištardavo susižavėjęs jos veidu.

Staiga dailininko akys sublizgo; griebė teptuką, pamirkė jį į juodus dažus, švelniai pasuko Mamos veidą ir perbraukė jį dviem įstrižomis linijomis. „Aš tave užbraukiau! Sunaikinau Dievo kūrinį!“ Nusijuokė ir pradėjo fotografuoti jos veidą, išvagotą dviem storom linijom, susikryžiavusiom ties nosimi. Paskui nusivedė į vonios kambarį, nuplovė veidą ir nušluostė rankšluosčiu.

– Ką tik tave užbraukiau, kad dabar sukurčiau iš naujo, – paaiškino, vėl paėmė teptuką ir ėmė piešti ant jos kūno. Šį kartą apskritimai ir brūkšniai labiau priminė senus ideografi-

nius rašmenis. – Veidas – žinia, veidas – laiškas, – kalbėjo dailininkas, paskui nusivedė Mamą po švytinčiu stoglangiu ir vėl ėmė fotografuoti.

Tada paguldė ją ant grindų, šalia jos galvos padėjo gipsinį antikinės galvos muliažą, tą galvą išmargino tokiomis pat linijomis, kokiomis buvo išmargintas jos veidas, tada nufotografavo abi galvas – gyvą ir negyvą, – numazgojo Mamai veidą, nubrėžė ant jo kitų linijų, vėl nufotografavo ir, paguldęs ją ant sofos, pradėjo nurenginėti; Mama, išsigandusi, kad dabar jis ims tapyti jos krūtis ir kojas, net ryžosi žaismingai pajuokauti, kad jis suprastų, jog tapyti jos kūno nevalia (kad pasakytų tą žaismingą pastabą, jai reikėjo nemenkos drąsos – ji visada baimindavosi, jog savo juokais gali prašauti pro šalį ir pati apsijuokti), bet dailininkas, pavargęs tapyti, pamylėjo ją – mylėdamas laikė jos ištapytą galvą tarp delnų, tarsi būtų nepaprastai susijaudinęs, kad mylisi su savo sukurta moterimi, su savo fantazija, su savo vaizdiniu, tarsi būtų buvęs Dievas, besimylintis su moterimi, kurią pats sau sukūrė.

Mama tuo metu iš tikrųjų buvo tik jo išmonė, vienas iš jo kūrinių. Ji tai žinojo ir sukaupė visas jėgas, kad jis nematytų, jog ji toli gražu ne dailininko partnerė, stebuklingoji jo kopija, verta meilės būtybė, o tik negyvas atspindys, nuolankus veidrodis, negyvas paviršius, kuriame dailininkas nutapė savo geismo atvaizdą. Iš tikrųjų ji sėkmingai išlaikė egzaminą: dailininkas patyrė malonumą ir laimingas atsiplėšė nuo jos kūno. Paskui, grįžusi namo, ji pasijuto tarsi perėjusi didžiulį išmėginimą, ir vakare prieš užmigdama graudžiai apsiverkė.

Kai po keleto dienų apsilankė dailininko dirbtuvėje, jis vėl ją tapė ir fotografavo. Šįkart apnuogino jai krūtis ir ėmė tapyti gražiąsias jų apybraižas. Bet kai panoro ją išrengti nuogai, ji pirmąkart jam pasipriešino.

Net sunku įsivaizduoti, kokių gudrybių, net klastos, turėjo griebtis, kad, žaisdama meilės žaidimus su dailininku, paslėptų

nuo jo savo pilvą! Ne vieną sykį atsisakė nusirišti keliaraiščius tikindama jį, kad pusnuogė ji labiau jaudinanti, ne vieną sykį įkalbinėjo jį verčiau mylėtis prietemoje nei ryškiai apšviestame kambaryje, ne kartą nukeldavo glostančias dailininko rankas nuo savo pilvo ir uždėdavo ant krūtinės; o kai visos gudrybės išseko, priminė dailininkui savo drovumą, kuris jam buvo jau pažįstamas, būdo bruožą, kurį jis dievino (ar ne todėl dažnai sakydavo, kad esanti jam baltos šviesos įkūnijimas ir kad pirmąsias savo mintis apie ją pavaizdavęs mentele drobėje išgremždamas baltas linijas?).

Bet dabar ji turėjo stovėti viduryje dirbtuvės tarsi gyva statula, tarsi dailininko akių ir teptuko įkaitė. Nenorėjo, gynėsi, ir kai pakartojo per pirmąjį apsilankymą pasakytus žodžius, kad tai, ko jis reikalaująs iš jos, beprotybė, jis atsakė kaip anąsyk: *taip, meilė yra beprotybė*, ir nuplėšė jai drabužius.

Tad ji stovėjo dirbtuvės viduryje negalvodama apie nieką kita, tik apie savo pilvą; bijojo nuleisti akis ir jį pamatyti, bet jis kabojo toks, kokį pažinojo, kai šimtus kartų nevilties apimta žvelgdavo į jį veidrodyje; jai atrodė, kad ji visa – vien pilvas, vien šlykšti susiraukšlėjusi oda, jautėsi lyg ant operacinio stalo gulinti moteris – moteris, neturinti teisės apie nieką galvoti, vien su viskuo susitaikyti ir tikėti, kad visa tai laikina, kad operacija ir skausmas baigsis ir kad jai nieko kita nelieka, tik viską iškęsti.

Dailininkas paėmė teptuką, pamirkė jį į juodus dažus ir ėmė juo tapyti jai pečius, bambą, kojas, paskui žengė keletą žingsnių atatupstas ir paėmė fotoaparatą; tada nusivedė ją į vonios kambarį ir paguldė į tuščią vonią; paskui ant jos kūno įstrižai uždėjo metalinį gyvatuką su porėta dušo galvute ir paaiškino, kad ši metalinė gyvatė purškianti ne vandenį, o mirtinas dujas ir kad dabar ji gulinti ant jos kūno kaip karo kūnas guli ant meilės; tada vėl liepė jai atsistoti, nusivedė kitur ir nufotografavo, ir ji ėjo klusniai, jau nė nebandydama slėpti savo pilvo,

nors jis visą laiką buvo prieš akis, ir nieko daugiau nebematė, tik dailininko akis ir savo pilvą, savo pilvą ir dailininko akis...

O vėliau, kai visa ištapyta gulėjo ant kilimo ir kai jis pamylėjo ją gulinčią šalia gražios ir šaltos antikinės galvos, nebeišturėjo ir pravirko jo glėbyje, bet jis tikriausiai nesuprato, kodėl verkia, nes buvo įsitikinęs, jog į jo laukinę aistrą, virtusią gražiu pulsuojančiu, ritmišku judesiu, dera atsakyti vien geismo ir laimės ašaromis.

Mama suprato, kad dailininkas nė nenumano jos ašarų priežasties, tad susitvardė ir liovėsi verkusi. Bet, kai parėjo namo, ant laiptų jai susvaigo galva, ji pargriuvo ir nusibrozdino kelį. Išsigandusi senelė ją nuvedė į kambarį, uždėjo ant kaktos ranką ir po pažastimi įkišo termometrą.

Mama karščiavo. Mamą ištiko nervų priepuolis.

10

Dar po kelių dienų iš Anglijos atsiųsti parašiutininkai čekai nužudė vokietį magistrą, Bohemijos valdytoją. Buvo paskelbta karo padėtis, gatvių kampuose pasirodė išklijuoti ilgi sušaudytųjų sąrašai. Mama gulėjo lovoje, ir gydytojas kiekvieną dieną ateidavo jai suleisti vaistų į sėdynę. Ateidavo ir vyras, atsisėsdavo lovos galvūgalyje, paimdavo jai už rankos ir ilgai žiūrėdavo į akis; ji žinojo jį manant, kad dėl to, jog jai pakriko nervai, esą kalti Istorijos siaubai, ir susigėdusi galvodavo, kad jį apgaudinėja, kad jis jai geras ir per šį sunkų laiko tarpsnį nori jai būti draugu.

Tarnaitė Magda, kuri gyveno viloje daugelį metų ir kurią senelė, gerbianti tvirtas demokratijos tradicijas, laikė beveik šeimos nare, o ne tarnautoja, vieną dieną atėjo apsiverkusi, nes jos sužadėtinį suėmė gestapas. Po keleto dienų sužadėtinio pavardė juodomis spausdintomis raidėmis buvo užrašyta ant tamsiai raudono stulpo kartu su kitų mirusiųjų pavardėmis, ir Magda gavo keletą dienų atostogų.

Grįžusi papasakojo, kad sužadėtinio tėvai neįstengė atgauti jo urnos su pelenais ir kad jie tikriausiai niekad nesužinosią, kur guli sūnaus palaikai. Tarnaitė vėl ėmė verkti, paskui verkdavo beveik kiekvieną dieną. Dažniausiai verkdavo savo kambarėlyje, kur jos raudą slopindavo siena, bet kartais pratrūkdavo ir per pietus; nuo tada, kai ją ištiko nelaimė, šeima jai leisdavo valgyti prie bendro stalo (anksčiau valgydavo viena virtuvėje), ir ši išskirtinė malonė kiekvieną vidurdienį

jai primindavo, kad ji gedi ir kad jos gailimasi; akys parausdavo, po voku pakibdavo ašara, paskui nukrisdavo į virtinius su padažu; ji stengdavosi slėpti ašaras ir paraudusias akis, nuleisdavo galvą, norėdavo tapti nematoma, bet tik dar labiau atkreipdavo į save dėmesį, tada kas nors iš šeimos narių ją imdavo guosti, ir ji pratrūkdavo dar garsiau raudoti.

Jaromilas stebėjo visa tai tarsi kokį jaudinamą spektaklį; jau iš anksto laukdavo, kada susitvenks ašaros merginos akyse, kada mergaitiška gėda vers ją užgniaužti sielvartą ir kada sielvartas galutinai įveiks gėdą ir pasipils ašaros. Gerte gerdavo akimis šitą veidą (slapta, mat jam atrodydavo, kad jis elgiasi nederamai), ir jusdavo, kaip jį užlieja šiltas jaudulys ir noras apiberti šį veidą švelnumu, glostyti jį ir guosti. O vakarais, kai vėl likdavo vienas ir gulėdavo susirietęs lovoje po antklode, įsivaizduodavo Magdos veidą, jos dideles rudas akis, įsivaizduodavo, kaip šį veidą glosto ir guodžia kartodamas *neverk, neverk, neverk*, nes nerasdavo kitų žodžių, kuriuos būtų galėjęs jai pasakyti.

Maždaug apie tą laiką Mama baigė gydytis nervus (išsigydė juos per savaitę ilgu miegu), vėl ėmė tvarkytis apie namus ir vaikščioti po parduotuves, nors nuolat skundėsi galvos skausmais ir širdies daužymusi. Vieną dieną atsisėdo prie stalo ir ėmė rašyti laišką. Parašiusi pirmą sakinį, suprato, kad dailininkas palaikys ją kvaila ir sentimentalia moterimi, ir išsigando jo nuosprendžio; bet greitai nusiramino; tarė sau, kad šitie žodžiai liks be atsako, kad tai paskutiniai žodžiai, kada į jį kreipiasi, ir ši mintis jai suteikė drąsos rašyti toliau; su palengvėjimu (ir keistu pasipriešinimu) dėliojo frazes stengdamasi būti vien savimi, tokia, kokia buvo prieš jųdviejų pažintį. Rašė jį mylinti ir niekad neužmirštanti to nuostabaus laiko, kurį su juo išgyveno, bet kad dabar atėjęs metas jam pasakyti teisybę: ji esanti kitokia, visiškai kitokia, nei dailininkas įsivaizduojąs, iš tikrųjų ji tik paprasta senamadė moteris, bi-

janti, kad vieną dieną negalėsianti pažvelgti į tyras sūnaus akis.

Gal ji pagaliau pasiryžo pasakyti jam teisybę? Ak, visai ne! Neparašė, kad tai, kas vadinama laime mylėti, jai tebuvo nepakeliama kančia, ir kaip gėdijasi savo sudarkyto pilvo, neparašė, kad ją buvo ištikęs nervų priepuolis, kad susižeidė kelį ir kad ištisą savaitę miegojo. Neparašė todėl, kad toks nuoširdumas buvo svetimas jos prigimčiai, ir dėl to, jog pagaliau vėl norėjo būti savimi, o būti savimi ji galėjo tik būdama nenuoširdi. Jei būtų viską parašiusi nuoširdžiai, būtų tarsi vėl pasijutusi gulinti prieš jį nuoga su ištapytu pilvu. Ne, ji daugiau nebenorėjo jam rodyti nei savo išorės, nei vidaus; norėdama susigrąžinti deramą kuklumą, privalėjo būti veidmainė – rašyti jam tik apie savo vaiką ir apie šventas motinos pareigas. Ir kol baigė rašyti, pati įsitikino, kad ne jos pilvas, ne sekinančios pastangos, kurias turėjo padėti, kad suprastų dailininko mintis, pakrikdė jai nervus, o jos pačios gilieji motiniški jausmai sukilo prieš didelę, bet nedovanotiną meilę.

Tą akimirką ji jautėsi ne tik labai liūdna, bet dar ir kilni, tragiška ir stipri; liūdesys, kuris dar prieš keletą dienų vertė ją kentėti, dabar, aprašytas didingais žodžiais, virto ramia laime; tas liūdesys buvo gražus, ir ji, apšviesta jo melancholiškos šviesos, pati sau atrodė liūdnai graži.

Kokie keisti sutapimai! Jaromilas, kuris tuo pat metu ištisom dienom slapčia stebėdavo ašarojančias Magdos akis, jau gerai žinojo, kas yra liūdesio grožis, ir visas į jį paniro. Vėl sklaidė dailininko paskolintą knygą, skaitė ir skaitė Eliuaro poeziją ir buvo pakerėtas kai kurių eilučių: *Savo kūno ramybėj/ Ji turėjo mažytę akių spalvos sniego gniūžtę;* arba: *Tolima jūra, skalaujanti tavo akis;* ir: *Sveikas liūdesy/ Tu įrašytas akyse, kurias myliu.* Eliuaras tapo ramaus Magdos kūno ir jos akių, skalaujamų ašarų jūros, poetu; visas jos gyvenimas

jam atrodė telpąs vienoje eilutėje: *Gražus liūdesio veidas.* Taip, tai buvo Magda: gražus liūdesio veidas.

Vieną vakarą visa šeima išėjo į teatrą, ir viloje jis liko su ja vienas; jis atmintinai žinojo namų įpročius ir žinojo, kad šeštadienį Magda maudosi vonioje. Kadangi jo tėvai ir senelė rengdavosi į teatrą prieš savaitę, jis turėjo laiko pasiruošti; prieš keletą dienų atlupo vonios kambario durų rakto skylutę dengiančią plokštelę, paskui vėl ją priklijavo vandenyje pamirkytu duonos minkštimu; kad būtų geriau matyti, ištraukė durų raktą, paskui gerai jį paslėpė. Niekas nepastebėjo, kad nėra rakto, nes šeimos nariai, be Magdos, neturėjo įpročio užsirakinti.

Namie buvo tylu ir tuščia, Jaromilui daužėsi širdis. Sėdėjo savo kambaryje priešais save pasidėjęs knygą, tarsi kas būtų galėjęs jį užklupti ir paklausti, ką veikia, bet jis neskaitė, tik klausėsi. Pagaliau išgirdo vandens šniokštesį vamzdžiuose, paskui teškenimą į vonios dugną. Užgesino šviesą laiptuose ir tyliai nulipo žemyn; jam pasisekė: rakto skylutė buvo atvira, ir jis prikišęs prie jos akį pamatė Magdą, pasilenkusią ties vonia nuogomis krūtimis ir tik su kelnaitėmis. Jo širdis stipriai daužėsi, nes jis matė tai, ko dar niekad nebuvo matęs, ir netrukus pamatys dar daugiau ir niekas jam nesutrukdys. Magda atsitiesė, priėjo prie veidrodžio (jis matė ją iš profilio), apžiūrinėjo save keletą minučių, paskui atsigręžė (veidu į jį) ir pasuko vonios link; sustojo, nusimovė kelnaites, numetė jas (atsigręžusi į jį veidu), paskui įlipo į vonią.

Paniro į vonią, o Jaromilas tebestebėjo ją pro rakto skylutę, bet kadangi ji buvo panirusi į vandenį iki pečių, vėl tapo jam tik *veidu*; tuo pačiu veidu, liūdnu ir pažįstamu, su ašarų jūros užlietom akim, bet sykiu ir kitokiu: tą veidą mintyse jis galėjo papildyti (dabar, ateityje ir amžinai) nuogomis krūtimis, pilvu, šlaunimis ir strėnomis; tai buvo *veidas, apšviestas kūno nuogumo;* jis tebežadino jam švelnumą, bet tas

švelnumas buvo kitoks, sukeltas greitų jo širdies dūžių.

Paskui staiga pastebėjo, kad Magda žiūri jam į akis. Išsigando, kad gali jį pamatyti. Buvo įsmeigusi akis į užrakto skylutę ir švelniai šypsojosi (sutrikusia ir draugiška šypsena). Jis iškart atsitraukė nuo durų. Ar ji matė jį ar ne? Jis ne sykį buvo viską patikrinęs ir gerai žinojo, kad akies, šnipinėjančios šiapus durų, iš vonios kambario neįmanoma pamatyti. Tada ką reiškia Magdos žvilgsnis ir šypsena? Gal Magda atsitiktinai žiūri jo pusėn ir šypsosi vien tik *pagalvojusi*, kad Jaromilas gali ją pamatyti? Šiaip ar taip, Magdos žvilgsnis jį taip sutrikdė, kad jis daugiau nedrįso artintis prie durų.

Bet kai po akimirkos nusiramino, jam šovė mintis, pranokstanti viską, ką iki šiol buvo matęs ar patyręs: vonios kambarys neužrakintas, o Magda jam nieko nesakė, kad eina maudytis. Tad jis gali dėtis, jog nieko nežino, ir paprasčiausiai įeiti į vonios kambarį. Jam ir vėl ėmė daužytis širdis; jau įsivaizdavo, kaip sustoja nustebęs duryse sakydamas *aš tik ieškau savo šukų*; eina pro visiškai nuogą, žado netekusią Magdą; jos veidas nurausta iš gėdos kaip per pietus, kai ji staiga ima raudoti; o jis, Jaromilas, eina vonios kambariu iki pat kriauklės, ant kurios guli jo šukos, paima jas, paskui sustoja prie vonios ir pasilenkia prie Magdos, prie jos nuogo kūno, kurį regi pro žalsvą vandens šydą, ir vėl pažvelgia į susigėdusį veidą ir tą susigėdusį veidą ima glostyti... Tačiau kai vaizduotė atvedė prie tos vietos, jį apgaubė neaiški ūkana, ir jis negalėjo nieko daugiau nei matyti, nei įsivaizduoti.

Kad galėtų įžengti į vonios kambarį paprastai, tyliai užlipo į savo kambarį, paskui nulipo žemyn, garsiai dėdamas koją ant kiekvieno laiptelio; juto, jog dreba, ir bijojo, kad neturės jėgų ramiai ir paprastai ištarti *aš tik atėjau savo šukų*. Vis dėlto įstengė nulipti žemyn, ir kai jau beveik buvo prie vonios kambario durų, o širdis ėmė taip daužytis, kad vos galėjo kvėpuoti, išgirdo: „Jaromilai, aš maudausi! Neik čia!“ Jis

atsakė: „Ne, ne, aš tik einu virtuvėn!“ Perėjo koridorių priešinga kryptimi, įėjo į virtuvę, atidarė ir vėl uždarė duris, tarsi būtų ką nors pasiėmęs, ir vėl užlipo laiptais.

Atsidūręs savo kambaryje, tarė sau, kad išmušę jį iš vėžių Magdos žodžiai jokiu būdu negali jo priversti taip staiga pasiduoti, jam tereikėjo pasakyti: *Bet, Magda, aš tik noriu savo šukų* ir įeiti, juk, šiaip ar taip, Magda niekam nesiskųs, Magda jį myli, nes jis su ja visada labai malonus. Ir vėl ėmė įsivaizduoti tą sceną: jis vonios kambaryje, Magda nuoga guli priešais jį vonioje ir sako jam: *Nesiartink, eik iš čia*, bet ji nieko negali padaryti, netgi gintis, ji tokia pat bejėgė kaip prieš savo sužadėtinio mirtį, nes guli įkalinta vonioje, ir jis pasilenkia prie jos veido, prie didelių akių...

Tačiau proga buvo beviltiškai praleista, ir Jaromilas nieko daugiau negirdėjo, tik silpną vandens, bėgančio iš vonios į tolimus kanalizacijos vamzdžius, teškesį; neatitaisomai praleista nuostabi proga draskė jam širdį, nes jis žinojo, kad negreit turės progą praleisti vakarą vienas namie su Magda, o jei tokia proga pasitaikytų, žinojo, jog raktas bus ten, kur ir turi būti, ir Magda užsirakins pasukdama jį du kartus. Gulėjo savo lovoje nevilties apimtas. Bet dar labiau nei praleista proga jį graužė neviltis, kai pagalvodavo apie savo nedrąsumą, silpnumą, kvailai besidaužančią širdį, atėmusią jam sveiką protą ir viską sugadinusią. Jį suėmė bjaurus *pasišlykštėjimas* savimi.

Bet ką su tuo pasišlykštėjimu daryti? Pasišlykštėjimas – ne liūdesys, tai net jam priešingas polius; kai ant Jaromilo kas nors supykdavo, jis užsidarydavo savo kambaryje ir verkdavo, bet tai būdavo laimingos, kone geidulingos ašaros, kone *meilės* ašaros, kuriomis Jaromilas gailėdavosi Jaromilo ir jį guosdavo žvelgdamas į jo sielą; o šis staigus pasišlykštėjimas parodė Jaromilui, koks jis juokingas, ir stūmė jį dar to-

liau nuo savo sielos. Šis pasišlykštėjimas buvo be išlygų ir lakoniškas tarsi įžeidimas; tarsi antausis, juo atsikratyti galėjai tik pabėgdamas.

Bet kai mes staiga pamatome savo menkumą, kur galime nuo jo pabėgti? Nuo *pažeminimo* galime pabėgti tik *aukštyn*! Tad jis atsisėdo prie savo stalo ir atsivertė knygelę (tą neįkainojamą knygelę, kurios dailininkas sakėsi niekam neskolinąs) ir įtempęs visas jėgas pamėgino susikaupti prie mėgstamų eilėraščių. Ir jis vėl išvydo *jūrą, skalaujančią tavo akis*, ir vėl pamatė prieš save Magdą – taip, ten buvo viskas, ir sniego gniūžtė jos kūno ramybėj, ir vandens teškesys įsiskverbė į eilėraštį, kaip upės šnabždėjimas įsiskverbė į kambarį pro uždarą langą. Jaromilas pajuto, kaip jį užplūsta ilgesingas geismas, ir užvertė knygą. Paėmė popieriaus lapą, pieštuką ir pats pradėjo rašyti kaip Eliuaras, Nezvalas, Byblas* arba Desnosas ir be ritmo ar rimo prirašė vieną po kitos aibę trumpų eilučių; tai buvo variacija skaitytų poetų tema, bet šioje variacijoje glūdėjo tai, ką jis neseniai išgyveno: čia buvo *liūdesys*, kuris *pradeda tirpti ir virsta vandeniu*, buvo *žalias vanduo*, kurio paviršius *kyla ir kyla ir pasiekia mano akis*, ir buvo kūnas, *liūdnas kūnas*, kūnas vandenyje, *kurį aš seku, seku per beribius vandenis*.

Eilutes keletą sykių perskaitė garsiai liūdnu balsu ir susižavėjo. Šio eilėraščio branduolys buvo besimaudanti vonioje Magda ir jis pats, prigludęs veidu prie durų; vis dėlto jis nesijautė esąs anapus *savo patyrimo*, o buvo daug *aukščiau*; pasišlykštėjimas, kurį ką tik patyrė, liko *žemai*; žemai jis jautė, kaip jo delnai sudrėko iš baimės ir kaip padažnėjo jo paties alsavimas; bet čia, *aukštai,* eilėraštyje, jis buvo aukščiau savo menkumo; epizodas su rakto skylute ir jo bailumas tebuvo tramplinas, nuo kurio jis dabar sklendė; dabar jau nebebuvo

* Nezvalas ir Byblas – žymūs čekų poetai siurrealistai. *Aut.*

vergas to, ką neseniai patyrė, dabar jo patirtis lyg vergė padėjo jam parašyti tai, ką parašė.

Kitą dieną paėmė senelio rašomąją mašinėlę, perspausdino eilėraštį ant specialaus popieriaus, ir eilėraštis jam pasirodė dar gražesnis nei tada, kai jį deklamavo garsiai, nes jis liovėsi buvęs paprasta žodžių seka ir tapo *kūriniu*; jo savitumas tapo dar labiau nenuginčijamas; įprasti žodžiai egzistuoja tik todėl, kad užgestų vos ištarti, jie reikalingi tik bendravimo akimirką, jie priklauso nuo daiktų ir tėra vien jų pavadinimai; dabar patys žodžiai virto nuo nieko nepriklausančiais kūriniais; jie jau buvo skirti ne trumpam bendravimo mirksniui ir greitam išnykimui, o ilgaamžiškumui.

Žinoma, eilėraštyje atsispindėjo vakarykštė Jaromilo patirtis, bet ši patirtis jame pamažu mirė, kaip sėkla miršta vaisiuje. *Aš esu po vandeniu, ir nuo mano širdies dūžių ribuliuoja paviršius;* ši eilutė byloja apie paauglį, drebantį prie vonios kambario durų, bet sykiu sulig šia eilute jo bruožai ėmė pamažu nykti; toji eilutė jį pranoko ir pergyveno. *Ak, mano vandene meile*, – bylojo kita eilutė, ir Jaromilas ne tik žinojo, kad toji „vandenė meilė" – Magda, bet taip pat žinojo, jog iš šių žodžių niekas negalėtų jos atpažinti, kad ji pasiklydo tarp jų, tapo nematoma ir palaidota; eilėraštis, kurį jis parašė, buvo visiškai savarankiškas, nepriklausomas ir neperprantamas kaip pati tikrovė, kuri nėra niekieno sąjungininkė, ji tiesiog *yra*; eilėraščio savarankiškumas teikė Jaromilui puikią užuoglaudą, išsvajotą *kito gyvenimo* galimybę; tai jam pasirodė taip gražu, kad rytojaus dieną pabandė parašyti daugiau eilėraščių ir pamažu atsidavė šitai veiklai.

11

Jai nelinksma net dabar, kai atsikėlė iš lovos ir vaikščioja tarsi besitaisanti ligonė. Atstūmė dailininko meilę, tačiau nesusigrąžino vyro meilės. Jaromilo tėvas taip retai būna namie! Jie galiausiai susitaikė su tuo, kad jis grįžta vėlai naktį, susitaikė, kad dažnai pareiškia nebūsiąs namie keletą dienų, nes dažnai važinėja į komandiruotes, bet šį kartą nieko nesakė, negrįžo vakare namo, ir Mama nežino, kur jis.

Jaromilas taip retai mato tėvą, kad net nepastebi, jog jo nėra namie, nes savo kambaryje galvoja apie eilėraščius: kad eilėraštis taptų eilėraščiu, jį turi perskaityti kas nors kitas, ne autorius; tik tada galima įrodyti, jog eilėraštis yra kai kas daugiau nei užšifruotas intymus dienoraštis ir tik tada gali gyventi savo gyvenimą, nepriklausantį nuo to, kas jį parašė. Pirmoji Jaromilo mintis buvo parodyti eilėraščius dailininkui, bet jie buvo jam pernelyg svarbūs, kad būtų rizikavęs juos atiduoti tokiam griežtam teisėjui. Jam reikėjo žmogaus, kurį jo eilės jaudintų taip, kaip jaudino jį patį, ir jis labai greitai suprato, kam lemta būti pirmuoju jo poezijos skaitytoju; jis matė ją vaikštinėjančią po namus liūdnom akim ir skausmingu balsu, tarsi einančią į susitikimą su jo eilėmis; nepaprastai susijaudinęs padavė Mamai keletą kruopščiai atspausdintų eilėraščių, o pats nubėgo, pasislėpė savo kambaryje ir ėmė laukti, kol ji perskaitys juos ir jį pašauks.

Ji perskaitė ir apsiverkė. Tikriausiai nežinojo, ko verkia, bet nebuvo sunku atspėti; iš akių jai plūdo ketveriopos ašaros:

pirma, ji buvo priblokšta, kad Jaromilo eilės tokios panašios į eilėraščius, kuriuos jam skolino dailininkas, ir ji pravirko prarastos meilės ašaromis;

paskui pajuto iš sūnaus eilių sklindantį neaiškų liūdesį, prisiminė, kad vyro jau dvi dienos nėra namie ir kad jis nieko nepasakė prieš išeidamas, ir pravirko pažeminimo ašaromis;

bet greitai iš jos akių trykštančios ašaros virto paguodos ašaromis, nes jos sūnus, kuris atbėgo pas ją su tokiu pasitikėjimu ir susijaudinimu parodyti savo eilių, tarsi balzamu patepė visas jos žaizdas;

ir pagaliau, keletą sykių perskaičiusi eilėraščius, pravirko susižavėjimo ašaromis, nes Jaromilo eilės jai pasirodė nesuprantamos, ir ji tarė sau, kad jose slypi daug daugiau, nei ji gali suprasti, vadinasi, ji – vunderkindo motina.

Paskui jį pasišaukė, bet kai jis atsistojo priešais ją, pasijuto tarsi stovinti priešais dailininką, klausinėjantį ją apie skolintas knygas; nežinojo, ką jam pasakyti apie eilėraščius, matė nuleistą, nekantriai laukiančią galvą ir įstengė tik jį apkabinti ir pabučiuoti. Jaromilas buvo susijaudinęs ir apsidžiaugė, kad gali įkniaubti galvą motinai į petį, o Mama, pajutusi savo glėbyje trapų vaikišką kūną, tolyn noginė slogią dailininko šmėklą, atgavo drąsą ir ėmė kalbėti. Bet negalėjo sutramdyti virpančio balso, nei sulaikyti į akis plūstančių ašarų, o Jaromilui tai buvo svarbiau už jos tariamus žodžius; balso virpesys ir ašarojimas buvo šventas realios, fizinės jo eilių galios įrodymas.

Ėmė temti, tėvas vis negrįžo, ir Mama pagalvojo, kad Jaromilo veidas turi to švelnaus grožio, kokio neturi nei jos vyro, nei dailininko veidas; ši begėdiška mintis buvo tokia įkyri, kad ji negalėjo ja atsikratyti; ėmė jam pasakoti, kad būdama nėščia maldaujamu žvilgsniu žiūrėdavo į Apolono statulėlę. „Ir matai, tu iš tikrųjų esi gražus kaip Apolonas, tu visai kaip jis. Žmonės sako, kad tai, apie ką moteris galvoja būdama

nėščia, persiduoda kūdikiui. Tai ne prietaras. Iš jo tu perėmei lyrą."

Paskui papasakojo, kad literatūra visada buvusi jos didžioji meilė, kad į universitetą įstojusi tik dėl literatūros studijų ir kad tik vedybos (ji nepasakė „nėštumas") sutrukdžiusios jai visiškai atsidėti šiam pašaukimui; ir dabar, pamačiusi, kad Jaromilas – poetas (taip, ji pirmoji priklijavo jam garsiąją etiketę), ji, žinoma, nustebusi, bet iš tikrųjų tos akimirkos jau seniai laukusi.

Tą vakarą juodu ilgai kalbėjosi, tad pagaliau motina ir sūnus, du nusivylę įsimylėjėliai, galėjo pasiguosti.

ANTRA DALIS,
arba
KSAVJERAS

1

Iš pastato vidaus jį pasiekė netrukus pasibaigsiančios pertraukos triukšmas; tuoj į klasę įžengs senas matematikos mokytojas ir juodoje lentoje ims rašyti mirtiną nuobodulį varančius skaičius; pasiklydusios musės zyzimas užpildys begalinį laiko tarpsnį – nuo mokytojo klausimo iki mokinio atsakymo... Bet tada jis jau bus toli!

Karas pasibaigė prieš metus; buvo pavasaris, švietė saulė; pirmiausia jis nusileido gatvėmis žemyn prie Vltavos, paskui klaidžiojo krantinėmis. Ištisa penkių valandų pamokų galaktika buvo toli, su ja jį siejo tik ruda kuprinė su keliais sąsiuviniais ir vadovėliu.

Priėjo Karolio tiltą. Dviguba statulų eilė virš vandens kvietė pereiti į kitą krantą. Kai pabėgdavo iš pamokų (o pabėgdavo labai dažnai ir noriai), jį beveik visados traukė Karolio tiltas, ir jis visada jį pereidavo. Žinojo, kad šiandien irgi pereis ir būtinai sustos toje vietoje, kur tiltas, perkirtęs upės vandenis, pasiekia krantą su senu geltonu namu; ketvirto aukšto langas buvo beveik tame pačiame aukštyje kaip tilto parapetas ir nutolęs nuo jo tik per keletą žingsnių; jam patiko jį stebėti (langas visada būdavo užvertas), ir jis klausdavo savęs, kas už jo gyvena.

Tądien pirmąkart (tikriausiai todėl, kad buvo nepaprastai saulėta diena) langas buvo atdaras. Prie jo kabojo narvelis su kažkokiu paukščiu. Jis sustojo, apžiūrėjo iš baltos vielos elegantiškai išlankstytą rokokinį narvelį, paskui kambario prie-

temoje pamatė siluetą: matė jį iš nugaros, bet atpažino, jog jis moters, ir panoro, kad ji atsisuktų ir parodytų jam savo veidą.

Siluetas pajudėjo, bet į priešingą pusę, ir dingo tamsoje. Langas buvo atvertas, ir jis buvo įsitikinęs, jog tai kvietimas – nebylus, tik jam skirtas ženklas.

Negalėjo atsispirti. Užsiropštė ant turėklų. Langą nuo tilto skyrė gilus griovys, išgrįstas viršuj akmenimis. Kuprinė jam trukdė. Įmetė ją į tą tamsų kambarį pro atdarą langą ir įšoko pats.

2

Išskleidęs rankas Ksavjeras galėjo paliesti abu aukšto stačiakampio lango, pro kurį įšoko visu ūgiu, kraštus. Kambarį ėmė apžiūrinėti nuo pačios gilumos (žmonių dėmesį beveik visados patraukia tai, kas toli) ir pirmiausia pamatė duris, paskui, kairėje, prie sienos stovinčią pūstašonę spintą, dešinėje – medinę lovą su išraižytom kojom, o kambario viduryje – apskritą stalą, uždengtą vąšeliu nerta staltiese, ant kurio stovėjo gėlių vaza; galiausiai prie savo kojų išvydo kuprinę, gulinčią prie kutuoto pigaus kilimo krašto.

Žinoma, tą akimirką, kai norėjo pulti ir pakelti kuprinę, tamsaus kambario gilumoje atsidarė durys ir pasirodė moteris. Ji pamatė jį iškart; kambaryje iš tikrųjų tvyrojo prieblanda, ir lango stačiakampis buvo apšviestas, todėl atrodė, kad viduj naktis, o lauke diena. Moters akimis žiūrint, žmogus lange atrodė tarsi siluetas auksiniame šviesos fone; tai buvo žmogus tarp dienos ir nakties.

Apakinta šviesos moteris negalėjo įžiūrėti žmogaus veido; Ksavjero padėtis buvo geresnė; jo akys jau priprato prie tamsos ir jis bent jau galėjo įžiūrėti švelnius moters bruožus ir liūdną veidą, kurio blyškumas būtų švietęs iš tolo net tamsiausioje naktyje. Moteris tebestovėjo prie durų ir jį apžiūrinėjo; ji nepuolė instinktyviai rėkti iš baimės, bet ir nebuvo tokia atgodi, kad imtų jį šnekinti.

Keletą ilgų sekundžių stebeilijo vienas kitam į vos įžiūrimą veidą, paskui Ksavjeras tarė: „Čia mano kuprinė“.

– Jūsų kuprinė? – paklausė ji, ir tarsi Ksavjero žodžių garsas būtų pažadinęs ją iš apstulbimo, uždarė sau už nugaros duris.

Ksavjeras priklaupė ant palangės ir pirštu dūrė žemyn, kur gulėjo jo kuprinė.

– Joje man labai reikalingi daiktai: matematikos sąsiuvinis, gamtos vadovėlis, taip pat sąsiuvinis, kur mes rašome čekų kalbos namų darbus. Šiame sąsiuvinyje yra mano paskutinis rašinys, tema *Kaip pas mus atėjo pavasaris.* Prie jo turėjau ilgai paprakaituoti, todėl nenorėčiau dar sykį sukti galvos.

Moteris žengė keletą žingsnių į kambario vidurį, ir Ksavjeras ryškesnėje šviesoje ją išvydo. Jo pirmasis įspūdis buvo teisingas: švelnus glebumas ir liūdesys. Pamatė dvi sudrėkusias akis sumišusiame veide, ir jam į galvą atėjo dar vienas žodis: „baimė“. Ne ta baimė, kurią sukėlė jo netikėtas įsiveržimas, bet sena baimė, likusi iš anksčiau, ją bylojo didžiulės sustingusios akys, blyškus veidas ir judesiai, regėjosi, ji nuolat atsiprašinėja.

Taip, moteris iš tikrųjų atsiprašinėjo.

– Atsiprašau, – tarė ji, – bet aš nesuprantu, kaip jūsų kuprinė galėjo atsidurti pas mus. Neseniai čia tvarkiausi ir neradau nieko svetima.

– Ir vis dėlto, – atsakė Ksavjeras, pritūpdamas ant palangės ir rodydamas pirštu į kilimą, – mano didžiam džiaugsmui, kuprinė čia.

– Aš irgi labai laiminga, kad radote savo kuprinę, – atsakė moteris ir nusišypsojo.

Dabar juodu stovėjo vienas prieš kitą, juos skyrė tik stalas, užtiestas nerta staltiese, ir stiklinė vaza, pilna popierinių gėlių.

– Taip, būtų buvę bjauru, jei nebūčiau jos radęs, – tarė Ksavjeras. – Čekų kalbos mokytoja manęs nemėgsta, ir jei būčiau

pametęs sąsiuvinį, tikriausiai būtų palikusi mane antriems metams.

Moters veide pasirodė užuojauta; staiga jos akys pasidarė tokios didelės, kad Ksavjeras nieko kita nematė, tik tas akis, tarsi kita veido dalis ir kūnas tebuvo jų priedėlis, jų rėmai; jis net nežinojo, kaip atrodo jos veido bruožai ir kūno proporcijos – tai buvo veik už jo tinklainės akipločio; ir iš tikrųjų jis įsivaizdavo tą moterį tik iš to įspūdžio, kurį jam padarė milžiniškos akys, kurių kaštoninė šviesa buvo užtvindžiusi visą kūną.

Todėl apėjęs stalą jis ir pasuko tų akių link.

– Esu senas antrametis, – tarė griebdamas moterį už peties (ši buvo minkšta kaip krūtis!). – Patikėkit, nėra nieko liūdniau, kaip po metų vėl atsidurti toje pačioje klasėje ir vėl sėdėti tame pačiame suole.

Paskui pamatė, kaip tos rudos akys pažvelgė į jį, ir jį užliejo laimės banga; Ksavjeras žinojo, kad dabar gali nuleisti ranką žemiau ir paliesti krūtį ir pilvą, ir viską, ką tik nori, nes baimės apimta moteris atsidavė jo valiai. Bet taip nepasielgė – laikė suspaudęs jos petį, gražų apskritą iškilumą, ir jam tai atrodė pakankamai gražu, pakankamai jaudinama; nieko daugiau jis nenorėjo.

Akimirką juodu stovėjo nejudėdami, paskui moteris sukluso.

– Turite išeiti. Grįžta mano vyras!

Nieko nebuvo paprasčiau – paimi kuprinę, užšoki ant palangės, o nuo jos – ant tilto. Bet Ksavjeras to nepadarė. Juto, kaip jam krūtinę užlieja saldus jausmas, jog šitai moteriai gresia pavojus – dabar jis turi būti šalia jos!

– Negaliu palikti jūsų vienos.

– Mano vyras! Eikit iš čia! – ėmė maldauti sunerimusi moteris.

– Ne, aš liksiu su jumis! Aš ne bailys! – atšovė Ksavjeras.

Laiptuose jau aiškiai buvo girdėti žingsniai.

Moteris mėgino stumtelti Ksavjerą prie lango, bet jis žinojo, kad neturi teisės palikti moters tokiu metu, kai jai gresia pavojus. Jau pasigirdo buto gilumoje veriamos durys, ir paskutinę akimirką Ksavjeras griuvo ant grindų ir palindo po lova.

3

Ertmė tarp grindų ir lubų, kurias atstojo penkios suplyšusį čiužinį laikančios lentos, buvo ne didesnė už karsto ertmę, bet šita ertmė – skirtingai nei karsto – kvepėjo (gardžiai kvepėjo šiaudai), labai aidėjo (grindys perdavė kiekvieno žingsnio garsą) ir buvo sklidina vaizdų (tiesiai virš savęs jis matė veidą moters, kurios, žinojo, neturėjo niekad palikti, tas veidas ryškėjo tamsiame čiužinio audinyje ir buvo pervertas trim šiaudų stiebeliais, išlindusiais pro apvalkalą).

Žingsniai, kuriuos jis girdėjo, buvo sunkūs, ir kai pasuko galvą, pamatė grindimis žengiančius batus. Paskui išgirdo moters balsą, ir jį persmelkė neaiškus, širdį draskantis gailestis: tas balsas buvo toks pat liūdnas, baikštus ir kerintis kaip ir prieš keletą akimirkų, kai ji kalbėjosi su Ksavjeru. Bet Ksavjeras buvo protingas ir užgniaužė šią staigią pavydo užgaidą: jis suprato, kad moteriai gresia pavojus, ir ji ginasi tuo, ką turi: veidu ir liūdesiu.

Paskui išgirdo vyrišką balsą ir pagalvojo, kad šis balsas panašus į juodus batus, kuriuos matė žengiant grindimis; tada išgirdo moterį kartojant *ne, ne, ne*, ir išgirdo abiejų žingsnius, kuriais svirduliuodami ėmė artintis prie slėptuvės, paskui žemos lubos, po kuriomis gulėjo, nusileido dar žemiau ir beveik kliudė jo veidą.

Paskui ir vėl išgirdo moterį kartojant *ne, ne, ne, ne dabar, prašau, ne dabar*, ir per centimetrą nuo savo akių ant šiurkš-

čios čiužinio drobės pamatė jos veidą ir pamanė, kad tas veidas patiki jam savo pažeminimą.

Norėjo atsistoti savo karste, norėjo šią moterį išgelbėti, bet žinojo, kad neturi teisės. Moters veidas buvo taip arti prie jo veido, jis linko prie jo, maldavo ir dūrė trimis šiaudų stiebeliais lyg trim jį veriančiom strėlėm. Lubos virš Ksavjero ėmė ritmiškai siūbuoti, ir trys šiaudeliai, trys strėlės, kurios vis perverdavo moters veidą, vienodais tarpais kliudydavo Ksavjero nosį ir taip ją kutendavo, kad jis staiga nusičiaudėjo.

Judesiai staiga liovėsi. Lovoje nuščiuvo, nebesigirdėjo net alsuojant. Ksavjeras irgi gulėjo lyg paralyžiuotas. Po kiek laiko balsas paklausė: „Kas tai?“ – „Aš nieko negirdėjau, brangusis“, – atsakė moteris. Keletą akimirkų buvo tylu, paskui vyriškas balsas paklausė: „Kieno šita kuprinė?“ Ir iškart po kambarį ėmė aidėti žingsniai ir buvo matyti, kaip grindimis vaikšto batai.

Oho, tas tipas lovoje buvo su batais, – pagalvojo Ksavjeras ir pasipiktino; suprato, kad dabar atėjo metas veikti ir jam. Pasirėmė alkūnėmis, iškišo galvą iš palovės, norėdamas pamatyti, kas dedasi kambaryje.

– Ką tu čia turi? Kur jį paslėpei? – sušuko vyro balsas, ir virš juodų batų Ksavjeras pamatė tamsiai mėlynas pūstas raitelio kelnes ir tamsiai mėlynus policijos uniformos marškinius. Vyras apžiūrėjo kambarį inkvizitoriaus žvilgsniu, paskui puolė prie spintos, tokios didelės, kad tikrai buvo galima įtarti joje slepiantis meilužį.

Tą akimirką Ksavjeras stryktelėjo iš palovės – tyliai kaip katinas, vikriai kaip pantera. Uniformuotas vyras atidarė pilną drabužių spintą ir ėmė naršyti jos viduj. Bet Ksavjeras jau atsidūrė jam už nugaros, ir kai vyras vėl įkišo rankas į drabužių sutemas ir ėmė ieškoti pasislėpusio meilužio, Ksavjeras griebė jį už apykaklės ir be jokių ceremonijų įstūmė spinton. Paskui uždarė duris, užrakino, ištraukė raktą, įsikišo kišenėn ir atsisuko į moterį.

4

Stovėjo priešais dideles rudas akis, girdėjo, kaip už nugaros spintoje daužosi vyras, tačiau jo trepsenimą ir šauksmus taip gerai slopino drabužiai, kad žodžiai buvo nesuprantami.

Atsisėdo šalia moters didelėm akim, suspaudė petį pirštais ir tik pajutęs nuogą odą po delnu suprato, kad ji vilki vien plonu apatinuku, po kuriuo pūpso nuogos krūtys – minkštos ir putlios.

Spintoje tebebumpsėjo smūgiai, o Ksavjeras abiem rankom laikė moterį už pečių bandydamas įžiūrėti gražiąsias jos apybraižas, gožiamas neaprėpiamo jos akių vandenyno. Prašė ją nebijoti, kaip įrodymą, jog spinta iš tikrųjų užrakinta, rodė jai raktą, priminė, kad jos vyras uždarytas ąžuoliniame kalėjime ir kad kalinys negali iš jo nei išeiti, nei jo sudaužyti. Paskui ėmė ją bučiuoti (rankas laikė ant nuogų minkštų pečių, kurie buvo tokie neįtikimai geidulingi, jog jis bijojo, kad jos nenuslinktų žemyn ir nepaliestų krūtų, tarsi jam nebūtų užtekę jėgų atsispirti svaiguliui) ir pamanė, kad vos tik prisilies prie jos lūpų, kaipmat nuskęs beribiuose vandenyse.

– Ką dabar darysim? – išgirdo jos balsą.

Jis glostė jai pečius ir atsakė, kad ji dėl nieko nesirūpintų, kad dabar jiems čia gerai, kad jis toks laimingas, koks dar niekad nebuvo, ir kad aidinti nuo smūgių spinta jam rūpi ne labiau, nei iš grotuvo sklindantis griausmas ar kitame miesto gale prie būdos pririšto šuns staugimas.

Norėdamas parodyti, jog jis – padėties šeimininkas, atsi-

stojo ir ėmė apžiūrinėti kambarį. Paskui, pamatęs ant stalo gulinčią juodą lazdą, nusijuokė. Sugriebė ją, priėjo prie spintos ir, atsakydamas į smūgius iš vidaus, keletą kartų sudavė ja į spintos duris.

– Ką dabar darysim? – vėl paklausė moteris, ir Ksavjeras atsakė:

– Išvyksim iš čia.

– O jis? – paklausė moteris, ir Ksavjeras atsakė:

– Žmogus gali išgyventi tik dvi tris savaites be maisto. Kai kitais metais grįšime čia, spintoje rasime tik skeletą su uniforma ir batais. – Ir vėl priėjo prie riaumojančios spintos, sudavė į ją lazda, nusijuokė ir pažiūrėjo į moterį, ragindamas ir ją prisidėti.

Bet moteris nenusijuokė, o paklausė: „Kur mudu vyksim?"

Ksavjeras papasakojo, kur juodu vyksią. Ji atsakė, kad būtent šiame kambaryje ji jaučiasi namie, o ten, kur Ksavjeras nori ją nusivesti, nebus nei baltinių spintos, nei paukščio narve. Ksavjeras atsakė, kad namai – ne baltinių spinta ar paukštis narve, o mylima būtybė šalia. Ir dar pridūrė, kad jis pats neturįs namų, kitaip tariant, jo namai – tai jo žingsniai, jo eisena, jo kelionės. Kad jo namai ten, kur veriasi nauji horizontai. Kad jis galįs gyventi tik nuolat keisdamas vieną svajonę kita, vieną gamtos vaizdą kitu, ir jeigu jis per ilgai užsibūtų vienoje vietoje, numirtų, kaip numirs jos vyras, jei išbus toje spintoje daugiau nei dvi savaites.

Sulig šiais žodžiais abu staiga pastebėjo, kad spintoje pasidarė tylu. Toji tyla buvo tokia akivaizdi, kad juodu pabudo. Tai buvo tarsi akimirka prieš audrą; narvelyje visa gerkle plyšojo kanarėlė, pro langą švietė besileidžianti geltona saulė. Buvo gražu – it kvietimas kelionėn. Gražu it faro mirtis.

Šįkart moteris paglostė Ksavjerui veidą, pirmąkart ji palietė jį; ir pirmąkart Ksavjeras ją pamatė, pamatė aiškias, o ne miglotas jos linijas. Ji tarė: „Taip. Mudu išvyksim iš čia ir

keliausim ten, kur tu panorėsi. Luktelk valandėlę, aš tik pasiimsiu keletą daiktų kelionėn“.

Paglostė jį dar kartą, nusišypsojo ir nuėjo prie durų. Jis žiūrėjo į ją, ir jo akys staiga prisipildė ramybės; jis regėjo jos žingsnius, minkštus ir viliojančius, tarsi būtų žengęs kūnu virtęs vanduo.

Paskui atsisėdo ant lovos ir pasijuto nuostabiai gerai. Spintoje buvo tylu, tarsi vyras joje būtų užmigęs ar pasikoręs. Tylos įkandin įslinko erdvė – ji plūdo pro langą su Vltavos murmesiu ir tolimu miesto šauksmu, tokiu tolimu, kad jis panėšėjo į miško balsus.

Ksavjeras pasijuto vėl persmelktas kelionių. Nieko nėra gražiau už akimirką prieš kelionę, akimirką, kai mus aplanko rytdienos horizontas ir ima kuždėti pažadus. Ksavjeras gulėjo išsitiesęs ant suglamžytų antklodžių, ir viskas, regis, lydėsi į nuostabią vienovę: minkšta lova, panaši į moterį, moteris, panaši į vandenį, vanduo, kurį įsivaizdavo po langais, buvo panašus į plaukiančią vandens lovą.

Paskui dar pamatė, kaip atsidarė durys ir įėjo moteris. Vilkėjo mėlyna suknele. Mėlyna kaip vanduo, mėlyna kaip horizontai, į kuriuos jis rytoj pasiners, mėlyna kaip miegas, į kurį jis grimzdo lėtai, bet nesipriešindamas.

Taip, Ksavjeras užmigo.

5

Ksavjeras miega ne todėl, kad pasisemtų jėgų nemigai. Ne, tas monotoniškas švytuoklės judėjimas, tas nemigos ir miego ciklas, pasikartojantis tris šimtus šešiasdešimt penkis sykius per metus, jam nepažįstamas.

Miegas jam nėra gyvenimo priešingybė; miegas jam yra gyvenimas, o gyvenimas – sapnas. Jis pereina iš vieno sapno į kitą, tarsi pereitų iš vieno gyvenimo į kitą gyvenimą.

Dabar naktis, tamsi naktis, bet šit iš viršaus nusileidžia švytintys diskai. Tai žibintų skleidžiama šviesa; šiuose ratiluose, tarsi išrėžtuose iš tamsos, matyti, kaip krinta didžiuliai sniego dribsniai.

Jis įbėgo pro žemo pastato duris, skubiai perėjo holą ir pasiekė peroną, kur pasirengęs išvykti laukė traukinys apšviestais langais. Šalia vaikštinėjo senis su žibintu ir uždarinėjo vagonų duris. Ksavjeras vikriai įšoko į traukinį, senis pakėlė žibintą, jam atsakė lėtas švilpuko garsas, ir traukinys pajudėjo.

6

Stabtelėjęs ant vagono platformos giliai įkvėpė oro, kad atgautų kvapą. Kaip visada, jis atėjo paskutinę akimirką, o ateiti paskutinę akimirką jam buvo tikras pasididžiavimas: visi kiti atėjo laiku pagal išankstinį planą, todėl visas jų gyvenimas bėgo be jokių netikėtumų, tarsi jie būtų perrašinėję mokytojo nurodytą tekstą. Įsivaizdavo juos traukinio vagonuose, sėdinčius iš anksto užsakytose vietose, tariančius įprastas frazes apie kalnų namelį, kur važiuoja praleisti savaitės, ir apie kasdienį tvarkaraštį, kurį taip gerai išmoko mokykloje, kad galėjo juo naudotis užsimerkę, iš atminties ir nė kiek nesuklysdami.

O Ksavjeras čia atsidūrė nesiruošęs, paskutinę akimirką, vedamas akimirkos instinkto ir netikėto ryžto. Dabar stovėjo ant vagono platformos ir klausė savęs, kas galėjo jį paskatinti dalyvauti šioje mokyklos organizuojamoje ekskursijoje kartu su nuobodžiais mokiniais ir nuplikusiais mokytojais, kurių ūsuose knibždėte knibždėjo utėlių.

Perėjo vagoną: berniukai stovėjo koridoriuje, pūtė kvapą į apšarmojusius langus, paskui žiūrėjo prikišę akį prie apskritų angelių; kiti tingiai gulėjo išsitiesę ant kupė suolų, o virš jų, atremtos į bagažo tinklelius, stovėjo sukryžiuotos slidės; dar kai kurie lošė kortomis; kitoje kupė studentai traukė nepabaigiamą dainą, kurios melodija buvo primityvi, ir šimtą ar tūkstantį kartų kartojo žodžius: *kanarėlė galą gavo, galą gavo, galą gavo...*

Jis sustojo prie šios kupė durų ir pažvelgė vidun: ten sėdėjo trys aukštesniosios klasės berniukai, o šalia jų – šviesiaplaukė mergaitė iš jo klasės; pamačiusi jį nuraudo, bet nieko nesakė, tarsi užklupta nusikaltimo vietoje, ir, plačiai prasižiodama, įsmeigusi didžiules akis į Ksavjerą, su visais plyšojo: *kanarėlė galą gavo, galą gavo, galą gavo...*

Ksavjeras paliko šviesiaplaukę mergaitę ir patraukė prie kitos kupė, iš kur girdėjosi studentų dainos ir skambėjo pokštai; staiga pamatė į jo pusę žengiantį vyrą kontrolieriaus uniforma, sustojantį prie kiekvienos kupė ir prašantį parodyti bilietus; uniforma jo neapgavo, jis atpažino seną lotynų kalbos mokytoją ir žinojo, jog turi padaryti viską, kad su juo nesusitiktų, pirma, todėl, kad neturi bilieto, antra, dėl to, jog jau seniai (jis negalėjo prisiminti, kaip seniai) nebuvo lotynų kalbos pamokoje.

Pasinaudojęs proga, kai mokytojas įkišo galvą į kupė, staiga prasmuko jam iš užnugario ir nuėjo į platformą, kur buvo dvejos durys – vienos prausyklos, kitos tualeto. Atidarė prausyklos duris ir užklupo apsikabinusius čekų kalbos mokytoją, griežtą penkiasdešimtmetę, ir bendraklasį, sėdintį pirmoje eilėje, kurio Ksavjeras, nors ir retai lankė mokyklą, baisiai nekentė. Pamatę jį, užklupti meilužiai greitai atšoko vienas nuo kito, pasilenkė ties kriaukle ir ėmė karštligiškai trintis rankas po menka vandens srovele, bėgančia iš čiaupo.

Ksavjeras nenorėjo jiems trukdyti ir vėl išėjo į platformą; ten akis į akį susidūrė su šviesiaplauke iš savo klasės, kuri žiūrėjo į jį didelėmis mėlynomis akimis; jos lūpos nebekrutėjo ir nebedainavo dainos apie kanarėlę su nepabaigiamu, kaip manė Ksavjeras, priedainiu. Ak, kaip naivu, tarė sau, manyti, jog yra dainų, neturinčių pabaigos! Juk viskas šiam pasauly nuo pat pradžių pradžios tėra apgavystė!

Ši mintis jam suteikė stiprybės, jis įsmeigė žvilgsnį į šviesiaplaukės mergaitės akis, suvokdamas, kad būtų kvailas, jei

atsiduotų tam sukčių žaidimui, kur laikini dalykai priimami kaip amžini, o maži – kaip dideli, jei atsiduotų tam kvailių žaidimui, vadinamam meile. Tad apsisuko ir grįžo į prausyklėlę, kur apkūnioji čekų kalbos mokytoja vėl stypsojo prieš Ksavjero bendraklasį, apkabinusi jam šlaunis.

– O ne, tik prašom nepradėti mazgotis rankų, – tarė jiems Ksavjeras. – Dabar aš norėčiau nusiplauti, – ir, diskretiškai praėjęs pro juos, atsuko čiaupą ir palinko ties kriaukle, ieškodamas santykinės vienatvės sau ir meilužiams, kurie tebestovėjo kaip įbesti ir atrodė suglumę. Paskui išgirdo, kaip čekų kalbos mokytoja ryžtingai sušnabždėjo: „Eime kitur", ir dvi poros kojų išiugždeno į gretimą tualetą. Pasilikęs vienas, Ksavjeras patenkintas atsirėmė į sieną ir atsidavė švelniems apmąstymams apie meilės niekingumą, švelniems apmąstymams, anapus kurių žibėjo dvi didelės mėlynos maldaujančios akys.

7

Paskui traukinys sustojo, pasigirdo švilpukas, jaunatviška erzelynė, metalinių durų trinksėjimas ir batų trepsėjimas. Ksavjeras išėjo iš savo užuoglaudos ir prisidėjo prie kitų moksleivių, pasklidusių po peroną. Paskui pasimatė kalnai, didžiulis mėnuo ir švytintis sniegas; jie žingsniavo šviesią kaip diena naktį. Ilga procesija, kur vietoj kryžių lyg religiniai rekvizitai, lyg du priesaikai sudėti pirštai į dangų kilo slidžių poros.

Ištįsusioj procesijoj Ksavjeras žingsniavo kartu su visais susikišęs rankas į kišenes, nes tik jis vienas neturėjo slidžių, priesaikos simbolio; žingsniavo ir klausėsi jau gerokai pavargusių mokinių šnekų; paskui atsigręžė ir pamatė šviesiaplaukę mergaitę, mažą ir laibą, žengiančią užpakalyje, klimpstančią grimztančią į sniegą nuo slidžių svorio, ir kai vėl atsigręžė, pastebėjo, kaip senas matematikos mokytojas paėmė mergaitės slides, užsidėjo kartu su savo slidėmis ant peties, paskui laisva ranka paėmė jos ranką ir padėjo jai eiti. Liūdna regėti, kaip vargšė senatvė gailisi vargšės jaunystės; bet žiūrėdamas į šią sceną jis jautėsi gerai.

Tada pirma iš toli, paskui iš arčiau jų ausis pasiekė šokių muzika; jie išvydo restoraną, apsuptą medinių namelių, kuriuose bus apgyvendinti visi moksleiviai. Bet Ksavjeras nebuvo užsisakęs kambario, jam net nereikėjo pasidėti slidžių nei persirengti. Nieko nelaukdamas įžengė į restorano salę su šokių aikštele, orkestru ir prie stalų sėdinčiais lankytojais. Netrukus pamatė moterį, vilkinčią storu granato spalvos megz-

tiniu ir mūvinčią slidinėjimo kelnėmis; šalia jos prie alaus bokalų sėdėjo vyrai, bet Ksavjeras matė, kad ši moteris elegantiška ir išdidi ir jai nuobodu. Jis priėjo prie jos ir pakvietė šokti.

Juodu buvo vieninteliai, šokantys baro salėje, ir Ksavjeras pastebėjo, kad moters kaklas nuostabiai suvytęs, oda apie akis nuostabiai susiraukšlėjusi, kad jai prie lūpų įsirėžusios dvi nuostabiai gilios raukšlės, ir pasijuto laimingas, jog štai savo rankose laiko tiek gyvenimo metų, laimingas, jog būdamas mokinys savo rankose gali laikyti ištisą veik nugyventą gyvenimą. Didžiavosi, kad šoka su ja, ir galvojo, jog bet kurią akimirką gali įeiti šviesiaplaukė mergaitė ir pamatyti, jog jis visa galva už ją pranašesnis, tarsi jo šokėjos amžius būtų buvęs aukštas kalnas, o paauglės jaunystė stypsotų to kalno papėdėje nelyginant kuklutis žolės stiebelis.

Ir tikrai: į restoraną ėmė gužėti berniukai ir mergaitės, vietoj slidinėjimo kelnių persimovusios sijonais, visi susėdo prie laisvų staliukų, ir Ksavjerą, šokantį su granato spalvos drabužiais vilkinčia dama, dabar supo gausi publika; prie vieno staliuko jis pamatė šviesiaplaukę mergaitę ir pasijuto patenkintas: ji vilkėjo dailiau nei kitos – gražia suknute, visiškai nederančia prie prišnerkštos valgyklos, balta plona suknute, su kuria atrodė dar trapesnė ir dar labiau pažeidžiama. Ksavjeras numanė, jog taip ji apsivilko dėl jo, ir tvirtai nusprendė jos neprarasti – šį vakarą gyventi tik dėl jos ir tik su ja.

8

Moteriai su granato spalvos megztiniu pasakė nenoris daugiau šokti: jam šlykštūs snukiai, spoksantys į jį iš už alaus bokalų. Moteris pritariamai nusijuokė; nors šokis dar nebuvo pasibaigęs, o šokti liovėsi tik juodu (visi matė, kaip juodu liovėsi šokti), susiėmę už rankų jie paliko šokių aikštelę, praėjo pro staliukus ir išėjo į apsnigtą plynaukštę.

Juos nutvilkė ledinis oras, ir Ksavjeras pamanė, kad netrukus į šaltį išeis ir toji trapi, gležna mergaitė balta suknute. Sugriebė granato spalvos drabužiais apsirengusią moterį už rankos, nusitempė per švytinčią plynaukštę ir jam toptelėjo, kad jis panašus į legendinį žiurkininką, o moteris šalia – į jo pučiamą dūdelę.

Netrukus atsidarė restorano durys ir pro jas išėjo šviesiaplaukė mergaitė. Atrodė dar trapesnė nei pirmiau, jos balta suknutė susiliejo su sniegu ir ji dabar panėšėjo į sniegu besiritančią pusnelę. Ksavjeras spaudė prie savęs moterį granato spalvos megztiniu, – šiltai apsirengusią ir nuostabiai seną, – bučiavo ją, kišo rankas po megztiniu ir akies krašteliu stebėjo sniego baltumo mergaitę, žiūrinčią į juos ir besikankinančią.

Paskui parvertė senąją moterį ant sniego ir užgulė – žinojo, kad laiko ją užgulęs labai ilgai, žinojo, kad šalta, kad mergaitės suknutė plona ir kad šaltis žnaibo jai blauzdas ir kelius, kyla iki šlaunų, glamonėja ją vis aukščiau ir aukščiau, kol paliečia jos lytį ir pilvą. Juodu atsikelia, ir senoji moteris nusiveda jį į vieną iš namelių, kur ji turi kambarį.

Kambarys pirmame aukšte, langas tik per metrą nuo apsnigtos žemės, tad pro stiklą Ksavjeras mato šviesiaplaukę mergaitę, stovinčią nuo jo per kelis žingsnius ir žiūrinčią pro langą; nenorėdamas paleisti iš akių mergaitės, kurios paveikslo sklidina jo širdis, uždega šviesą (šį gestą moteris palydi gosliu juoku), paima moterį už rankos, nusiveda prie lango, apkabina, pakelia aukštyn puošnų megztinį (šiltą megztinį senam kūnui) ir galvoja apie mergaitę, kuri tikriausiai tokia sušalusi, kad nebejunta kūno, kad tikriausiai iš jos likusi vien dvasia, liūdna ir sopulinga dvasia, vos vos plevenanti lediniame, nieko nejuntančiame kūne, praradusiame lytėjimo pojūtį, tapusiame tik apvalkalu plevenančiai dvasiai, kurią Ksavjeras nepaprastai myli, ak, taip, taip, nepaprastai myli.

O ar kas nors įstengtų pakelti tokią begalinę meilę? Ksavjeras jaučia, jog jo rankos silpsta, kad jis net neįstengia pakelti aukštyn puošnaus megztinio, pakelti ganėtinai aukštai ir apnuoginti senosios moters krūtinės; paskui pajunta stingulį visame kūne ir atsisėda ant lovos. Sunku apsakyti, kaip jam gera, koks jis patenkintas ir laimingas. Kai žmogus esti pernelyg patenkintas, miegas ateina kaip atlygis. Ksavjeras šypso, šypso ir grimzta į saldų miegą, į gražią švelnią naktį, kur blizga dvi sustingusios akys, du sušalę mėnuliai...

9

Ksavjeras gyveno ne vieną vienintelį gyvenimą, kuris tęsiasi nuo gimimo iki mirties kaip ilga nešvari gija; savo gyvenimą jis ne gyveno, o pramiegojo; šiame gyvenime–miege jis šokinėjo nuo svajonės prie svajonės; sapnuodavo, sapnuodamas užmigdavo, paskui vėl sapnuodavo, todėl jo miegas panėšėjo į dėžutę, kurion įdėta kita dėžutė, šion dar viena, ir taip toliau.

Pavyzdžiui, dabar jis miega ir kartu yra name prie Karolio tilto ir kalnų namelyje; tiedu sapnai skamba tarsi dvi ilgos vargonų melodijos; bet štai prie šių dviejų melodijų prisideda trečia:

Jis stovi ir žiūri. Gatvė tuščia, kartais ja praslenka šešėlis ir išnyksta už gatvės kampo ar duryse. Jis irgi nenori būti matomas; eina priemiesčio gatvelėmis ir girdi šūvių garsą, atsklindantį iš kito miesto galo.

Pagaliau įeina į namą ir ima lipti laiptais žemyn; pusrūsyje daug durų; valandėlę paieškojęs tų, kurių reikia, pasibeldžia; iš pradžių tris kartus, palaukęs – dar kartą, tada, kiek palaukęs – dar tris kartus.

10

Durys atsidarė, ir darbo drabužiais apsirengęs jaunuolis pakvietė jį vidun. Jiedu perėjo daugybę kambarių, pilnų visokio šlamšto, ant pakabų kabančių drabužių, taip pat kampuose stovinčių šautuvų, paskui ilgu koridoriumi (jiedu tikriausiai nutolo nuo pastato perimetro) pagaliau nusigavo į požeminį kambarėlį, kuriame sėdėjo apie dvi dešimtys vyrų.

Jis atsisėdo ant tuščios kėdės ir ėmė atidžiai apžiūrinėti susirinkusiuosius; kai kuriuos pažinojo. Trys vyrai sėdėjo netoli durų stovinčio stalo; vienas, su kepure ant galvos, kalbėjo; kalbėjo apie artėjančią slaptą datą, kada viskas išsispręsią; pagal planą iki tos dienos viskas turi būti parengta: lapeliai, laikraščiai, radijas, paštas, telegrafas, ginklai. Tada kiekvieno vyro atskirai paklausė, ar padaręs viską, kas būtina, kad toji diena būtų vainikuota sėkme. Kreipėsi ir į Ksavjerą ir paklausė, ar jis atnešė sąrašą.

Siaubinga akimirka. Ksavjeras, norėdamas būti tikras, kad niekas to sąrašo neras, jau seniai buvo jį perrašęs į paskutinį savo čekų kalbos sąsiuvinio puslapį. Tas sąsiuvinis gulėjo jo kuprinėje su kitais sąsiuviniais ir vadovėliais. Bet kur ta kuprinė? Jis jos neturėjo!

Žmogus su kepure pakartojo klausimą.

O Dieve, kurgi ta kuprinė? Ksavjeras ėmė karštligiškai galvoti, ir iš atminties gelmių išniro neaiškus ir neapčiuopiamas prisiminimas, labai švelnus, meilės sklidinas dvelksmas; norėjo tą prisiminimą sulaikyti, bet neužteko laiko, nes atsisukę

į jį veidai laukė atsakymo. Ksavjeras turėjo prisipažinti, kad sąrašo neturi.

Veidai vyrų, pas kuriuos jis atėjo kaip vienas iš draugų, rūsčiai apsiniaukė, ir vyras su kepure lediniu balsu pasakė, kad jei sąrašas pateks priešui į rankas, data, į kurią jie dėjo visas viltis, bus sužlugdyta – ji taps kaip visos datos: tuščia ir negyva.

Bet Ksavjeras neturėjo kada atsakyti. Tyliai atsidarė durys, įėjo vyras ir sušvilpė. Tai buvo pavojaus signalas; vyras su kepure nespėjo sukomanduoti – pirmasis prabilo Ksavjeras: „Leiskite man pirmam eiti“, – tarė jis, žinodamas, kad kelias, kuris dabar jų laukia, pavojingas, ir tas, kuris eis pirmas, rizikuoja gyvybe.

Ksavjeras žinojo pamiršęs sąrašą, todėl privaląs atpirkti kaltę. Tačiau į pavojų jį stūmė ne vien kaltės jausmas. Jis niekino smulkmeniškumą, kuris gyvenimą paverčia negyvenimu, o žmogų – nežmogum. Norėjo padėti savo gyvenimą ant vienos svarstyklių lėkštės, o mirtį – ant kitos. Norėjo, kad kiekvienas jo poelgis, tai yra kiekviena diena, kiekviena valanda, kiekviena gyvenimo sekundė, būtų matuojamas aukščiausiu matu – mirtimi. Todėl ir veržėsi eiti kolonos priekyje, eiti lynu virš bedugnės trokšdamas, kad jo galvą vainikuotų kulkų aureolė; norėjo pakilti visų akyse ir tapti neaprėpiamas kaip mirtis...

Vyras su kepure pažiūrėjo į jį šaltu griežtu žvilgsniu, kuriame blykčiojo supratimo kibirkštėlė. „Gerai, eik!“ – tarė jis.

11

Ksavjeras išėjo pro metalines duris ir atsidūrė siaurame kieme. Buvo tamsu, toli girdėjosi šūvių tratėjimas, ir, kai jis pakėlė akis, pamatė stogais klaidžiojančius prožektorių spindulius. Priešais stovinčios siauros metalinės kopėčios vedė ant šešiaaukščio pastato stogo. Jis tuoj pat ėmė ropštis viršun. Vyrai išpuolė paskui jį į kiemą ir prisiplojo prie sienų. Laukė, kol jis užlips ant stogo ir duos ženklą, kad kelias laisvas.

Atsidūrę ant stogo, vyrai ėmė atsargiai šliaužti, bet Ksavjeras visą laiką buvo visų priekyje; rizikuodamas savo gyvybe, jis saugojo kitų gyvybę. Ėjo atsargiai, ėjo tyliai, ėjo kaip katė, o jo akys matė kiaurai tamsą. Vienoje vietoje sustojo, pašaukė vyrą su kepure ir parodė, kaip visai žemai, apačioje, bėginėja kažkokie juodi žmonės su trumpavamzdžiais šautuvais rankose ir kažko ieško tamsoje. „Vesk mus toliau“, – tarė vyras Ksavjerui.

Ir Ksavjeras ėjo, šokinėdamas nuo stogo ant stogo, karstydamasis trumpomis metalinėmis kopėčiomis, slėpdamasis už kaminų, kad išvengtų įkyrių prožektorių, nepaliaujamai skrodžiančių namus, stogų kraštus ir gatvių kanjonus.

Tai buvo graži tylių vyrų kelionė; jie panėšėjo į paukščių pulką, traukiantį dangumi, kad išvengtų tykančio priešo, ir skrendantį virš miesto stogų sparnais, kad išvengtų spąstų. Tai buvo graži ir ilga kelionė, bet tokia ilga, kad Ksavjeras jau ėmė justi nuovargį; tokį nuovargį, nuo kurio sujuko jausmai, o protą apniko haliucinacijos; jam atrodė, kad jis girdi

laidotuvių maršą, garsųjį Šopeno *Laidotuvių maršą*, kurį dūdų orkestrai griežia kapinėse.

Jis nelėtino žingsnio, iš visų jėgų stengėsi būti žvalus ir atsikratyti pražūtingos haliucinacijos. Veltui: atrodė, kad nuolat skambanti muzika tarsi pranašauja neišvengiamą galą ir šią kovos akimirką daigsto juodą artėjančios mirties šydą.

Bet kodėl jis taip atkakliai priešinasi šitai haliucinacijai? Argi ne jis pats troško, kad mirties didybė padarytų šitą ėjimą stogais neužmirštamą ir neaprėpiamą? Argi laidotuvių muzika, kuri pasiekia jo ausis tarsi pranašingas ženklas, ne pats gražiausias drąsos akompanimentas? Argi nenuostabu, kad jo kova drauge yra jo laidotuvės, o laidotuvės – jo kova, kad mirtis taip gražiai susižadėjusi su gyvenimu?

Ne, Ksavjerą baugino ne besiartinanti mirtis, o veikiau tai, kad jis jau nebeturėjo jėgų pasikliauti savo jausmais, nebeįstengė (jis, nuo kurio priklausė draugų saugumas) įspėti klastingų priešo pinklių dabar, kai jo ausis užgulė vilgšni laidotuvių maršo melancholija.

Bet argi įmanoma, kad haliucinacija gali atrodyti tokia tikra, jog girdėtum Šopeno maršą su visomis ritmo klaidomis ir netikra trombono melodija?

12

Jis atsimerkė ir pamatė kambarį su apibraižyta spinta ir lova, kurioje gulėjo. Patenkintas tarė sau, kad miegojo apsirengęs, todėl jam nereikia persirengti; tik įsispyrė į palovėje numestus batus.

Bet iš kur sklinda šitos liūdnos pučiamųjų orkestro griežiamos melodijos, kad atrodo tokios tikros?

Priėjo prie lango. Keletas žingsnių priešais jį, gamtovaizdyje, kur sniegas buvo veik ištirpęs, atsukęs jam nugarą stovėjo būrelis juodai vilkinčių vyrų ir moterų. Tas būrelis atrodė visų pamirštas ir toks liūdnas, kaip ir jį supantis gamtovaizdis; iš spindinčio sniego telikę vien purvini lopinėliai ir purvini dryžiai ant drėgnos žemės.

Jis atidarė langą ir iškišo galvą. Dabar geriau suprato, kas čia vyksta. Juodai apsirengę žmonės buvo susirinkę prie duobės, šalia kurios gulėjo karstas. Kitoje karsto pusėje kiti juodai apsirengę žmonės laikė prispaudę prie lūpų varinius instrumentus su mažais natų laikikliais, į kuriuos buvo įdūrę akis; jie griežė Šopeno *Laidotuvių maršą.*

Langas buvo vos per metrą nuo žemės. Ksavjeras iššoko pro jį ir priėjo prie gedėtojų būrelio. Tą akimirką du tvirti valstiečiai pakišo virves po karstu, nunešė jį prie duobės ir ėmė palengva leisti žemyn. Senas vyras ir sena moteris, kurie stovėjo kartu su juodai vilkinčiais žmonėmis, pratrūko raudoti, ir tada kiti žmonės paėmė juos už parankių ir ėmė guosti.

Pagaliau karstas buvo paguldytas ant duobės dugno, ir gedulingai apsirengę žmonės prieidavo vienas paskui kitą prie jo ir mesdavo po saują žemės; Ksavjeras paskutinis pasilenkė ties karstu, paėmė žemės grumstą su sniego gabalėliais ir įmetė duobėn.

Buvo vienintelis, kurio niekas nepažinojo, ir vienintelis, kuris žinojo viską, kas atsitiko. Tik jis vienas žinojo, kodėl ir kaip mirė šviesiaplaukė mergaitė, tik jis žinojo, kaip šalčio ranka suėmė jai už blauzdų, paskui pakilo kūnu iki pilvo ir tarp krūtų, jis vienintelis žinojo, kas kaltas dėl jos mirties. Vienintelis žinojo, kodėl ji norėjo būti palaidota čia – čia ji patyrė didžiausią kančią ir troško numirti, nes čia ją išdavė ir nuo jos pabėgo meilė.

Jis vienintelis žinojo viską; kiti panėšėjo į nieko nesuprantančius smalsuolius ar nieko nesuprantančią auką. Matė juos tolimo kalnuoto gamtovaizdžio fone, ir jam atrodė, kad jie pasiklydę plačiuos toliuos, kaip mirusieji pasiklydo žemės platybėse, ir kad jis pats (jis, kuris žinojo viską) dar labiau neaprėpiamas už tą tolimą drėgną gamtovaizdį ir kad visi – gyvieji, mirusieji, duobkasiai su kastuvais, laukai ir kalnai – suėjo į jį ir dingo jame.

Buvo sklidinas šio gamtovaizdžio, gyvųjų liūdesio ir šviesiaplaukės mergaitės mirties ir jautėsi toks perpildytas visų jų esaties, tarsi iš jo būtų stiebęsis medis; jautėsi didelis, o jo paties personažas jam rodės tik kaip persirengėlis, maskarado kaukė, kuklumo kaukė; prisidengęs savo personažo kauke priėjo prie mirusiosios tėvų (tėvo veidas jam priminė šviesiaplaukės mergaitės bruožus ir buvo raudonas nuo ašarų) ir pareiškė užuojautą; atsainiai padavė jiems ranką ir pajuto, kokie trapūs ir nereikšmingi jų delnai jo delnuose.

Paskui ilgai stovėjo atsikolęs nugara į namelio, kur taip ilgai miegojo, sieną lydėdamas akimis laidotuvių dalyvius, kurie dabar skirstėsi mažomis grupelėmis ir pamaži tirpo drėg-

nuose toliuose. Staiga pajuto, kad kaži kas jį glosto: ak, žinoma, ant veido pajuto rankos prisilietimą. Buvo tikras, kad supranta šios glamonės prasmę, ir priėmė ją su dėkingumu; žinojo, kad toji ranka jam atleidžia – kad mergaitė leidžia jam suprasti, jog nesiliovė jo mylėjusi, ir kad meilė pergali mirtį.

13

Tai buvo krytis per sapnus.

Gražiausios buvo tos akimirkos, kai vienas sapnas dar būdavo nepasibaigęs, o jau prasidėdavo kitas, kuriame jis pabusdavo.

Rankos, kurios jį glamonėjo, kai jis stovėjo sustingęs kalnuotame gamtovaizdyje, buvo moters jau iš kito sapno, į kurį jis greitai panirs. Vis dėlto Ksavjeras to dar nežino, ir akimirką tos rankos egzistuoja pačios sau; stebuklingos rankos tuščioje erdvėje; rankos tarp dviejų istorijų, tarp dviejų gyvenimų; rankos, kurių nebjauroja nei kūnas, nei galva.

Kad ši bekūnių rankų glamonė truktų kiek galima ilgiau!

14

Paskui pajuto ne tik glamonėjančias rankas, bet ir dideles minkštas krūtis, prisispaudusias prie jo krūtinės, ir pamatė tamsiaplaukės moters veidą, išgirdo jos balsą: „Pabusk! Dėl Dievo, pabusk!“

Gulėjo ant sujauktos lovos pilkšvame kambaryje su didele spinta. Ksavjeras prisiminė, kad guli name prie Karolio tilto.

– Žinau, kad norėtum dar pamiegoti, – kalbėjo moteris tarsi atsiprašinėdama, – bet turėjau tave pažadinti. Aš bijau.

– Ko tu bijai? – paklausė Ksavjeras.

– Dieve, tu nieko nežinai, – atsakė moteris. – Paklausyk!

Ksavjeras nutilo ir pasistengė atidžiai įsiklausyti: toli išgirdo šūvius.

Pašoko iš lovos ir nubėgo prie lango; Karolio tiltu ėjo grupelės vyrų darbo drabužiais ir nešėsi ant pečių šautuvus.

Tai buvo tarsi prisiminimas, kurio ieškai tarp daugybės sienų; Ksavjeras žinojo, ką reiškia tie ginkluoti patrulių būriai, einantys sargybą ant tilto, bet buvo dar kai kas, ko jis negalėjo prisiminti, kai kas, kas paaiškintų jo paties ryšį su tuo, ką dabar mato. Žinojo, kad jis irgi vaidina vaidmenį šioje scenoje, ir jei jo dabar nėra, vadinasi, tai tik klaida, vadinasi, jis tarsi aktorius pamiršo išeiti į sceną ir keistai sudarkyta pjesė vaidinama be jo. Ir staiga prisiminė.

Ir tą akimirką, kai prisiminė, apžvelgė kambarį ir pajuto palengvėjimą. Kuprinė buvo ten pat, atremta kampe į sieną, niekas jos nepaėmė. Prišoko prie jos ir atsegė. Viskas buvo

ten: matematikos sąsiuvinis, gamtos mokslų vadovėlis. Paėmė čekų kalbos sąsiuvinį, pervertė jį iš galo ir vėl pajuto palengvėjimą: sąrašas, kurio reikalavo vyras su kepure, buvo kruopščiausiai perrašytas smulkia gerai įskaitoma rašysena, ir Ksavjeras apsidžiaugė pagalvojęs, kad jam šovė gera mintis paslėpti šį svarbų dokumentą mokykliniame sąsiuvinyje, kurio kitoje pusėje buvo jo rašinys, tema: *Kaip pas mus atėjo pavasaris.*

– Ko ten ieškai?

– Nieko, – atsakė Ksavjeras.

– Man reikia tavęs, man reikia tavo pagalbos. Matai, kas čia dedasi. Jie eina per namus, suiminėja žmones, paskui sušaudo.

– Nebijok, – atsakė jis juokdamasis. – Jie nieko negali sušaudyti!

– Iš kur tu žinai? – paklausė moteris.

Iš kur jis žino? Žinojo labai gerai: liaudies priešų, kurie turėjo būti sušaudyti pirmąją revoliucijos dieną, sąrašas buvo jo sąsiuvinyje; tad egzekucija buvo neįmanoma. Be to, jam nelabai rūpėjo šios gražios moters nerimas; jis girdėjo šūvius, matė vyrus, saugančius tiltą, ir galvojo tik apie tai, kad diena, kuriai su tokiu įkarščiu ruošėsi su savo draugais, pagaliau atėjo ir kad jis ją pramiegojo; jis buvo kitur, kitame kambaryje ir kitame sapne.

Norėjo išeiti, norėjo nedelsdamas prisidėti prie žmonių darbo drabužiais, norėjo jiems perduoti sąrašą, kurį turėjo tik jis ir be kurio revoliucija buvo akla, nežinanti, ką suimti ir sušaudyti. Bet paskui pamanė, kad tai neįmanoma: nežinojo šios dienos slaptažodžio, seniai buvo laikomas išdaviku ir niekas juo nepatikėtų. Buvo kitame gyvenime, kitame nuotykyje ir negalėjo iš šio gyvenimo atsikovoti kito gyvenimo, kuriame jo jau nebuvo.

– Kas tau? – neatlyžo įsibaiminusi moteris.

Ir Ksavjeras pagalvojo, kad jei negali išgelbėti šio prarasto gyvenimo, turi bent padaryti didį tą gyvenimą, kurį dabar gyvena. Atsisuko į gražiąją apkūnią moterį ir suprato, kad turi ją palikti, nes gyvenimas yra ten, lauke, už lango, iš kur iki jo ataidi susišaudymo švilpesys, panašus į lakštingalos treles.

– Kur tu eini? – paklausė moteris.

Ksavjeras nusišypsojo ir parodė į langą.

– Žadėjai pasiimti ir mane!

– Tai buvo seniai!

– Išduodi mane?

Ji atsiklaupė prieš jį ir apglėbė jam kojas.

Jis žiūrėjo į ją ir galvojo, kokia ji graži ir kaip sunku ją palikti. Tačiau pasaulis anapus lango buvo dar gražesnis. Ir jei dėl jo jis palieka mylimą moterį, tas pasaulis jam bus dar brangesnis, nes bus vertinamas išduotos meilės kaina.

– Tu graži, – tarė jis, – bet turiu tave išduoti.

Išsiplėšė iš jos glėbio ir žengė prie lango.

TREČIA DALIS,

arba

POETAS MASTURBUOJASI

1

Tą dieną, kai Jaromilas parodė savo eilėraščius Mamai, ši laukė nesulaukė savo vyro; nesulaukė jo nei kitą dieną, nei vėliau.

Užtat gavo iš gestapo oficialų pranešimą, kad jos vyras suimtas. Karo pabaigoje gavo kitą oficialų pranešimą, kad jos vyras mirė koncentracijos stovykloje.

Jos santuokinis gyvenimas buvo be džiaugsmo, bet našlystė – ori ir garbinga. Ji rado didelę vyro nuotrauką iš tų laikų, kai juodu susipažino, įrėmino ir pakabino ant sienos.

Didžiam prahiškių džiaugsmui, karas netrukus baigėsi, vokiečiai paliko Bohemiją, ir Mamai prasidėjo rūstaus atsižadėjimo gyvenimas; pinigai, kadaise paveldėti iš tėvo, baigėsi, ji turėjo atleisti tarnaitę, nugaišus Alikui, nutarė nepirkti kito šuns, be to, turėjo ieškotis tarnybos.

Įvyko ir kitų permainų: jos sesuo, nusprendusi palikti butą Prahos centre ką tik vedusiam sūnui, pati su vyru ir jaunesniuoju sūnumi atsikraustė gyventi į pirmą šeimos vilos aukštą, o senelė apsigyveno viename iš kambarių našlės aukšte.

Mama ėmė niekinti savo svainį nuo tada, kai išgirdo jį tvirtinant, kad Volteras buvo fizikas, atradęs voltą. Jo šeima buvo triukšminga ir mielai atsidavė primityvioms pramogoms; linksmą gyvenimą, sklindantį iš pirmo aukšto kambarių, nuo liūdesio teritorijos antrame aukšte skyrė storos sienos.

Ir vis dėlto tuo metu Mama vaikščiojo aukščiau pakelta galva nei kada nors anksčiau. Atrodė, tarsi ant galvos būtų nešiojusi (kaip dalmatų moterys nešioja pintines su vynuogėmis) nematomą urną su savo vyro pelenais.

2

Vonios kambaryje kvepalų buteliukai ir kremo tūbelės stovi ant lentynėlės po veidrodžiu, bet Mama beveik niekad jų nevartoja odos priežiūrai. Dažnai stoviniuoja prie šių daiktų tik todėl, kad jie primena jai mirusį tėvą, chemijos prekių parduotuvę (ji jau seniai priklauso nemėgstamam svainiui) ir ilgus nerūpestingo gyvenimo metus viloje.

Jos praeitį, nugyventą su tėvais ir vyru, nušviečia ilgesinga jau nusileidusios saulės šviesa. Ši ilgesinga šviesa jai drasko širdį; ji supranta, kad tie metai jau praėjo, todėl per vėlu vertinti jų grožį, ir priekaištauja sau, kad buvo nedėkinga žmona. Jos vyras stūmė save į didžiausius pavojus, graužėsi, bet, nenorėdamas jai drumsti ramybės, niekada nepasakė nė žodžio; ir šiandien ji vis dar nežino, kodėl jis buvo suimtas, kokiam pasipriešinimo judėjimui priklausė ir kokį vaidmenį jame vaidino; nieko apie tai nežino ir mano, jog buvo nubausta žiauriausia bausme už tai, kad yra riboto proto moteris, nes įžvelgė vyro elgesyje tik abejingumą. Pagalvojusi, kad buvo neištikima tada, kai jam grėsė didžiausi pavojai, ji kone niekina save.

Dabar apžiūrinėja save veidrodyje ir nustemba pamačiusi, kad veidas vis dar jaunas, ir netgi jai pačiai atrodo, jog beprasmiškai jaunas, kad laikas gal apsiriko ir visiškai neteisingai jį pamiršo. Neseniai sužinojo, kad kai kas ją matęs gatvėje su Jaromilu ir palaikęs juodu broliu ir seserimi; ji mano, jog tai juokinga, bet sykiu ir malonu; nuo tada dar mieliau

vaikšto su sūnumi į teatrą ar koncertus.

Beje, o kas jai dar liko?

Senelė prarado atmintį ir sveikatą, niekur nekelia kojos iš namų, ado Jaromilo kojines ir lygina dukters sukneles. Jos širdis sklidina širdgėlos, prisiminimų ir globėjiško rūpesčio. Aplink save ji sukūrė liūdną, kupiną meilės nuotaiką, sustiprino moterišką namų atmosferą (dvigubos našlystės aplinką), ir ši apgaubė Jaromilą.

3

Ant Jaromilo kambario sienų nebekabojo jo vaikystės posakiai (apgailestaudama Mama padėjo juos į spintą), tačiau jas puošė dvidešimt nedidelių kubistų ir siurrealistų reprodukcijų, kurias jis išsikirpo iš žurnalų ir suklijavo ant kartono. Tarp tų reprodukcijų ant sienos dar kabojo telefono ragelis su nupjautu laidu (kažkada viloje buvo taisomas telefonas, ir Jaromilui šovė mintis, kad sugedęs aparatas, daiktas, netekęs įprastos paskirties, sukuria magiškumo įspūdį ir turi teisę būti pavadintas *siurrealistiniu objektu*). Bet daugiausia laiko jis praleisdavo žiūrėdamas į veidrodį, kabantį ant sienos. Nieko kruopščiau netyrinėjo, dėl nieko labiau nesikankino, į nieką kitą nedėjo tiek vilčių (nors tai reikalavo velniškai daug pastangų), kaip į savo veidą.

Jo veidas buvo panašus į motinos veidą, bet Jaromilas buvo vyras ir bruožų subtilumas labiau krito į akis: turėjo dailią smailią nosį ir mažą, šiek tiek nusklembtą smakrą. Tas smakras kėlė jam daug rūpesčių; buvo skaitęs garsiąją Šopenhauerio mintį, kad nusklembtas smakras – ypač atstumiantis bruožas, nes tik atsikišusiu smakru žmogus skiriąsis nuo beždžionės. Bet paskui kažkur susirado Rilkės nuotrauką ir įsitikino, kad Rilkė irgi turėjo nusklembtą smakrą, ir tai Jaromilui buvo neįkainojama paguoda. Ilgai žiūrėdavo į savo atvaizdą veidrodyje ir beviltiškai blaškydavosi milžiniškoje erdvėje tarp beždžionės ir Rilkės.

Tiesą sakant, jo smakras buvo tik šiek tiek nusklembtas, ir

Mama visiškai pagrįstai manė, kad sūnaus veidas turi vaikiško žavesio. Bet Jaromilas dėl to kankindavosi dar labiau nei dėl smakro: dėl tų smulkių veido bruožų jis atrodė keleriais metais jaunesnis, o kadangi jo klasės draugai buvo metais už jį vyresni, vaikiški jo fizionomijos bruožai atrodė tik dar labiau krintantys į akis ir akivaizdūs; kiekvieną dieną Jaromilas susilaukdavo aibės naujų pastabų, todėl nė akimirkos negalėdavo jos pamiršti.

Ak, kokia nepakeliama našta turėti tokį veidą! Kaip tas subtilus veido bruožų piešinys jį slėgė!

(Kartais Jaromilui sapnuodavosi baisūs sapnai: sapnuodavo, kad kelia neįprastai lengvą daiktą – arbatos puodelį, šaukštą, plunksną, – ir negali pakelti, juo tas daiktas būdavo lengvesnis, tuo jis tapdavo silpnesnis ir *klupdavo nuo jo lengvumo*; tie sapnai buvo tikras košmaras, jis pabusdavo visas šlapias; mums atrodo, kad jis sapnuodavo savo trapų veidą, tarsi apkleistą nėriniu, kurį bergždžiai bandydavo pakelti ir nusimesti.)

4

Gimtuosiuose poetų namuose dažniausiai viešpatauja moterys: Traklio sesuo, Jesenino ir Majakovskio seserys, Bloko tetos, Helderlyno ir Lermontovo senelės, Puškino žindyvė ir, žinoma, ypač motinos, poetų motinos, prieš kurias nublanksta tėvo šešėlis. Ledi Vaild ir frau Rilkė rengdavo savo sūnus it mergytes. Jūs stebitės, kad vaikas su nerimu žvalgosi į veidrodį? *Laikas tapti vyru*, – rašo Iržis Ortenas* savo dienoraštyje. Visą gyvenimą poetas ieškos vyriškumo bruožų savo veide.

Kai labai ilgai žiūrėdavo į save veidrodyje, jam pavykdavo aptikti tai, ko ieškodavo: rūstų žvilgsnį arba griežtą lūpų liniją; bet kad tai išvystų, jis, žinoma, turėdavo nutaisyti tam tikrą šypseną ar veikiau tam tikrą grimasą, nuo kurios jam stipriai susitraukdavo viršutinė lūpa. Taip pat stengdavosi pakeisti savo fizionomiją tam tikra šukuosena: sušiaušdavo plaukus ant kaktos, kad atrodytų tankūs ir stangrūs; bet, deja, plaukai, kuriuos Mama taip dievino, kad net laikė jų sruogelę medalione, atrodė blogiau, nei jis įsivaizdavo: geltoni lyg ką tik iš kiaušinio išsiritusio viščiuko pūkelis ir skysti lyg pūkas; niekaip nebuvo įmanoma jų sutvarkyti; Mama dažnai jam glostydavo galvą sakydama, kad jo plaukai lyg angelo. Bet Jaromilas nekentė angelų ir garbino šėtonus; norėjo nusidažyti plaukus juodai, bet nedrįso, nes dažytis plaukus dar labiau

* Iržis Ortenas, čekų poetas, mirė 1941 m. turėdamas vos dvidešimt dvejus metus. *Aut.*

moteriška, nei būti šviesiaplaukiam; todėl tik augino juos labai ilgus ir vaikščiojo gauruotas.

Niekad nepraleisdavo progos pasitikrinti ir pagerinti savo išvaizdos; niekad nepraeidavo nedirstelėjęs į vitriną. Juo labiau rūpinosi savo išvaizda, juo labiau ji jam kėlė galvos skausmą: mintys būdavo tik dar nelaimingesnės ir skausmingesnės. Pavyzdžiui:

Grįžta iš gimnazijos namo. Gatvė tuščia, bet iš tolo pamato į jį besiartinančią jauną nepažįstamąją. Juodu neišvengiamai artėja vienas į kitą. Jaromilas galvoja apie savo veidą, nes mato, kad toji moteris graži. Jis stengiasi priversti savo lūpas šypsotis išbandyta rūstaus vyro šypsena, bet jaučia, kad neįstengia. Juo daugiau galvoja apie savo veidą, kurio vaikiškas moteriškumas daro jį juokingą moterų akyse, juo labiau įsikūnija į šitą liūdną švelnų veidelį, sustingsta, suakmenėja ir (o nelaimė!) išrausta! Tad paspartina žingsnį, kad pavyktų išsisukti moters žvilgsnio, nes jeigu graži moteris užklups jį raustantį, tokios gėdos jis nepakels!

5

Valandos, praleistos priešais veidrodį, leido jam pasiekti nevilties dugną; laimei, buvo kitas veidrodis, kuris jį nuskraidindavo iki žvaigždžių. Tas nepaprastas veidrodis buvo jo eilės; ilgėjosi eilių, kurių dar nebuvo parašęs, o tas, kurias jau buvo parašęs, prisimindavo pasimėgaudamas, kaip prisimenamos moterys; jis buvo ne tik jų autorius, bet ir teoretikas, net istorikas; rašydavo komentarus to, ką buvo parašęs, skirstydavo savo kūrybą į įvairius periodus ir jiems duodavo pavadinimus, tad po dvejų trejų metų jau galėjo žvelgti į savo poetinę kūrybą kaip į istoriografo vertą istorinį procesą.

Tai buvo jo paguoda: *ten žemai*, kur gyveno kasdienį gyvenimą, ėjo į mokyklą, pietavo su motina ir senele, driekėsi neįvardyta tuštuma; bet *aukštai*, savo eilėraščiuose, brėžė gaires, statė keliastulpius su įrašais; laikas čia buvo įvardytas ir suskirstytas; jis eidavo nuo vieno poezijos periodo prie kito ir, apimtas egzaltuoto susižavėjimo (akies krašteliu žvelgdamas žemyn į siaubingą, jokiais įvykiais nepaženklintą sąstingį), galėjo numatyti ateisiant naują erą, atversiančią jam akiračius, apie kuriuos nė nesvajojo.

Galėjo ramiai ir tvirtai sau pareikšti, kad nors jo veidas (ir gyvenimas) neišraiškingi, širdyje nešiojasi ypatingą turtą, arba, kitais žodžiais tariant, yra *išrinktasis*.

Stabtelėkime prie šio žodžio:

Jaromilas tebevaikščiojo pas dailininką, žinoma, ne per dažniausiai, nes to nelabai pageidavo Mama; jis jau seniai nebe-

piešė, bet vieną dieną įsidrąsinęs parodė dailininkui savo eilėraščius, ir nuo tada rodydavo jam visus. Dailininkas juos skaitydavo karštai susidomėjęs, kartais pasilikdamas, kad parodytų bičiuliams; Jaromilo krūtinę užliedavo neapsakoma palaima, nes dailininkas, kadaise skeptiškai vertinęs jo piešinius, visada jam buvo nepajudinamas autoritetas; jis buvo įsitikinęs, kad egzistuoja objektyvus kriterijus (giliai glūdįs išrinktųjų sąmonėje), leidžiantis nustatyti meno vertę (kaip kad Sevro muziejuje saugomas platininis metro etalonas), ir kad dailininkas tą kriterijų žinąs.

Bet kai kas Jaromilą ir erzino: jis niekad negalėjo suprasti, ką dailininkas vertina jo eilėse, o ko – ne; kartais išgirdavo eilėraščius, kuriuos Jaromilas būdavo parašęs paskubomis, o kartais susiraukęs atmesdavo tuos, kuriuos vaikinas labai vertino. Ką visa tai reiškė? Jei pats Jaromilas negebėjo įvertinti to, ką rašė, ar nesiperša išvada, kad jis kūrė vertybes mechaniškai, atsitiktinai, pats to nejusdamas ir nenorėdamas, vadinasi, be jokių savo nuopelnų (panašiai kaip kadaise buvo sužavėjęs dailininką šungalviais žmonėmis, kuriuos atrado visiškai atsitiktinai)?

– Žinoma, – tarė jam vieną dieną dailininkas, kai jiedu palietė šią temą. – Negi manai, kad fantastinė vizija tavo eilėraštyje yra mąstymo rezultatas? Visai ne: ji tau atėjo iš niekur; staiga; nesitikint; šios vizijos autorius ne tu, o veikiau kažkas tavyje, padiktavęs tau eilėraštį. Ir tas kažkas, parašęs tavo eilėraštį, – visagalė pasąmonės srovė, tekanti kiekvienu mūsų; ne tavo nuopelnas, jei toji srovė, kuriai mes visi esame lygūs, pasirinko tave savo įrankiu.

Šiais žodžiais dailininkas tarėsi duodąs kuklumo pamoką, bet Jaromilo širdyje jie įskėlė pasididžiavimo kibirkštį; gerai, tarkim, kad ne jis sukūrė savo eilėraščio vaizdus; vis dėlto kažkas paslaptingas pasirinko kaip tik jo rašančią ranką; vadinasi, jis gali didžiuotis kai kuo didesniu nei *nuopelnas*, jis gali didžiuotis, kad buvo *išrinktas*.

Beje, jis niekad nepamiršo, ką pasakė dama iš mažo kurorto: *šio vaiko laukia didi ateitis.* Jis tikėjo tais žodžiais it pranašyste. Ateitis – nepažįstami toliai, kur miglotas revoliucijos vaizdas (dailininkas dažnai kalbėdavo apie jos neišvengiamybę) mišo su miglotu poetų bohemiškos laisvės vaizdu; jis žinojo, kad pripildys tą ateitį savo šlovės, ir tas žinojimas jam suteikė tikrumo, kuris jo širdyje gyveno (laisvas ir nepriklausomas) šalia jį kankinusio netikrumo.

6

Ak, toji begalinė popiečių dykra, kai Jaromilas sėdi užsidaręs savo kambaryje ir žiūri čia į vieną savo veidrodį, čia į kitą!

Kaip tai įmanoma? Kažkur buvo skaitęs, kad jaunystė – didžioji gyvenimo pilnatvė! Iš kur tada ši nebūtis, šis gyvenimo materijos išsiskaidymas? Iš kur ši *tuštuma*?

Šis žodis buvo toks pat nemalonus kaip ir žodis „pralaimėjimas“. Buvo ir kitų žodžių, kurių jam girdint (bent jau namuose, šitoje tuštumos viešpatijoje) niekas nedrįso ištarti. Pavyzdžiui, žodis „meilė“ arba žodis „merginos“. Kaip jis nekentė tų trijų žmonių, gyvenančių pirmame vilos aukšte! Kartais ten būdavo svečių, kurie užsisėdėdavo iki vėlumos, ir iš ten girdėdavosi girti balsai, tarp jų – ausį rėžiantys moterų balsai, kurie draskydavo širdį susirietusiam po antklode ir negalinčiam užmigti Jaromilui. Pusbrolis buvo tik dvejais metais už jį vyresnis, bet tie metai stūksojo tarp jų nelyginant Pirėnų kalnai, skiriantys vieną nuo kito skirtingus amžius; pusbrolis, studentas, parsivesdavo į vilą gražių merginų (linksmai ir sąmoksliškai pritariant tėvams) ir jautė Jaromilui keistą neapykantą; dėdė ten būdavo retai (turėdavo daug darbo paveldėtose parduotuvėse), užtat tetos balsas griaudėdavo po visus namus; kai tik susitikdavo Jaromilą, kiekvieną kartą jam užduodavo tą patį klausimą: *Na, kaipgi tau sekasi su merginom?* Jaromilas mielai būtų jai spjovęs į veidą, nes šis globėjiškas klausimas visiškai apnuogindavo jo kančią. Ne, ne to-

dėl, kad jis nevaikščiojo su merginomis, bet jo pasimatymai būdavo tokie reti, kaip žvaigždės kosmose. Žodis „mergina“ jo ausims atrodydavo toks pat liūdnas kaip žodžiai „ilgesys“ ir „pralaimėjimas“.

Pasimatymai su merginomis jo labai nesugaišindavo, užtat daug laiko prabėgdavo laukiant pasimatymų; tas laukimas buvo ne paprastas ateities stebėjimas, o veikiau pasirengimas ir tyrinėjimas. Jaromilas buvo įsitikinęs, kad pasimatymas pavyks tada, jei sutrikęs neprarasi kalbos dovanos, mokėsi gražiai pakalbėti. Pasimatymas su mergina – visų pirma pokalbio menas. Tad jis turėjo specialų sąsiuvinį, į kurį rašėsi istorijas, kurias būtų verta papasakoti; jame nebuvo juokingų istorijų, nes šios nieko nepasako apie pasakotoją. Patikusius nutikimus užsirašydavo, o kadangi pats nuotykių beveik nepatyrė, juos išgalvodavo; šiuo požiūriu jis parodė gerą skonį; nuotykių, kuriuos išgalvodavo (arba prisimindavo apie juos skaitęs knygoje ar girdėjęs pasakojant) svarbiausias personažas buvo jis pats, tačiau jo neherojizuodavo, o tik subtiliai, beveik nepastebimai perkeldavo jį iš sustingusio ir tuščio pasaulio į judrų ir kupiną nuotykių pasaulį.

Taip pat užsirašydavo citatų iš įvairių eilėraščių (beje, ne iš tų eilėraščių, kuriais žavėjosi), kuriomis poetai apdainuoja moters grožį ir kurias būtų galima pavartoti kaip spontanišką ir sąmojingą atsakymą. Pavyzdžiui, įsirašė į sąsiuvinį tokį eilėraštį: *Iš tavo veido išeitų graži trispalvė – akys, lūpos, plaukai.* Žinoma, eiles reikėdavo išvaduoti iš dirbtinio ritmo ir pacituoti merginai tarsi staiga šovusią į galvą savo mintį, tarsi sąmoningą ir spontanišką komplimentą: *Tavo veidas – tikra trispalvė! Akys, lūpos, plaukai! Vienintelė vėliava, verta mano pagarbos!*

Per kiekvieną pasimatymą Jaromilas galvoja apie iš anksto savo paruoštas frazes ir baiminasi, jog balsas gali pasirodyti nenatūralus; tada jo frazės atrodytų kaip atmintinai iškalta

pamoka, o tonas būtų panašus į aktoriaus mėgėjo balsą. Nedrįsta jų ištarti, bet kadangi apie nieką kita negalvoja, nieko kita ir negali pasakyti. Pasimatymas praeina slogioje tyloje. Jaromilas pastebi ironišką merginos žvilgsnį ir, jausdamasis pralaimėjęs, skubiai su ja atsisveikina.

Grįžęs namo, sėdasi prie stalo ir nieko nelaukdamas, apimtas įniršio ir neapykantos, rašo: *Iš tavo akių žvilgsniai liejasi lyg myžalai/ Aš šaudau iš savo šautuvo iškrikusius tavo kvailų minčių žvirblius/ Tarp tavo šlaunų – pelkė, kurioje šokinėja rupūžių pulkai*...

Rašo ir rašo, paskui daugelį kartų pasimėgaudamas skaito tekstą, kurio fantazija jam rodosi nuostabiai šėtoniška.

Aš esu poetas, didis poetas, taria sau, paskui šią mintį užrašo į dienoraštį: *Aš esu didis poetas, apdovanotas šėtoniška vaizduote, aš jaučiu tai, ko nejaučia kiti*...

Tada grįžta Mama ir nueina į savo kambarį...

Jaromilas prieina prie veidrodžio ir ilgai žiūri į vaikišką neapkenčiamą veidą. Žiūri taip ilgai, kad galop jame išvysta išskirtinės, išrinktosios būtybės atspindį.

O gretimame kambaryje Mama, pasistiebusi ant pirštų galų, nukabina nuo sienos vyro portretą paauksuotais rėmais.

7

Ji ką tik sužinojo, kad jos vyras dar gerokai prieš karą turėjo romaną su jauna žydaite; kai vokiečiams užėmus Bohemiją žydai buvo priversti nešioti gatvėje žeminamą geltoną žvaigždę palto atlape, jis nepaliko jos, bet toliau susitikinėjo su ja ir padėjo jai, kiek tik galėjo.

Paskui ją išvežė į Terezinos getą, ir jis padarė protu nesuvokiamą dalyką: čekų policininkų padedamas, įstengė prasibrauti į akylai saugomą miestą ir keletą minučių pasimatyti su savo mylimąja. Sugundytas sėkmės, nuvyko į Tereziną dar kartą ir buvo suimtas; nei jis, nei jo mylimoji niekada iš ten negrįžo.

Nematoma urna, kurią Mama nešiojo ant galvos, buvo užkišta už spintos su vyro nuotrauka. Dabar jai jau nereikia vaikščioti tiesiai iškėlus galvą – jau niekas negali jos pakelti, nes visa dvasios didybė priklauso kitiems:

Ji vis dar tebegirdi senosios žydės, vyro meilužės giminaitės, viską jai papasakojusios, balsą: „Tai drąsiausias žmogus, kurį kada nors pažinojau“. Ir dar: „Likau viena pasaulyje. Visa mano šeima žuvo koncentracijos stovykloje“.

Žydė sėdėjo priešais ją apgaubta savo skausmo aureolės, o Mamos skausmas, kurį ji juto tą akimirką, buvo bešlovis; ji jautė, kaip tas skausmas ją lenkia prie žemės.

8

Ak, miglom rūkstantys šieno kūgiai,
Gal jūs rūkot jos širdies tabaką, –

rašė jis ir įsivaizdavo mergaitės kūną, palaidotą lauke.

Mirtis jo eilėraščiuose pasirodydavo dažnai. Bet Mama klydo (ji vis dar buvo pirmoji jo eilėraščių skaitytoja), bandydama tai paaiškinti ankstyvu gyvenimo tragizmo pakerėto sūnaus subrendimu.

Mirtis Jaromilo eilėse turėjo nedaug ką bendra su tikrąja mirtimi. Mirtis tampa tikra, kai pradeda skverbtis į žmogaus vidų pro senatvės plyšius. Bet Jaromilui ji dar buvo labai tolima ir abstrakti; ji jam buvo ne tikrovė, o sapnas.

Bet ko jis ieškojo šiame sapne?

Ieškojo begalybės. Jo gyvenimas buvo beviltiškai mažas, visa, kas jį supo, buvo vargana ir pilka, o mirtis – absoliuti; ji nedaloma ir neskaidoma.

Merginos buvimas atrodė juokingas (šiek tiek glamonių ir daugybė beprasmių žodžių), tačiau jos visiškas nebuvimas – nepaprastai didingas; įsivaizduodamas merginą, palaidotą lauke, jis staiga atrado skausmo kilnumą ir meilės didybę.

Tačiau savo svajose apie mirtį jis ieškojo ne tik absoliuto, bet ir laimės.

Svajojo apie kūną, lėtai dūlantį žemėje, ir tas meilės aktas, kai kūnas pamažu ir geismingai virsta žeme, jam atrodė nuostabus.

Pasaulis jį nuolat žeidė; jis rausdavo moterų akivaizdoje,

jautė gėdą ir visur matė tik pasityčiojimą. Mintyse apie mirtį rasdavo ramybę, ten gyvenimas slinkdavo lėtai, tyliai ir palaimingai. Taip, mirtis, kokią įsivaizdavo Jaromilas, buvo *išgyventa* mirtis: ji keistai panėšėjo į tarpsnį, kai žmogui nereikia žengti į pasaulį, nes jis pats sau yra pasaulis, o jo galvą lyg skliautas saugo motinos pilvas.

Šioje mirtyje, panašioje į begalinę laimę, jis troško būti susijungęs su mylima moterimi. Viename jo eilėraštyje mylimieji taip apsikabina, kad suauga vienas su kitu, tampa viena būtybe, kuri, negalėdama pajudėti, lėtai virsta mineralu ir, nepatirdama laiko išbandymų, gyvena amžinai.

Arba dar įsivaizduodavo du mylimuosius, kurie taip ilgai gyvena vienas šalia kito, kad galiausiai apauga samanomis ir patys virsta samana; paskui juos atsitiktinai užmina kažkieno koja ir (tada kaip tik žydėjo samanos) juodu pakyla į orą tokie nenusakomai laimingi, koks gali būti laimingas tik skrydis.

9

Manote, kad praeitis vien todėl, jog jau buvo, – baigta ir nekintama? Ak, ne, jos drabužis pasiūtas iš besimainančios taftos, ir kiekvieną kartą, kai tik į ją atsisukame, išvystame vis kitokias jos spalvas. Neseniai Mama priekaištavo sau išdavusi vyrą dėl dailininko, o dabar raunasi plaukus, kad dėl savo vyro išdavė savo vienintelę meilę.

Kokia ji buvo bailė! Inžinierius išgyveno didžią romantišką meilę, o ji tebuvo tarnaitė, kuriai atitekdavo tik kasdienio gyvenimo pluta. Buvo tokia atgailaujanti kvailė, kad kai nuotykis su dailininku ją užgriuvo lyg banga, ji neturėjo kada gyventi. Dabar aiškiai suprato: ji praleido vienintelę didžiąją progą, kurią gyvenimas dovanojo jos širdžiai.

Ji ėmė galvoti apie dailininką su beprotišku užsispyrimu. Nuostabu, kad jos prisiminimai atgaivino jį ne Prahos dirbtuvės aplinkoje, kur juodu patyrė geidulingąją meilę, o pastelinio gamtovaizdžio fone su upe, valtimi ir renesansinėmis mažo kurorto arkadomis. Savo širdies rojų ji rado per ramias atostogų savaites, kai meilė dar nebuvo gimusi, o tik įsivaizduojama. Ji užsigeidė pamatyti dailininką, paprašyti jį grįžti tenai kartu su ja, vėl išgyventi jų meilės istoriją – išgyventi toje pastelinėje aplinkoje laisvai, džiaugsmingai ir nevaržomai.

Vieną dieną užlipo laiptais į paskutinį aukštą, iki jo buto durų. Tačiau nepaskambino, nes viduje išgirdo moters balsą.

Paskui vaikščiojo priešais jo namą tol, kol galop jį pamatė; jis, kaip visados, vilkėjo odiniu paltu ir ėjo susikibęs už pa-

rankių su jaunute moterimi – lydėjo ją iki tramvajaus stotelės. Kai jis grįžo, ji žengė jam priešais. Jis atpažino ją ir nustebęs pasisveikino. Ji irgi dėjosi nustebusi šiuo netikėtu susitikimu. Jis pakvietė ją į namus. Jos širdis ėmė daužytis – žinojo, kad vos tik jis prisilies, ji ištirps jo glėbyje.

Jis pasiūlė jai vyno ir parodė naujus paveikslus draugiškai šypsodamas, kaip šypsomasi praeičiai. Paskui, nė karto jos nepalietęs, palydėjo iki tramvajaus stotelės.

10

Vieną dieną, kai per pertrauką visi mokiniai susigrūdo prie lentos, jis pamanė, kad pagaliau jo valanda išmušė; niekieno nepastebėtas priėjo prie mergaitės, kuri viena sėdėjo savo suole; ji patiko jam jau seniai, ir juodu dažnai apsikeisdavo ilgais žvilgsniais. Atsisėdo prie jos. Po valandėlės juos pastebėjo išdykaujantys mokiniai ir sumanė šia proga iškrėsti jiems pokštą: kikendami išėjo iš klasės ir užrakino duris.

Kol Jaromilas buvo apsuptas klasės draugų, jautėsi laisvai ir natūraliai, bet likęs vienas su mergina klasėje pasijuto tarsi ryškiai apšviestoje scenoje. Stengėsi nuslėpti savo sutrikimą iškalbingom žodžių tiradom (pagaliau buvo išmokęs kalbėti – ir ne tik iš anksto paruoštas frazes). Pasakė, kad tai, ką padarė jų draugai – bjauriausio elgesio pavyzdys; jis nenaudingas patiems tokio poelgio kaltininkams (būdami koridoriuje jie negali patenkinti savo smalsumo), tačiau naudingas tiems, prieš kuriuos jis nukreiptas (juk dabar juodu kartu, kaip ir norėjo). Mergaitė jam pritarė ir atsakė, kad jie turį pasinaudoti proga. Bučinys tiesiog pleveno ore. Tereikėjo pasilenkti prie mergaitės. Tačiau jos lūpos jam atrodė neapsakomai toli; jis kalbėjo, kalbėjo, bet jos nepabučiavo.

Suskambo skambutis, o tai reiškė, kad bet kurią akimirką gali pasirodyti mokytojas ir priversti prie durų susirinkusius mokinius atrakinti klasę. Ši mintis juos jaudino. Jaromilas pareiškė, kad geriausias būdas sukelti klasės draugų pavydą ir jiems atsikeršyti – leisti suprasti, kad juodu bučiavosi. Jis

pirštu palietė mergaitės lūpas (iš kur pasisėmė tiek drąsos?) ir pasakė, kad tokių dažytų lūpų pabučiavimas tikriausiai paliktų aiškiai matomą žymę ant jo veido. Mergaitė vėl pritarė sakydama, jog apmaudu, kad juodu nepasibučiavo, ir tą akimirką už durų pasigirdo mokytojo balsas.

Jaromilas atsakė, kad bus apmaudu, jei nei mokytojas, nei mokiniai nepamatys ant jo skruosto bučinio žymės, vėl norėjo pasilenkti prie mergaitės ir vėl jos lūpos jam pasirodė tokios pat nepasiekiamos kaip Everesto viršūnė.

– Taip, reikėtų pasistengti, kad jie mums pavydėtų, – tarė mergaitė, išsiėmė iš krepšelio lūpų dažus ir nosinę, ištepė ją dažais ir ištepliojo ja Jaromilui veidą.

Durys atsidarė, ir į klasę, lydimas mokinių bandos, įpuolė įsiutęs mokytojas. Jaromilas ir mergina atsistojo, kaip ir privalo elgtis mokiniai, kai į klasę įeina mokytojas; jie buvo vienu du tarp baltų tuščių suolų, priešais juos stovėjo būrys žiūrovų ir visi jie žvelgė į Jaromilo veidą, nubertą nuostabiom raudonom dėmėm. Jis irgi stovėjo priešais juos išdidus ir laimingas.

11

Įstaigoje, kur dirbo, jai meilinosi vienas kolega. Buvo vedęs ir mėgino ją įkalbėti pasikviesti jį į namus.

Ji stengėsi išsiaiškinti, kaip Jaromilas pažiūrėtų į jos erotinę laisvę. Atsargiai, užuominomis, ėmė su juo kalbėtis apie kitas moteris, kurių vyrai žuvo kare, ir apie sunkumus, kuriuos jos patyrė norėdamos pradėti naują gyvenimą.

– Ką reiškia tas naujas gyvenimas? – suirzęs paklausė Jaromilas. – Ar tu turi omeny naują gyvenimą su kitu vyru?

– Žinoma, tai viena klausimo pusė. Gyvenimas nestovi vietoje, Jaromilai, gyvenimas reikalauja savo...

Moters ištikimybė mirusiam didvyriui buvo vienas iš Jaromilo šventų mitų; tai buvo garantija, kad absoliuti meilė – ne vien poetų išmonė, o tikrovė, dėl kurios verta gyventi.

– Kaip moteris, išgyvenusi didžiąją meilę, gali voliotis lovoje su kitu? – sušuko jis su panieka, skirta neištikimoms našlėms. – Kaip jos gali liesti kitą, prisimindamos nukankintą ir nužudytą vyrą? Kaip jos dar gali kankinti auką, nužudyti ją dar kartą?

Praeitis vilki besimainančios taftos drabužiais. Mama atstūmė simpatiškąjį kolegą, ir jos praeitis sužibo jai naujomis spalvomis:

Netiesa, kad ji išdavė dailininką dėl savo vyro. Paliko jį dėl Jaromilo, kuriam norėjo išsaugoti namų židinio ramybę! Taip, dar ir šiandien jos nuogas kūnas jai kelia nerimą, o to nerimo priežastis – Jaromilas, subjaurojęs jai pilvą. Tik dėl jo ji prarado savo vyro meilę, nes kaip tikra užsispyrėlė bet kuria kaina veržėsi turėti kūdikį.

Jis viską iš jos atėmė iš pat pradžių!

12

Vieną dieną (dabar savo sąskaitoje Jaromilas turėjo nemažai tikrų bučinių) jis vaikštinėjo tuščiais Stromovkos parko takeliais su mergina, su kuria susipažino per šokių pamokas. Po kurio laiko pokalbis nutrūko, ir jų žingsniai aidėjo tyloje – darnūs žingsniai, kurie jiems leido suprasti tai, ko nedrįso įvardyti: kad jie vaikštinėja kartu, o jei vaikštinėja kartu, vadinasi, myli vienas kitą; tyloje aidintys žingsniai juos išdavė – darėsi vis lėtesni ir lėtesni, kol galiausiai mergina padėjo galvą Jaromilui ant peties.

Tai buvo nepaprastai gražu, bet prieš pasimėgaudamas šiuo grožiu, Jaromilas pajuto, kad jis susijaudinęs, ir susijaudinęs visiškai akivaizdžiai. Jis išsigando. Jis norėjo tik viena – kad jo susijaudinimo įrodymas kuo greičiau dingtų, bet juo labiau to norėjo, juo prasčiau tas noras pildėsi. Išsigando pagalvojęs, kad mergina gali nuleisti akis ir pamatyti tą kompromituojantį jo kūno gestą. Stengėsi nukreipti jos dėmesį į aukštybes, ėmė kalbėti apie debesis ir paukščius medžiuose.

Tas pasivaikščiojimas buvo kupinas laimės (juk pirmą kartą moteris padėjo galvą jam ant peties, ir šiame judesyje jis įžvelgė atsidavimą, truksiantį iki gyvenimo pabaigos), bet ir kupinas gėdos. Jis būgštavo, kad jo kūnas vėl nepasielgtų taip bjauriai ir netaktiškai. Ilgai svarstęs, paėmė ilgą platų kaspiną iš motinos baltinių spintos ir prieš kitą pasimatymą juo apsirišo po kelnėmis taip, kad galimas jo susijaudinimo įrodymas liktų sutramdytas prie kojos.

13

Išsirinkome šį epizodą iš dešimties kitų ketindami parodyti, kad iki tol Jaromilas didžiausią laimę buvo patyręs tada, kai pajuto merginos galvą ant savo peties.

Merginos galva jam reiškė daugiau nei merginos kūnas. Apie kūną jis beveik nieko nežinojo (kuo gi iš tikrųjų gražios moters kojos? Kaip turi atrodyti gražūs sėdmenys?), tačiau žinojo, kas yra veidas, ir, jo akimis žiūrint, tik veidas bylojo moters grožį.

Mes nenorime pasakyti, kad kūnas jo nedomino. Vos pagalvodavo apie nuogą merginą, jam susvaigdavo galva. Bet verčiau paaiškinkim šį subtilų skirtumą:

Jis netroško nuogo merginos kūno; troško merginos veido, nušviesto nuogo kūno.

Jis netroško užvaldyti merginos kūno; jis troško užvaldyti merginos veidą ir kad tas veidas jam padovanotų kūną kaip savo meilės įrodymą.

Kūnas buvo anapus jo patyrimo, ir kaip tik dėl šios priežasties jis paskyrė jam nesuskaičiuojamą daugybę eilėraščių. Kiek kartų tada jo eilėse buvo minima moters lytis? Vis dėlto stebuklingos poetinės magijos (nepatyrimo magijos) dėka šis lytinis sueities ir vaisingumo organas Jaromilui tapo chimerišku objektu ir žaismingų svajonių tema.

Pavyzdžiui, viename eilėraštyje jis rašė apie *laikrodėlį, tiksintį* moters kūno viduryje.

Kitame eilėraštyje kalbėjo apie merginos lytį kaip apie *nematomų būtybių buveinę*.

Dar kitame eilėraštyje susižavėjęs rašė apie angą ir įsivaizdavo save tarsi vaikišką sviedinį, kuris taip ilgai krinta į tą angą, kad galų gale virsta pačiu kritimu, *kritimu, amžinai krintančiu moters kūno viduje.*

Dar kitame eilėraštyje merginos kojos virto dviem susiliejančiom upėm; šioje santakoje įsivaizdavo paslaptingą kalną, kurį jis net pavadino bibliniu vardu: Seniro kalnas.

Dar kažkuriame eilėraštyje rašė apie ilgas klajones dviratininko (šis žodis jam atrodė gražus kaip sutemos), kuris pavargęs važiuoja gamtovaizdžio viduriu; tas gamtovaizdis – merginos kūnas, o dvi šieno kupetos, kuriose jis norėtų miegoti, – jos krūtys.

Buvo nepaprastai gražu klajoti po moters kūną, nepažįstamą, niekad nematytą, nerealų, bekvapį kūną, kuriame nėra nei dėmių, nei trūkumų, nei ligos pėdsakų, įsivaizduojamą kūną, kuris buvo jo svajonių žaismo aikštelė!

Buvo nepaprastai žavu rašyti apie merginos krūtinę ir pilvą tonu, kokiu pasakojamos fėjų pasakos vaikams; taip, Jaromilas gyveno švelnumo šalyje, vadinamoje *netikros vaikystės šalimi.* Mes ją vadiname „netikra“, nes tikroji vaikystė – ne rojus ir ne švelnumo oazė.

Švelnumas gimsta tą akimirką, kai gyvenimas mus nublOškia prie suaugusiųjų amžiaus slenksčio ir mes su nerimu pradedame suvokti vaikystės pranašumus, kurių nesuvokėme būdami vaikai.

Švelnumas – baimė, kurią mums įkvepia suaugusiųjų amžius.

Švelnumas – bandymas sukurti netikrą aplinką, kurioje su kitu privalu elgtis kaip su vaiku.

Švelnumas – fizinių meilės padarinių baimė; tai mėginimas atimti meilę iš suaugusiųjų pasaulio (ten ji klastinga, varžanti, slegiama kūniškumo ir atsakomybės) ir laikyti moterį vaiku.

Švelniai plaka jos liežuvio širdis, – rašė jis viename eilėraštyje. Jam atrodė, kad jos liežuvis, jos mažasis pirštelis, jos krūtinė, jos bamba – savarankiškos būtybės, kalbančios tarpusavyje negirdimais balsais; jis įsivaizdavo, kad merginos kūnas susideda iš tūkstančio būtybių ir kad mylėti šį kūną – tai klausytis šių būtybių ir girdėti, kaip *abi jos krūtys kalbasi paslaptinga kalba.*

14

Praeitis ją kankino. Bet vieną dieną, ilgai ilgai žiūrėjusi praeitin, pamatė joje hektarą Rojaus, kuriame gyveno su naujagimiu Jaromilu, ir turėjo ištaisyti nuosprendį: ne, netiesa, kad Jaromilas iš jos viską atėmė; priešingai, jis jai davė tiek, kiek niekas niekada nebuvo davęs. Jis davė jai gabalėlį gyvenimo, kuris nebuvo suteptas melu. Jokia žydė iš koncentracijos stovyklos jos neįtikins, kad už tos laimės slypėjo vien veidmainystė ir tuštuma. Tas Rojaus hektaras buvo jos vienintelė teisybė.

Ir praeitis (tarsi ji būtų sukiojusi kaleidoskopą) jai vėl ėmė atrodyti kitaip: Jaromilas iš jos niekada neatėmė nieko vertinga, jis tik nuplėšė paauksuotą kaukę nuo kažin ko, kas tebuvo klaida ir melas. Dar negimęs padėjo jai suprasti, kad vyras jos nemyli, o praėjus trylikai metų išgelbėjo ją nuo beprotiško nuotykio, galėjusio jai suteikti tik dar daugiau skausmo.

Ji tardavo sau, kad bendra Jaromilo vaikystės patirtis – tai jųdviejų įsipareigojimas ir šventa sąjunga. Bet vis dažniau ir dažniau įsitikindavo, kad sūnus tą sąjungą išduoda. Kai su juo kalbėdavosi, matydavo, kad jis nesiklauso jos ir kad jo galva pilna minčių, kurių nenori jai patikėti. Ji pastebėjo, kad jis gėdijasi jos, kad pradėjo pavydžiai slėpti nuo jos savo mažytes paslaptis, kūno ir sielos paslaptis, ir užsisklendė nuo jos šydu, pro kurį ji nieko nemato.

Tai ją skaudino ir erzino. Argi sudarydami šią sąjungą ta-

da, kai jis buvo dar vaikas, juodu nesusitarė, jog jis visada ja pasitikės ir jos nesigėdys?

Ji vylėsi, kad tiesa, kurią drauge išgyveno, truks amžinai. Kaip ir tada, kai buvo mažas ir kas rytas nurodinėdavo, kaip jis turi rengtis, ir per apatinius baltinius, kuriuos pati išrinkdavo, būdavo visą dieną su juo po jo drabužiais. Kai suprato, kad jam tai nemalonu, atsikeršijo bardama jį dėl kiekvienos dėmelės, kurią pamatydavo ant jo apatinių drabužių. Mėgaudamasi užtrukdavo kambaryje, kur jis rengdavosi ar nusirengdavo, norėdama nubausti jį už akiplėšišką drovumą.

– Jaromilai, eikšen, pasirodyk! – tarė jam vieną dieną, kai turėjo svečių. – Dieve, kaip tu atrodai! – pasipiktino pamačiusi kruopščiai suveltus jo plaukus. Nuėjo šukų ir, nenutraukdama pokalbio su svečiais, suėmė jo galvą ir ėmė šukuoti. Didysis poetas, turintis šėtonišką vaizduotę ir panašus į Rilkę, sėdėjo ramiai, išraudęs kaip vėžys ir įnirtęs, ir leidosi šukuojamas, gindamasis tik vienu ginklu – žiauria šypsena (jos mokėsi ilgus metus) ir rūsčia veido išraiška.

Mama atsitraukė keletą žingsnių norėdama įvertinti savo, kaip kirpėjos, darbą, paskui atsisuko į svečius ir tarė: „Dėl Dievo, gal galite pasakyti, kodėl mano vaikas taip išsidirbinėja?“

Ir Jaromilas prisiekė, kad visada bus su tais, kurie nori iš esmės pakeisti pasaulį.

15

Kai Jaromilas atėjo, diskusija jau buvo įsiliepsnojusi; buvo ginčijamasi, ką reiškia pažanga ir ar ji išvis yra. Jis apsižvalgė aplink ir pastebėjo, kad jaunųjų marksistų būrelį, į kurį jį pakvietė klasės draugas, sudaro tokie patys jaunuoliai, kuriuos galėjai išvysti bet kurioje Prahos mokykloje. Sėdėjo jie čia, žinoma, labiau susikaupę nei per diskusijas, kurias jo klasėje rengdavo čekų kalbos mokytoja, bet ir čia buvo triukšmadarių; vienas jų laikė rankose leliją, kurią vis uostė, ir visi taip prunkštė iš juoko, kad tamsiaplaukis vaikinas, kurio bute vyko susirinkimas, galiausiai atėmė gėlę.

Paskui Jaromilas sukluso, nes vienas iš dalyvių ėmė tvirtinti, kad išvis negalima kalbėti apie meno pažangą; ar galima teigti, aiškino jis, kad Šekspyras prastesnis už šiuolaikinius dramaturgus. Jaromilas labai norėjo įsiterpti į diskusiją, bet nedrįso kalbėti priešais žmones, kurių nepažįsta; jis bijojo, kad visi pamatys jo išraudusį veidą ir rankas, kurios ims nervingai mostaguoti. Ir vis dėlto labai norėjo *prisidėti* prie šios grupelės – suprato, kad jeigu tylės, to negalės padaryti.

Kad sukauptų drąsos, pagalvojo apie dailininką ir jo didžiulį autoritetą, kuriuo niekad neabejojo, ir nusiramino prisiminęs, jog jis – jo draugas ir mokinys. Ši mintis jam suteikė jėgų įsiterpti į ginčą, ir jis pakartojo mintis, kurias buvo girdėjęs lankydamasis dirbtuvėje. Tai, kad pasinaudojo ne savo mintimis, ne taip svarbu, kur kas svarbiau, jog jis reiškė jas ne savo balsu. Net pats kiek nustebo, kad iš jo lūpų sklindan-

tis balsas toks panašus į dailininko balsą ir kad šis balsas privertė jo rankas kartoti dailininko judesius.

Jis pasakė, kad meno pažanga nediskutuotina: naujojo meno kryptys reiškią visišką tūkstantmetės evoliucijos pervartą; tos kryptys pagaliau išvadavo meną iš pareigos propaguoti politines ir filosofines idėjas ir mėgdžioti tikrovę, ir net galima teigti, kad su naujuoju menu prasideda tikroji meno istorija.

Kaip tik šiuo momentu norėjo įsiterpti keletas žmonių, bet Jaromilas neužleido savo pozicijų. Iš pradžių, žinoma, jam buvo nemalonu girdėti, kaip iš jo lūpų liejasi dailininko žodžiai ir intonacija, bet paskui šios skolintos mintys jam suteikė pasitikėjimo ir smagumo jausmą; už šios kaukės jis slėpėsi tarsi už skydo; staiga dingo baimė ir varžymasis; jis buvo patenkintas, kad šioje aplinkoje jo frazės puikiai skamba, ir kalbėjo toliau:

Pasirėmė Markso mintimi, kad iki šiol žmonija gyvenusi savo istorijos priešaušrį, o tikroji jos istorija prasidėjusi su proletarine revoliucija, kuri esanti perėjimas iš būtinumo karalystės į laisvės karalystę. Šiuo lemtingu meno istorijos momentu Andrė Bretonas ir kiti siurrealistai atradę automatinį rašymo būdą, o su juo ir nuostabius žmogaus pasąmonės lobius. Tai, kad šis atradimas padarytas tuo pat metu kaip socialistinė revoliucija Rusijoje, esą nepaprastai reikšminga, nes vaizduotės išlaisvinimas žmonijai esąs toks pat šuolis į laisvės karalystę, kaip ir ekonominio išnaudojimo panaikinimas.

Tada į diskusiją įsitraukė tamsiaplaukis vaikinas; jis pagyrė Jaromilą, ginantį pažangos principą, bet jo teiginys, prilyginantis siurrealizmą proletarinei revoliucijai, jam atrodąs ginčytinas. Jis išreiškė priešingą nuomonę; naujasis menas esąs dekadentinis, o meno istorijoje proletarinę revoliuciją atitinkąs socialistinis realizmas. Pavyzdys mums turėtų būti ne Andrė Bretonas, o Iržis Volkeris*, čekų socialistinės poezijos pradininkas. Su to-

* Čekų poetas, miręs 1924 m. vos dvidešimt ketverių metų. *Aut.*

kiomis pažiūromis Jaromilas susidūrė ne pirmą kartą, tokias mintis jau buvo išjuokęs dailininkas. Tad Jaromilas irgi perėjo į sarkastišką toną ir pareiškė, kad socialistinis realizmas nieko nauja menui nedavęs ir vargu ar jis skiriasi nuo senojo buržuazinio kičo. Tada tamsiaplaukis atsikirto, jog modernus esąs tik toks menas, kuris padedąs kovoti už naująjį pasaulį, o siurrealizmas to negalįs, nes liaudies masės jo nesuprantančios.

Tamsiaplaukis vaikinas savo argumentus dėstė žavingai, nekeldamas balso, todėl diskusija nevirto ginču, nors Jaromilas, apsvaigęs nuo aplinkinių dėmesio, kartais pasitelkdavo piktą ironiją; beje, niekas nepaskelbė galutinio nuosprendžio, į diskusiją įsitraukė daugiau žmonių, ir mintį, kurią gynė Jaromilas, užgožė naujos temos.

Bet argi taip svarbu, yra pažanga ar jos nėra, o siurrealizmas – buržuazinis ar revoliucinis? Argi taip svarbu, kas teisus – Jaromilas ar kiti? Svarbu, kad jis prie jų pritapo. Ginčijosi su jais, bet jautė jiems karštą simpatiją. Jau net jų nesiklausė, o tik galvojo apie tai, kad jaučiasi laimingas: surado bendriją žmonių, kur jis ne mamytės sūnelis ar mokinys, bet yra pats savimi. Ir jam toptelėjo, kad žmogus visiškai savimi gali būti tik tada, kai yra visiškai tarp kitų žmonių.

Paskui tamsiaplaukis vaikinas atsistojo, ir visi suprato, kad irgi laikas kilti ir eiti prie durų, nes jis, jų vadovas, kiek neaiškiai ir atsainiai sumurmėjo turįs darbo, ir visiems pasirodė, jog tas jo darbas labai svarbus ir ypatingas. Bet kai visi jau buvo prie pat durų, prieškambaryje prie Jaromilo priėjo akiniuota mergina. Iškart pasakysim: per visą susirinkimą Jaromilas jos net nepastebėjo; ji niekuo neišsiskyrė iš kitų, veikiau buvo kaip visos, nebjauri, tik mažumą apsileidusi; nepasidažiusi, lygiais ant kaktos užkritusiais plaukais, kurių, matyt, niekad nelietė kirpėjo ranka; vilkėjo drabužiais, kokiais žmonės prisidengia tik todėl, kad nevaikščiotų nuogi.

– Mane labai sudomino tavo kalba, – tarė ji. – Norėčiau apie tai su tavim dar pasišnekėti...

16

Netoli tamsiaplaukio namų buvo skveras. Juodu įžengė pro vartelius ir iš širdies ėmė šnekėtis; Jaromilas sužinojo, kad mergina mokosi universitete ir kad ji dvejais metais už jį vyresnė (ši naujiena pripildė jo širdį pasididžiavimo); juodu vaikščiojo vingiuotu skvero takeliu, mergina varinėjo protingas šnekas, Jaromilas – irgi, abu skubėdami pasipasakoti, kuo tiki, ką galvoja ir kas jie tokie (mergina buvo labiau linkusi į tiksliuosius mokslus, o Jaromilas – į literatūrą); abu citavo didžius vardus, kuriais žavėjosi, ir mergina vėl pakartojo, kad ją labai sudominusios neįprastos Jaromilo pažiūros; ji valandėlę patylėjo, paskui pavadino jį *efebu*; taip, taip, vos tik jis įėjo į kambarį, jai pasirodė, jog matanti grakštų efebą.

Jaromilas tiksliai nežinojo, ką šis žodis reiškia, bet jam atrodė gražu, kad ji pavadino jį tokiu žodžiu, ir dar graikišku; beje, nujautė, kad žodis „efebas" reiškia kažką jauna ir kad tuo žodžiu vadinama jaunystė – ne negrabi ir gėdinga, ką iki šiol buvo patyręs, o stipri ir verta susižavėjimo. Pavadindama jį „efebu", studentė turėjo omenyje jo nebrandumą, bet staiga suteikė jam kitą prasmę ir jo negrabumą pavertė pranašumu. Jaromilui tai suteikė tokių jėgų, kad šeštą kartą sukant ratą aplink skverą jis išdrįso padaryti tai, ką svajojo padaryti iš pradžių, bet nedrįso: įsikibo studentei į parankę.

Šiuo atžvilgiu *įsikibti į parankę* nėra tikslus pasakymas, verčiau derėtų sakyti, kad jis pakišo savo ranką po jos ranka; pakišo labai diskretiškai, tarsi norėdamas, kad mergina šio

judesio nepastebėtų; beje, ji niekaip ir nereagavo į šį gestą, ir dabar Jaromilo ranka gulėjo įkišta tarp jos alkūnės ir šono lyg svetimas daiktas, krepšys ar paketas, savininko užmirštas, vadinasi, bet kurią akimirką galįs iškristi. Tačiau netrukus ranka pradėjo justi, kad alkūnė, po kuria ji glūdi įkišta, tai žino. Ir jo kojos pajuto, kad studentė mažumą sulėtino žingsnį. Tai jam jau buvo pažįstama, ir jis žinojo, kad dabar turi atsitikti kai kas neatitaisoma. Dažniausiai žmonės pajutę, kad atsitiks kas nors neatitaisoma, tik dar paspartina įvykius (tikriausiai norėdami parodyti, jog ir jie turi bent truputėlį galios jų eigai). Tad ir Jaromilo ranka, iki tol visiškai nejudri, staiga subruzdo ir paspaudė studentės alkūnę. Mergina sustojo, kilstelėjo akinius Jaromilo veido link ir išmetė ant žemės portfelį.

Jaromilas apstulbo; iš pradžių, susižavėjęs mergina, net nepastebėjo, kad ji nešasi portfelį; dabar, kai portfelis iškrito jai iš rankų, jo pasirodymas buvo tarsi dangiškasis apreiškimas. Ir kai jis pagalvojo, kad į marksistų būrelį mergina atėjo tiesiai iš universiteto, kad jos portfelyje tikriausiai guli paskaitų kopijos ir didžiuliai moksliniai veikalai, dar labiau apsvaigo: ji išmetė žemėn visą universitetą, kad galėtų jį apkabinti laisvomis rankomis.

Iš tikrųjų portfelis iškrito taip jaudinamai, kad juodu ėmė lyg pakerėti bučiuotis. Bučiavosi labai ilgai, ir kai bučiniai pagaliau liovėsi, o jie nežinojo, ką toliau daryti, ji vėl pakėlė į jį akinius ir su nerimu balse tarė: „Tu tikriausiai manai, kad aš tokia pat kaip kitos. Bet aš nenoriu, jog manytum, kad esu kaip kitos“.

Šitie žodžiai turbūt buvo dar labiau jaudinantys nei portfelio iškritimas, ir apstulbęs Jaromilas suprato, kad stovinti priešais moteris jį myli, kad myli jį nuo pat pirmos akimirkos, myli neapsakomai, ir jis nežino, kodėl myli. Ir probėgšmais dar pastebėjo (sąmonės krašteliu, kad paskui tai kruopščiai ir dėmesingai patyrinėtų), jog studentė kalba apie kitas moteris

tarsi jį laikytų vyru, turinčiu tokią didelę patirtį su kitomis moterimis, jog bet kuriai kitai jį mylinčiai moteriai telieka iš sielvarto graužtis nagus.

Merginai atsakė nemanąs, jog ji panaši į kitas moteris; mergina pakėlė portfelį (dabar Jaromilas galėjo geriau jį apžiūrėti: jis išties buvo storas ir sunkus, pilnas knygų), ir juodu ėmė sukti septintą ratą aplink skverą; kai paskui vėl sustoję bučiavosi, pamatė, jog į juos tvykstelėjo stiprus šviesos pluoštas. Priešais stovėjo du policininkai ir prašė asmens dokumentų.

Sutrikę įsimylėjėliai ėmė jų ieškoti; padavė juos drebančiom rankom policininkams, kurie tikriausiai kovojo su prostitucija, o gal tiesiog ketino prasiblaškyti per ilgas tarnybos valandas. Šiaip ar taip, jie davė jaunuoliams neužmirštamo peno: likusią vakaro dalį (Jaromilas palydėjo merginą iki jos namų) juodu kalbėjosi apie prietarų persekiojamą meilę, apie moralę, policiją, senąją kartą, kvailus įstatymus ir apie supuvusį pasaulį, kuris nusipelnė būti nušluotas nuo žemės paviršiaus.

17

Diena buvo graži, vakaras – irgi, bet kai Jaromilas grįžo namo, buvo jau beveik vidurnaktis, ir Mama nervingai vaikštinėjo po vilos kambarius.

– Aš taip nervinausi dėl tavęs! Kur tu buvai? Tu manęs visiškai nepaisai!

Jaromilas dar gyveno didžiosios dienos įspūdžiais ir ėmė jai atsakinėti tokiu tonu kaip ir marksistų būrelyje, mėgdžiodamas savimi pasitikinčio dailininko balsą.

Mama iškart pažino tą balsą; matė sūnaus veidą, iš kurio sklido jos prarasto mylimojo balsas; matė veidą, kuris jai nepriklausė; girdėjo balsą, kuris jai nepriklausė; sūnus stovėjo priešais lyg dvigubo atsižadėjimo paveikslas, ir tai jai pasirodė nepakenčiama.

– Tu mane žudai! Žudai! – sušuko isterišku balsu ir puolė į gretimą kambarį.

Išsigandęs Jaromilas stovėjo vietoje kaip įkastas ir jautėsi tarsi padaręs didžiulę klaidą.

(Ak, mano berniuk, tu niekad neatsikratysi šio jausmo. Esi kaltas, kaltas! Kiekvieną kartą, kai išeisi iš namų, už nugaros jausi nepritariantį žvilgsnį, šaukiantį sugrįžti! Eisi per pasaulį lyg pririštas prie pasaitėlio šuo! Net tada, kai būsi toli, visada jausi antkaklį ant savo kaklo! Net tada, kai leisi laiką su moterimis, net tada, kai gulėsi su jomis lovoje, visada ant kaklo tau bus pririštas ilgas pasaitėlis, kažkur toli tavo motina laikys jo galą ir iš mėšlungiško virvutės trūkčiojimo jaus, kokius nešvankius judesius užsimiršęs išdarinėji!)

„Mama, prašau tavęs nepykti! Mama, prašau atleisti man!" Išsigandęs Jaromilas klūpo prie lovos ir glosto jai drėgnus skruostus.

(Šarli Bodlerai, tau bus keturiasdešimt metų ir tu vis dar bijosi savo motinos!)

Tačiau Mama neskuba jam atleisti – ji nori kuo ilgiau justi jo pirštų prisilietimą ant savo odos.

18

(Ksavjerui to niekad nenutiko, nes jis neturėjo motinos, tėvo – irgi, o neturėti tėvų – pirmoji laisvės sąlyga.

Tačiau supraskite teisingai – mes kalbame ne apie tėvų praradimą. Žeraro Nervalio motina mirė, kai jis dar buvo naujagimis, ir vis dėlto visą gyvenimą nugyveno jausdamas hipnotišką jos nuostabių akių žvilgsnį.

Laisvė prasideda ne ten, kur tėvai atstumiami ar palaidojami, o ten, *kur jų nėra*:

Ten, kur žmogus gimsta, nežinodamas, kas jo tėvai.

Ten, kur žmogus gimsta tarsi gegužiukas iš miške pamesto kiaušinio.

Ten, kur žmogų žemėn išspjauna dangus, ir jis žengia pirmą žingsnį per pasaulį nejusdamas nė menkiausio dėkingumo.)

19

Jaromilo ir studentės meilės savaitę gimė ne kas kitas, o pats Jaromilas; jis sužinojo esąs efebas, gražus, protingas ir turįs vaizduotę; sužinojo, kad akiniuotoji mergina jį myli ir bijo tos akimirkos, kai jis paliks ją (ji prisipažino, kad tą vakarą, kai juodu išsiskyrė prie jos namų ir kai žiūrėjo į jį nueinantį lengvu žingsniu, pajutusi, jog šit dabar mato tikrą vyrą, vyrą, kuris tolsta, bėga nuo jos ir pagaliau dingsta...). Galiausiai jis rado savo atvaizdą, kurio taip ilgai ieškojo dviejuose veidrodžiuose.

Pirmąją savaitę juodu matėsi kiekvieną dieną; keturis kartus vaikštinėjo naktį po miestą, kartą buvo teatre (sėdėjo ložėje, bučiavosi ir nekreipė dėmesio į vaidinimą) ir du kartus – kine. Septintą dieną vėl išėjo pasivaikščioti: buvo žiema, šalo, Jaromilas buvo tik su lengvu paltuku, be liemenės ant marškinių, tik su švarku (pilkos vilnos liemenė, kurią Mama jį vertė vilkėti, jo įsivaizdavimu, labiau tiko pensininkui provincialui), be skrybėlės ir be kepurės (nes akiniuotoji mergina jau antrą dieną išgyrė neklusnius jo plaukus, kurių anksčiau jis nekentė tvirtindamas, jog jie tokie pat nesutramdomi kaip ir jis), o kadangi blauzdinės, kurių gumelė buvo nutrūkusi, visą laiką slydo žemyn ir krito į batus, kojas saugojo tik pusbačiai ir pilkos puskojinės (visiškai nederančios prie kelnių spalvos, nes jis nieko neišmanė apie elegancijos subtilumus).

Juodu susitiko septintą valandą ir leidosi į ilgą pasivaikš-

čiojimą per priemiestį, kur ant tuščių žemės lopinėlių po kojomis gurgždėjo sniegas ir kur jie sustodavo ir bučiuodavosi. Jaromilą užbūrė merginos kūno nuolankumas. Iki šiol artėjimas prie moters kūno būdavo panašus į ilgą kelionę, per kurią jis turėdavo vieną po kito įveikti ne vieną kelio tarpsnį: daug laiko praeidavo, kol mergina leisdavosi pabučiuojama, daug laiko praeidavo, kol galėdavo uždėti ranką jai ant krūtinės, o kai paliesdavo jai užpakalį, jau įsivaizduodavo nukeliavęs labai toli, nes niekad neidavo toliau. O šį kartą jau nuo pirmos akimirkos įvyko kai kas netikėta: studentė jo glėbyje buvo visiškai atsidavusi, beginklė, pasirengusi bet kam, jis galėjo ją liesti visur, kur tik norėjo. Jam tai atrodė kaip didžiulės meilės įrodymas, bet sykiu tai jį trikdė, nes jis nežinojo, ką su ta netikėta laisve daryti.

Ir tą dieną (septintą dieną) mergina prisipažino, kad jos tėvų dažnai nebūną namie ir kad jai būtų malonu pasikviesti Jaromilą į savo namus. Šitie žodžiai buvo tarsi sprogimas, po kurio stojo ilga tyla; abu žinojo, ką reikštų jų susitikimas tuščiame bute (prisiminkim, kad būdama Jaromilo glėbyje akiniuota mergina leido jam daryti viską); juodu kurį laiką tylėjo, paskui mergina ramiai paaiškino: „Aš manau, kad meilė nepripažįsta kompromisų. Kai myli, meilei turi atiduoti viską“.

Šiam teiginiui Jaromilas pritarė visa širdimi, nes meilė jam irgi reiškė viską; bet jis nežinojo, ką atsakyti; užuot atsakęs, sustojo, įsmeigė į merginą graudų žvilgsnį (neužmiršdamas, kad tamsu ir kad jo graudaus žvilgsnio niekas nemato) ir ėmė ją karštligiškai glamonėti ir bučiuoti.

Paskui, patylėjusi ketvirtį valandos, mergina vėl pradėjo pokalbį ir pasakė, kad jis esąs pirmasis vyras, kurį kviečianti į savo namus; ji turinti, paaiškino, daug draugų vyrų, bet jie esą tik draugai, jie prie to pripratę ir juokais ją pravardžiuoją *Akmenine mergele.*

Nors Jaromilas labai apsidžiaugė sužinojęs, kad yra pirmasis studentės mylimasis, bet ir išsigando: buvo daug girdėjęs apie meilės aktą, be to, žinojo, kad atimti merginai nekaltybę – sunkus darbas. Tad nesugebėjo palaikyti linksmo merginos čiauškėjimo, nes buvo nukilęs toli už dabarties; mintyse jau gyveno malonumus ir kančias žadančia diena, po kurios (galvoje jam vis sukosi garsioji Markso mintis apie žmonijos priešaušrį ir istoriją) prasidės tikroji jo gyvenimo istorija.

Juodu kalbėjosi mažai, užtat ilgai vaikštinėjo gatvėmis; juo artėjo vakaras, juo darėsi šalčiau, ir Jaromilas juto, kaip žvarbsta menkai aprengtas kūnas. Pasiūlė kur nors pasėdėti, bet jie nuklydo pernelyg toli nuo centro ir kilometro atstu nebuvo jokios kavinės. Grįžo namo peršalęs iki kaulo geluonies (pasivaikščiojimo pabaigoje turėjo gerokai tvardytis, kad ji neišgirstų, kaip kalena dantimis) ir kitą rytą pabudo skaudančia gerkle. Mama jam pamatavo temperatūrą ir patvirtino, kad jis turi karščio.

20

Nors negaluojantis Jaromilo kūnas gulėjo lovoje, jo dvasia gyveno didžiosios dienos lūkesčiais. Viena vertus, toji diena susidėjo iš abstrakčios laimės, antra vertus – iš konkrečių rūpesčių. Jaromilas nepajėgė visiškai tiksliai ir konkrečiai, su visomis smulkmenomis įsivaizduoti, ką reiškia gulėti su moterimi; tik žinojo, kad tam reikia pasirengti, turėti įgudimo ir žinių; žinojo, kad už kūniškos meilės vypso bauginanti nėštumo šmėkla, taip pat žinojo (apie tai daug kalbėdavosi su klasės draugais), kad nuo tos šmėklos įmanoma apsisaugoti. Tais barbariškais laikais vyrai (nelyginant prieš mūšį apsišarvuojantys riteriai) ant savo meilės kojos užsimaudavo permatomą kojinę. Apie tai Jaromilas buvo gerai informuotas teoriškai. Bet kur tą kojinę gauti? Jis niekad neįveiks gėdos, neperžengs vaistinės slenksčio ir jos nenusipirks. O tiesą sakant, kaip ją užsimauti, kad nepamatytų mergina? Kojinė jam atrodė juokingas daiktas, ir jis negalėjo pakęsti minties, kad mergina gali apie ją sužinoti! Ar galima užsimauti ją iš anksto, namie? Ar būtinai turi sulaukti tos akimirkos, kai jau stovės nuogas priešais merginą?

Klausimai, į kuriuos nebuvo atsakymo. Jaromilas neturėjo jokios bandomosios (treniruojamosios) kojinės, bet pasiryžo: gaus ją bet kokia kaina ir pamėgins užsimauti. Jis manė, kad greitis ir miklumas šioje srityje vaidina lemiamą vaidmenį ir kad jų neįmanoma įgyti nesitreniruojant.

Jį kankino ir dar kai kas: kas iš tikrųjų yra tas meilės ak-

tas? Ką tą akimirką jauti? Kas tada dedasi žmogaus kūne? Ar malonumas būna toks didelis, kad imi šaukti ir visiškai savęs nekontroliuoji? Ir ar šaukdamas neatrodai juokingas? O kiek laiko tai iš tikrųjų trunka? Ak, Dieve, argi žmogus gali imtis tokio dalyko nepasirengęs?

Iki šiol Jaromilas niekad nebuvo masturbavęsis. Jam tatai atrodė gėdinga, tikras vyras turėtų to vengti; jo lemtis – didžioji meilė, o ne onanizmas. Tik kaip pasiekti tą didžiąją meilę be pasirengimo? Jaromilas suprato, kad masturbavimasis – tai didžioji parengtis, tad pamiršo savo principus ir liovėsi į tai žiūrėti priešiškai: juk tai visai ne apgailėtinas meilės pakaitalas, o žingsnis ją pasiekti. Tai joks prisipažinimas, kad esi skurdžius, tai laiptelis, kurį peržengęs tapsi turtuoliu.

Tad jis sužaidė (turėdamas trisdešimt aštuonis laipsnius ir dvi daleles karščio) pirmąjį savo meilės žaidimą ir buvo nustebintas: tas dalykas truko labai trumpai ir jis neėmė šaukti iš geismo. Nusivylė ir nusiramino: kitomis dienomis eksperimentą pakartojo dar kelis kartus, tačiau nieko nauja nesužinojo, tik įsitikino, kad jau užsigrūdinęs ir dabar galės drąsiai, be baimės stoti prieš savo mylimąją.

Kai Jaromilas jau tris dienas buvo išgulėjęs lovoje su apmuturiuotu kaklu, ketvirtos dienos rytą į kambarį įpuolė senelė ir sušuko: „Jaromilai! Apačioje tikras sąmyšis!“ – „Kas atsitiko?“ – paklausė jis, ir senelė paaiškino, jog pirmame aukšte pas tetą jie klausęsi radijo ir išgirdę, kad prasidėjusi revoliucija. Jaromilas iššoko iš lovos ir nubėgo į gretimą kambarį. Įsijungė radiją ir išgirdo Klemento Gotvaldo balsą.

Kaipmat suprato, kas vyksta, nes jau keletą dienų buvo girdėjęs kalbant (nors tai jo visiškai nedomino, nes, kaip ką tik išsiaiškinome, jis turėjo didesnių rūpesčių), jog ministrai nekomunistai grasiną komunistų ministrui pirmininkui Gotvaldui atsistatydinimu. Ir šit jis girdi, kaip Gotvaldo balsas Senojo miesto aikštėje susirinkusios minios akivaizdoje demas-

kuoja išdavikus, norinčius išstumti Komunistų partiją iš vyriausybės ir sutrukdyti liaudžiai žengti į socializmą. Gotvaldas kviečia liaudį nepasiduoti, reikalauti, kad ministrai atsistatydintų, ir sudaryti naujus Komunistų partijos vadovaujamus revoliucinės valdžios organus.

Senasis radijo imtuvas traškėjo, Gotvaldo žodžius lydėjo minios šauksmai, kurie įkaitino Jaromilą ir pripildė jo širdį entuziazmo. Stovėjo senelės kambaryje su pižama ir rankšluosčiu apie kaklą ir šaukė: „Pagaliau! Tai turėjo įvykti! Pagaliau!“

Senelė nebuvo visiškai tikra, ar Jaromilo entuziazmas pagrįstas. „Manai, kad tai gerai?“ – paklausė ji su nerimu. „Taip, senele, gerai. Net puiku!“ Apkabino ją, paskui ėmė nervingai žingsniuoti po kambarį; staiga jam toptelėjo, kad ši minia, susirinkusi senoje Prahos aikštėje, iškėlė šią dieną aukštai į padangę, kur ji spindės nelyginant per amžių amžius matoma žvaigždė; paskui tarė sau, kad gėda tokią didžią dieną leisti namuose su senele, o ne su minia gatvėje. Tačiau šios minties nespėjo užbaigti – atsidarė durys ir įžengė dėdė, įsiutęs ir raudonas lyg vėžys, ir ėmė šaukti: „Ar girdit? Rupūžės! Tikri rupūžės! Juk tai pučas!“

Jaromilas žiūrėjo į dėdę, kurio visada nemėgo, kaip nemėgo jo žmonos ir pasipūtusio sūnaus, ir pamanė, kad dabar atėjo akimirka pagaliau šį žmogų įveikti. Jiedu stovėjo vienas prieš kitą: dėdė nugara į duris, Jaromilas nugara į radiją, todėl jautėsi susijęs su šimtatūkstantine minia, todėl kalbėjosi su dėde taip, tarsi šimtas tūkstančių žmonių būtų kalbėjęsi su vienu žmogumi. „Tai ne pučas, o revoliucija“, – paaiškino jis.

– Susikišk subinėn tą savo revoliuciją! – atsikirto dėdė. – Lengva kelti revoliuciją, kai už nugaros tau stovi ne tik armija su policija, bet ir didžioji šalis.

Kai išgirdo pasitikintį balsą dėdės, kuris kalbėjo su juo tar-

si su kvailu vaikiščiu, pajuto, kaip jį užliejo neapykanta.

– Armija ir policija tik nori sutrukdyti saujelei niekšų engti mūsų tautą kaip anksčiau.

– Kvaileli, – tarė dėdė, – komunistai jau turėjo didesnę dalį valdžios savo rankose ir surengė šį pučą, kad gautų visą. Visada žinojau, kad esi neapsiplunksnavęs kvailys.

– O aš visada žinojau, kad tu esi išnaudotojas ir kad darbininkų klasė tau nusuks sprandą.

Jaromilas ištarė šią frazę suimtas pykčio ir, žinoma, negalvodamas; tačiau verta prie jos kiek stabtelėti: jis ką tik pavartojo žodžius, kuriuos dažnai kartojo komunistinė spauda arba kuriuos dažnai buvo galima išgirsti iš oratorių komunistų lūpų, ir jis jais šlykštėjosi, kaip šlykštėjosi visomis stereotipinėmis frazėmis. Visada laikė save poetu ir, nors varinėjo revoliucines šnekas, savo kalbos nenorėjo atsisakyti. Ir staiga pasakė: *darbininkų klasė tau nusuks sprandą.*

Taip, iš tikrųjų keista: susijaudinimo akimirką (tai yra tą akimirką, kai individas elgiasi spontaniškai ir kai jo „aš" atsiskleidžia toks, koks yra) Jaromilas atsisakė savo kalbos ir meilijo rinktis galimybę būti kažkieno kito tarpininku. Ir ne tik taip elgėsi, dar juto ir didžiausią pasitenkinimą; jam atrodė, kad jis – dalis tūkstantgalvės minios, viena iš žygiuojančios liaudies tūkstantgalvio slibino galvų, ir tai jam atrodė labai didinga. Staiga pasijuto stiprus, galįs atvirai tyčiotis iš žmogaus, prieš kurį dar vakar nedrąsiai raudo. Ir tie rūpesčiai, ir paprastai ištarti žodžiai (*darbininkų klasė tau nusuks sprandą*) suteikė jam džiaugsmo, nes jie pastatė jį šalia nuostabiai paprastų žmonių, kurie šaipėsi iš subtilybių ir išmintingai domėjosi tik esminiais dalykais, kurie visados yra pernelyg paprasti.

Jaromilas (su pižama, gerklę apsimuturiavęs rankšluosčiu) išsižergęs stovėjo priešais radiją, iš kurio vėl pasigirdo audringi plojimai, ir jam pasirodė, kad minios stūgsmas pra-

siskverbė ir į jį, ir jis tapo toks didelis, kad dabar stovėjo priešais dėdę tarsi neišraunamas medis, lyg besijuokianti uola.

Ir dėdė, kuris tikėjo, kad voltą atrado Volteras, priėjo prie jo ir skėlė antausį.

Jaromilas pajuto deginantį skausmą skruoste. Suprato esąs pažemintas, bet kadangi jautėsi didelis ir galingas, tarsi medis ar uola (iš radijo jam už nugaros vis dar aidėjo tūkstančiai balsų), panoro pulti dėdę ir grąžinti skolą – skelti antausį. Tačiau kol pasiryžo, uždelsė akimirką, o per tą akimirką dėdė apsisuko ir išėjo iš kambario.

Jaromilas šūkalojo: „Aš jam grąžinsiu skolą! Niekšas! Aš jam grąžinsiu skolą!" ir pasuko durų link. Bet senelė, sugriebusi jį už pižamos rankovės, paliepė niekur neiti, tad Jaromilas kelissyk pakartojęs *niekšas, niekšas, niekšas* grįžo ir vėl atsigulė lovon, kur vos prieš valandą buvo palikęs savo įsivaizduojamą mylimąją. Dabar nebegalėjo apie ją galvoti. Matė tik dėdę, juto antausį ir vis gromuliavo priekaištus, kartodamas, kad nepuolė veikti kaip tikras vyras; priekaištavo sau su tokiu kartėliu, jog prapliupo verkti ir sudrėkino pagalvę įniršio ašaromis.

Vakarop grįžo Mama ir išsigandusi papasakojo, kad atleistas jos skyriaus viršininkas, labai gerbiamas žmogus, ir kad visi nekomunistai bijo būti atleisti.

Lovoje Jaromilas pasirėmė ant alkūnės ir ėmė aistringai porinti. Aiškino Mamai, jog dabar vykstanti revoliucija, tačiau revoliucija – trumpas laiko tarpsnis, todėl reikią imtis prievartos, kad būtų greičiau sukurta nauja visuomenė, kur nebūsią jokio smurto. Mama turinti tai suprasti.

Ji irgi visa širdimi įsileido į ginčą, bet Jaromilas sugebėjo atremti jos argumentus: ėmė postringauti, kad turtingųjų bei verslininkų ir prekybininkų viešpatavimas – tikras nesusipratimas, ir Mamai gudriai priminė, kad ir ji pati – savo tikroje

šeimoje – esanti tokių žmonių auka; taip pat priminė jos sesers aroganciją ir svainio neišprusimą.

Mamos pozicijos susvyravo, o Jaromilas apsidžiaugė savo argumentų sėkme; jam atrodė, kad jis atsikeršijo už antausį, kurį gavo prieš kelias valandas; bet vos tik apie jį pagalvojo, jam vėl užvirė kraujas, ir jis tarė: „Žinai, Mama, aš irgi noriu stoti į komunistų partiją“.

Nors matė nepritarimą motinos akyse, vis tiek varė savo: pasakė, kad jam gėda, jog neįstojęs į partiją anksčiau, ir kad nuo tų, kuriems jau seniai priklauso, jį skiriantis tik sunkus aplinkos, kurioje užaugo, palikimas.

– Tai gal nori pasakyti, kad gailiesi čia gimęs ir kad aš esu tavo motina?

Mama tai pasakė įsižeidusi, ir Jaromilas tuojau pridūrė, kad ji blogai jį supratusi; jo nuomone, Mama tokia, kokia yra, iš esmės neturinti nieko bendra nei su savo seserimi ir svainiu, nei su turtingųjų pasauliu.

Bet Mama atsakė: „Jei mane myli, nedaryk to! Tu žinai, kokį pragarą man jau užkūrė tavo dėdė. Jei įstotum į partiją, būtų visiškai nepakeliama. Prašau tave: būk protingas“.

Jaromilui gerklę užspaudė ašarom springstantis graudulys. Užuot pats skėlęs dėdei antausį, gavo antrą. Nusigręžė į kitą pusę ir palaukė, kol Mama išeis iš kambario. Paskui vėl ėmė verkti.

21

Buvo šešta valanda vakaro, studentė balta prikyšte jį pasitiko ir palydėjo į švarią virtuvę. Vakarienė nebuvo niekuo ypatinga – kiaušinienė su kubeliais supjaustyta dešra, bet tai buvo pirma vakarienė, kurią moteris (išskyrus motiną ir senelę) paruošė Jaromilui, ir jis valgė didžiuodamasis tarsi vyras, kuriuo rūpinasi mylimoji.

Paskui juodu nuėjo į gretimą kambarį. Ten stovėjo apskritas raudonmedžio stalas, užtiestas vąšeliu nerta staltiese, o ant jo – masyvi krištolo vaza; sienos buvo papuoštos šlykščiais paveikslais, o kampe, ant sofos, pūpsojo daugybė pagalvių. Šiam vakarui viskas buvo parengta ir nuspręsta iš anksto, ir juodviem nieko kita neliko, tik pasinerti į minkštas pagalvių bangas. Bet, keista, studentė atsisėdo ant kietos kėdės priešais apskritą stalą, jis – priešais ją, ir tada, sėdėdami ant kietų kėdžių, juodu ilgai kalbėjosi apie aibę dalykų, ir Jaromilas pajuto, kad jam ėmė gniaužti gerklę.

Jis žinojo, kad vienuoliktą valandą turi būti namie; žinoma, prašė Mamą, kad leistų nepareiti namo visą naktį (pamelavo, neva klasės draugai rengią vakarėlį), bet susidūrė su tokiu energingu priešinimusi, kad nedrįso jai įkyrėti, be to, vylėsi, jog pirmajai meilės nakčiai turėtų visiškai pakakti penkių valandų – nuo šeštos iki vienuolikos.

Tačiau studentė plepėjo ir plepėjo, ir penkios valandos tirpte tirpo; ji pasakojo apie savo šeimą, apie brolį, kažkada mėginusį nusižudyti dėl nelaimingos meilės. „Tai mane paženkli-

no. Negaliu būti kaip kitos merginos. Negaliu žiūrėti į meilę lengvai", – paaiškino, ir Jaromilas pajuto, kad šie žodžiai jų fizinei meilei turi suteikti svaraus rimtumo. Jis atsikėlė nuo kėdės, pasilenkė prie merginos ir labai rimtai tarė: „Aš suprantu tave, taip, aš tave suprantu"; paskui pakėlė ją nuo kėdės, nusivedė prie sofos ir pasodino.

Tada juodu mylavosi, bučiavosi, tauškėjo. Tai užtruko labai ilgai, ir Jaromilas pagalvojo, kad jau tikriausiai laikas merginą nurengti, bet niekad nieko panašaus nebuvo daręs, tad nežinojo, nuo ko pradėti. Pirmiausia nežinojo, ar turi užgesinti šviesą, ar ne. Pasak kalbų, kurių buvo prisiklausęs apie tokias situacijas, pamanė, jog šviesą derėtų užgesinti. Beje, švarko kišenėje jis turėjo maišelį su permatoma kojine, ir jeigu jam prireiktų lemiamą akimirką tyliai ir paslapčia ją užsimauti, būtinai turėtų būti tamsu. Bet jis negalėjo ryžtis ir nueiti iki jungiklio, nes tai jam atrodė ne visai padoru (nepamirškim, kad buvo gerai išauklėtas), juk čia jis buvo svečias, taigi jungiklį turėjo išjungti šeimininkė. Galiausiai išdrįso ir nedrąsiai paklausė: „Ar mums nederėtų išjungti šviesos?"

Bet mergina atsakė: „Ne, ne, prašau tave". Ir Jaromilas ėmė svarstyti, ką tai reiškia: ar mergina nenori tamsos, nes nenori mylėtis, ar nori mylėtis, bet ne tamsoje. Žinoma, galėjo paklausti ją pačią, bet gėdijosi garsiai pasakyti tai, ką galvoja.

Paskui vėl prisiminė, kad vienuoliktą valandą turi būti namie, ir ryžosi įveikti drovumą: atsegė pirmąją savo gyvenime moterišką sagą. Tai buvo baltos liemenėlės saga, ir jis atsegė ją būgštaudamas, ką pasakys mergina. Bet ji nieko nepasakė. Tad ir toliau atseginėjo sagas, ištraukė iš po sijono apatinį palaidinukės kraštą, paskui ištraukė visą.

Dabar ji gulėjo ant pagalvių su sijonu ir liemenėle, ir jos elgesys keistai pasikeitė: jei dar prieš akimirką karštai Jaromilą bučiavo, dabar, kai jis nuvilko jai palaidinukę, atrodė lyg netekusi žado; nejudėjo, gulėjo mažumą pakėlus liemenį,

panaši į myriop nuteistąjį, krūtine stovintį prieš šautuvų vamzdžius.

Jaromilui nieko kita neliko, tik toliau ją nurenginėti: sijono šone susirado užtrauktuką ir atitraukė; naivuolis nieko neįtarė apie kabliuką, kuriuo buvo susegtas sijonas, ir atkakliai bei bergždžiai stengėsi nutraukti sijoną per merginos šlaunis; ši, atstačiusi krūtinę nematomam baudžiamajam būriui, nė nepastebėjo, kokius sunkumus jis turi įveikti.

Ak, verčiau praleiskim tylomis šį Jaromilo kančių valandos ketvirtį! Galop jis studentę nurengė. Kai pamatė ją klusniai gulinčią ant pagalvių ir laukiančią seniai godotos akimirkos, suprato, kad dabar telieka nusirengti pačiam. Bet palubės lempa tiesiog tvokste tvoskė, ir Jaromilas gėdijosi. Tada jam šovė išganinga mintis: šalia svetainės buvo pastebėjęs miegamąjį (senamadišką miegamąjį su dvigule lova), šviesa ten nedegė, tad jis galės nusirengti tamsoje ir net pasislėpti po antklode.

– Gal pereitume į miegamąjį? – nedrąsiai paklausė.

– Į miegamąjį? O kam? Kam tau reikia miegamojo? – paklausė mergina juokdamasi.

Sunku pasakyti, ko ji juokėsi. Juokėsi sutrikusi, nesąmoningu ir kvailu juoku. Bet Jaromilas įsižeidė; pamanė, kad leptelėjo kvailystę, tarsi jo pasiūlymas eiti į miegamąjį būtų bylojęs juokingą jo nepatyrimą. Pasijuto suglumęs: buvo svetimame bute, apšviestas ryškios lempos, kurios negalėjo užgesinti, su nepažįstama moterimi, kuri iš jo tyčiojosi.

Iškart suprato, kad šį vakarą juodu nesimylės; įsižeidęs ir netaręs nė žodžio atsisėdo ant sofos; apmaudu, bet iškart pajuto palengvėjimą; dabar nereikia klausti, gesinti šviesą ar ne ir kaip nusirengti; buvo patenkintas, kad tai ne jo klaida: jai nereikėjo taip kvailai juoktis!

– Bet kas tau? – paklausė ji.

– Nieko, – atsakė Jaromilas ir suprato, kad atrodytų dar

juokingesnis, jei imtų aiškinti merginai, ko taip suglumo. Pasistengė susitvardyti, pakėlė ją nuo sofos ir ėmė įžūliai apžiūrinėti (norėjo tapti padėties šeimininku, nes manė, kad tyrinėtojas pranašesnis už tyrinėjamąjį); paskui tarė: „Tu graži".

Mergina, pakelta nuo sofos, ant kurios gulėjo nejudėdama ir laukė, staiga pasijuto laisvai: vėl ėmė plepėti ir pasitikėti savimi. Nė kiek nesivaržė, kad ją apžiūrinėja vaikinas (gal manė, kad tyrinėjamasis pranašesnis už tyrinėtoją), ir paklausė: „Aš gražesnė nuoga ar apsirengusi?"

Yra keletas klasikinių klausimų, kuriuos užduoda moterys, ir kiekvienas vyras su jais anksčiau ar vėliau susiduria savo gyvenime. Auklėjimo įstaigos turėtų jaunuolius tinkamai parengti. Bet Jaromilas, kaip mes visi, lankė blogas mokyklas ir nežinojo, ką atsakyti; stengėsi atspėti, ką mergina nori išgirsti, bet buvo sutrikęs: mūsų visuomenėje merginos dažniausiai vaikšto apsirengusios, todėl, be abejo, jai būtų malonu išgirsti, kad ji gražiau atrodo apsirengusi; bet kadangi nuogumas yra kūno tuštybė, Jaromilas tikriausiai suteiktų jai tokį pat malonumą, pasakęs, jog ji gražesnė visiškai nuoga.

– Tu graži ir nuoga, ir apsirengusi, – tarė jis, bet tokiu atsakymu studentė nebuvo patenkinta. Ji lakstė po kambarį, pozavo priešais jaunuolį ir laukė tiesaus atsakymo. „Noriu žinoti, kokia tau labiau patinku."

Į tokį patikslintą klausimą buvo lengviau atsakyti. Kadangi kiti žmonės ją pažinojo tik apsirengusią, jis pamanė, kad pasielgtų netaktiškai, jei pasakytų, kad apsirengusi ji ne tokia graži kaip nuoga; bet ji klausė jo asmeninės nuomonės, tad jis galėjo drąsiai atsakyti, jog jam ji labiau patinkanti nuoga, – juk tada aiškiai parodys, jog myli ją tokią, kokia ji yra, myli ją pačią ir nesuka galvos dėl to, kas yra tik jos asmenybės priedas.

Tikriausiai jis neapsiriko, nes kai studentė išgirdo, jog ji gražesnė nuoga, reagavo kuo palankiausiai. Neapsirengė iki

jo išėjimo, kelis kartus jį pabučiavo ir, jam išeinant, ant durų slenksčio (buvo be ketvirčio vienuolika, Mama bus patenkinta) pašnibždėjo į ausį: „Šiandien tu man įrodei, kad mane myli. Tu labai mielas ir mane myli iš tikrųjų. Taip, geriau, kad tai atsitiko. Tą akimirką pasaugokime vėlesniam laikui“.

22

Maždaug tuo metu jis pradėjo rašyti ilgą eilėraštį – *poemą-pasakojimą* apie žmogų, kuris staiga suprato, kad yra senas, kad atsidūrė *ten, kur likimas nebestato savo geležinkelio stočių*; kad dabar jis apleistas ir užmirštas; kad aplink jį

Sienos dažomos kalkėm išnešami baldai
Ir viskas keičiama jo kambaryje

Tad jis paskubomis bėga iš namų ir grįžta ten, kur patyrė stipriausius išgyvenimus:

Namo galas ketvirtas aukštas galinės durys
Su neįskaitoma tamsoj pavarde vizitinėj kortelėj
„Prieš dvidešimt penkerius metus prabėgusios minutės, priimkite mane!“

Duris jam atidaro sena moteris, išplėšta iš nerūpestingo abejingumo, į kurį ją buvo nugramzdinę ilgi vienatvės metai. Greitai greitai kramto bekraujes lūpas, kad joms sugrąžintų bent dalelę raudonumo; staigiai senų laikų judesiu mėgina bent kiek susitvarkyti išdrikusias neplautų plaukų sruogas ir sutglumusi mostaguoja rankomis, norėdama paslėpti ant sienų kabančias buvusių meilužių nuotraukas. Paskui staiga pajunta, kad šiame kambaryje gera ir kad išorė nesvarbu. Ji sako:

„Dvidešimt metų Ir vis dėlto grįžai
Tai paskutinis svarbus dalykas kuris man nutiko
Vis tiek aš jau ničnieko nematysiu
Nors ir stengčiausi žiūrėti ateitin per tavo petį.“

Taip, šiame kambaryje gera; daugiau niekas nesvarbu – nei raukšlės, nei apdriskę drabužiai, nei išgeltę plaukai, nei išblyškusios lūpos, nei nukaręs pilvas.

Tikrumas tikrumas Aš jau nebejudu ir esu pasirengusi
Tikrumas šalia tavęs grožis yra niekas Šalia tavęs
jaunystė yra niekas

Pavargusiu žingsniu jis pereina kambarį (*pirštais nutrina nepažįstamų pirštų žymes nuo stalo*). Žino, kad ji turėjo meilužių, aibes meilužių, kurie

Išvogė visą jos odos blizgesį
Net tamsoje ji jau nebegraži
Bevertė moneta nučiupinėta pirštų

O širdį jai drasko sena daina, užmiršta daina, Dieve, kaip ji skamba?

Tu tolsti tolsti lovų smėliu
Ir tavo pavidalas nyksta
Tu tolsti tolsti ir iš tavęs nieko nelieka
Tik esmė tik esmė lieka iš tavęs

Ir ji žino, kad jau nieko neturi jaunatviško. Bet:

Silpnumo akimirkomis kurios dabar mane užplūsta
Mano nuovargis mano vytimas

Tasai toks svarbus ir toks tyras procesas
Priklauso tik tau

Jausmingai susiliečia jųdviejų susiraukšlėję kūnai, ir jis sako jai: „Mano mergyte“, ir ji sako jam: „Mano berniuk“, ir juodu ima raudoti.

Ir tarp jų nėra tarpininko
Nei žodžio nei gesto Nieko už ko
būtų galima pasislėpti
Nieko kuo juodu galėtų
paslėpti savo sielvartą

Kaip tik tą abipusį sielvartą juodu visiškai pajunta ant savo lūpų ir godžiai jį geria vienas iš kito. Glamonėja kits kito apgailėtiną kūną ir kiekvienas po savo oda jau girdi tyliai girgždant mirties mašinas. Jie žino, kad yra vienas kitam visiškai ir galutinai atsidavę, ir kad čia paskutinė jų meilė, ir pati didžiausia jų meilė, nes paskutinė meilė – pati didžiausia. Vyras galvoja:

Tai meilė be išeities Meilė kaip siena

O moteris galvoja:

Štai mirtis galbūt tolima laike bet jau artima savo panašumu
Tokia artima nes tokia panaši į mudu giliai grimzdinčius krėsluose
Tikslas pasiektas ir kojos tokios laimingos kad nė nebando žengti žingsnio
Ir rankos tokios tikros kad net neieško glamonės
Tereikia laukti kad seilės mūsų burnose pavirstų rasos lašais

Kai Mama perskaitė šį keistą eilėraštį, pasijuto, kaip visados, priblokšta ankstyvos brandos, kuri leido jos sūnui suprasti tokį tolimą jam gyvenimo tarpsnį; ji nesuprato, kad eilėraščio herojai neturi nieko bendra su tikrąja senatvės psichologija.

Ne, šis eilėraštis buvo visai ne apie senį ir senę; jei kas Jaromilą būtų paklausęs, kokio amžiaus jo eilėraščio herojai, būtų kiek padvejojęs, o paskui atsakęs, kad jiems maždaug tarp keturiasdešimt ir keturiasdešimt penkerių; jis nieko nežinojo apie senatvę, ši jam buvo svetima, abstrakti sąvoka; žinojo apie senatvę tik tiek, kad tai gyvenimo tarpsnis, kai subrendęs amžius jau priklauso praeičiai; kur likimas jau aiškus, kur žmogus jau nebebijo baisios nepažįstamosios, vardu ateitis; kur meilė, kurią sutinkame, tikra ir paskutinė.

Jaromilas buvo kupinas nerimo; jis žengė link nuogo moters kūno, kaip žengiama per spyglius; jis geidė šio kūno ir bijojo; todėl savo eilėraščiuose apie švelnumą bėgo nuo kūno materialumo, ieškodamas prieglobsčio vaikiškoje vaizduotėje; atimdavo iš kūno tikrovę ir įsivaizduodavo moters lytį tarsi mechaninį žaisliuką; šįkart jis ieškojo prieglobsčio priešingoje pusėje – senatvėje: ten, kur kūnas jau nepavojingas ir neišdidus; ten, kur jis apgailėtinas ir vertas užuojautos; tas apgailėtinas senas kūnas padėjo jam daugmaž susitaikyti su išdidumu jauno kūno, kuris irgi pasens.

Jo eilėraštis buvo kupinas natūralistinių šlykštybių; Jaromilas neužmiršo nei išgeltusių dantų, nei pūlių akių kamputyje, nei nukarusio pilvo; bet už tų šlykščių detalių slypėjo jaudinamas noras įkalinti meilę amžinybėje, tame, kas nesunaikinama, kas gali atstoti motinos apkabinimą, tame, kas nepavaldu laikui, tame, kas *tėra esmė, ir niekas daugiau*, tame, kas gali įveikti kūno galią, klastingo kūno, kurio pasaulis driekėsi priešais jį tarsi nepažįstama, pilna liūtų teritorija.

Jis rašė eilėraščius apie netikrą švelnumo vaikystę, rašė apie

netikrą mirtį ir apie netikrą senatvę. Tai buvo trys mėlynos vėliavos, su kuriomis jis baugščiai artėjo prie neaprėpiamai tikro suaugusios moters kūno.

23

Kai ji atėjo pas jį (Mama ir senelė buvo dviem dienom išvažiavusios iš Prahos), jis nedegė šviesos, nors jau pamažu temo. Juodu baigė vakarieniauti ir dabar sėdėjo Jaromilo kambaryje. Apie dešimtą valandą (šią valandą Mama visados varydavo Jaromilą į lovą) jis pasakė frazę, kurią mintyse daug sykių kartojo, kad ištartų lengvai ir natūraliai: „O jei dabar eitume gultis?“

Ji sutiko, ir Jaromilas paklojo lovą. Taip, viskas vyko taip, kaip jis buvo numatęs, ir be jokių keblumų. Mergina nusirengė viename kampe, Jaromilas nusirengė (tik daug greičiau) kitame; iškart apsivilko pižama (į jos kišenę buvo rūpestingai įsidėjęs paketėlį su kojine), skubiai įsliuogė po antklode (žinojo, kad pižama jam netinka, kad ji per didelė ir kad su ja jis atrodo mažesnis) ir ėmė stebėti merginą – ši nusimetė visus drabužius ir visiškai nuoga (ak, tamsoje ji jam atrodė dar gražesnė nei paskutinį kartą) atsigulė šalia jo.

Ji prisispaudė prie jo ir pradėjo jį įnirtingai bučiuoti; po akimirkos Jaromilas tarė sau, kad pats laikas atplėšti paketėlį. Įkišo ranką kišenėn ir norėjo jį tyliai išsitraukti. „Ką ten turi?“ – paklausė mergina. „Nieko“, – atsakė jis ir skubiai uždėjo merginai ant krūtinės ranką, jau ketinusią čiupti paketėlį. Paskui pamanė, kad turėtų atsiprašyti, nueiti į vonios kambarį ir ten slapta pasiruošti. Bet kol svarstė (mergina nesiliovė jo bučiavusi), pajuto, kad susijaudinimas, kurį iš pradžių aiškiai juto visame kūne, praėjo. Tai jį vėl sutrikdė, nes jis žinojo, kad tokiomis aplinkybėmis nėra prasmės atplėšti pa-

ketėlį. Vėl puolė aistringai glamonėti merginą su nerimu laukdamas, kol susijaudins. Bet laukė veltui: atidžiai stebimą kūną tarsi kažkas išgąsdino, ir jis, užuot didėjęs, ėmė trauktis.

Glamonės ir bučiniai jau neteikė jam nei džiaugsmo, nei malonumo; jie tebuvo lyg širma, už kurios vaikinas kankinosi, ragindamas savo kūną paklusti... Tos glamonės ir glėbesčiavimaisi buvo beribė kančia, kančia visiškoje tyloje, nes Jaromilas nežinojo, ką sakyti; jam atrodė, kad bet koks žodis išduos jo gėdą; mergina irgi tylėjo, tą gėdą tikriausiai pajuto ir ji nesusigaudydama, ar ta gėda Jaromilo, ar jos; šiaip ar taip, atsitiko tai, kam ji nebuvo pasirengusi ir ką bijojo įvardyti.

O paskui, kai ši glamonių ir bučinių pantomima aprimo ir jau išsekino abiejų jėgas, ir vienas, ir kitas padėjo galvą ant savo pagalvės ir pamėgino užmigti. Sunku pasakyti, miegojo jie ar ne ir kiek laiko miegojo, bet jei ir nemiegojo, tuomet dėjosi miegantys, kad pasislėptų, pabėgtų vienas nuo kito.

Atsikėlęs rytą, Jaromilas bijojo pažvelgti į merginos kūną; jis pasirodė skausmingai gražus, net gražesnis nei anksčiau, nes jam nebepriklausė. Juodu nuėjo į virtuvę, pasiruošė pusryčius ir vėl lyg niekur nieko ėmė kalbėtis.

Ir vis dėlto studentė pasakė:

– Tu manęs nemyli.

Jaromilas norėjo jai paaiškinti, kad tai netiesa, bet ji neleido jam kalbėti. „Ne, nesistenk manęs įtikinti. Tu čia nieko negali padaryti, ir tai buvo galima pamatyti šią naktį. Tu mane myli per mažai. Praeitą naktį pats pamatei, kad myli mane per mažai.“

Jaromilas norėjo merginai paaiškinti, kad tai, kas įvyko, neturi nieko bendra su jo meilės dydžiu, bet nepaaiškino. Iš tikrųjų merginos žodžiai jam suteikė netikėtą progą nuslėpti savo pažeminimą. Buvo šimtą kartų lengviau sutikti su priekaištu, kad jis nemyli merginos, nei sutikti su mintimi, kad jo kūnas turi kaži kokį trūkumą. Tad nieko neatsakė ir nuleido

galvą. Ir kai mergina pakartojo tą patį kaltinimą, jis sąmoningai miglotai ir nelabai įtikinamai atsakė: „Žinoma, kad myliu“.

– Meluoji, – tarė ji. – Tu myli kitą.

Tai buvo net geriau. Jaromilas nuleido galvą ir liūdnai patraukė pečiais tarsi pripažindamas, kad jos priekaištas iš dalies teisingas.

– Tai neturi prasmės, jei tai nėra tikra meilė, – tarė studentė niūriu balsu. – Perspėjau tave, kad negaliu į tokius dalykus žiūrėti lengvai. Negaliu pakęsti minties, kad esu tau tik kažkieno pakaitalas.

Jaromilas išgyveno žiaurią naktį ir jam beliko viena išeitis – viską pradėti iš naujo ir užglaistyti nesėkmę. Tad buvo priverstas jai atsakyti: „Ne, tu neteisi. Aš myliu tave. Labai myliu. Bet nuo tavęs kai ką nuslėpiau. Tikrai, mano gyvenime yra kita moteris. Ta moteris mane mylėjo, o aš ją labai įskaudinau. Dabar virš manęs kybo šešėlis, jis slegia mane, ir aš esu prieš jį bejėgis. Prašau, suprask mane. Būtų neteisinga, kad dėl to atsisakytum su manimi susitikinėti, juk aš myliu tave, tiktai tave“.

– Aš nesakau, kad nenoriu daugiau tavęs matyti, tik sakau, kad negaliu pakęsti minties, jog yra kita moteris, net jei ji tik šešėlis. Tu irgi suprask mane: man meilė yra viskas. Meilėje aš nepripažįstu kompromisų.

Jaromilas žiūrėjo į akiniuotos merginos veidą, ir jo širdis susigniaužė nuo minties, kad gali ją prarasti. Jam atrodė, kad ji jam artima, kad įstengtų jį suprasti. Vis dėlto nenorėjo, neišdrįso jai prisipažinti – verčiau dėjosi vyru, virš kurio driekiasi fatališkas šešėlis, vyru, kuris kankinasi, todėl vertas pasigailėjimo. Jis atsakė:

– Argi absoliuti meilė – tai ne tokia meilė, kuri leidžia suprasti kitą ir mylėti jį visą, net jo šešėlius?

Gražiai pasakyta, ir studentę, regis, toji frazė privertė susimąstyti. Jaromilas pamanė, kad gal dar ne viskas prarasta.

24

Iki šiol dar niekad nebuvo jai rodęs savo eilėraščių; dailininkas buvo pažadėjęs padėti juos išspausdinti avangardiniame žurnale, ir Jaromilas tikėjosi priblokšti merginą spausdinto žodžio autoritetu. Bet būtent dabar kuo skubiausiai jam prireikė eilių pagalbos. Buvo įsitikinęs, kad kai studentė juos perskaitys (daugiausia tikėjosi iš eilėraščio apie senų sutuoktinių porą), supras jį ir susijaudins. Jis klydo; ji manė, kad savo jaunajam draugui turi išsakyti kritišką nuomonę, ir lakoniškomis pastabomis jį atvėsino.

Kuo virto tas nuostabus jos entuziastingo susižavėjimo veidrodis, kuriame jis pirmą kartą pamatė nepakartojamą asmenybę? Visi veidrodžiai rodė bjaurų besivaipantį jo nesubrendimą, ir tai buvo nepakenčiama. Tada jis prisiminė pavardę garsaus poeto, kurį gaubė europinio avangardo aureolė ir Prahos skandalai, ir nors jo nepažinojo ir niekad nebuvo matęs, pajuto jam aklą pasitikėjimą, kokį paprastai tikintysis jaučia aukšto rango savo bažnyčios dignitoriui. Nusiuntė jam savo eilėraščius kartu su nuolankiu maldaujamu laišku. Paskui įsisvajojo apie kupiną draugiškumo ir susižavėjimo atsakymą, ir ta jo svajonė jam buvo tarsi balzamas, ji gaivino jo pasimatymus su studente, su kuria jis susitikinėjo vis rečiau ir rečiau (ji sakydavo, kad artėja egzaminai universitete ir turinti mažai laiko), o jų pasimatymai būdavo vis liūdnesni.

Tad jis ir vėl išgyveno laiko tarpsnį (beje, nelabai tolimą), kai kalbėtis apie bet ką su bet kokia moterimi jam buvo sun-

ku ir turėdavo pokalbiui rengtis namie; ir vėl išgyvendavo kiekvieną pasimatymą jau keletą dienų iš anksto ir leisdavo ilgus vakarus mintyse kalbėdamasis su studente. Šiuose neišsakytuose monologuose vis aiškiau (ir paslaptingiau) pasirodydavo moteris, dėl kurios studentė buvo išsakiusi savo įtarimus per pusryčius Jaromilo kambaryje; toji moteris buvo lyg kokia išgyventos praeities ūkana, ji kėlė pavydų susidomėjimą ir pateisino jo kūno nesėkmę.

Deja, ji pasirodydavo tik garsiai neišsakytuose monologuose – iš Jaromilo ir studentės pokalbių ji netrukus nepastebimai dingo. Studentė netikėtai irgi liovėsi ja domėjusis, kaip ir netikėtai buvo pradėjusi apie ją kalbėti. Jaromilui tai buvo netikėta – jis nusivylė! Visos jo nedrąsios užuominos, jo kruopščiai parengti liapsusai ir staigi tyla, kuria jis norėjo ją įtikinti, kad galvoja apie kitą moterį, nesužadindavo nė menkiausio jos dėmesio.

Užtat studentė ilgai (ir – deja! – labai linksmai) postringaudavo apie fakultetą ir taip gyvai pasakodavo apie kai kuriuos savo draugus, kad Jaromilui jie atrodė kur kas realesni nei jis pats. Juodu vėl tapo tokie, kokie buvo prieš susipažindami: drovus vaikinukas ir *Akmeninė mergelė*, varinėjanti protingas šnekas. Tik kartais (tas akimirkas Jaromilas labai brangino ir saugojo) ji staiga nutildavo ir ištardavo nei šiokią, nei tokią frazę, liūdną ir ilgesingą, po kurios Jaromilas veltui stengdavosi ką nors pridurti – merginos liūdesys buvo nukreiptas į jos pačios vidų ir visai neatliepė Jaromilo liūdesio.

Kas buvo to liūdesio šaltinis? Kas žino? Gal ji gailėjosi praeinančios meilės; gal galvojo apie kitą, kurio geidė; kas žino? Vieną dieną jos liūdesys buvo toks stiprus (juodu išėjo iš kino teatro ir vaikštinėjo tamsia tylia gatve), kad žingsniuodama ji padėjo galvą jam ant peties.

O, Dieve! Tai jis jau buvo patyręs! Patyrė tą vakarą, kai vaikštinėjo Stromovkos gatve su mergaite iš šokių mokyk-

los! Tas galvos judesys, kuris sujaudino jį aną vakarą, dabar jam sukėlė tokį pat įspūdį: jis susijaudino! Aiškiai, siaubingai susijaudino. Bet šį kartą jam nebuvo gėda, priešingai, šį kartą jis beviltiškai vylėsi, kad mergina pastebėtų susijaudinimą!

Tačiau merginos galva liūdnai ilsėjosi ant jo peties, ir Dievas žino, kurion pusėn ji žiūrėjo pro savo akinius.

Bet Jaromilui susijaudinimas nepraėjo, jis buvo susijaudinęs išdidžiai, ilgai, pergalingai ir akivaizdžiai ir troško, kad ji tai pastebėtų ir įvertintų! Norėjo griebti merginos ranką ir padėti ant savo kūno, bet tai ir liko tik mintis, kuri jam pasirodė kvaila ir neįgyvendinama. Tarė sau, kad jei juodu sustotų ir pasibučiuotų, mergina pajustų jo susijaudinimą savo kūnu.

Tačiau kai studentė iš vis lėtesnių ir lėtesnių jo žingsnių suprato, kad jis ketina sustoti ir ją pabučiuoti, tarė: „Ne, ne, nereikia...“, ji ištarė šiuos žodžius taip liūdnai, kad Jaromilas tyliai pakluso. O tas padaras tarp kojų jam atrodė tarsi šokinėjantis ir iš jo besityčiojantis priešas, klounas ar juokdarys. Jis žingsniavo su liūdna ir keista galva ant peties ir su svetimu besišaipančiu klounu tarp kojų.

25

Jis tikriausiai įsivaizdavo, kad liūdesys ir paguodos troškimas (žymusis poetas jam vis dar neatsakė) pateisina bet kokį neįprastą poelgį, tad netikėtai apsilankė pas dailininką. Vos tik įėjęs, iš balsų gaudesio suprato, kad pas dailininką yra svečių, ir jau norėjo atsiprašyti ir išeiti, bet dailininkas nuoširdžiai jį pakvietė į dirbtuvę ir pristatė svečiams – trims vyrams ir dviem moterims.

Jaromilas pajuto, kaip nuo penkių nepažįstamųjų žvilgsnių jam rausta skruostai, bet buvo ir pamalonintas; dailininkas jį pristatė sakydamas, jog jis rašąs puikius eilėraščius, ir kalbėjo taip, tarsi svečiai apie jį jau būtų girdėję. Tai buvo malonus jausmas. Kai atsisėdo į krėslą ir apsižvalgė aplink, su didžiu malonumu pastebėjo, kad abi moterys daug gražesnės už jo studentę. Su kokia natūralia elegancija jos susikryžiuodavo kojas, pirštu nukrėsdavo cigarečių pelenus į peleninę ir kalbėdamos į keistas frazes įpindavo moksliškų terminų ir nepadorių žodžių. Jaromilui kilo įspūdis, kad keltuvas kelia jį į nuostabias viršūnes, kur jo klausos nepasiekia akiniuotos merginos balsas.

Viena moteris atsisuko į jį ir maloniai paklausė, kokius eilėraščius jis rašąs. „Tiesiog eilėraščius“, – atsakė jis ir sutrikęs gūžtelėjo pečiais. „Nuostabius eilėraščius“, – pridūrė dailininkas, ir Jaromilas nuleido galvą; kita moteris pažiūrėjo į jį ir alto balsu paaiškino: „Čia, tarp mūsų, jis man primena Rembo su Verlenu ir jų draugus, nupieštus Fanten-Laturo. Vaikas

tarp vyrų. Sakoma, kad aštuoniolikmetis Rembo atrodė lyg trylikmetis. Jūs irgi, – tarė atsisukdama į Jaromilą, – jūs irgi atrodote tikras kūdikis."

(Turime pasakyti, kad toji moteris pasilenkdavo prie Jaromilo su tokiu pat žiauriu švelnumu, kaip prie Rembo pasilenkdavo mokytojo Izambaro seserys, garsiosios *utėlių ieškotojos*, kai jis užsukdavo pas jas po ilgų nuotykių ir kai jos jį prausdavo, tvarkydavo ir utėliaudavo.)

– Mūsų bičiulis laimingas – nors toji laimė ilgai netruks, – jis jau nebe vaikas, bet dar ir ne vyras, – tarė dailininkas.

– Brendimas – poetiškiausias amžius, – tarė pirmoji moteris.

– Nustebtum perskaičiusi, – tarė dailininkas, – kokie brandūs ir nuostabiai tobuli eilėraščiai, kuriuos rašo šitas nesubrendęs ir netobulas skaistuolis!

– Gryna teisybė, – pritarė vienas vyras, parodydamas, kad jis susipažinęs su Jaromilo eilėmis ir pritaria dailininko liaupsėms.

– Ar neketinate jų spausdinti? – paklausė Jaromilą moteris alto balsu.

– Abejoju, ar teigiamų herojų ir Stalino biustų epocha palanki jo poezijai, – tarė dailininkas.

Užuomina į teigiamus herojus vėl grąžino pokalbį prie tos pačios temos, kuri buvo gvildenama prieš pasirodant Jaromilui. Ši tema Jaromilui buvo artima, ir jis būtų įstengęs lengvai dalyvauti diskusijoje, bet jau nebesiklausė šnekų. Jo galvoje aidu skambėjo žodžiai, kad jis atrodo kaip trylikametis, kaip vaikas, kaip skaistuolis. Žinoma, jis suprato, kad niekas čia nenorėjo jo įžeisti ir kad dailininkui nuoširdžiai patiko jo eilės, bet tai buvo dar blogiau: šiuo momentu jo eilės jam nieko nereiškė. Šimtą kartų būtų iškeitęs jų brandumą į savo nebrandumą. Būtų atidavęs visus savo eilėraščius už vieną vienintelę sueitį su moterimi.

Draugija gyvai ginčijosi, ir Jaromilas panoro išeiti. Bet jautėsi toks sugniužęs, kad jam net buvo sunku pasakyti, kad išeina. Bijojo išgirsti savo balsą; bijojo, kad jo balsas ims virpėti ar užsikirsti ir dar kartą visi pamatys jo vaikišką nesubrendimą. Norėjo tapti nematomas, nueiti pirštų galais toli toli ir išnykti, užmigti, o paskui miegoti, miegoti ir pabusti po dešimties metų, kai jo veidas bus susenęs ir išvagotas vyriškų raukšlių.

Moteris alto balsu vėl atsisuko į jį: „Kodėl jūs toks tylus, vaikeli?"

Jis sumurmėjo, kad jam labiau patinką klausytis (nors visiškai nesiklausė), nei kalbėti, ir pagalvojo, kad jau niekad negalės atsikratyti studentės ištarto nuosprendžio ir kad tas į vaikystę grąžinantis nuosprendis, kurį jis nešioja kaip stigmą (Dieve, visi vos pažiūrėję į jį mato, kad jis dar neturėjęs moters!), buvo dar sykį patvirtintas.

Žinojo, kad visi į jį žiūri, ir su kartėliu vėl prisiminė savo veidą ir kone su siaubu pajuto, kad jo veidas paženklintas motinos šypsena! Aiškiai atpažino tą švelnią, karčią šypseną, juto, kad ji prilipusi prie lūpų ir kad jis negali ja atsikratyti. Juto, kad Mama prisiklijavusi jam prie veido, kad ji aplipdė jo veidą kaip drugelio lėlytė aplipdo lervą, kuriai nenori pripažinti teisės būti savimi.

Sėdėjo čia, tarp suaugusiųjų, užsidėjęs Mamos kaukę, ir Mama spaudė jį savo glėbyje ir tempė tolyn nuo to pasaulio, kuriam jis norėjo priklausyti ir kuris elgėsi su juo maloniai, bet vis dėlto taip, kaip elgiamasi su tuo, kas dar neturi jame savo vietos. Tokia padėtis buvo nepakenčiama, ir Jaromilas sukaupė visas jėgas, kad nusimestų motinos kaukę, kad ja atsikratytų; jis pasistengė įsiklausyti į diskusiją.

Buvo kalbama tema, kurią karštai aptarinėjo visi menininkai. Bohemijoje modernusis menas visada kvietė į komunistinę revoliuciją, bet kai revoliucija atėjo, ji paskelbė besąly-

gišką visiems suprantamo liaudiškojo realizmo programą ir atmetė modernųjį meną kaip siaubingą buržuazijos dekadentiškumo apraišką. „Tai dilema mums visiems, – tarė vienas dailininko svečių. – Ką turime išduoti: modernųjį meną, su kuriuo užaugome, ar revoliuciją, į kurią kvietėme?“

– Klausimas blogai suformuluotas, – tarė dailininkas. – Revoliucija, kuri prikėlė akademinį meną iš kapo ir dabar tūkstančiais egzempliorių kurpia valstybės vyrų biustus, išdavė ne tik šiuolaikinį meną, pirmiausia ji išdavė save. Ši revoliucija nenori keisti pasaulio, veikiau priešingai: ji nori išsaugoti pačią revoliucingiausią istorijos dvasią, fanatizmo, disciplinos, dogmų, tikėjimo ir sąlygiškumo dvasią. Mums nėra jokios dilemos. Jei esame tikri revoliucionieriai, negalime leisti, kad revoliucija būtų išduota.

Jaromilui būtų buvę nesunku išplėtoti dailininko mintį, kurios logika jam buvo gerai pažįstama, bet jis šlykštėjosi vaidinti jautraus, laukiančio pagyrimo mažo berniuko vaidmenį. Jam sukilo noras maištauti, todėl atsisuko į dailininką ir tarė:

– Jūs visada cituojate Rembo: *reikia būti absoliučiai moderniam*. Visiškai su jumis sutinku. Bet absoliučiai nauja yra ne tai, ko mes laukėme penkiasdešimt metų, o tai, kas mus šokiruoja ir stebina. Absoliučiai modernus ne siurrealizmas, kuris jau gyvuoja ketvirtį amžiaus, o ši revoliucija, kuri įvyko mūsų akyse. Tai, kad jos nesuprantate, tik įrodo, jog ji – nauja.

Jie pertraukė jį.

– Modernusis menas – judėjimas, ir jis buvo nukreiptas prieš buržuaziją ir jos pasaulį.

– Taip, – atsakė Jaromilas, – bet jei jis iš tikrųjų buvo logiškas neigdamas šių laikų pasaulį, turėjo susitaikyti su savo sunykimu. Turėjo žinoti (ir turėjo siekti), kad revoliucija kurtų visiškai naują meną, meną, išreiškiantį jos poreikius.

– Vadinasi, jūs pritariate, – įsiterpė moteris alto balsu, –

kad būtų sunaikinti Bodlero eilėraščiai, uždrausta visa modernioji literatūra, o kubistų dailininkų drobės iš Nacionalinio muziejaus būtų kuo greičiausiai perneštos į rūsį?

– Revoliucija yra prievarta, – atsikirto Jaromilas, – tai visi žino, o siurrealizmas, labai gerai žinodamas, kad senius reikia šiurkščiai nuvaryti nuo scenos, nežinojo, jog ir jis pats priklauso senių kategorijai.

Įnirtęs nuo pažeminimo, jis reiškė mintis – kaip jam atrodė – tiksliai ir piktai. Po pirmųjų žodžių jį sutrikdė tik vienas dalykas: savo balse jis vėl pajuto savitą ir valdingą dailininko toną ir negalėjo susilaikyti nemosavęs ore dešine ranka ir nekartojęs dailininkui būdingų mostų. Iš tikrųjų tai buvo keistas dailininko ginčas su dailininku, dailininko vyro ginčas su dailininku vaiku, dailininko ginčas su savo maištingu šešėliu. Jaromilas tai suprato ir pasijuto dar labiau pažemintas; todėl jo žodžiai darėsi vis rūstesni ir rūstesni – jais norėjo atsikeršyti dailininkui, įkalinusiam jį savo judesiais ir balsu.

Dailininkas dukart atsakė Jaromilui ganėtinai ilgais aiškinimais, bet paskui nutilo. Tik žiūrėjo į jį rimtai ir griežtai, ir Jaromilas suprato, kad jau niekad negalės įkelti kojos į jo dirbtuvę.

Visi nutilo, paskui moteris alto balsu (tik šį kartą jau nepasilenkė prie jo taip švelniai, kaip Izambaro sesuo pasilenkdavo prie išutėliautos Rembo galvos, o, regis, priešingai, nuliūdusi, nustebusi ir nuo jo atsitraukdama) tarė: „Aš neskaičiau jūsų eilėraščių, bet iš to, ką apie jus girdėjau, sprendžiu, jog būtų sunku juos išspausdinti esant režimui, kurį jūs ką tik taip karštai gynėte“.

Jaromilas prisiminė savo paskutinį eilėraštį apie du senius ir apie paskutinę jų meilę ir suprato, kad tas eilėraštis, kurį nepaprastai mėgo, niekad nebus išspausdintas optimistinių šūkių ir propagandinių eilėraščių epochoje, ir jo išsižadėdamas dabar jis išsižada to, kas jam brangiausia, išsižada vienintelio savo turto, be kurio liks visiškai vienas.

Bet buvo dar kai kas vertingiau už eilėraščius, kai kas, ko jis dar neturėjo, kas buvo toli ir ko troško, – vyriškumas; žinojo, kad jis pasiekiamas tik veiksmu ir drąsa; ir jei ši drąsa reiškia drąsą būti visų – mylimos moters, dailininko ir net savo eilėraščių – atstumtam, ką gi, tebūnie: jis nori būti drąsus. Todėl pasakė:

– Taip, suprantu, kad šių eilėraščių revoliucijai visai nereikia. Man labai gaila, nes man jie patinka. Bet, nelaimei, mano gailestis joks argumentas – jie nereikalingi.

Vėl stojo tyla, paskui vienas vyrų tarė: „Tai siaubinga“, ir jis iš tikrųjų sudrebėjo tarsi jam nugara būtų perbėgęs šaltis. Jaromilas pajuto, kad jo žodžiai pašiurpino visus čia susirinkusius, nes į jį žiūrėdami jie matė, kaip jų akyse nyksta viskas, ką jie mylėjo, kas buvo jų gyvenimo prasmė.

Buvo ir liūdna, ir gražu: Jaromilas akimirksniu pajuto, kad liovėsi būti vaiku.

26

Mama skaitydavo eilėraščius, kuriuos Jaromilas tyliai padėdavo ant jos stalo, ir stengdavosi tarp eilučių įžvelgti sūnaus gyvenimą. Ak, kad tie eilėraščiai būtų parašyti aiškia kalba! Jų nuoširdumas netikras; jie kupini mįslių ir aliuzijų; Mama žino, kad sūnaus galva pilna moterų, bet nieko nežino, ką jis su jomis veikia.

Tad vieną dieną ji ištraukė sūnaus stalo stalčių ir gerai pasiraususi rado Jaromilo dienoraštį. Atsiklaupė ant grindų ir susijaudinusi ėmė jį vartyti; įrašai buvo lakoniški, bet ji vis dėlto suprato, kad sūnus įsimylėjęs; buvo parašęs tik didžiąją mylimosios vardo raidę, tad Mama negalėjo įspėti, kas ta moteris yra iš tikrųjų; bet su aistringu smulkmeniškumu, kuris Mamai atrodė šlykštus, jis buvo pažymėjęs, kada juodu pirmą kartą pasibučiavo, kada pirmą kartą jai palietė krūtis ir užpakalį.

Paskui priėjo prie datos, parašytos raudonai ir papuoštos gausybe šauktukų; šalia buvo toks įrašas: *Rytoj! Rytoj! Ak, seni plikiau Jaromilai, kai tai perskaitysi po daugelio metų, prisimink, kad kaip tik šią dieną prasidėjo tikroji tavo gyvenimo Istorija!*

Ji greitai pagalvojo ir prisiminė, kad tą dieną su senele buvo išvažiavusios iš Prahos; paskui tuoj prisiminė, kad grįžusi vonios kambaryje rado atkimštą savo brangių kvepalų buteliuką; tada Jaromilą paklaususi, ką jis daręs su jos kvepalais, ir jis sutrikęs atsakė: „Žaidžiau“. Ak, kokia ji kvailė! Prisimi-

nė, kad būdamas mažas Jaromilas norėjo tapti kvepalų išradėju, ir tas prisiminimas ją sugraudino. Ji tepasakė: „Ar tau neatrodo, kad jau esi per didelis žaisti tokius žaidimus?“ Bet dabar viskas aišku: vonios kambaryje buvo moteris, ta, su kuria Jaromilas praleido naktį viloje ir su kuria prarado nekaltybę.

Įsivaizdavo jį nuogą; šalia jo nuogo kūno įsivaizdavo nuogą moters kūną, įsivaizdavo šį kūną, išsikvepinusį jos kvepalais, tad anoji kvepėjo taip kaip ji; ją suėmė pasišlykštėjimas. Vėl pažiūrėjo į dienoraštį ir pastebėjo, kad po šauktukais pažymėtos datos įrašai baigiasi. Taip, vyrui, kai tik pavyksta pirmą kartą permiegoti su moterimi, visada viskas baigiasi, pagalvojo ji su kartėliu, ir sūnus jai pasirodė šlykštus.

Keletą dienų jo vengė, nenorėjo matyti. Paskui pastebėjo, jog jis sulysęs ir išbalęs; buvo tikra, kad jis per daug mylisi.

Dar po keleto dienų pastebėjo, kad sūnus vaikšto prislėgtas ne tik nuovargio, bet ir liūdesio. Beveik susitaikė su juo, atsirado viltis: tarė sau, kad meilužės žeidžia, o motinos guodžia; įtikinėjo save, kad meilužių gali būti nesuskaičiuojama daugybė, o motina vienintelė. Turiu dėl jo grumtis, turiu dėl jo grumtis, tyliai sau kartojo, ir nuo tada ėmė sukti apie jį ratus kaip budri, bet atjaučianti tigrė.

27

Tomis dienomis Jaromilas sėkmingai išlaikė abitūros egzaminus. Labai nuliūdęs atsisveikino su draugais, su kuriais ėjo į tą pačią mokyklą aštuonerius metus, ir tas oficialiai patvirtintas brandumas jam panėšėjo į priešais nusidriekusią dykumą. Paskui vieną gražią dieną sužinojo (atsitiktinai: sutiko berniuką, kurį pažinojo iš susitikimų tamsiaplaukio vaikino bute), kad studentė su akiniais įsimylėjusi savo bendrakursį.

Susitiko su ja; ji pasakė, kad po keleto dienų ketina važiuoti atostogų; užsirašė jos adresą; nutylėjo ką sužinojęs – bijojo, kad apie tai užsimindamas pagreitins jųdviejų išsiskyrimą; buvo laimingas, kad ji dar ne visai jį pametė, nors ir turi kitą; buvo laimingas, kad ji kartais jam leidžia ją pabučiuoti ir dar laiko jį draugu; buvo siaubingai prie jos prisirišęs ir pasirengęs pamiršti bet kokį išdidumą; ji buvo vienintelė gyva būtybė dykumoje, kurią jis matė priešais save; jis kabinosi į viltį, kad vos rusenanti jųdviejų meilė dar gali įsiliepsnoti.

Studentė išvažiavo ir paliko liepsnojančią vasarą, panašią į ilgą tvankų tunelį. Laiškas (verkšlenantis ir maldaujantis) įkrito į šį tunelį ir dingo jame be atgarsio. Jaromilas prisiminė kambaryje ant sienos kabantį telefono ragelį; deja, šis telefonas ūmai įgijo prasmę: telefonas su nupjautu laidu – tai laiškas be atsakymo, pokalbis su negirdinčiu...

O moterys lengvomis suknelėmis lengvai plaukė gatvėmis, pro atdarus langus sklido madingos melodijos, tramvajai buvo grūste prisigrūdę žmonių, jie savo kuprinėse vežėsi rankš-

luosčius ir maudymosi kostiumėlius, o ekskursijų laivas plaukė Vltava žemyn į pietus, į miškus...

Jaromilą visi užmiršo, jį stebėjo ir ištikimai sergėjo tik Mamos akys; bet jis negalėjo pakęsti, kad šitos akys apnuogina jo vienystę; jis norėjo, kad ji būtų paslėpta ir niekam nematoma. Negalėjo pakęsti nei Mamos žvilgsnių, nei klausimų. Bėgdavo iš namų, grįždavo vėlai ir iškart guldavo miegoti.

Mes jau sakėme, kad gimimo žvaigždė jam lėmė ne masturbaciją, o meilę. Bet per šias savaites jis pašėlusiai ir įnirtingai masturbavosi, tarsi tokiu niekingu žeminamu veiksmu norėdamas save nubausti. Paskui visą dieną jam skaudėdavo galvą, bet jis jausdavosi beveik laimingas, nes šis skausmas tarsi šydas užstodavo moteris plonomis suknelėmis ir sušvelnindavo įžūliai goslias madingas melodijas; tapęs malonaus apdujimo auka, galėjo lengviau slysti begaliniu dienų paviršiumi.

Laiško iš studentės vis nebuvo. Kad bent gautų kitą laišką, nesvarbu nuo ko! Kad bent kas sutiktų įžengti į jo nebūtį! Kad žymusis poetas, kuriam jis išsiuntė savo eilėraščius, pagaliau parašytų bent kelis sakinius! Ak, jei parašytų bent kelis šiltus žodžius! (Beje, mes jau sakėme – jis būtų atidavęs visus savo eilėraščius už tai, kad būtų laikomas vyru, bet turime pridurti ir kitką: jei jau nebūtų pripažintas vyru, jį paguostų tik vienintelis dalykas – kad bent būtų pripažintas poetu!)

Dar kartą panoro atkreipti į save garsiojo poeto dėmesį. Bet ne laišku, o poetišku gestu. Vieną dieną išėjo iš namų nešinas aštriu peiliu. Ilgai sukinėjosi apie telefono būdelę ir kai įsitikino, jog arti nieko nėra, įėjo vidun ir nupjovė ragelį. Kiekvieną dieną jam pavykdavo nupjauti po vieną telefono ragelį, ir per dvidešimt dienų (vis dar nebuvo gavęs laiško nei iš merginos, nei iš poeto) nupjovė dvidešimt ragelių. Sudėjo juos į dėžutę, apvyniojo popieriumi, perrišo virvute, už-

rašė garsiojo poeto pavardę, adresą ir siuntėjo pavardę. Susijaudinęs nunešė paketą į paštą.

Kai ėjo nuo langelio, kažkas jam paplojo per petį. Atsigręžęs atpažino buvusį mokyklos draugą, sargo sūnų. Jaromilas apsidžiaugė jį sutikęs (menkiausias įvykis buvo mielas šioje tuštumoje, kur nieko nevyko!); dėkingas leidosi su juo į šnekas, ir kai sužinojo, kad buvęs draugas gyvena prie pašto, beveik privertė jį pasikviesti į svečius.

Sargo sūnus jau gyveno ne mokykloje su tėvais, o turėjo vieno kambario butą. „Žmonos nėra namie", – paaiškino, kai jiedu įėjo į kambarį. Jaromilas nė neįtarė, kad jo draugas vedęs. „Taip, jau metai", – prisipažino sargo sūnus ir tai pasakė taip natūraliai ir su tokiu pasitikėjimu, kad Jaromilas pajuto pavydą.

Paskui jie susėdo kambaryje, ir Jaromilas pastebėjo prie sienos lovytę su naujagimiu; pamanė, kad šit jo klasės draugas jau tėvas, o jis – tik onanistas.

Sargo sūnus iš spintos ištraukė likerio butelį, pripylė dvi taures, ir Jaromilui toptelėjo, kad jis negali turėti butelio savo kambaryje, nes Mama užduotų šimtus klausimų, kam jis jam reikalingas.

– O ką dirbi? – paklausė Jaromilas.

– Dirbu policijoje, – atsakė sargo sūnus, ir Jaromilas prisiminė tą dieną, kai gulėjo lovoje su kompresais ant kaklo priešais radiją, iš kurio liejosi skanduojančios minios šūksmai. Policija buvo tvirčiausias Komunistų partijos ramstis, ir tomis dienomis jo klasės draugas tikriausiai buvo riaumojančioje minioje, o Jaromilas – namie su senele.

Taip, sargo sūnus tikrai praleidęs tas dienas gatvėje – apie tai kalbėjo išdidžiai, bet atsargiai, ir Jaromilas pamanė, jog turįs jam pasakyti, kad juos sieja vienodi įsitikinimai, ir papasakojo apie susitikimus tamsiaplaukio vaikino bute. „To žydelio? – paklausė sargo sūnus nelabai susižavėjęs. – Būk su juo atsargus! Tai keistas paukštelis!"

Sargo sūnus visada kažkaip nuo jo išsisukdavo ir visada šiek tiek jį pranoko; Jaromilas norėjo pakilti iki jo lygio, todėl liūdnu balsu pasakė: „Nežinau, ar tu žinai, bet mano tėvas mirė koncentracijos stovykloje. Dabar aš suprantu, kad reikia iš esmės keisti pasaulį, ir žinau, kur mano vieta“.

Sargo sūnus, regis, pagaliau suprato ir jam pritarė; paskui jiedu ilgai šnekėjosi, ir kai įsileido į kalbas apie ateitį, Jaromilas staiga išpyškino: „Aš noriu pasinerti į politiką“. Ir pats nustebo taip pasakęs, tarsi žodžiai būtų aplenkę mintį; tarsi žodžiai, o ne jis pats nusprendė, ko turi imtis dabar ir vėliau. „Žinai, – kalbėjo jis toliau, – mano motina norėtų, kad studijuočiau meno istoriją ar prancūzų kalbą, ar ką panašaus, bet manęs tai nedomina. Tai – ne gyvenimas. Tikras gyvenimas – ką tu darai.“

Ir kai išėjo iš sargo sūnaus namų, tarė sau, kad šią dieną jis lemtingai praregėjo. Dar prieš keletą valandų pašte išsiuntė siuntinį su dvidešimčia telefono ragelių, įsitikinęs, jog šiuo fantastišku poelgiu taip kreipiasi į didįjį poetą, kad tas jam atsakytų, kad taip jam dovanoja bergždžio jo žodžių laukimo, savo troškimo išgirsti jo balsą dovaną.

Bet iškart po to įvykęs pokalbis su senu klasės draugu (jis buvo tikras, kad tai ne atsitiktinumas!) suteikė jo poetiškam poelgiui priešingą prasmę: tai nebuvo nei dovana, nei maldaujantis šauksmas; visai ne; jis tik išdidžiai *grąžino* poetui savo bergždžią laukimą; rageliai su nupjaustytais laidais – tai nupjautos jo atsidavimo galvos, ir Jaromilas jas sarkastiškai nusiuntė poetui, kaip kadaise turkų sultonas siųsdavo krikščionių karo vadui nupjautas kryžiuočių galvas.

Dabar jis suprato viską: visas jo gyvenimas buvo tik ilgas laukimas apleistoje telefono būdelėje priešais telefono aparatą, kuriuo niekam negalima prisiskambinti. Dabar jam tebuvo likusi viena išeitis: kuo greičiau ištrūkti iš tos apleistos kabinos!

28

„Jaromilai, kas tau darosi?“ Nuo šio užuojautos kupino klausimo jo akys prisipildė ašarų; jis negalėjo niekur pabėgti, o Mama varė savo: „Vis dėlto tu mano vaikas. Pažįstu tave labai gerai. Žinau apie tave viską, nors tu man nieko nesakai“.

Susigėdęs Jaromilas suko akis į šalį. O Mama kalbėjo: „Žiūrėk į mane ne kaip į savo motiną, o kaip į vyresnę draugę. Jei manimi pasitikėtum, galbūt tau palengvėtų. Žinau, kad kankiniesi. – Ir tyliai pridūrė: – Taip pat žinau, kad tai dėl moters“.

– Taip, Mama, man liūdna, – prisipažino Jaromilas, nes jį supo šilta abipusio supratimo atmosfera, ir jis negalėjo iš jos ištrūkti. – Bet man sunku apie tai kalbėti...

– Suprantu tave. Beje, aš ir nenoriu, kad apie tai imtum pasakoti dabar, tik noriu, jog žinotum, kad gali man pasakoti viską, kada tik panorėsi. Klausyk. Šiandien nuostabi diena. Nusprendžiau su draugėmis paplaukioti laivu. Imu ir tave. Tau reikia mažumą prasiblaškyti.

Ši mintis Jaromilo nesužavėjo, bet netikėtai užkluptas nesugalvojo pasiteisinimo; be to, buvo toks nusikamavęs ir prislėgtas, kad nesusimąstydamas ir nepriešgyniaudamas staiga su keturiomis damomis atsidūrė iškylų laive.

Visos damos buvo motinos metų, ir Jaromilas joms buvo ideali pokalbių tema; jos baisiausiai nustebo sužinojusios, kad jis jau baigė gimnaziją, ir pareiškė, jog jis panašus į motiną; nustebo, kad nusprendė stoti į aukštąją mokyklą studijuoti

politikos mokslų (joms atrodė, kad tokiam jautriam jaunuoliui šis mokslas nelabai tinkamas), ir, žinoma, žaismingai paklausė, ar jis jau turįs panelę; mintyse Jaromilas jų neapkentė, bet matė, kad Mama gerai nusiteikusi, todėl nuolankiai šypsojo.

Paskui laivas priplaukė prie kranto, ir damos su jaunuoju vaikinu išlipo į krantą, knibždantį pusnuogių kūnų, ir ėmė ieškotis vietos, kur galėtų pasikaitinti saulėje; tik dvi iš jų buvo pasiėmusios maudymosi kostiumėlius – trečioji apnuogino storą baltą kūną likdama tik su kelnaitėmis ir liemenėle (ji visiškai nesigėdijo apatinių drabužių, galbūt jautė, kad jos gėdą kuo puikiausiai pridengia bjaurumas), o Mama pareiškė pasideginsianti tik veidą ir markstydamasi atsisuko į saulę. Paskui visos sykiu ėmė raginti, kad jų jaunasis kompanionas irgi nusirengtų, pasikaitintų saulėje ir pasimaudytų; Mama, beje, apie tai buvo pagalvojusi ir paėmusi Jaromilui maudymosi kelnaites.

Iš gretimos kavinės iki jų atskrisdavo madingos melodijos ir pripildydavo Jaromilo širdį ilgesingo nenumalšinamo geismo; pro šalį eidavo įdegę vaikinai ir merginos, mūvinčios tik maudymosi kostiumėliais, ir Jaromilui atrodė, kad visi į jį žiūri; jų žvilgsniai nutvilkydavo jį tarsi ugnis; jis troško prasmegti kiaurai žemę, kad tik niekas jo nematytų su keturiomis pagyvenusiomis damomis; bet damos jį laikė triukšmingai apsupusios ir elgėsi su juo tarsi motina perekšlė; jos primygtinai varė jį maudytis.

Jis spyrėsi: „Čia net nėra kur persirengti".

– Kvaileli, kas į tave žiūrės, apsivyniok rankšluosčiu, ir viskas, – patarė jam riebi dama su liemenėle ir rausvomis kelnaitėmis.

– Jis labai nedrąsus, – paaiškino juokdamasi Mama, ir damos nusijuokė.

– Reikia gerbti jo drovumą, – paaiškino Mama. – Eikšen, persirengsi už rankšluosčio, niekas tavęs nematys.

Ji laikė tarp ištiestų rankų didžiulį baltą rankšluostį, kuris turėjo jį apsaugoti nuo paplūdimio žvilgsnių.

Jis ėmė trauktis atbulas, ir Mama nusekė paskui jį. Jis traukėsi ir traukėsi atatupstas, o ji vis ėjo paskui jį, panaši į didžiulį paukštį baltais sparnais, persekiojantį bėgantį grobį.

Jaromilas traukėsi, traukėsi, paskui staiga apsisuko ir nubėgo.

Damos žiūrėjo į jį nustebusios, Mama tebelaikė rankose išskleistą baltą rankšluostį, o jis bėgo ir bėgo, skindamasis kelią tarp jaunų nuogų kūnų, kol galiausiai dingo iš akių.

KETVIRTA DALIS,
arba
POETAS BĖGA

1

Būtinai ateina laikas, kai poetas išsiplėšia iš motinos glėbio ir pabėga.

Dar neseniai jie nuolankiai vaikštinėjo poromis: priekyje eidavo seserys Izabelė ir Vitali, jis su broliu Frederiku žingsniuodavo joms įkandin, o dar toliau, panaši į kapitoną, žingsniuodavo motina – kiekvieną savaitę ji taip vesdavosi savo vaikus per Šarlevilį.

Kai sukako šešiolika, jis pirmą kartą išsiplėšė iš motinos rankų. Paryžiuje jį sulaikė policija, mokytojas Izambaras ir jo seserys (taip, tos, kurios pasilenkusios prie jo galvos rinkdavo utėles iš plaukų) keletą savaičių teikė jam pastogę, o paskui, po dviejų antausių, jis vėl atsidūrė šaltam motinos glėbyje.

Tačiau Artiuras Rembo vis pabėgdavo; pabėgdavo su prisegtu antkakliu, o pabėgęs rašydavo eilėraščius.

2

1870-ieji. Šarlevilyje girdėti iš toli atsklindantis Prancūzijos–Prūsijos karo patrankų griausmas. Situacija ypač palanki bėgliams – juk mūšių aidas ilgesingai traukia poetus.

Jo kresną iškrypusiomis kojomis kūną stipriai veržia husaro uniforma. Aštuoniolikmetis Lermontovas tapo kareiviu, kad pabėgtų nuo savo senelės ir jos įkyrios motiniškos meilės. Jis iškeitė plunksną, tai yra poeto sielos raktą, į pistoletą, pasaulio durų raktą. Kai mes paleidžiame kulką į žmogaus krūtinę, jaučiamės lyg patys į ją smigtume; juk kito žmogaus krūtinė – pasaulis.

Nuo tos akimirkos, kai Jaromilas išsiplėšė iš motinos rankų, jis nesiliauja bėgęs, net galima sakyti, jo žingsnių garsas susilieja su dar kitu garsu, primenančiu patrankų griausmą. Tai ne granatų sproginėjimai, veikiau politinio perversmo aidas. Tokiu metu kareivis tėra dekoracija – kareivio vietą užima politikas. Jaromilas jau neberašo eilių, tačiau stropiai studijuoja politikos mokslus universitete.

3

Revoliucija ir jaunystė – pora. Nes ką revoliucija gali pasiūlyti suaugusiems žmonėms? Vieniems – vien vargą, kitiems – malonių. Bet šios malonės ne kažin ko vertos – juk jos paliečia tik pačią vargingiausią gyvenimo pusę, be tam tikrų pranašumų, atneša vien netikrumą, alinamą veiklą ir apverčia aukštyn kojomis įpročius.

Jaunystė laimingesnė: jos neslegia kaltės jausmas, tad revoliucija gali ją visą priglobti po savo sparnu. Revoliucijos epochų dvejonės – jaunimui pranašumas, nes į dvejonių liūną nugrimzdęs tėvų pasaulis. Ak, kaip gražu įžengti į suaugusiųjų amžių, kai griūva jų pasaulio tvirtovės!

Po 1948 metų revoliucijos profesoriai komunistai aukštosiose Čekijos mokyklose sudarė mažumą. Kad nepaleistų iš rankų universiteto, revoliucija turėjo atiduoti valdžią studentams. Jaromilas buvo savo fakulteto Jaunimo sąjungos narys ir dalyvaudavo kaip stebėtojas per egzaminus. Paskui politiniam fakulteto komitetui siųsdavo raportus, nurodydamas, kaip tas ar kitas dėstytojas elgėsi per egzaminus, kokius klausimus uždavė ir kokią nuomonę gynė. Todėl iš tikrųjų egzaminą laikydavo veikiau egzaminuotojas nei egzaminuojamasis.

4

Tačiau Jaromilas būdavo egzaminuojamas tada, kai pristatydavo savo raportą komitetui. Turėdavo atsakyti į orių jaunuolių klausimus, tad stengdavosi kalbėti taip, kad jiems įtiktų: kai kalbama apie jaunimo auklėjimą, kompromisai yra ne kas kita kaip nusikaltimas. Mes turime saugotis mokytojų su pasenusiomis mintimis: ateitis bus arba nauja, arba ji išvis neišauš. Neįmanoma daugiau pasitikėti dėstytojais, kurie kiekvieną dieną keičia savo pažiūras: ateitis bus arba tyra, arba sutepta.

Dabar, kai Jaromilas tapo rūsčiu kovotoju, kurio raportai lemia suaugusiųjų likimus, ar mes vis dar galime tvirtinti, kad jis tebebėga? Ar mums veikiau neatrodo, kad jis pasiekė tikslą?

Visiškai ne.

Kai jam buvo šešeri, motina pradėjo jį leisti į mokyklą kartu su metais už jį vyresniais bendraklasiais; todėl jis visada bus metais jaunesnis. Kai rašo raportą apie dėstytoją, kurio pažiūros buržuazinės, jis galvoja ne apie dėstytoją, bet su nerimu žvelgia į akis jaunuoliams, kad pamatytų jose savo atvaizdą; kaip namuose veidrodyje jis pasitikrina šukuoseną ir šypseną, taip ir čia jų akyse pasitikrina savo žodžių tvirtumą, vyriškumą ir rūstumą.

Jį visada supa veidrodžių siena, ir jis nemato, kas yra kitapus.

Brandumas nematomas; brandumas esti arba visiškas, arba jo išvis nėra. Kol Jaromilas bus vaikas, jo sėdėjimas egzaminų komisijose ir raportai apie dėstytojus bus tik jo bėgimo variantas.

5

Nes kiekvieną akimirką jis stengiasi pabėgti nuo jos ir nepabėga; pusryčiauja su ja ir pietauja, ji palinki jam labos nakties ir labos dienos. Rytą paduoda tinklelį maistui pirkti. Mamai visiškai nesvarbu, kad šis namų simbolis visiškai netinka ideologiniam dėstytojų sargui, ir siunčia jį apsipirkti.

Žiūrėkite: jis eina ta pačia gatve, kur ką tik matėme jį ankstesnės dalies pradžioje, ir rausta pamatęs priešais ateinančią nepažįstamąją. Praėjo daug metų, bet jis vis teberausta, ir parduotuvėje, į kurią jį siuntinėja Mama, bijo pažvelgti į akis merginai balta palaidinuke.

Toji mergina, kuri praleidžia aštuonias valandas ankštame kasos narve, jam beprotiškai patinka. Švelnūs bruožai, lėti judesiai, nelaisvė – viskas jam atrodo paslaptingai artima ir tarsi jam skirta. Beje, jis žino kodėl: toji mergina panaši į tarnaitę, kurios sužadėtinį nužudė: gražus liūdnas veidas. Ir kasos narvas, kuriame sėdi mergina, panašus į vonią, kurioje jis matė besimaudančią tarnaitę.

6

Jis sėdi palinkęs prie savo stalo ir dreba galvodamas apie egzaminus; universitete jų bijo taip, kaip bijojo gimnazijoje, nes įprato motinai rodyti puikius pažymius ir nenori jos nuvilti.

Bet kaip nepakenčiamai tvanku šiame ankštame kambarėlyje, kai visas oras anapus skamba aidi nuo revoliucinių dainų, o pro langus smelkias narsių vyrų, laikančių kūjus rankose, šešėliai!

1922-ieji. Dar nepraėję nė penkeri metai po didžiosios Rusijos revoliucijos, o jis turi sėdėti palinkęs prie vadovėlio ir drebėti dėl egzamino! Kokia bausmė!

Pagaliau nustumia šalin vadovėlį (jau vėli naktis) ir susimąsto apie rašomą eilėraštį: jis apie darbininką Janą, svajojantį apie gyvenimo grožį, kuris tą svajonę paversdamas tikrove nori ją nužudyti; viena ranka laikydamas kūjį, kitą ranką jis paduoda savo mylimajai ir juodu žygiuoja draugų minioje daryti revoliucijos.

Ir teisės studentas (ak, taip, žinoma, tai Iržis Volkeris) regi ant stalo kraują: daug kraujo, nes

kai žudomos didžiosios svajonės
išsilieja daug kraujo,

bet jis nebijo kraujo, nes žino: jei nori būti vyras, neturi bijoti kraujo.

7

Parduotuvė uždaroma šeštą valandą, tad jis įsitaiso priešais, gatvės kampe, ir laukia akimirkos, kada mergina uždarys kasą ir išeis iš parduotuvės. Ji visada išeina tik po šešių, jis tai žino, žino net ir tai, kad ją visada lydi jauna tos pačios parduotuvės pardavėja.

Ta jos draugė ne tokia graži, jam ji atrodo beveik bjauri; ji visiškai skiriasi nuo anos: kasininkė tamsiaplaukė, ana – rusvaplaukė; kasininkė apkūni, ana liesa; kasininkė tyli, ana triukšminga; kasininkė jam atrodo paslaptingai artima, o ana – antipatiška.

Jis dažnai grįždavo į savo stebėjimo punktą vildamasis, kad merginos išeis iš parduotuvės atskirai, ir tada jam pavyks tamsiaplaukę užkalbinti. Bet taip niekad neatsitiko. Vieną dieną jis pasekė abi; jos perėjo keletą gatvių ir įėjo į daugiabutį namą; jis lūkuriavo priešais duris visą valandą, bet nė viena neišėjo.

8

Ji atvažiavo į Prahą jo aplankyti ir dabar klausosi, kaip jis skaito savo eilėraščius. Ji rami, žino, kad sūnus vis dar priklauso jai, jo neatėmė nei moterys, nei pasaulis, priešingai, moterys ir pasaulis įžengė į magiškąjį poezijos ratą, – tai ratas, kurį ji apibrėžė apie savo sūnų, ratas, kurio viduje ji slapta viešpatauja.

Jis skaito eilėraštį, kurį parašė senelės, jos motinos, atminimui:

nes aš einu į mūšį
senele
kautis dėl šio pasaulio grožio

Ponia Volker rami. Jos sūnus savo eilėraščiuose gali eiti į mūšį, laikyti kūjį ir paduoti ranką savo mylimajai; tai jai nekelia nerimo; savo eilėraščiuose jis išsaugojo motiną, senelę, net šeimos indaują – visas vertybes, kurias ji įskiepijo. Tegu pasaulis regi, kaip jis eina su kūju rankoje! Taip, ji tik nenori jo prarasti, nors labai gerai žino, kad jai nėra ko bijoti: *skelbti save pasauliui* ne tas pats, kas *išeiti į pasaulį*.

Tačiau poetas irgi įžvelgia šį skirtumą. Ir tik jis vienas žino, kaip jam liūdna poezijos buveinėj!

9

Vien tikras poetas gali byloti didžiulį troškimą nebūti poetu, troškimą palikti veidrodžių karalystę, kur viešpatauja kurtinama tyla.

Išvytas iš svajonių karalystės
Ieškau prieglobsčio minioje
Ir noriu paversti savo dainą
Įžeidimais

Tačiau kai Františekas Halas* rašė šias eilutes, nebuvo su minia viešojoje aikštėje; tame kambaryje, kur jis rašė palinkęs prie stalo, tvyrojo tyla.

Ir tikrai netiesa, kad jis buvo ištremtas iš svajonių krašto. Minia, apie kurią kalba savo eilėse, iš tikrųjų buvo tik jo svajonių kraštas.

Jam taip ir nepavyko paversti savo dainos įžeidimais, jo įžeidimai visada virsdavo daina.

Tad ar išties neįmanoma pabėgti iš veidrodžių karalystės?

* Čekų poetas (1905–1952). *Aut.*

10

Bet aš
Sutramdžiau save
Sutrypiau
Gerklę
Savo dainai, –

rašė Vladimiras Majakovskis, ir Jaromilas jį supranta. Poezijos kalba jam primena nėrinius, gulinčius motinos baltinių spintoje. Eilėraščių jis jau nerašė keletą mėnesių ir nenori rašyti. Jis bėga. Žinoma, Mamai jis nuperka, ko reikia, bet savo stalo stalčius laiko užrakintus. Nukabino nuo sienų visus modernistų paveikslus.

O ką pakabino jų vietoje? Gal Karlo Markso nuotrauką?

Visai ne. Ant tuščios sienos pakabino tėvo nuotrauką. Tai 1938 metų liūdnosios mobilizacijos nuotrauka, šioje nuotraukoje tėvas apsivilkęs karininko uniforma.

Jaromilui patiko nuotrauka žmogaus, kurį jis vos pažinojo ir kurio paveikslas buvo bebaigiąs išblukti iš atminties. Jis vis labiau ir labiau ilgėjosi šio žmogaus, kuris kitados buvo futbolo žaidėjas, paskui kareivis ir koncentracijos stovyklos kalinys. Šio žmogaus jam labai stigo.

11

Fakulteto auditorija buvo grūste prisigrūdusi žmonių, o ant pakylos sėdėjo keletas poetų. Ant tos pakylos stovėjo jaunuolis mėlynais marškiniais (tokiais marškiniais tada vilkėjo Jaunimo sąjungos nariai) su milžiniška plaukų kupeta ir kalbėjo:

– Poezijos vaidmuo dar niekada nebuvo toks svarbus kaip revoliucijos laikais; revoliucijai poezija davė balsą, o revoliucija poeziją išvadavo iš vienatvės; šiandien poetas žino, kad jį supranta jaunimas, nes jaunystė, poezija ir revoliucija – tas pat!

Pirmasis pakilęs iš vietos poetas padeklamavo eilėraštį, kuriame buvo kalbama apie merginą, nutraukusią ryšius su vaikinu, dirbusiu šalia prie frezavimo staklių, nes jis buvo tinginys ir neįvykdydavo darbo plano; tačiau draugas nenorėjęs prarasti merginos, todėl ėmęs taip stropiai dirbti, kad prie jo staklių buvusi pastatyta raudonoji darbo spartuolio gairelė. Paskui stojosi kiti poetai ir skaitė eilėraščius apie taiką, Leniną ir Staliną, apie nukankintus kovotojus antifašistus ir normas viršijančius darbininkus.

12

Jaunystė nė neįtaria, kokia didžiulė jėga būti jaunam, tačiau tai žino poetas (šešiasdešimtmetis), kuris ką tik pakilo skaityti eilių.

Jaunas yra tas, deklamuoja jis gražiu lygiu balsu, kuris žengia su pasaulio jaunyste, o pasaulio jaunystė – tai socializmas. Ir jaunas yra tas žmogus, kuris pasinėręs į ateitį ir niekad nesigręžioja atgal.

Arba kitais žodžiais: anot šešiasdešimtmečio poeto, žodis „jaunystė“ apibrėžia ne tam tikrą gyvenimo tarpsnį, o *vertę*, kuri pranoksta žmogaus amžių ir nėra su juo susijusi. Ši elegantiškai surimuota mintis siekė mažiausiai dviejų tikslų: pirma, įsiteikti jaunai publikai, antra, ji stebuklingai ištrynė iš poeto veido metų raukšles, garantuodama jam vietą (nekilo jokios abejonės, kad jis stovi socializmo pusėje ir niekad nesigręžioja atgal) šalia vaikinų ir merginų.

Jaromilas sėdėjo salėje su publika ir stebėjo poetus susidomėjęs, bet kartu jam atrodė, tarsi viską stebėtų iš anapus, tarsi jis nebūtų vienas iš jų. Jis klausėsi jų eilių taip pat šaltai, kaip šaltai klausydavosi dėstytojų, apie kuriuos rašė ataskaitas komitetui. Labiausiai jį domino garsusis poetas, kuris ką tik pakilo nuo kėdės (plojimai šešiasdešimtmečiui poetui jau buvo nurimę) ir pasiekė pakylos vidurį. (Taip, tai buvo tas pats, kuris visai neseniai gavo siuntinį su dvidešimčia nupjaustytų telefono ragelių.)

13

Brangus Mokytojau, mes dabar gyvename meilės mėnesį; man septyniolika metų. Kaip sakoma, vilčių ir chimerų amžius... Siunčiu Jums keletą eilėraščių, nes aš myliu visus poetus, visus geruosius parnasiškius... Skaitydamas šiuos eilėraščius per daug nesiraukykite... Aš šokinėsiu iš džiaugsmo ir vilties, jei Jūs, brangus Mokytojau, padarysit kiek vietos tarp parnasiškių manajam credo in unam...* *Esu niekam nežinomas, tačiau ar tai svarbu? Visi poetai – broliai. Šios eilės tiki, myli, viliasi: juk tai svarbiausia. Mano brangusis Mokytojau, kilstelėkite mane truputį: esu jaunas, ištieskite man savo ranką...*

Šiaip ar taip, jis meluoja; jam tik penkiolika metų ir septyni mėnesiai; jis dar nepabėgo iš Šarlevilio, kad ištrūktų iš motinos. Bet šis laiškas ilgai skambės jo galvoje kaip gėdos litanija, kaip silpnumo ir vergiškumo įrodymas. Ir jis dar atsikeršys tam mokytojui, tam senam kvailiui, tam plikiui Teodorui de Banviliui! Po metų jis žiauriai pasityčios iš visos jo kūrybos, iš visų tų hiacintų ir ilgesingų lelijų, kurių kupini jo eilėraščiai, ir išsakydamas savo kartėlį nusiųs jam laišką, kuris bus tikras antausis.

Bet kol kas brangusis mokytojas nė neįtaria, kokia neapykanta jo tyko, ir skaito eilėraštį apie vieną rusų miestą, kurį fašistai nušlavė nuo žemės paviršiaus ir kuris dabar keliasi iš pelenų; miestą, kurį jis išpuošė magiškom siurrealistinėm gir-

* Tikiu Dievą (*lot.*). *Vert.*

liandom; jaunų tarybinių moterų krūtinės gatvėmis plaukia it spalvingi balionėliai, kabantis danguje naftos žiburys apšviečia baltą miestą, o ant jo stogų lyg angelai leidžiasi malūnsparniai.

14

Publika, pakerėta poeto asmenybės žavesio, plojo. Bet šalia šitos apdujusios daugumos sėdėjo ir mąstanti mažuma, kuri žinojo, kad revoliucingoji publika negali lyg kuklus elgeta laukti, ką jai teiksis duoti pakyla; priešingai, šiandien patys eilėraščiai yra elgetos; jie maldauja, kad būtų priimti į socialistinį rojų; tačiau jaunieji revoliucionieriai, sergintys šio rojaus vartus, turi būti griežti, nes ateitis bus arba nauja, arba jos išvis nebus; ateitis bus tyra arba sutepta.

– Kokį šlamštą jis mums grūda į galvas! – sušunka Jaromilas, ir kiti jam pritaria. – Jis nori sukergti socializmą su siurrealizmu! Jis nori sukergti katę su arkliu, ateitį – su praeitimi!

Poetas aiškiai supranta, kas dedasi salėje, bet jis išdidus ir neketina nusileisti. Nuo jaunystės įprato provokuoti ribotą buržuazijos protą, tad nesutrinka, kad stovi vienas prieš visus. Išraudęs lyg vėžys nusprendė padeklamuoti paskutinį eilėraštį, visiškai nepanašų į tą, kurį buvo išsirinkęs iš pradžių: šiame apstu stiprių metaforų ir nežabotų erotinių vaizdų, ir kai jis baigė, pasigirdo stūgsmas ir švilpimas.

Studentai švilpė, o priešais juos stovėjo senas žmogus, kuris čia atėjo todėl, kad juos mylėjo; jų piktas maištas jam priminė jo paties jaunystės spindesį. Jis manė, kad būdamas jų draugas turi teisę sakyti tai, ką mano. Tai 1968-ųjų pavasaris Paryžiuje. Bet – deja! – senio raukšlėse studentai nesugebėjo įžvelgti savosios jaunystės spindesio, ir senasis mokslininkas nustebęs žiūrėjo, kaip jį nušvilpia tie, kuriuos jis myli.

15

Poetas pakėlė ranką, norėdamas numaldyti triukšmadarius. Ėmė šaukti, kad jie panašūs į puritoniškų mokyklų mokytojas, į dogmatiškus kunigus ir į bukus policininkus; kad jie protestuoją prieš jo eilėraštį, nes nekenčią laisvės.

Senasis mokslininkas klausėsi švilpimo ir mąstė, kad jis irgi jaunystės laikais buvo apsuptas bandos ir mielai švilpdavo, bet banda jau seniai išsiskirstė, ir dabar jis liko vienas.

Poetas šūkalojo, kad laisvė – poezijos priedermė ir kad dėl metaforos irgi verta kovoti. Šūkalojo, kad sukergs katę su arkliu ir modernųjį meną su socializmu, o jei tai donkichotiškumas, jis ir norįs būti Don Kichotas, nes socializmas jam – laisvės ir džiaugsmo epocha ir jis atmetąs bet kokį kitą socializmą.

Senasis mokslininkas stebėjo triukšmingus jaunuolius ir staiga jam toptelėjo, kad šioje salėje jis vienintelis turi laisvės privilegiją, nes senas; tik senas žmogus gali nepaisyti bandos nuomonės, publikos ir ateities nuomonės. Nes jis vienas artėjančios mirties akivaizdoje, o mirtis neturi nei akių, nei ausų, todėl ir nereikia jai įtikti; jis gali daryti ir sakyti tai, kas jam patinka.

O jie švilpė ir reikalavo žodžio, kad jam atsikirstų. Jaromilas irgi atsistojo; prieš akis jam driekėsi juoda skraistė, o už jo – minia; jis kalbėjo, kad naūja – tik revoliucija, o dekadentinis erotizmas ir nesuprantami poetiniai vaizdai tėra poezijos senienos ir svetimi liaudžiai. „Kas yra šiuolaikiška, – klau-

sė jis įžymųjį poetą, – ar jūsų nesuprantamos eilės, ar mes, kuriantys naująjį pasaulį? Visiškai nauja tėra tik liaudis, kurianti socializmą.“ Jo žodžiams pritarė plojimų audra.

Plojimai vis neščiuvo, kai senasis mokslininkas ėjo Sorbonos koridoriais ir skaitė ant sienų užrašus: *Būkit realistai, reikalaukit to, kas neįmanoma,* ir kiek tolėliau: *žmogus arba išsivaduos, arba liks vergas.* Ir dar toliau: *Ir jokių skrupulų.*

16

Suolai erdvioje auditorijoje sustumti prie sienų, ant grindų primėtyta teptukų, dažų indelių ir ilgų popieriaus juostų. Ant jų keletas aukštųjų politikos mokslų studentų rašo Gegužės pirmosios šūkius. Jaromilas, šūkių autorius ir redaktorius, stovi už jų ir žiūri į užrašų knygelę.

Bet kas tai? Gal mes supainiojome metus? Šūkiai, kuriuos jis diktuoja draugams, tokie pat, kokius nušvilptas senasis mokslininkas skaitė ant sukilusios Sorbonos sienų. Ne, nesuklydome; šūkiai, kuriuos Jaromilas liepia užrašyti ant plakatų, tie patys, kuriais po dvidešimties metų Paryžiaus studentai išmargins Sorbonos, Nantero, Sansjė sienas.

Ant vieno plakato jis liepia užrašyti: *Svajonė – tai tikrovė;* ant kito: *Būkit realistai, reikalaukit to, kas neįmanoma;* žalia: *Mes skelbiame amžiną laimingą gyvenimą,* o toliau: *Gana bažnyčių* (šis šūkis jam ypač patinka: tik du žodžiai, atmetantys du Istorijos tūkstantmečius); ir dar: *Jokios laisvės laisvės priešams;* paskui dar vieną: *Laisvę vaizduotei!* Ir: *Mirtis ištižėliams!* Ir dar: *Revoliucija visur – politikoje, šeimoje, meilėje!*

Studentai vedžioja raides, o Jaromilas išdidžiai vaikštinėja nuo vieno prie kito lyg žodžių maršalas. Jis laimingas, kad gali būti naudingas, laimingas, kad jo jausmingi žodžiai virsta gyvenimu. Jis žino, kad poezija mirusi (*Menas miręs*, – skelbia viena Sorbonos siena), tačiau jis mirė, kad prisikeltų iš kapo ir taptų ant plakatų ir sienų užrašytais šūkiais ir propagandos menu (nes *Poezija vaikšto gatvėmis*, – skelbia Odeono siena).

17

– Ar skaitei *Rudé pravo**? Pirmame jo puslapyje išspausdinta šimtas Gegužės pirmosios šūkių. Juos parengė Komunistų partijos Centro komiteto propagandos skyrius. Neradai nė vieno, kuris tau patiktų?

Prieš Jaromilą stovėjo putlus vaikinas iš rajono partijos komiteto, prisistatęs Universiteto komiteto pirmininku, atsakingu už 1949 metų Gegužės pirmosios švenčių organizavimą.

– Svajonė – tai tikrovė. Šiurkščiausio idealizmo atmaina. Gana bažnyčių. Visiškai sutinku su tavimi, drauge. Bet šiuo metu tai prieštarauja partijos bažnyčios politikai. Mirtis ištižėliams. Atrodo, tarsi baugintume žmones mirtimi! Laisvę vaizduotei – į ką tai panašu? Revoliucija meilėje. Atsiprašau, ką turi omeny taip sakydamas? Ar nori supriešinti laisvąją meilę su buržuazine santvarka, monogamiją – su palaidais buržuaziniais santykiais?

Jaromilas užginčijo, kad revoliucija pertvarkys visas gyvenimo sritis, taigi ir šeimą bei meilę, arba ji ne revoliucija.

– Tikriausiai, – sutiko putlusis vaikinas. – Bet galima dar geriau pasakyti: Už socialistinę politiką, už socialistinę šeimą! Girdi, tai dar vienas iš *Rudé pravo* šūkių. Tau nereikėjo nė sukti galvos!

* Čekoslovakijos komunistų partijos dienraštis. *Aut.*

18

Gyvenimas yra kitur, – rašinėjo studentai ant Sorbonos sienų. Taip, jis tai gerai žino, todėl palieka Londoną ir važiuoja į Airiją, kur liaudis jau sukilo. Jis vadinasi Persis Bišas Šelis, jam dvidešimt metų, jis poetas ir vežasi šimtus traktatų bei proklamacijų, kurie turi jam atstoti bilietą į tikrąjį gyvenimą.

Nes tikrasis gyvenimas yra kitur. Studentai ardo gatvių grindinius, varto automobilius, stato barikadas; jų įsiveržimas į pasaulį – gražus ir triukšmingas, nutviekstas liepsnų ir pasveikintas ašarinių granatų sprogimais. Rembo, svajojusio apie Paryžiaus komunos barikadas ir niekad negalėjusio ten nuvykti iš Šarlevilio, likimas buvo daug skaudesnis. O šit 1968-aisiais tūkstančiai naujų rembo statosi barikadas; stovėdami už jų atmeta bet kokius kompromisus su buvusiais pasaulio šeimininkais. Žmogus arba išsivaduos, arba liks vergas.

Tačiau vos už kilometro, kitapus Senos, senieji pasaulio valdovai gyvena kaip gyvenę, o Lotynų kvartalo triukšmas juos pasiekia tarsi tolimas aidas. Svajonė – realybė, – rašinėjo studentai ant sienos, bet atrodo, jog tiesa veikiau kita: ta realybė (barikados, nupjauti medžiai, raudonos vėliavos) buvo tik svajonė.

19

Tačiau šią akimirką niekas nežino, ar tikrovė – sapnas, ar sapnas – tikrovė; išsirikiavę su plakatais priešais fakultetą studentai čia rinkosi su džiaugsmu, nors jie taip pat žinojo, kad jei nebūtų atėję, būtų susilaukę nemalonumų. 1949-ieji studentams Prahoje – įdomus pereinamasis tarpsnis, kur svajonė jau ne tik svajonė; jų džiaugsmingi šūkiai, nors dar savanoriški, tačiau jau ir priverstiniai.

Eisena žingsniavo gatvėmis, ir Jaromilas ėjo su visais; buvo atsakingas ne tik už šūkius, užrašytus ant plakatų, bet ir už draugų skanduotes; dabar jis jau nekūrė gražių provokuojančių aforizmų, tik įsirašydavo į knygelę keletą šūkių, kuriuos rekomenduodavo centro propagandos skyrius. Jis šūkavo juos garsiai, kaip procesijos priešakyje einantis kunigas, o jo draugai šūkavo kartu su juo.

20

Eisena jau pražygiavo Švento Vaclovo aikštę priešais tribūnas, gatvių kampuose pasirodė paskubom susibūrę orkestrai, ir mėlynmarškiniai jaunuoliai pradėjo šokti. Visi broliavosi, nesvarbu, pažįstami ar ne, tačiau Persis Šelis buvo nelaimingas, poetas Šelis buvo vienas.

Dubline jis jau keletą savaičių, išdalijo šimtus atsišaukimų, jį jau gerai pažįsta policija, tačiau jam nepavyko susidraugauti nė su vienu airiu. Gyvenimas visada yra kitur arba jo nėra niekur.

Jei tik čia stovėtų barikados ir aidėtų šūvių papliūpos! Jaromilui atrodo, kad iškilmingos eitynės – tik efemriška didžiųjų revoliucinių demonstracijų dalis, jos besvorės, panašios į pro pirštus byrantį smėlį.

Ir šit jis ima vaizduotis kasos narve įkalintą merginą, ir jį suima siaubingas ilgesys; regi save – daužantį kūju vitriną, stumdantį atėjusias apsipirkti moteris, atidarantį kasos narvą ir, stebint apstulbusiems žiopliams, išlaisvinantį tamsiaplaukę merginą.

Ir dar įsivaizduoja, kaip juodu, meiliai prisiglaudę vienas prie kito, žingsniuoja tamsiomis pasaulio gatvėmis. Ir staiga aplink juos sūkuriuojantis šokis virsta naujom barikadom – 1848, 1870, 1945-ųjų Paryžiuje, Varšuvoje, Budapešte, Prahoje ir Vienoje, ir vėl per Istoriją ima žengti amžinosios minios, jos šokinėja nuo vienos barikados ant kitos, ir jis šokinėja kartu su visais nuo vienos barikados ant kitos laikydamas mylimą moterį už rankos...

21

Jis juto šiltą jaunos moters ranką savo delne ir staiga išvydo jį. Jis ėjo priešinga kryptimi, plačiapetis ir kresnas, o moteris žingsniavo šalia; ji nevilkėjo mėlyna palaidine kaip daugelis moterų, šokančių tarp tramvajaus bėgių; ji buvo elegantiška, panaši į madų parado gražuolę.

Išsiblaškęs kresnas vyras dairėsi aplink atsakinėdamas į sveikinimus; kai jau buvo per keletą žingsnių nuo Jaromilo, jųdviejų žvilgsniai susitiko, Jaromilas, akimirką sutrikęs (kaip ir kiti, kurie atpažino žymųjį žmogų ir jį sveikino) linktelėjo galva, vyras irgi pasisveikino, bet išsiblaškiusiu žvilgsniu (kaip mes sveikinamės su nepažįstamu žmogumi), iš tolo linktelėjo ir greta vyro einanti moteris.

Ak, toji moteris buvo neapsakomai graži! Ir visiškai tikra! Ir mergina iš kasos ir iš vonios, kuri iki tos akimirkos glaustėsi prie Jaromilo, ėmė nykti sušvitus šio tikro kūno šviesai ir išnyko.

Jis sustojo ant šaligatvio siaubingai vienišas, atsigręžė ir metė jų pusėn neapykantos kupiną žvilgsnį; taip, tai jis, *brangusis mokytojas*, jo dvidešimties telefono ragelių adresatas.

22

Ant miesto lėtai leidosi vakaras, ir Jaromilas užsigeidė ją susitikti. Pasekė keletą moterų, kurios iš nugaros buvo panašios į ją. Jam atrodė gražu viską užmiršus sekti paskui moterį, pasiklydusią tarp daugybės kitų būtybių. Paskui nusprendė pavaikštinėti prie namo, kur vieną dieną ją matė įeinančią. Turėjo nedaug vilties ją sutikti, bet nenorėjo grįžti namo, kol Mama dar neatsigulė. (Šeimos židinį jis pakentė tik naktį, kai motinai užmigus atgydavo tėvo nuotrauka.)

Vaikštinėjo pirmyn ir atgal užmiršta priemiesčio gatve, kur Gegužės pirmosios vėliavos ir gėlės nebuvo palikusios nė pėdsako linksmybių. Paskui pirmame aukšte sušvito langas. Ir viduje Jaromilas pamatė pažįstamą merginą!

Ne, ten buvo ne tamsiaplaukė kasininkė, bet jos draugė, liesoji rusvaplaukė, ji priėjo prie lango ir užtraukė užuolaidą.

Jis negalėjo pakęsti nusivylimo kartėlio, supratęs, kad ji pamatė jį; išraudo ir pasielgė taip, kaip pasielgė tą dieną, kai vonioje besimaudanti gražioji tarnaitė pakėlė akis į rakto skylutę: pabėgo.

23

Šešta valanda vakaro, 1949-ųjų gegužės antroji; pardavėjos skubėdamos išėjo iš parduotuvės, ir štai atsitiko kai kas netikėta: rusvaplaukė išėjo viena.

Jis panoro pasislėpti už gatvės kampo, bet buvo per vėlu. Rusvaplaukė jį pastebėjo ir priėjo prie jo. „Ar žinote, pone, kad nemandagu vakarais šnipinėti žmones pro langą?"

Jis paraudo ir pabandė baigti pokalbį; bijojo, kad rusvaplaukė gali jam sutrukdyti, kai tamsiaplaukė jos draugė išeis iš parduotuvės. Bet rusvaplaukė buvo tikra plepė ir nė nemanė atsisveikinti su Jaromilu; net užsiminė, ar jis negalėtų palydėti jos namo (daug mandagiau, paaiškino, palydėti merginą namo, nei šnipinėti ją pro langą).

Jaromilas beviltiškai žiūrėjo į parduotuvės duris.

– Kur jūsų draugė? – galop paklausė.

– Pabuskit. Ji išvažiavo jau prieš kelias dienas.

Juodu atėjo kartu prie rusvaplaukės namo, ir Jaromilas sužinojo, kad abi merginos kaimietės, kad kartu dirbo parduotuvėje ir gyveno tame pačiame name, bet tamsiaplaukė išvažiavo iš Prahos, nes ištekėjo.

Kai jie sustojo prie namo durų, mergina paklausė:

– Ar nenorėtum užeiti pas mane valandėlę?

Nustebęs ir sutrikęs, įžengė į jos kambarėlį.

O paskui, jis nė pats nesuvokė, kaip atsitiko, juodu apsikabino ir pasibučiavo, o po akimirkos jau sėdėjo ant lovos.

Viskas vyko taip greitai ir paprastai! Neduodama laiko pa-

galvoti, kad jis turi įvykdyti sunkią neatidėliotiną užduotį, rusvaplaukė įkišo ranką jam tarp kojų, ir jį nusmelkė laukinis džiaugsmas, nes jo kūnas sureagavo taip, kaip ir turėjo sureaguoti.

24

– Tu nuostabus, nuostabus, – šnibždėjo rusvaplaukė jam į ausį, o jis gulėjo šalia, įsikniausęs galva į pagalvę; jo širdį užliejo nenusakomas džiaugsmas; po valandėlės tylos išgirdo:

– Kiek moterų turėjai prieš mane?

Jis gūžtelėjo pečiais ir mįslingai nusišypsojo.

– Nenori prisipažinti?

– Atspėk.

– Manau, nuo penkių iki dešimties, – atsakė ji tarsi žinovė.

Jis jautė jėgų teikiantį pasididžiavimą; jam atrodė, kad pamylėjo ne tik ją, bet dar penkias ar dešimt moterų, – tiek, kiek ji įsivaizdavo. Ji ne tik išvadavo jį iš nekaltybės kančių, bet ir staiga nunešė tolyn, į suaugusio žmogaus pasaulį.

Žiūrėjo į ją su dėkingumu, ir jos nuogumas pripildė jo krūtinę neregėto džiaugsmo. Negali būti, kad anksčiau ji atrodė jam nepatraukli. Argi ant jos krūtinės nėra dviejų tikrų tikriausių krūtų? Ar papilvėje nėra tikrų tikriausio pūkelio?

– Tu šimtąkart gražesnė nuoga nei apsirengusi, – tarė jis ir ėmė girti jos grožį.

– Ar tu jau seniai manęs norėjai? – paklausė ji.

– Taip, norėjau, juk puikiai žinai.

– Taip, žinau. Žinau, kad laukdavai manęs prie durų.

– Taip.

– Nedrįsai manęs užkalbinti, nes aš niekad nebuvau viena. Bet aš vis tiek žinojau, kad vieną dieną tu būsi čia, su manim. Nes ir aš tavęs norėjau.

25

Jis žiūrėjo į merginą, o ausyse tebeskambėjo paskutiniai jos žodžiai; taip jau atsitiko: per visą šį laiką, kai jį kankino vienatvė, kai jis nevilties apimtas dalyvavo susirinkimuose ir demonstracijose, kol bėgo ir bėgo, jo, suaugusio vyro, gyvenimas buvo visai čia pat; jo kantriai laukė kambarys pirmame aukšte su drėgmės išmargintom sienom ir paprasta moteris, kurios kūnas galiausiai jį fiziškai susiejo su minia.

Juo daugiau myliuosi, juo labiau noriu daryti revoliuciją, juo daugiau darau revoliuciją, juo labiau noriu mylėtis, – buvo galima perskaityti ant Sorbonos sienų, ir Jaromilas antrąkart įėjo į rusvaplaukės kūną. Branda arba yra, arba jos išvis nėra. Šį kartą mylėjo ją ilgai ir nuostabiai.

Ir Persis Bišas Šelis, kuris, kaip ir Jaromilas, buvo mergaitiško veido ir atrodė jaunesnis nei iš tikrųjų, bėgo Dublino gatvėmis, bėgo ir bėgo, nes žinojo, kad gyvenimas yra kitur. Rembo irgi be perstogės bėgo – į Štutgartą, į Milaną, į Marselį, į Adeną, paskui į Hararą, paskui vėl į Marselį, bet tada jis turėjo tik vieną koją, o bėgti viena koja – sunku.

Jis vėl nusliuogė nuo merginos kūno, ir, kai gulėjo išsitiesęs šalia jos, jam atrodė, kad ilsisi ne po dviejų meilės aktų, o po ilgo, daugelį mėnesių trukusio bėgimo.

PENKTA DALIS,

arba

POETAS YRA PAVYDUS

1

Kol Jaromilas bėgo, pasaulis keitėsi; dėdė, kuris manė, kad Volteras atrado voltą, buvo apkaltintas neva sukčiavimu (kaip tūkstančiai kitų krautuvininkų tais laikais), abi jo krautuvės buvo konfiskuotos (tapo valstybės nuosavybe), o jis pats pasodintas keleriems metams į kalėjimą; sūnus ir žmona buvo išvaryti iš Prahos kaip liaudies priešai. Abu paliko vilą šalti kaip ledas, pasiryžę niekada neatleisti motinai, kurios sūnus prisiplakė prie šeimos priešų.

Į vilą įsikraustė nuomininkai, kuriems valdžia paskyrė pirmo aukšto kambarius. Jie atsikėlė iš vargano, įrengto pusrūsyje buto, ir jiems atrodė neteisinga, kad kai kas gyvena tokioje erdvioje ir gražioje viloje; jie manė, kad čia įsikūrę pagaliau atitaisys seną Istorijos neteisybę. Nieko neatsiklausę užėmė sodą ir pareikalavo, kad kuo skubiausiai būtų pertinkuotos sienos, nes krintantys tinko gabalai galį sužeisti lauke žaidžiančius jų vaikus.

Senelė paseno, prarado atmintį ir vieną gražią dieną virto (beveik niekas nepastebėjo) krematoriumo dūmais.

Nieko nuostabaus, kad Mamai buvo nelengva žiūrėti, kaip nuo jos tolsta sūnus; jis mokėsi dalykų, kurie jai nepatiko, ir liovėsi rodęs eiles, kurias ji buvo įpratusi nuolat skaityti. Kai sykį užsimanė atidaryti stalčių, rado jį užrakintą; tai buvo tarsi antausis; Jaromilas įtaria, kad ji rausiasi tarp jo daiktų! Bet kai jį atrakino atsarginiu raktu, – apie jį Jaromilas nieko nežinojo, – nerado nei naujų įrašų dienoraštyje, nei naujų eilėraš-

čių. Paskui, pamačiusi ant kambario sienos savo uniformuoto vyro nuotrauką, prisiminė kadaise maldavusi Apolono statulėlę, kad ši iš jos įsčių vaisiaus veido ištrintų sutuoktinio bruožus. Ak, ar ji dar turi varžytis dėl sūnaus su mirusiu vyru?

Praėjus maždaug savaitei nuo to vakaro, kai ankstesnės dalies pabaigoje palikome Jaromilą rusvaplaukės lovoje, Mama vėl atrakino jo stalčių. Ji aptiko jo dienoraštyje keletą lakoniškų pastabų ir jų nesuprato, bet rado ir kai ką svarbiau: naujų sūnaus eilių. Pamanė, kad Apolono lyra vėl įveikė vyro uniformą, ir širdyje apsidžiaugė.

Perskaičiusi eiles maloniai nustebo, nes eilėraščiai iš tikrųjų jai patiko (tiesą sakant, pirmą kartą!); buvo rimuoti (širdies gilumoje Mama visada manė, kad nerimuotas eilėraštis – visai ne eilėraštis), be to, jie buvo visiškai suprantami ir kupini gražių žodžių; čia jau nebebuvo senių, irstančių žemėje kūnų, nukarusių pilvų ir pūlinių akių kampučiuose; užtat apstu gėlių pavadinimų, buvo dangus, debesys ir keletą sykių paminėtas (to iki šiol Jaromilo eilėraščiuose nepasitaikė) žodis „mama“.

Paskui grįžo Jaromilas; kai išgirdo jo žingsnius ant laiptų, visi kančių metai jai plūstelėjo į akis, ir ji ilgiau nepajėgė sulaikyti raudos.

– Mama, kas tau? Dieve, kas tau yra? – paklausė jis, ir ji išgirdo jo balse švelnią gaidelę, kurios jau seniai nebuvo girdėjusi.

– Nieko, Jaromilai, nieko, – atsakė ir, sujaudinta sūnaus rūpesčio, dar labiau pravirko.

Bet šįkart jos ašaros buvo daugeriopos: liūdesio ašaros, nes ji buvo pamiršta; priekaišto ašaros, nes sūnus nekreipė į ją dėmesio; vilties ašaros, nes galbūt pagaliau jis vėl sugrįš (naujomis ir melodingomis eilėraščių frazėmis); pykčio ašaros, nes jis stovėjo lyg stuobrys šalia ir net nepaglostė jai plaukų;

klastos ašaros, turėjusios jį sujaudinti ir išlaikyti šalia.

Praėjus sutrikimo akimirkai, jis paėmė jos ranką; tai buvo taip gražu; Mama liovėsi verkusi ir išsiliejo žodžių srautu kaip neseniai ašaromis; ji kalbėjo apie viską, kas ją kankino: apie savo našlystę, vienatvę, nuomininkus, norinčius priversti ją palikti savo namus, apie seserį, užtrenkusią jai prieš nosį duris („ir tik dėl tavęs, Jaromilai!"), o paskui apie tai, kas svarbiausia: kad tokioje siaubingoje vienatvėje nuo jos nusisukusi vienintelė žmogiška būtybė šiame pasaulyje.

– Bet tai netiesa, aš nuo tavęs nenusisukau!

Ji negalėjo sutikti su tokiu lengvabūdišku patikinimu ir karčiai nusijuokė: kaipgi nenusisuko? Pareina vėlai, kiauras dienas vienas kitam nepasako nė žodžio, o kai nutaiko progą ir ima šnekėtis, ji puikiai matanti, kad jis nesiklauso ir galvoja apie kažką kita. Taip, jis laiko ją svetimu žmogumi.

– Ką tu, Mama!

Ji ir vėl karčiai nusijuokė. Argi jis nelaikąs jos svetimu žmogumi? Ar ji dar turinti tai įrodyti? Ar turinti pasakyti, kas ją įžeidė? Ji visada gerbusi jo asmeninį gyvenimą. Net tada, kai jis dar buvo mažas berniukas, ji visada grūmėsi su visais, kad tik jis turėtų atskirą kambarį; o dabar – koks įžeidimas! Jaromilas negalįs įsivaizduoti, ką ji jautusi tą dieną, kai pastebėjo (visiškai atsitiktinai, valydama dulkes nuo baldų jo kambaryje), kad jis rakina savo stalčius! Nuo ko gi juos rakina? Ar jis tikrai manąs, kad ji ims kaišioti nosį į jo reikalus kaip kokia smalsi durininkė?

– Bet, Mama, juk tai nesusipratimas! Šituo stalčiumi aš jau nesinaudoju! Jei jis užrakintas, tai atsitiktinai!

Mama žinojo, kad sūnus meluoja, bet tai neturėjo reikšmės; daug svarbiau už melagingus žodžius buvo nusižeminimas balse, kuris, regėjos, žada susitaikymą.

– Noriu tavim tikėti, Jaromilai, – tarė ji ir spustelėjo jam ranką.

Ir kai jis pakėlė akis į ją, jai toptelėjo, kad ji stovi priešais jį apsiašarojusi! Nuėjo į vonios kambarį ir pasižiūrėjusi į veidrodį išsigando savo pačios atspindžio; ašarotas veidas jai atrodė šlykštus; ji ėmė sau priekaištauti, kad vis dar su ta pačia pilka suknele – net nepersivilko grįžusi iš darbo. Skubiai nusiprausė šaltu vandeniu, užsivilko rožinį chalatą, nuėjo į virtuvę ir grįžo su buteliu vyno. Paskui nieko nelaukdama ėmė kalbėti apie tai, kad juodu vėl turėtų pasitikėti vienas kitu, nes šiam liūdnam pasauly nieko neturį. Šia tema kalbėjo ilgai, ir žvilgsnis, kurį Jaromilas buvo į ją įsmeigęs, jai atrodė draugiškas ir pritariantis. Net leido sau pasakyti, jog neabejojanti, kad Jaromilas, jau studentas, žinoma, turi savo asmeninių paslapčių, kurias ji gerbianti, bet ji viliasi, kad moteris, su kuria Jaromilas tikriausiai draugauja, nesugadins jųdviejų santykių.

Jaromilas klausėsi kantriai ir ją suprato. Kurį laiką vengė Mamos tik todėl, kad jo skausmui reikėjo vienatvės ir prieblandos. Bet dabar, kai prisišvartavo prie saulėto rusvaplaukės kūno kranto, troško tik šviesos ir ramybės; nesusipratimas su motina jį varžė. Be jausmų, čia būta ir visai praktinės priežasties: rusvaplaukė turėjo savo kambarėlį, o Jaromilas gyveno pas motiną; jis galėjo turėti savo asmeninį gyvenimą tik todėl, kad mergina buvo nepriklausoma. Jis karčiai juto šią nelygybę ir apsidžiaugė, kad Mama rožiniu chalatu, dabar sėdinti šalia, priešais vyno stiklą, atrodo kaip jauna maloni moteris, su kuria jam gal pavyks draugiškai susitarti dėl savo teisių.

Pasakė, kad neturįs nieko nuo jos slėpti (Mama pajuto, kaip jai sugniaužė gerklę), ir ėmė kalbėti apie rusvaplaukę merginą. Aišku, nutylėjo, kad Mama ją jau pažįsta iš matymo, nes mergina dirba toje parduotuvėje, į kurią ji vaikšto apsipirkti, bet prisipažino, kad merginai aštuoniolika metų ir kad ji ne studentė, o visiškai paprasta mergina (šiuos žodžius pasakė karingu tonu), pati užsidirbanti duoną.

Mama įsipylė vyno ir pamanė, kad viskas krypsta į gerąją pusę. Merginos paveikslas, kurį, atsirišus liežuviui, ką tik nupiešė sūnus, sušvelnino jos nerimą; ta mergina visiškai jaunutė (tad, laimei, išsisklaidė senos pasileidusios moters vaizdas), ne per labiausiai išsilavinusi (Mamai nereikės bijoti, kad ji turės jam pernelyg stiprią įtaką), ir pagaliau Jaromilas taip primygtinai, beveik įtartinai liaupsina jos paprastumą ir mielumą, jog ji padarė išvadą, kad mergina tikriausiai nėra gražuolė (todėl širdyje galėjo džiūgauti, jog sūnaus susižavėjimas ilgai netruks).

Jaromilas suprato, kad Mama rusvaplaukės nesupeikė, ir pasijuto laimingas: ėmė vaizduotis, kaip sėdi prie vieno stalo su Mama ir rusvaplauke – su savo vaikystės angelu ir savo brandos angelu; jam tai atrodė labai gražu, panašu į taiką: taiką tarp namų ir pasaulio, taiką po dviejų angelų sparnais.

Tad po ilgo laiko motina ir sūnus vėl pasijuto artimi ir laimingi. Ilgai kalbėjosi, bet kalbėdamasis Jaromilas nepaleido iš akių savo kuklaus praktiško tikslo: teisės turėti savo kambarį, į kurį galėtų parsivesti draugę ir būti su ja tiek, kiek tik norės; jis suprato, kad tikrai suaugęs yra tik tas, kuriam, kaip tikram šeimininkui, priklauso tam tikra uždara erdvė, kur jis gali daryti, ką nori, kur niekas jo nestebi ir nekontroliuoja. Tai jis irgi (atsargiai ir užuolankomis) pasakė Mamai: geriau jaustųsi namie, jei būtų juose pats sau šeimininkas.

Bet nors ir apgaubta vyno kerų, Mama neprarado tigrės budrumo. „Tai ar tu, Jaromilai, nori pasakyti, kad nesijauti čia kaip šeimininkas?"

Jaromilas atsakė, kad jam labai patinka šitie namai, bet jis norįs turėti teisę parsivesti į juos ką tik nori ir jaustis juose toks pat nepriklausomas, kaip yra nepriklausoma rusvaplaukė nuo savo šeimininkės.

Mama suprato, kad Jaromilas jai siūlo puikią progą; ji pati irgi turėjo nemažai gerbėjų, kurių buvo priversta atsisakyti,

nes bijojo, kad Jaromilas ją pasmerks. Tad gal dabar už Jaromilo laisvę galėtų gauti truputį laisvės ir sau?

Bet kai pagalvojo, kad Jaromilas galėtų parsivesti moterį į vaiko kambarį, ją suėmė begalinis pasišlykštėjimas. „Turi suprasti, kad yra skirtumas tarp motinos ir kambario nuomininkės“, – tarė ji įsižeidusi ir tą pačią akimirką suprato, kad sąmoningai uždraudė sau vėl gyventi moters gyvenimą. Suprato, kad pasišlykštėjimas, kurį jai kelia kūniškasis sūnaus gyvenimas, stipresnis už jos pačios kūno troškimą gyventi savo gyvenimą, ir pasibaisėjo tokiu atradimu.

Atkakliai siekdamas savo tikslo, Jaromilas nė neįtarė, kokios mintys sukasi motinos galvoje, ir toliau kovojo pralaimėtą mūšį pateikdamas vis naujų beprasmių argumentų. Po kurio laiko pastebėjo Mamos veidu riedant ašaras. Išsigando, kad bus įžeidęs savo vaikystės angelą, ir nutilo. Motinos ašarų veidrodyje nepriklausomybės sau reikalavimas jam staiga pasirodė kaip įžeidimas, kaip akiplėšiškumas ir net kaip šlykšti begėdystė.

Mamą suėmė neviltis: ji matė, kad tarp jos ir sūnaus veriasi bedugnė. Ji nieko nelaimėjo, tik dar sykį viską praras! Ėmė karštligiškai svarstyti, kaip turėtų elgtis, kad visiškai nesutraukytų brangios supratimo gijos, siejančios ją su sūnumi; sugriebė jam už rankos ir su ašaromis akyse tarė:

– Ak, Jaromilai, nepyk! Jau seniai jaučiuosi nelaiminga matydama tave tokį pasikeitusį. Paskutiniu metu tu siaubingai pasikeitei.

– Kaipgi aš pasikeičiau? Aš visiškai toks pat, Mama.

– Taip, pasikeitei. Ir aš tau pasakysiu, kas mane užvis labiausiai skaudina. Ogi tai, kad neberašai eilių. Rašei tokias gražias eiles, o dabar neberašai, ir tai mane skaudina.

Jaromilas norėjo atsakyti, bet ji neleido: „Tikėk savo mama. Aš apie tai kai ką nutuokiu; tu turi didžiulį talentą – tai tavo pašaukimas ir nereikia jo išduoti: tu esi poetas, Jaromi-

lai, esi poetas, ir man skaudu matyti, kad tai užmiršti“.

Jaromilas klausėsi Mamos žodžių kone pakerėtas. Tai buvo tiesa – jo vaikystės angelas supranta jį geriau nei kas kitas! Argi jis pats nesikankina, kad daugiau neberašo?

– Mama, aš vėl pradėjau rašyti eiles. Aš tau jas parodysiu!

– Netiesa, Jaromilai, – atsakė ji liūdnai purtydama galvą. – Nemėgink manęs apgauti, žinau, kad nerašai.

– Rašau! Rašau! – sušuko Jaromilas, paskui puolė į savo kambarį ir atnešė eilėraščius.

Ir Mama išvydo tuos pačius eilėraščius, kuriuos perskaitė prieš keletą valandų atsiklaupusi priešais Jaromilo stalą.

– Ak, Jaromilai, šie eilėraščiai gražūs! Tu padarei didelę pažangą! Tu esi poetas, ir aš tokia laiminga...

2

Viskas, regis, byloja tai, kad didžiulis Jaromilo noras pažinti tai, kas nauja (pažinti Naujo kultą), tebuvo jaunuolio noras patirti dar neįsivaizduojamą neaiškumo ūkuose slypinčią sueitį; pirmą kartą, kai prisiyrė prie rusvaplaukės kūno kranto, į galvą jam šovė keista mintis, kad jis jau žino, ką reiškia būti absoliučiai moderniam: būti absoliučiai moderniam – vadinasi, gulėti ant rusvaplaukės kūno kranto.

Buvo toks laimingas ir toks kupinas džiaugsmo, kad užsinorėjo padeklamuoti merginai savo eilių; pagalvojo apie tuos savo ir kitų eilėraščius, kuriuos mokėjo atmintinai, bet tuoj suprato (netgi savaip nustebo), kad nė vienas jų rusvaplaukei nepatiktų, ir tarė sau, jog absoliučiai naujoviški yra tik tie eilėraščiai, kuriuos gali suprasti ir įvertinti rusvaplaukė, mergina iš minios.

Tai buvo tarsi staigus praregėjimas: kodėl jis turi trypti gerklę savajai dainai? Kodėl dėl revoliucijos turi atsisakyti poezijos? Dabar, kai išlipo ant tikro gyvenimo kranto („tikrąjį gyvenimą“ jis apibūdino kaip tam tikrą tankį, kuris atsiranda susiliejus miniai, kūniškajai meilei ir revoliuciniams šūkiams), jam tereikėjo atsiduoti šiam gyvenimui ir tapti jo įrankiu.

Juto, kad jo širdis sklidina poezijos, todėl pabandė sukurti eilėraštį, kuris patiktų rusvaplaukei merginai. Tai buvo ne visai paprasta; iki šiol jis rašė nerimuotas eiles, tad dabar susidūrė su klasikinio eilėraščio technikos sunkumais, nes buvo tikras, kad rusvaplaukė mergina poezija laiko tik tai, kas ri-

muota. Beje, pergalingoji revoliucija irgi buvo tokios pat nuomonės; prisiminkim, kad tomis dienomis nebuvo išspausdintas nė vienas verlibru parašytas eilėraštis; visa modernioji poezija buvo pavadinta pūvančios buržuazijos kūrybos vaisiumi, o verlibras – akivaizdžiausia poezijos puvimo išraiška.

Ar kartais pergalingosios revoliucijos meilė rimui nėra vien atsitiktinis susižavėjimas? Žinoma, ne. Rimas ir ritmas turi magišką galią: uždaras beformis eilėraščio pasaulis staiga tampa skaidrus, tvarkingas, aiškus ir gražus. Jei eilėraštyje žodis *mirtis* yra tokioje pat vietoje, kur ankstesnėje eilutėje nuskambėjo žodis *lemtis*, tai ir mirtis tampa melodinguoju tam tikros tvarkos elementu. Ir net jei eilėraštis protestuoja prieš mirtį, mirtis automatiškai pateisinama, bent jau kaip kilnaus protesto tema. Kaulai, rožės, karstas, žaizdos – viskas eilėraštyje virsta baletu, o poetas ir skaitytojas tampa šio baleto šokėjais. Šokėjai, žinoma, negali nepritarti šokamam šokiui. Eilėraščiu žmogus susitaiko su būtimi, o rimas ir ritmas – brutaliausi šio susitaikymo būdai. O argi ką tik laimėjusiai revoliucijai nereikia brutalaus tvarkos patvirtinimo, vadinasi, ir rimuotos poezijos?

„Kliedėkit su manim!“ – kviečia Vytezslavas Nezvalas savo skaitytojus, o Bodleras rašo: „Reikia visada būti girtam... nuo vyno, poezijos ar dorybės, kaip kam patinka...“ Lyrizmas – tai apsvaigimas, o žmogus svaiginasi, kad lengviau susilietų su pasauliu. Revoliucija nenori būti tyrinėjama ar stebima – ji nori, kad žmonės su ja susilietų; šia prasme ji yra lyriška ir todėl lyrizmas jai tiesiog būtinas.

Revoliucija, žinoma, turėjo omeny ne tą poeziją, kurią kadaise rašė Jaromilas; tada jis apsvaigęs stebėjo ramius savojo „aš“ nuotykius ir gražiausius jo išpuolius; bet dabar jis ištuštino savo sielą kaip aruodą, kad jame tilptų triukšmingi pasaulio orkestrai; išmainė išskirtinumo grožį, kurį tik jis vienas suprato, į grožį bendrybių, kurias supranta visi.

Jis aistringai troško reabilituoti senąsias grožybes, nuo kurių modernusis menas (su atsimetėlio puikybe) suko nosį: saulėlydį, rožes, rasą ant žolės, žvaigždes, sutemas, toli aidinčią melodiją, mamą ir namų ilgesį; ak, koks gražus, artimas ir suprantamas buvo šis pasaulis! Jaromilas prie jo grįžo apimtas nuostabos ir jaudulio, kaip po daugelio metų sūnus palaidūnas grįžta į kadaise paliktus namus.

Ak, būti paprastam, visiškai paprastam, tokiam paprastam, kaip liaudies daina, kaip vaikiška skaičiuotė, kaip upelis, kaip mažoji rusvaplaukė!

Stovėti prie amžinojo grožio versmės, mėgti žodžius *tolimas, sidabrinis, vaivorykštė*, mėgti net ir tiek kartų apšmeižtą žodelytį *ak*!

Jaromilą užbūrė net ir kai kurie veiksmažodžiai: ypač tie, kurie reiškia paprastą judėjimą priekin: *bėgti, eiti*, bet užvis labiausiai *plaukti* ir *skristi*. Eilėraštyje, parašytame Lenino gimimo metinių proga, jis įmetė obels šakelę į vandenį (šis gestas jį žavėjo todėl, kad buvo susijęs su senu liaudies papročiu mėtyti gėlių vainikus į vandenį), kad vandens srovė ją nuneštų į Lenino šalį; nė viena Bohemijos upė neteka Rusijos link, bet eilėraštis – užburta teritorija, kur upės keičia tėkmę. Kitame eilėraštyje rašė, kad vieną dieną *pasaulis bus laisvas kaip pušų kvapas, sklindantis virš kalnų grandinių*. Dar kitame eilėraštyje kalbėjo apie jazminų kvapą, kuris esąs toks stiprus, jog tampa ore plevenančia nematoma bure; jis įsivaizdavo save, stovintį ant šito kvapo tiltelio ir plaukiantį toli toli, net iki Marselio, kur (kaip rašė *Rudé pravo*) darbininkai, prie kurių jis norėjo prisidėti kaip draugas, ką tik surengė streiką.

Todėl jo eilėse nesuskaičiuojamą daugybę kartų aptinkame patį poetiškiausią judėjimo įvaizdį – *sparnus*: naktis čia pilna *tylaus sparnų plazdesio*, ant sparnų čia sklezdena liūdesys, geismai, net neapykanta ir, žinoma, laikas.

Visi tie žodžiai slėpė beribį apkabinimo troškimą, kuris, regėjosi, atgaivino garsiąją Šilerio eilutę: *Seid umschlungen, Millionen, diesen Kuss der Ganzen Welt!** Tas begalinis apkabinimas apėmė ne tik erdvę, bet ir laiką; skrydžio tikslas buvo ne tik streikuojantis Marselis, bet ir *ateitis*, tolima ir stebuklinga sala.

Kažkada ateitis Jaromilui pirmiausia buvo paslaptis: joje buvo paslėpta visa, kas nežinoma; todėl ji traukė jį ir baugino; ji buvo tikrumo priešingybė, namų priešingybė (todėl nerimo akimirkomis Jaromilas svajodavo apie meilę senių, kurie jaučiasi laimingi todėl, kad nebeturi ateities). Tačiau revoliucija suteikė ateičiai priešingą prasmę: ateitis jau nebe paslaptis; revoliucionierius ją moka atmintinai; žino apie ją iš brošiūrų, knygų, paskaitų, propagandinių kalbų; ateitis jo negąsdina, priešingai, siūlo tikrumą vietoj netikros dabarties; tad revoliucionierius bėgo į ją slėptis, kaip vaikas bėga pas savo motiną.

Jaromilas parašė eilėraštį apie komunistų veikėją, užsnūdusį ant sekretoriato sofos vėlią naktį, tą valandą, kai *virš mąslaus posėdžio dalyvių jau brėkšta aušra* (tuo metu kovotojas komunistas buvo įsivaizduojamas tik kaip posėdžiaujantis komunistas); tramvajaus varpelio tilindžiavimas po langais jo sapne virsta varpų dūžiais, viso pasaulio varpų dūžiais, skelbiančiais, kad karai galutinai pasibaigė ir kad žemės rutulys priklauso darbininkams. Jis supranta, jog stebuklingas šuolis jį perkėlė į tolimą ateitį; jis atsiduria kaime, priešais jį važiuoja moteris su traktoriumi (visuose plakatuose ateities moteris vaizduojama sėdinti traktoriuje) ir nustebusi atpažįsta jį: jis – tai kažkoks vyras, kurio niekad nebuvo anksčiau mačiusi, darbo nustekentas vyras iš praeities, kuris pasiaukojo, kad ji galėtų džiaugsmingai (ir dainuodama) dirbti

* Vienas kitą, milijonai, išbučiuokite karštai! (*Vok.*)

laukus. Ji išlipa iš mašinos, pasveikina jį ir sako: „Čia tavo namai, čia tavo pasaulis“, ir nori jam atsilyginti (Dieve šventas, kuo jaunoji moteris gali atsilyginti senam darbo nustekentam kovotojui?); tą akimirką gatvėje labai garsiai sutilindžiuoja tramvajaus varpelis, ir sekretoriato kampe ant sofos besiilsintis vyras pabunda...

Jaromilas jau prirašė nemažai naujų eilėraščių, bet nesijautė jais patenkintas, nes iki šiol apie juos žinojo tik juodu su motina. Visus juos siųsdavo į *Rudé pravo*, kurį pirkdavosi kiekvieną rytą. Galiausiai vieną dieną trečiame puslapyje išvydo penkis ketureilius, o po pavadinimu – riebiu šriftu išspausdintą ir savo pavardę. Tą pačią dieną padavė *Rudé pravo* laikraštį rusvaplaukei ir liepė gerai jį peržiūrėti; mylimoji ilgai vartė laikraštį, bet nieko ypatinga neaptiko (ji buvo įpratusi nekreipti dėmesio į eiles, tad nepastebėdavo ir jų autorių pavardžių), todėl jis neiškentęs bakstelėjo tą eilėraštį pirštu.

– Nežinojau, kad esi poetas, – tarė ji ir susižavėjusi pažvelgė jam į akis.

Jaromilas atsakė, kad rašąs eiles jau labai seniai, ir išsiėmė iš kišenės dar keletą ranka rašytų juodraščių.

Rusvaplaukė juos perskaitė, ir tada Jaromilas jai prisipažino prieš kurį laiką liovęsis rašyti eiles, tačiau, su ja susipažinęs, vėl pradėjo rašyti. Susitikimas su ja jam tarsi naujas susitikimas su Poezija.

– Tikrai? – paklausė mergina ir, kai Jaromilas linktelėjo galva, apkabino jį ir pabučiavo į lūpas.

– Nuostabu, – kalbėjo toliau Jaromilas, – kad tu esi karalienė ne tik tų eilėraščių, kuriuos rašau šiandien, bet ir tų, kuriuos rašiau prieš susipažindamas su tavimi. Kai pamačiau tave pirmą kartą, man pasirodė, kad mano ankstesnieji eilėraščiai vėl atgimsta ir virsta moterimi.

Godžiai žiūrėdamas į smalsų ir nustebusį jos veidą, Jaromilas ėmė pasakoti, kad prieš daugelį metų jis parašė šitą ilgą

poetinės prozos gabalėlį, savotišką fantastinį pasakojimą apie jaunuolį, vardu Ksavjeras. Parašė? Na, ne visai. Jam veikiau prisisapnavo jo nuotykiai, ir vieną dieną jis panoro juos užrašyti.

Ksavjeras gyveno visiškai kitaip nei visi žmonės; jo gyvenimas buvo miegas; Ksavjeras miegojo ir sapnavo sapną; šiame sapne jis miegojo, paskui susapnavo kitą sapną, tame sapne vėl miegojo ir sapnavo dar kitą sapną; paskui pabudo iš šio sapno ir atsidūrė ankstesniame sapne; taip keliaudamas iš sapno į sapną išgyveno keletą gyvenimų; gyveno daugelį gyvenimų pereidamas iš vieno gyvenimo į kitą. Argi nenuostabu gyventi taip, kaip gyveno Ksavjeras? Būti neįkalintam tik viename gyvenime? Žinoma, būti mirtingam, bet vis dėlto turėti daugelį gyvenimų?

– Taip, būtų gerai... – tarė rusvaplaukė.

Ir Jaromilas dar pasakė, kad tą dieną, kai pamatė ją parduotuvėje, pasijuto priblokštas, nes tik tokią įsivaizdavo didžiąją Ksavjero meilę: trapią rusvaplaukę moterį kiek strazdanotu veidu.

– Aš esu negraži! – tarė rusvaplaukė.

– Ne, man patinka tavo strazdanos ir tavo rusvi plaukai! Myliu juos, nes jie – ir mano namai, ir mano tėvynė, ir mano sena svajonė!

Rusvaplaukė pabučiavo Jaromilą į lūpas, o jis kalbėjo toliau: „Įsivaizduok, kad visas pasakojimas prasideda taip: Ksavjeras mėgsta vaikštinėti miglose skendinčiomis priemiesčio gatvėmis; jis eina pro pusrūsio langą, sustoja ir įsisvajoja, kad galbūt už šio lango gyvena graži moteris. Vieną dieną langas sušvinta, ir kambario viduje jis pamato švelnią ir trapią rusvaplaukę merginą ir negali atsispirti pagundai – plačiai atlapoja praviro lango langines ir įšoka vidun“.

– Bet tu pasprukai nuo mano lango – pabėgai! – nusijuokė rusvaplaukė.

– Taip, pasprukau, – prisipažino Jaromilas, – nes bijojau vėl susapnuoti tą patį sapną! Ar žinai, ką reiškia staiga atsidurti tokioje padėtyje, kurią jau sykį išgyvenai sapne? Tai toks siaubingas dalykas, kad norisi nuo jo kuo greičiau pabėgti!

– Taip, – pritarė laiminga rusvaplaukė.

– Tad jis įšoka pas merginą, bet paskui grįžta jcs vyras, ir Ksavjeras jį uždaro į sunkią ąžuolinę spintą. Tas vyras, pavirtęs skeletu, lindi ten ir šiandien. O Ksavjeras išsiveda tą moterį toli toli, kaip aš išsivesiu tave.

– Tu esi mano Ksavjeras, – dėkinga sušnabžda rusvaplaukė Jaromilui į ausį ir ima jį vadinti čia Ksaviu, Ksavučiu, Ksaviuku, o paskui, vadindama šiais mažybiniais vardais, ilgai ilgai jį bučiuoja.

3

Iš daugelio Jaromilo apsilankymų jaunos rusvaplaukės pusrūsyje norėtume ypač išskirti tą dieną, kai ji vilkėjo suknele, kurios priekį nuo kaklo iki apačios puošė didelės baltos sagos. Jaromilas ėmė jas atseginėti, ir mergina pratrūko juoktis, nes sagos buvo tik suknelės pagražas.

– Palauk, nusirengsiu pati, – tarė mergina ir, iškėlusi viršun rankas, sugriebė ant sprando užtrauktuką.

Jaromilas suirzo, kad pasirodė toks negrabus, ir, kai pagaliau suprato segimo principą, panoro greitai ištaisyti savo klaidą.

– Ne, ne, aš nusirengsiu pati, leisk man nusirengti! – gynėsi mergina, traukdamasi atbula ir juokdamasi.

Jis nedrįso ilgiau jai įkyrėti, bijojo pasirodyti juokingas, vis dėlto jam buvo nesmagu, kad mergina panoro nusirengti pati. Jo įsivaizdavimu, įsimylėjėlių nusirengimas skiriasi nuo paprasto nusirengimo – moterį nurengia mylimas vyras.

Tokį požiūrį jam įskiepijo ne patirtis, bet literatūra ir kai kurios įtaigios frazės: *jis mokėjo nurengti moterį*; arba: *įgudusia ranka jis nusegė jai liemenėlę.* Jis negalėjo įsivaizduoti fizinės meilės be uvertiūros, kai sutrikę, bet nekantrūs vyro pirštai atseginėja sagas, traukinėja užtrauktukus ar mauna megztinius.

Jis suniurzgėjo:

– Juk tu ne pas gydytoją, kad rengtumeis pati.

Bet mergina jau buvo nusitraukusi suknelę ir stovėjo tik vienais apatiniais.

– Pas gydytoją? Kodėl?

– Taip, elgiesi, lyg būtum pas gydytoją.

– Žinoma, – nusijuokė mergina, – visiškai kaip pas gydytoją.

Ji nusitraukė liemenėlę ir atsistojo priešais Jaromilą atkišdama mažytes krūtis: „Aš čia, daktare, prie pat širdies, jaučiu kažkokį duriantį skausmą“.

Jaromilas pažiūrėjo į ją nieko nesuprasdamas, ir ji atsiprašydama tarė: „Atleiskit man, daktare, jūs tikriausiai įpratęs apžiūrėti gulinčius ligonius, – ir atsigulė ant lovos. – Prašom pažiūrėti, kas gi čia man su širdim?“

Jaromilui neliko nieko kita, kaip įsitraukti į žaidimą; pasilenkė prie merginos krūtinės ir priglaudė ausį prie širdies; palietė minkštą apskritą krūtį ausies kaušeliu ir išgirdo lygų širdies plakimą. Pagalvojo, kad gydytojas, be abejo, taip pat lytėdavo rusvaplaukės krūtis, kai klausydavosi garsų jos krūtinėje už paslaptingų uždarų kabineto durų. Pakėlė galvą, pažiūrėjo į nuogą merginą, ir jį nusmelkė aštrus skausmas, nes pamatė ją tokią, kokią matė kitas vyras, gydytojas. Greitai uždėjo abi rankas ant rusvaplaukės krūtinės (uždėjo kaip Jaromilas, ne kaip gydytojas) norėdamas padaryti galą šitam skausmingam žaidimui.

Rusvaplaukė ėmė gintis: „Nagi, nagi, daktare, ką jūs darote? Neturite teisės! Tai jau ne medicininė apžiūra!“ Jaromilas įsiuto: matė, kaip atrodo merginos veidas, kai jį liečia svetimos rankos; matė, kad ji tik lengvabūdiškai ginasi, ir jau norėjo jai suduoti; bet tą akimirką pastebėjo, kad susijaudinęs, numovė merginai kelnaites ir įėjo į ją.

Susijaudinimas buvo toks, kad Jaromilo pavydas ėmė greitai sklaidytis, juolab kai išgirdo merginos dejonę (tą nuostabią duoklę ir padėką) ir žodžius, kurie nuo tada visada jį lydės intymumo valandėlėmis: Ksavi, Ksavuti, Ksaviukai!

Paskui ramiai išsitiesė šalia, švelniai pabučiavo jai petį ir

pasijuto kuo geriausiai. Tik šis apdujėlis nesugebėjo pasitenkinti gražia *akimirka*; graži akimirka jam buvo prasminga tik kaip gražios amžinybės pranašė; graži akimirka, nukritusi iš suteptos amžinybės, jam buvo tik melas. Norėjo būti tikras, kad jų amžinybė be jokios dėmelės, ir paklausė veikiau maldaujamu nei piktu tonu: „Pasakyk man, kad ta istorija su gydytoju – kvailas pokštas!“

– Žinoma, pokštas! – atsakė mergina.

Beje, ką gi ji galėjo atsakyti į tokį kvailą klausimą? Tik Jaromilo nepatenkino tas „žinoma, pokštas“, ir jis kalbėjo toliau:

– Negalėčiau pakęsti, kad tave liestų kitos rankos. To aš negalėčiau pakęsti, – tarė jis ir ėmė glostyti varganas merginos krūtis, tarsi visa jo laimė būtų priklausiusi nuo to, ar jos neliečiamos.

Mergina prapliupo juoktis (visiškai nekaltai): „O ką turiu daryti, kai susergu?“

Jaromilas žinojo, kad sunku išvengti gydytojų apžiūros ir kad jo pozicija sunkiai apginama; bet žinojo ir tai, kad jeigu dar kieno nors rankos paliestų merginos krūtis, visas jo pasaulis sugriūtų. Todėl pakartojo:

– Bet aš negalėčiau to pakęsti, supranti, negalėčiau pakęsti!

– O ką turėčiau daryti, jei susirgčiau?

Jis atsakė tyliai, priekaištaujamu tonu:

– Vis dėlto galėtum pasiieškoti gydytoją moterį.

– Lyg turėčiau pasirinkimą! Juk žinai, kaip viskas vyksta! – atsikirto šįkart pasipiktinusi. – Visi esam priskirti vienam gydytojui. Argi nežinai, kas yra socialistinė medicina? Nėra jokio pasirinkimo – privalai paklusti! Imkim, pavyzdžiui, ginekologo konsultacijas...

Jaromilui apmirė širdis, bet jis lyg niekur nieko paklausė: „Turi rūpesčių?“

– Ne, tik profilaktika. Dėl vėžio. Privaloma.

– Nutilk, nenoriu girdėti, – atsakė Jaromilas ir pridėjo pirštus jai prie lūpų; pridėjo taip staigiai, kad kone išsigando šio prisilietimo, nes rusvaplaukė galėjo pamanyti, jog jis sudavė jai, ir supykti; bet merginos akys žiūrėjo į Jaromilą nuolankiai, todėl ir jam nebuvo reikalo sušvelninti šio nesąmoningo šiurkštaus judesio; jam tai patiko, ir jis tarė:

– Noriu, kad žinotum: jei kas nors tave dar sykį palies, aš tavęs niekad daugiau neliesiu.

Jis tebelaikė prispaudęs pirštus prie merginos lūpų; pirmą kartą palietė moterį šiurkščiai, ir tas prisilietimas jį apsvaigino; tada abiem rankom apkabino jai kaklą, tarsi būtų norėjęs ją pasmaugti; po pirštais juto trapius kaklo slankstelius ir pamanė, jog tereikia spustelėti, ir ji uždus.

– Jei kas kada nors tave palies, pasmaugsiu, – tarė jis tebelaikydamas abiem rankom apkabinęs merginos kaklą; jam patiko jausti, kad kol taip ją laiko, mergina tarsi neegzistuoja; jam toptelėjo, kad bent šią akimirką rusvaplaukė jam priklauso iš tikrųjų, ir apsvaigo, pajutęs džiaugsmingą galią; tas jausmas buvo toks gražus, kad jis vėl ėmė ją mylėti.

Per sueitį keletą kartų ją šiurkščiai suspaudė, uždėjo ranką ant kaklo (pamanė, kad būtų labai gražu pasmaugti meilužę besimylint) ir keletą kartų jai įkando.

Paskui jie vėl gulėjo vienas šalia kito, bet meilės aktas tikriausiai truko per trumpai ir negalėjo išsklaidyti jaunuolio pykčio; rusvaplaukė gulėjo išsitiesusi šalia – nepasmaugta, gyva, nuogu kūnu, kuris vaikščioja į ginekologo konsultacijas.

Ji paglostė jam ranką: „Nebūk su manim piktas“.

– Aš tau sakiau, kad šlykščiuosi kūnu, kurį liečia kitos rankos.

Mergina suprato, kad Jaromilas nejuokauja, ir pabrėžtinai pakartojo: „Po galais, juk tai buvo tik pokštas!“

– Tai ne pokštas! Tai tiesa!

– Ne, netiesa!

– Žinoma, tiesa! Žinau, kad tai tiesa ir kad čia nieko negalima padaryti. Ginekologų konsultacijos privalomos, ir tu privalai į jas vaikščioti. Aš tau nepriekaištauju. Tik kūnas, kurį liečia kitos rankos, man šlykštus. Taip yra, ir aš nieko negaliu padaryti.

– Prisiekiu, viskas, ką kalbėjau – netiesa! Niekada nesirgau, tik kai buvau maža. Aš niekad neinu pas gydytojus. Mane kvietė pas ginekologą, bet kvietimą išmečiau. Niekad pas jį nebuvau.

– Netikiu.

Ji turėjo pasistengti jį įtikinti.

– O ką darytum, jei tave pakviestų dar kartą?

– Nebijok, tai nesąmonė!

Jis patikėjo, bet jo kartėlio negalėjo numaldyti praktiški argumentai: kaltos buvo ne vien gydytojų apžiūros, svarbiausia, kad ji išsprūdo iš rankų ir priklausė ne jam vienam.

– Aš taip tave myliu, – tarė ji, tačiau jis netikėjo šia trumpa akimirka; jis norėjo amžinybės; norėjo bent mažos rusvaplaukės merginos gyvenimo amžinybės, bet žinojo, kad jos neturi: staiga prisiminė, kad tada, kai ją pažino, ji jau buvo praradusi nekaltybę.

– Negaliu pakęsti, kad dar kažkas tave lies ir kad kažkas jau lietė, – tarė jis.

– Niekas manęs nelies.

– Bet kažkas lietė. Tai man šlykštu.

Ji apkabino jį.

Jis atstūmė ją.

– Kiek vyrų turėjai iki manęs?

– Vieną.

– Nemeluok!

– Prisiekiu, kad tik vieną.

– Ar jį mylėjai?

Ji papurtė galvą.

– Tad kaip galėjai gultis į lovą su vyru, kurio nemylėjai?

– Nekankink manęs.

– Atsakyk! Kaip galėjai taip elgtis!

– Nekankink manęs! Aš jo nemylėjau, ir tai buvo siaubinga.

– Kas buvo siaubinga?

– Neklausinėk manęs.

– Kodėl nenori, kad klausinėčiau?

Ji pravirko ir verkdama prisipažino, kad tai buvo pagyvenęs vyras iš jos kaimo, šlykštus tipas, ir kad ji visiškai nuo jo priklausė („Neklausinėk manęs, nieko manęs neklausinėk!“), kad ji net nenori prisiminti („Jei mane myli, niekad man jo nepriminik!“).

Ji taip verkė, kad Jaromilas pagaliau pamiršo savo pyktį; ašaros – puiki priemonė, nuplaunanti purvą.

Galiausiai paglostė ją: „Neverk“.

– Mano Ksaviukas, – tarė ji. – Tu įlipai pro langą ir uždarei jį į spintą, ir jis pavirs skeletu, o tu mane išsivesi toli, labai toli.

Juodu apsikabino ir pasibučiavo. Mergina prisiekė, kad nepakęstų kitų rankų ant savo kūno, jis prisiekė, kad ją myli. Pradėjo vėl mylėtis; mylėjosi švelniai, jų kūnai ir jų sielos buvo pilnut pilnutėliai.

– Mano Ksaviukas, – paskui tarė ji ir paglostė jį.

– Taip, išsivesiu tave toli, ten, kur tu būsi saugi, – tarė jis ir jau iškart žinojo, kur ją išsives; turėjo jai palapinę po mėlyna taikos bure, palapinę, virš kurios paukščiai skrido ateities link, o kvapai plaukė pas Marselio streikininkus; turėjo jai namus, virš kurių budėjo jo vaikystės angelas.

– Žinai, supažindinsiu tave su savo motina, – tarė jis, ir jo akys prisipildė ašarų.

4

Šeima, gyvenanti pirmame vilos aukšte, didžiavosi atsikišusiu motinos pilvu; į šį pasaulį jau keliavo trečias vaikas, ir šeimos tėvas vieną dieną sustabdė Jaromilo motiną ir išsakė jai savo nepasitenkinimą, girdi, neteisinga, jog du žmonės užima tokį pat gyvenamąjį plotą kaip ir penki asmenys. Pasiūlė jai užleisti jam vieną iš trijų kambarių pirmame aukšte. Mama atsakė, kad neįmanoma. Nuomininkas atrėžė, kad šiuo atveju pati valdžia turėtų pasirūpinti, jog vilos kambariai būtų teisingai paskirstyti. Mama atsikirto, kad sūnus greitai vesiąs ir kad tada pirmame aukšte gyvensią trys, gal net keturi žmonės.

Tad kai po keleto dienų Jaromilas Mamai pasakė, kad norėtų ją supažindinti su savo drauge, šitas vizitas jai pasirodė labai parankus; bent nuomininkai pamatytų, kad ji nemelavo kalbėdama apie netrukus įvyksiančias sūnaus vedybas.

Bet vėliau, kai Jaromilas prisipažino, jog Mama gerai pažįstanti merginą, nes toji dirbanti parduotuvėje, ji negalėjo nuslėpti, kad jaučiasi nemaloniai nustebinta.

– Tikiuosi, – tarė jis karingu tonu, – kad tau neužkliuvo, jog ji tik pardavėja. Perspėjau tave, kad ji paprasta darbininkė.

Keletą sekundžių Mama niekaip nepajėgė susitaikyti su mintimi, jog ta kvaila, nemaloni ir negraži mergina – sūnaus mylimoji, bet paskui susitvardė.

– Nepyk ant manęs, bet aš pasijutau nustebinta, – pagaliau

atsiprašė pasirengusi iškęsti bet kokią sūnaus staigmeną.

Tad vizitas įvyko; jis truko tris slogias valandas. Visi buvo išsigandę, bet išbandymą išlaikė iki galo.

Jaromilas, likęs vienas su Mama, nekantriai paklausė:

– Na, kaip, ar ji tau patiko?

– Ji man labai patiko, kodėl turėjo nepatikti? – atsakė ji, jusdama, kad jos tonas byloja ką kita.

– Vadinasi, nepatiko?

– Sakau tau, kad labai patiko.

– Ne, puikiai juntu iš tavo tono, kad nepatiko. Tu sakai ne tai, ką galvoji.

Vizito metu rusvaplaukė padarė aibę klaidų (pirmoji padavė ranką motinai, pirmoji atsisėdo prie stalo, pirmoji pakėlė prie lūpų kavos puodelį), ne sykį pasielgė nemandagiai (pertraukė motinos kalbą) ir netaktiškai (paklausė Mamą, kiek šiai metų); kai Mama ėmė vardyti trūkumus, staiga išsigando, kad sūnui gali pasirodyti smulkmeniška (pernelyg didelį etiketo paisymą Jaromilas smerkė, laikė tai miesčioniškumo požymiu), todėl iškart pridūrė:

– Žinoma, nieko nėra nepataisoma. Tau tiesiog reikėtų kuo dažniau ją kviestis į namus. Mūsų aplinkoje ji taps rafinuotesnė ir išmoks tinkamų manierų.

Bet vos tik pagalvojo, kad jai nuolat reikės matyti rusvaplaukę, tą priešišką ir nemalonų kūną, ją vėl suėmė nepakeliamas pasišlykštėjimas, bet ji užjaučiamu tonu ėmė jį guosti:

– Žinoma, negalima ant jos pykti dėl to, kad ji tokia. Įsivaizduok aplinką, kurioje ji užaugo ir kurioje dirba. Aš nenorėčiau dirbti pardavėja tokioje krautuvėje. Visi elgiasi su tavim, kaip nori, turi visiems įtikti. Jeigu šeimininkas nori suvedžioti merginą, ji net neturi teisės jam pasipriešinti. Tokioje aplinkoje, žinoma, į kokį nors meilės romaną niekas per daug nekreipia dėmesio.

Ji žiūrėjo į sūnaus veidą ir matė, kaip jis rausta; deginanti

pavydo banga užliejo Jaromilo kūną, ir Mamai pasirodė, kad tą plūstančią šilumos bangą jaučia ir ji (taip, tai buvo ta pati tvilkinanti banga, kurią ji pajuto prieš keletą valandų, kai buvo supažindinta su rusvaplauke, todėl galime sakyti, kad dabar abu, motina ir sūnus, stovėjo vienas priešais kitą tarsi susisiekiantys indai, kuriais teka rūgštis). Sūnaus veidas vėl tapo vaikiškas ir nuolankus, ir ji staiga išvydo priešais save ne svetimą ir nepriklausomą žmogų, bet savo mylimą, kenčiantį vaiką, vaiką, kuris dar neseniai atbėgdavo pas ją ieškoti prieglobsčio ir kurį ji guosdavo. Ji negalėjo atitraukti akių nuo šito nuostabaus vaizdo.

Paskui Jaromilas nuėjo į savo kambarį, ir ji nustebo (keletą minučių pabuvusi viena), jog daužo sau galvą kumščiais ir pusbalsiu save tramdo: „Liaukis, liaukis, nebūk pavydi, liaukis, nebūk pavydi“.

Tačiau kas padaryta – padaryta. Lengva melsvo šydo palapinė, harmonijos palapinė, kurią sergėjo vaikystės angelas, virto skutais. Motinai ir sūnui prasidėjo pavydo metas.

Mamos žodžiai apie meilės ryšius kaip apie nerimtą dalyką nesiliovė skambėję Jaromilo galvoje. Įsivaizdavo rusvaplaukės koleges – tos pačios parduotuvės pardavėjas, – pasakojančias jai šlykščias istorijas, įsivaizdavo trumpą bjaurų romaną, kuris mezgasi tarp klausytojo ir pasakotojo, ir jautėsi baisiai nelaimingas. Įsivaizdavo, kaip parduotuvės šeimininkas trinasi į ją savo kūnu, kaip slapta liečia jos krūtis arba kaip tapšnoja per užpakalį, ir siuto nuo minties, kad tokie prisilietimai *nelaikomi rimtais*, nors jam jie reiškė viską. Vieną dieną, lankydamasis pas ją, pastebėjo, kad įėjusi į tualetą ji neuždarė durų. Iškėlė jai sceną, nes iškart įsivaizdavo, kaip ji sėdi parduotuvės tualete ir kaip nepažįstamasis atsitiktinai užklumpa ją ant unitazo.

Kai papasakojo apie savo pavydą rusvaplaukei, ši įstengė jį nuraminti tik švelnumu ir priesaikomis; bet vos tik atsidur-

davo vienas savo kambaryje, vėl imdavo kartoti, kad niekas pasaulyje jam negali garantuoti, jog ramindama jį rusvaplaukė sako tiesą. Beje, argi jis pats nevertė jos meluoti? Argi taip karštai reaguodamas į tą kvailą medicininę apžiūrą pats jai neuždraudė dabar ir visą laiką sakyti tai, ką ji galvoja?

Baigėsi pirmosios laimingos jų meilės dienos, kai glamonės buvo džiugios ir kai jis buvo kupinas dėkingumo, kad ji su tokiu natūraliu pasitikėjimu išvedė jį iš nekaltybės labirinto. Tai, už ką anksčiau buvo jai dėkingas, dabar ėmė negailestingai analizuoti; vis prisimindavo ir prisimindavo begėdišką merginos rankos prisilietimą, kai pirmąkart apsilankė jos namuose; dabar analizavo jį su didžiausiais įtarinėjimais: negali būti, samprotavo jis, kad pirmąkart gyvenime ji palietė kaip tik jį, Jaromilą; jeigu išdrįso padaryti tokį begėdišką judesį pirmą kartą, praėjus pusvalandžiui po jųdviejų susitikimo, matyt, šis judesys jai įprastas, tiesiog mechaniškas.

Kokia siaubinga mintis! Jis, žinoma, jau susitaikė, kad prieš jį turėjo kitą vyrą, bet susitaikė tik todėl, jog iš merginos pasakojimo suprato, jog tas jų ryšys buvęs paženklintas kartėliu ir skausmu ir kad ji buvusi tik išnaudojama auka; tai žadino jam gailestį, o gailestis švelnino pavydą. Bet jei mergina tokio begėdiško judesio išmoko per meilės ryšį, vadinasi, tas ryšys nebuvo visiška nesėkmė. Šis judesys vis dėlto buvo pernelyg džiugus, jis slėpė ištisą meilės istoriją!

Tema jam buvo per sunki, jis neturėjo drąsos apie tai prabilti, nes vien garsiai minėti pirmtaką meilužį buvo didžiulė kančia. Vis dėlto aplinkiniais keliais stengėsi sužinoti, iš kur kilęs tas judesys, apie kurį jis nepaliaujamai galvoja (ir kurį nuolat prisimena, nes rusvaplaukei tas judesys patinka), ir galiausiai jį nuramino viena mintis: didžioji meilė, kuri sušvinta staiga lyg žaibas, akimoju išvaduoja moterį iš bet kokių pančių ir gėdos, ir ji kaip tik todėl, kad esti tyra ir nekalta, atsiduoda mylimajam taip pat greitai kaip ir laisvo elgesio

mergina. Maža to, meilė joje išlaisvina tokį galingą netikėto įkvėpimo šaltinį, kad spontaniškas jos elgesys gali pasidaryti panašus į patyrusios ir pasileidusios moters manieras. Meilės dvasia akimirksniu atstoja bet kokią patirtį. Ši mintis jam atrodė graži ir protinga; ji apšvietė jį – jo meilužė tapo meilės šventuole.

Paskui vieną dieną kurso draugas jį paklausė: „Nagi, prisipažink, su kuo tave vakar mačiau? Nepasakyčiau, kad ji gražuolė!"

Jis išsigynė jos kaip Petras Kristaus; apsimetė, jog tai atsitiktinė pažįstama, ir ėmė kalbėti apie ją su panieka. Bet kaip Petras liko ištikimas Kristui, taip Jaromilas širdyje liko ištikimas savo draugei. Žinoma, ėmė rečiau vaikštinėti dviese gatvėmis, ir jis džiaugėsi, kad niekas jo nemato su ja, vis dėlto širdies gilumoje nepritarė draugui ir jo nekentė. Ir staiga susijaudino pagalvojęs, kad jo draugė vilki pigias bjaurias sukneles, ir dėl to pasirodė ne tik žavi (žavi savo paprastumu ir skurdu), bet visų pirma padėjo jam sau atskleisti savimylos žavesį: jis įteiginėjo sau, kad nesunku mylėti spindesį, tobulybę, eleganciją – tokia meilė tėra vien beprasmis atspindys, kurį automatiškai mums sužadina atsitiktinis grožis; tačiau didžioji meilė nori kurti mylimą būtybę tiesiog iš netobulos būtybės, kuri juo netobulesnė, juo žmogiškesnė.

Vieną dieną, kai vėl prisipažino ją mylįs (žinoma, po sekinančio ginčo), ji tarė: „Šiaip ar taip, aš nežinau, ką tu manyje matai. Juk yra aibė gražesnių merginų".

Jis supyko ir paaiškino, kad grožis neturi nieko bendra su meile. Pasakė, kad myli joje tai, kas kitiems atrodo bjauru; apimtas ekstazės, tarsi kliedėdamas, net ėmė vardyti: kad ji turinti mažas ir varganas krūtis su dideliais susiraukšlėjusiais speneliais, keliančiais veikiau gailestį nei susižavėjimą; kad nuberta spuogais, jos plaukai rusvi, o kūnas liesas ir kad už tai ją ir mylįs.

Rusvaplaukė pratrūko raudoti, nes pernelyg gerai suprato faktus (ji tik smulkiakrūtė rusvaplaukė) ir pernelyg blogai – pačią mintį.

Užtat Jaromilą ši mintis žavėjo; ašaros merginos, kenčiančios dėl to, kad yra negraži, šildė jo vienatvę ir jį įkvėpė; jis manė, kad paaukos jai visą savo gyvenimą mokydamas užmiršti ašaras ir įtikinėdamas, kad ją myli. Baisiai susijaudinusiam Jaromilui pirmasis rusvaplaukės meilužis jau atrodė tarsi dar vienas jos kūno netobulumas, dėl kurio ją mylėjo. Iš tikrųjų tai buvo nuostabus valios ir minties išmėginimas; Jaromilas tai žinojo ir pradėjo rašyti eilėraštį:

Ak, papasakokit man apie tą, apie kurią aš nuolat galvoju (ši eilutė kartojama kaip refrenas), *papasakokit, kaip ją sendina metai* (vėl užsigeidė turėti ją visą, su visa jos žmogiška amžinybe), *papasakokit, kokia ji buvo vaikystėj* (troško jos ne tik su ateitim, bet ir su praeitim), *pagirdykit mane senų jos raudų ašarom* (ir ypač liūdesiu, palengvinančiu jo liūdesį), *papasakokit man apie jos meilužius, kurie pavogė jos jaunystę, noriu mylėti tai, ką jie iš jos pagrobė ir iš ko išsityčiojo;* (ir kiek toliau): *apsvaigęs geriu ją visą – jos kūną ir sielą, net rūdijančias senas meiles...*

Jaromilas susižavėjo tuo, ką parašė, nes vietoj didelės dangaus mėlio harmonijos palapinės, vietoj dirbtinės erdvės, kur visi prieštaravimai išsitrynę, kur motina su sūnum ir marčia sėdi prie bendro taikos stalo, jis rado kitą absoliuto užuoglaudą, tik tas absoliutas buvo žiauresnis ir tikresnis. Kai nėra tyrumo ir taikos absoliuto, jį atstoja begalinio jausmo absoliutas, kuriame, tarsi cheminiame tirpale, ištirpsta visa, kas nešvaru ir svetima.

Jaromilas nepaprastai džiaugėsi šiuo eilėraščiu žinodamas, kad jo nesutiks spausdinti joks laikraštis, nes jis neturi nieko bendra su laiminga socializmo epocha; jis rašė jį sau ir rusvaplaukei. Kai perskaitė jai šias eiles, ji susijaudino iki ašarų,

bet ir vėl išsigando, nes eilėraštis kalbėjo apie jos bjaurumą, apie glėbesčiavimąsi ir artėjančią senatvę.

Merginos skrupulai Jaromilo nevaržė. Priešingai, jis geidė jų klausytis, jais mėgautis ir apie juos kalbėti. Bet mergina nenorėjo ilgai eilėraščio aptarinėti ir pakeitė pokalbio temą.

Jis atleido jai už juokingas krūtis ir už svetimas rankas, kurios ją lietė, tik negalėjo atleisti už vieną vienintelį dalyką: plepumą. Žiūrėkit, jis ką tik perskaitė vieną savo kūrinį, kupiną jo savasties, jo aistros, jausmų ir kraujo, parašytą aistra, jausmais ir krauju, ir šit po keleto minučių ji jau džiugiai tauškia apie nežinia ką!

Taip, jis buvo pasirengęs ištirpdyti visus jos trūkumus visa atleidžiančiame savo meilės tirpale, bet su viena sąlyga: tegu ji pati pasineria į šį tirpalą, tegu niekad nebūna kitur, tik šitoj meilės maudyklėj, tegu niekad nė viena mintim nebando ištrūkti iš šios maudyklės, tegu leidžiasi visiškai panardinama į Jaromilo žodžius ir mintis, tegu paskęsta jo pasaulyje ir tegu nė mažiausia savo kūno ar proto dalelyte nedrįsta svečiuotis kitame pasaulyje.

O ji kalba ir kalba, ir kalba ne šiaip sau, o apie savo šeimą! Dabar Jaromilas jos šeimos nemėgo labiau už viską pasaulyje, nes nelabai žinojo, kaip prieš ją šiauštis (juk tai visiškai niekuo dėta šeima, iš liaudies), o šiauštis norėjo, nes galvodama apie savo šeimą rusvaplaukė nuolat ištrūkdavo iš jo maudyklės, kurią buvo jai paruošęs ir pripildęs savo meilės tirpiklio.

Tad ir vėl turėjo klausytis jos pasakojimų apie tėvą (seną nustekentą valstietį), apie brolius ir seseris (ne šeima, o veikiau triušynas, galvojo Jaromilas: dvi seserys ir keturi broliai!) ir ypač apie vieną brolį (vardu Janą, tikriausiai keistą paukštelį, iki 1948-ųjų dirbusį ministro antikomunisto vairuotoju); ne, tai ne šiaip šeima, o svetima ir priešiška jam aplinka, aplinka, kurios kokonas prilipo rusvaplaukei prie

odos, tas kokonas ją tolino nuo jo ir neleido jai visiškai ir absoliučiai priklausyti jam; o tasai brolis Janas ne tik rusvaplaukės brolis, pirmiausia jis vyras, ją matęs iš arti visus aštuoniolika jos gyvenimo metų, vyras, žinantis apie ją šimtus intymių smulkmenų, vyras, su kuriuo ji dalijosi tuo pačiu tualetu (kiek kartų ji pamiršo užšauti durų velkę?), vyras, kuris prisimena tą laiką, kai ji tapo moterimi, vyras, kuris, be abejo, ne sykį matė ją visiškai nuogą...

Privalai būti mano ir mirti nuketvirčiuota, jei aš to panorėsiu, – rašė ligotas ir pavydus poetas Kytsas savo Fani, o Jaromilas dabar sėdi savo vaikiškame kambaryje ir ramindamasis rašo eiles. Jis galvoja apie mirtį, tą didelį glėbį, kuriame viskas nurimsta; mąsto apie rūsčių vyrų, didžiųjų revoliucionierių mirtį, ir jam topteli mintis, kad norėtų sukurti žodžius gedulingo maršo, kurį giedotų per komunistų laidotuves.

Mirtis; ji tais privalomo džiūgavimo laikais irgi priklausė prie veik uždraustų temų, bet Jaromilas pagalvojo, kad galėtų (jau buvo parašęs gražių eilių apie mirtį, jis buvo tarsi mirties grožio specialistas) rasti ypatingą požiūrio tašką, kur mirtis praranda įprastą liguistumą; jautė, kad gali rašyti apie mirtį *socialistines* eiles;

jis mąsto apie didžiojo revoliucionieriaus mirtį: *kovotojas miršta, nelyginant už kalno besileidžianti saulė...*

ir rašo eilėraštį, pavadinimu *Epitafija: Ak! Jei turiu mirti, mirsiu tik su tavimi, mano meile, ir tik liepsnose, pavirtęs šviesa ir karščiu...*

5

Poezija – tai sritis, kur bet koks teiginys tampa tiesa. Vakar poetas pasakė: *gyvenimas bergždžias lyg rauda,* o šiandien sako: *gyvenimas linksmas lyg juokas,* ir kiekvieną kartą jis teisus. Šiandien jis sako: *viskas baigiasi ir nugrimzta tylon,* o rytoj pasakys: *niekas nesibaigia, viskas amžina,* ir abu teiginiai bus teisingi. Poetui nereikia nieko įrodinėti; vienintelis jo įrodymas – intensyvus jausmas.

Lyrizmo dvasia – nepatyrimo dvasia. Poetas mažai išmano apie pasaulį, bet iš jo trykštantys žodžiai – gražūs, tobuli lyg kristalas deriniai; poetas – nesubrendėlis, ir vis dėlto jo eilės brandžios tarsi pranašystė, prieš kurią jis pats sutrinka.

Ak, mano vandene meile! Kai Mama perskaitė pirmąjį Jaromilo eilėraštį, tarė sau (beveik susigėdusi), kad sūnus išmano apie meilę daugiau už ją; ji nieko nežinojo apie Magdą, į kurią sūnus žiūrėjo pro rakto skylutę, toji vandenė meilė jai buvo kažkas bendresnio, kažkas paslaptinga, veikiau nesuprantama, meilės kategorija, kurios prasmę buvo galima tik nuspėti, kaip mes nuspėjame mįslingų Sibilės žodžių prasmę.

Mes, žinoma, galime juoktis iš poeto nebrandumo, bet jis mus kai kuo ir žavi: poeto žodžiuose slypi lašelis širdies, suteikiantis eilėms grožio spindesį. Ir šiam lašeliui nereikia jokios tikros iš poeto širdies išspaudžiamos patirties, mums veikiau atrodo, kad poetas suspaudžia savo širdį taip, kaip virėja – citriną virš salotų. Tiesą pasakius, Jaromilui visai nerū-

pėjo streikuojantys Marselio darbininkai, bet kai jis rašė eilėraštį apie meilę, kurią jiems jaučia, iš tikrųjų buvo susijaudinęs ir dosniai šlakstė šiuo jausmu žodžius, kurie tapo kūno ir kraujo tiesa.

Eilėraščiais poetas tapo savo portretą; bet kadangi joks portretas nėra visiška originalo kopija, galime teigti, kad savo eilėraščiais jis taiso savo veido bruožus.

Taiso? Taip, padaro jį išraiškingesnį, nes pats kankinasi dėl savo bruožų neišraiškingumo; jis pats sau atrodo kažkoks neaiškus, nereikšmingas, neapibrėžtas, jis ieško savo paties pavidalo; jis nori, kad fotografinis eilėraščių ryškalas suteiktų jo veidui pastovumo.

Jis sudramatina jį, nes jo paties gyvenime labai mažai įvykių. Eilėraščiuose sudaiktintas jausmų ir svajonių pasaulis dažnai atrodo pakrikas ir vis dėlto įkūnija poelgius ir nuotykius, kuriuos jam uždrausta patirti.

Bet kad galėtų su tuo portretu susitapatinti ir su šia kauke žengti į pasaulį, reikia, kad portretas būtų išstatytas viešai, o eilėraštis – išspausdintas. Nemažai Jaromilo eilėraščių jau buvo išspausdinta laikraštyje *Rudé pravo*, bet jis dar nesijautė patenkintas. Laiškuose, kuriuos siųsdavo kartu su eilėraščiais, familiariai kreipdavosi į nepažįstamą redaktorių, norėdamas jį paskatinti atsakyti ir užmegzti pažintį. Bet (tai buvo kone žeminama) nors jo eilėraščius ir spausdino, niekas nenorėjo su juo susipažinti kaip su gyva būtybe ir priimti jo į savo būrį; redaktorius niekada neatsakė į jo laiškus.

Studijų draugams eilėraščiai irgi nesukėlė tokios reakcijos, kokios jis tikėjosi. Jei būtų priklausęs elitui šiuolaikinių poetų, kurie rengė viešuosius skaitymus ir kurių nuotraukos puikavosi literatūros žurnaluose, tikriausiai būtų tapęs savo kurso studentų žymenybe. Bet tie keli eilėraščiai, prasmegę kokio nors dienraščio puslapiuose, patraukdavo dėmesį vos keletą minučių, todėl siekiantiems politinės ar diplomatinės

karjeros draugams jis atrodė ne tiek keistai įdomus, kiek keistai neįdomus žmogus.

O juk Jaromilas taip troško šlovės! Troško jos kaip visi poetai: *O šlove! O dieviškoji galybe! Ak, padaryk, kad tavo didis vardas įkvėptų mane ir kad mano eilės galėtų tave laimėti!* – maldavo Viktoras Hugo. *Aš esu poetas, aš esu didis poetas – turiu tai sau pasakyti, – vieną dieną mane mylės visas pasaulis, todėl turiu melstis prie savo nebaigto mauzoliejaus,* – guodėsi Iržis Ortenas galvodamas apie savo būsimąją šlovę.

Maniakiškas troškimas būti susižavėjimo objektu, būdingas poeto talentui, nėra trūkumas (kaip, pavyzdžiui, esti matematiko ar architekto atveju), vis dėlto jis poeto talento esmės dalis ir yra išskirtinis lyriškojo poeto bruožas: poetas – tai žmogus, kuris pateikia pasauliui savąjį portretą vildamasis, kad jo veidas, įkūnytas eilėraščių audinyje, bus mylimas ir garbinamas.

Mano siela – egzotiška gėlė, turinti ypatingą, stiprų kvapą. Aš turiu didelį talentą, gal net esu genijus, – rašė Iržis Volkeris savo dienoraštyje, ir Jaromilas, kuriam įgriso žurnalisto tylėjimas, parinko keletą eilėraščių ir pasiuntė į žymiausią literatūros žurnalą. Kokia laimė! Po dviejų savaičių gavo atsakymą: jie susidomėję jo eilėmis ir kviečią apsilankyti žurnalo redakcijoje. Jis rengėsi šitam susitikimui taip pat kruopščiai, kaip kadaise rengdavosi susitikti su moterimis. Jis nusprendė, kad nori prisistatyti redaktoriams pačia tikriausia šio žodžio prasme, ir pamėgino pats išsiaiškinti, kas jis toks, koks jis poetas, koks žmogus, kokia jo programa, iš kur jis atėjo, kokias kliūtis įveikė, ką mėgsta ir ko nekenčia. Galop paėmė pieštuką ir popieriaus lapą ir papunkčiui susirašė savo pažiūras, nuomones, evoliucijos tarpsnius. Išmargino juodai keletą lapų, vieną gražią dieną pasibeldė į redakcijos duris ir įėjo.

Sėdintis prie stalo liesas žmogelis su akiniais paklausė, ko

jis nori. Jaromilas pasakė savo pavardę. Redaktorius darsyk paklausė, ko jis nori. Jaromilas vėl pasakė (aiškiau ir garsiau) savo pavardę. Redaktorius atsakė, kad jam malonu susipažinti su Jaromilu, bet norėtų žinoti, ko šis nori. Jaromilas atsakė, kad yra siuntęs į redakciją savo eilių ir gavęs laišką, kviečiantį jį apsilankyti. Redaktorius atsakė, kad poeziją tvarkąs kolega, bet šiuo metu jo nėra. Jaromilas atsakė, kad labai dėl to apgailestaująs, nes norėtų sužinoti, kada bus išspausdinti jo eilėraščiai.

Redaktorius neteko kantrybės, atsikėlė nuo kėdės, paėmė Jaromilą už parankės ir nusivedė prie didžiulės spintos. Atidarė ją ir parodė ant lentynų sukrautas popieriaus šūsnis. „Brangus drauge, kiekvieną dieną savo eilėraščius mums atsiunčia vidutiniškai dvylika naujų autorių. Tad kiekgi per visus metus?“

– Mintinai negaliu suskaičiuoti, – atsakė sutrikęs Jaromilas, kai redaktorius primygtinai paprašė atsakyti.

– Per metus iš viso keturi tūkstančiai trys šimtai aštuoniasdešimt naujų poetų. Ar tu nenorėtum išvažiuoti į užsienį?

– Kodėl gi ne? – atsakė Jaromilas.

– Tada nesiliauk rašęs, – tarė redaktorius. – Esu tikras, kad anksčiau ar vėliau mes pradėsime eksportuoti poetus. Kitos šalys eksportuoja montuotojus, inžinierius, javus ar anglį, o mūsų pagrindinis turtas – lyriniai poetai. Čekų lyriniai poetai važiuos dėti lyrinės poezijos pagrindų į besivystančias šalis. O už savo poetus mes gausime kokoso riešutų ir bananų.

Po keleto dienų Mama pasakė Jaromilui, kad buvo užsukęs į namus ir jo ieškojo mokyklos sargo sūnus. „Paprašė, kad aplankytum jį policijos nuovadoje. Beje, prašė tave pasveikinti eilėraščių pasirodymo proga“.

Jaromilas paraudo iš malonumo: „Tikrai taip pasakė?“

– Taip. Prieš išeidamas taip ir pasakė: perduokit jam, kad sveikinu jį eilėraščių pasirodymo proga.

– Aš išties labai laimingas, taip, labai laimingas, – tarė Jaromilas pabrėždamas paskutinius žodžius. – Juk rašau tokiems kaip jis, ne redaktoriams. Stalius daro kėdes žmonėms, o ne kitiems staliams.

Tad vieną dieną jis peržengė didžiulio Nacionalinio saugumo pastato slenkstį, pasakė savo pavardę revolveriu apsiginklavusiam sargybiniui, palaukė koridoriuje, o po kelių minučių jau spaudė ranką buvusiam klasės draugui, nulipusiam žemyn jo šiltai pasveikinti.

Paskui jiedu nuėjo į jo kabinetą, ir sargo sūnus ketvirtą kartą pakartojo: „Bičiuli, nežinojau, kad mokykloje mokiausi su garsiu žmogumi. Vis svarsčiau, ar čia tu ar ne tu, bet galiausiai tariau sau, kad tokia pavardė retokai pasitaiko“.

Paskui nusivedė Jaromilą koridoriumi prie didelės ant sienos kabančios lentos, ant kurios buvo prismaigstyta nuotraukų (vaizduojančių policininkus, besitreniruojančius su šunimis, su ginklais, su parašiutu), du aplinkraščiai, o viduryje – laikraščio iškarpa su Jaromilo eilėraščiu; iškarpa buvo gražiai apvedžiota raudonu pieštuku ir atrodė kaip svarbiausias lentos akcentas.

– Na, ką pasakysi? – paklausė sargo sūnus, ir Jaromilas, nors nieko neatsakė, pasijuto laimingas: pirmąkart išvydo savo eilėraščius – nepriklausomus nuo jo, gyvenančius savo gyvenimą.

Sargo sūnus paėmė jį už parankės ir nusivedė į savo kabinetą. „Tikriausiai nė nepagalvojai, kad policininkai taip pat skaito poeziją“, – pajuokavo.

– Kodėl gi ne? – atsakė Jaromilas, kuriam padarė įspūdį, kad jo eiles skaito ne senmergės, bet vyrai su revolveriais prie šlaunų. – Kodėl gi ne, juk yra didžiulis skirtumas tarp dabartinių policininkų ir buržuazinės respublikos parsidavėlių.

– Tikriausiai manai, kad faras ir poezija nelabai koks deri-

nys, bet taip nėra, – atsakė sargo sūnus toliau rutuliodamas savo mintį.

Jaromilas irgi samprotavo toliau: „Beje, šių dienų poetai irgi ne tokie kaip anksčiau. Jie jau ne aikštingos panelytės“.

Sargo sūnus kalbėjo: „Kaip tik todėl, kad mūsų darbas toks sunkus (tu negali nė įsivaizduoti, koks sunkus), mums irgi kartais norisi ko nors subtilaus. Antraip negalėtume ištverti to, ką esame priversti čia daryti“.

Paskui pasiūlė (kadangi jo tarnybos laikas pasibaigė) nueiti pasėdėti kavinėje ir išgerti porą bokalų alaus. „Mano bičiuli, ne juokai ištverti visą dieną, – kalbėjo jis su alaus bokalu rankoje. – Ar prisimeni, ką mudu paskutinį kartą kalbėjomės apie tą žydą? Jis jau cypėj. Tikras kiaulė.“

Jaromilas, aišku, nežinojo, kad tamsiaplaukis vaikinas, vadovavęs marksistų būreliui, suimtas; žinoma, neaiškiai įtarė, kad suiminėjama tūkstančiai žmonių, ir pirmiausia komunistai, ir kad suimtieji kankinami, o jų nusikaltimai daugiausia sukurpti; tad į šią naujieną reagavo tik iš netikėtumo mostelдamas ranka, ir nors tas judesys neišreiškė jokios nuomonės, vis dėlto jame galėjai justi tam tikrą nuostabą, ir sargo sūnui neliko nieko, kaip tvirtai pareikšti: „Tokie dalykai nepakenčia sentimentų“.

Jaromilas išsigando, kad sargo sūnus vėl nuo jo atsiplėšė ir gerokai jį aplenkė. „Nesistebėk, kad man jo gaila. Juk normalu. Bet tu teisus, sentimentalumas mums brangiai kainuotų.“

– Siaubingai brangiai, – atsakė sargo sūnus.

– Niekas iš mūsų nenori būti žiaurus, – tarė Jaromilas.

– Žinoma, ne, – pritarė jam sargo sūnus.

– Bet padarytume pačią didžiausią žiaurybę, jei pristigtume drąsos būti žiaurūs su žiauriaisiais, – atsakė Jaromilas.

– Tikra teisybė, – pritarė sargo sūnus.

– Jokios laisvės laisvės priešams. Aišku, tai žiauru, bet taip turi būti.

– Taip turi būti, – sutiko sargo sūnus. – Galėčiau tau daug ką papasakoti, bet negaliu ir nenoriu. Bičiuli, tai slapti reikalai. Net su žmona negaliu pasikalbėti, ką čia veikiu.

– Aišku, – atsakė Jaromilas, – suprantu.

Ir vėl ėmė pavydėti buvusiam klasės draugui vyriško darbo, paslapčių, žmonos ir to, kad jis turi savų paslapčių ir kad ji buvo priversta su tuo susitaikyti; pavydėjo *tikro gyvenimo*, kurio žiaurus grožis (ir gražus žiaurumas) vis jį aplenkdavo (jis visiškai nesuprato, kodėl jie suėmė tamsiaplaukį vyrą, tik žinojo, kad taip turi būti), pavydėjo jam tikro gyvenimo (ir tai karčiai suprato dabar, sėdėdamas priešais klasės draugą, savo vienmetį), į kurį jis dar nebuvo įžengęs.

Kol Jaromilas, apimtas pavydo, mąstė, sargo sūnus žiūrėjo įdūręs žvilgsnį jam į akis (jo lūpos buvo mažumą praviros ir kvailai šypsojosi), paskui pradėjo deklamuoti eiles, kurias buvo prismeigęs prie lentos; mokėjo visą eilėraštį atmintinai ir nepadarė nė vienos klaidos. Jaromilas nežinojo, kaip elgtis (buvęs klasės draugas nė akimirkos nenuleido nuo jo akių), raudo (suprato, koks juokingai naivus buvusio bičiulio deklamavimas), bet jo laimė ir pasididžiavimas buvo kur kas stipresni už gėdą: sargo sūnus skaitė ir mėgsta jo eiles! Vadinasi, jo eilėraščiai prasiskynė kelią į žmonių pasaulį greičiau už jį, pirma jo, tarsi jo pasiuntiniai, tarsi jo patrulinis būrys! Akys apsiblausė nuo palaimingo susižavėjimo savimi ašarų, jis susigėdo ir nuleido galvą.

Sargo sūnus baigė deklamuoti vis tebežiūrėdamas Jaromilui į akis; paskui paaiškino, kad šalia Prahos vienoje didelėje gražioje viloje įsikūrusi Policijos akademija, kur ištisus metus mokosi jaunieji policininkai ir kad jie retkarčiais kviečiasi įdomių žmonių, su kuriais diskutuoja visokiausiais klausimais. „Vieną sekmadienį norėtume ten pasikviesti keletą poetų ir surengti didelį poezijos vakarą.“

Paskui išgėrė dar po bokalą alaus, ir Jaromilas tarė: „Iš tik-

rųjų gražu, kad kaip tik policija organizuoja poezijos vakarą“.

– Žinoma, o kodėl gi ne policija? Kodėl ne ji?

– Taip, kodėl ne ji? – tarė Jaromilas. – Policija ir poezija gal net sutaria geriau, nei kai kam atrodo.

– O kodėl turi nesutarti? – paklausė sargo sūnus.

– Kodėl ne? – tarė Jaromilas.

– Taip, kodėl ne? – klausimu atsakė sargo sūnus ir pareiškė, kad tarp kviestinių poetų norėtų matyti ir Jaromilą.

Jaromilas kiek pasispyriojo, paskui mielai sutiko. Ką gi! Jei literatūra dvejoja jam paduoti savo trapią (paliegusią) ranką, dabar (šiurkščią ir tvirtą) jam tiesia pats gyvenimas.

6

Akimirką pažvelkime į Jaromilą, sėdintį su alaus bokalu priešais sargo sūnų; už jo tolumoje driekiasi uždaras vaikystės pasaulis, o priekyje, įkūnijamas buvusio klasės draugo, – darbų pasaulis, kurio jis bijo ir beviltiškai ilgisi.

Ši scena atskleidžia esminę nesubrendimo situaciją; lyrizmas – bandymas šiai situacijai pasipriešinti: žmogus, išvytas iš saugaus vaikystės aptvaro, trokšta įžengti į pasaulį, bet sykiu savo eilėmis kuria dirbtinį, *pakaitinį*, pasaulį. Jis verčia savo eilėraščius suktis apie save, kaip planetos sukasi apie saulę; jis tampa mažytės visatos centru, kur nieko nėra svetima, kur jis, tarsi kūdikis motinos įsčiose, jaučiasi namie, nes čia viskas sukurta iš vienintelės jo sielos substancijos. Čia jis gali įvykdyti viską, ką taip sunku įvykdyti *išorėje*; čia jis gali, kaip studentas Volkeris, žingsniuoti su proletarų minia „daryti“ revoliucijos ir kaip skaistuolis Rembo plakti savo *mažąsias įsimylėjėles*, nes ši minia ir šios įsimylėjėlės sukurtos ne iš priešiškos svetimo pasaulio substancijos, o iš savų sapnų, vadinasi, iš jo paties, todėl jos negriauna pasaulio, kurį pats susikūrė, vienovės.

Jūs tikriausiai žinote gražųjį Iržio Orteno eilėraštį apie vaiką, kuris jautėsi laimingas motinos kūne ir kuris žvelgia į savo gimimą kaip į žiaurią mirtį, *mirtį, sklidiną šviesos ir bauginančių veidų,* ir nori grįžti atgal, atgal į motinos įsčias, atgal į *labai švelnų kvapą*.

Nesubrendęs jaunuolis dar ilgai gedauja to saugaus vienti-

so pasaulio, kurį jis vienas užpildė motinos pilve, ir jam darosi baisu (arba pikta) santykinio suaugusiųjų pasaulio, kur jį tarsi praryja kitoniškumo vandenynas. Todėl visi jaunuoliai – aistringi monistai, absoliuto pasiuntiniai; todėl poetas audžia savo eilių pasaulį; todėl jaunas revoliucionierius reikalauja iš esmės naujo pasaulio, sukurto iš vienintelės idėjos; todėl jis negali leistis į kompromisus nei mylėdamas, nei politikuodamas; maištingasis studentas skelbia per visą istoriją savo *viskas arba nieko,* o dvidešimtmetis Viktoras Hugo niršta matydamas, kaip jo sužadėtinė Adelė Fušė pasikaišiusi sijoną ir rodydama kulkšnis eina purvinu šaligatviu. *Man regis, padorumas svarbiau nei suknelė,* – priekaištauja jis rūsčiame laiške ir grasina: – *Atkreipk dėmesį į mano žodžius, jei nenori, kad skelčiau antausį pirmam akiplėšai, kuris tik išdrįs į tave pažiūrėti!*

Išgirdęs šį grasinimą, suaugusiųjų pasaulis pratrūksta juoku. Poetą įžeidžia mylimosios kulkšnies išdavystė ir minios juokas, ir tada prasideda poezijos ir pasaulio drama.

Suaugusiųjų pasaulis puikiai žino, kad absoliutas tėra vien apgaulė, kad viskas, kas žmogiška, nėra nei didinga, nei amžina ir kad visiškai normalu, jog brolis ir sesuo miega tame pačiame kambaryje; vis dėlto kaip Jaromilas kankinasi!Rusvaplaukė jam pasakė, kad į Prahą atvažiuos jos brolis ir savaitę gyvens pas ją; ji net paprašė jį per tą laiką pas ją nesilankyti. To jam per daug, ir jis ima garsiai ginčytis: juk negalįs atsisakyti savo draugužės ištisą savaitę dėl kažkokio tipo (brolį jis pavadina tipu su panieka ir pasididžiavimu)!

– Kodėl man priekaištauji? – atsikirto rusvaplaukė mergina. – Aš juk jaunesnė už tave ir vis dėlto mudu visą laiką susitikinėjame pas mane. Pas tave juk niekad negalim susitikti!

Jaromilas suvokė, kad rusvaplaukė teisi, ir jo neviltis dar padidėjo; dar sykį pajuto pažeminimą dėl savo priklausomy-

bės ir, apakintas pykčio, tą pačią dieną pareiškė Mamai (kuo griežčiausiu tonu) parsivesiąs merginą į namus, nes kitur su ja viena negalįs pasimatyti.

Kokie juodu panašūs – motina ir sūnus! Abu lyg pamišėliai ilgisi monistinio vienybės ir harmonijos rojaus; jis nori *vėl atrasti* „švelnų“ motinos įsčių kvapą, o ji nori *būti* (vis dar būti, būti visada) tuo „švelniu kvapu“. Bręstant sūnui, ji norėjo suglobti jį į nežemišką glėbį; ji priėmė visas jo pažiūras; žavėjosi naujuoju menu, pasiskelbė esanti komunistė, tikėjo sūnaus šlove, piktinosi veidmainyste dėstytojų, kurie vienądien tvirtino viena, kitądien – kita; norėjo visada globti jį tarsi dangus, norėjo visada būti tos pačios substancijos kaip ir jis.

Bet kaip ji galėjo, būdama harmoningos vienybės apaštalė, įsileisti kitos moters substanciją?

Jaromilas, išvydęs nepritarimo išraišką motinos veide, tapo nepalenkiamas. Taip, jis labai norėjo grįžti į „švelnų kvapą“, ieškojo buvusio motinos pasaulio, bet jau seniai jo ieškojo ne motinoje; jam beieškant prarastos motinos, motina labiausiai jį ir varžė.

Ji suprato, kad sūnus nenusileis, ir pasidavė; pirmą kartą Jaromilas atsidūrė su rusvaplauke savo kambaryje, ir tai, žinoma, būtų buvę gerai, jei juodu nebūtų buvę tokie susinervinę; Mama, aišku, išėjo į kiną, tačiau iš tikrųjų visą laiką buvo su jais; jiems atrodė, kad ji klausosi, ir jie kalbėjosi tylesniu balsu, nei įpratę; kai Jaromilas norėjo rusvaplaukę apkabinti, jos kūnas jam pasirodė šaltas, ir jis suprato, kad geriau neatkaklauti; tad sutrikę plepėjo apie šį bei tą vis nenuleisdami akių nuo laikrodžio rodyklės, kuri jiems reiškė greitą motinos sugrįžimą; iš tikrųjų buvo neįmanoma išeiti iš Jaromilo kambario neperėjus per motinos kambarį, o rusvaplaukė nieku gyvu nenorėjo jos susitikti; todėl ji išėjo namo likus pusvalandžiui iki motinos sugrįžimo, palikdama Jaromilą labai prastai nusiteikusį.

Tačiau tai toli gražu jo neatgrasino, ši nesėkmė jam tik suteikė daugiau tvirtybės. Jis suprato, kad šiuose namuose jo padėtis nepakenčiama; jis gyvena ne savo namuose, o pas motiną. Tai sukėlė jo širdyje atkaklų pasipriešinimą: jis vėl pasikvietė draugę į savo namus, bet šįkart sutiko ją linksmai plepėdamas – norėjo įveikti nerimą, suparalyžiavusį juos pirmą kartą. Ant stalo net turėjo pasistatęs butelį vyno, o kadangi abu buvo nepratę prie alkoholio, jų nuotaika taip greitai pasitaisė, kad jiems pavyko užmiršti visur esantį motinos šešėlį.

Visą savaitę, kaip Jaromilas ir tikėjosi, ji grįždavo namo vėlai vakare, netgi vėliau, nei įprastai. Išeidavo iš namų ir tomis dienomis, kai niekas jos to neprašydavo. Žinoma, taip ji elgėsi ne iš geros valios ar darydama protingai apgalvotas nuolaidas. Ne, ji protestavo. Grįždama vėlai siekė akivaizdžiai parodyti, kad sūnus elgiasi šiurkščiai, kad elgiasi tarsi namų šeimininkas, kur ji tik pakenčiama ir kur net neturi teisės atsisėsti į krėslą ir paskaityti savo kambaryje, kai grįžta pavargusi iš darbo.

Tomis ilgomis popietėmis ir ilgais vakarais, kai išeidavo iš namų, ji net negalėdavo, deja, susitikti su jokiu vyru, nes kolegai, kuris kadaise jai meilinosi, jau seniai pabodo jos bergždžias užsispyrimas, tad traukdavo į kiną, į teatrą, bandė (nelabai sėkmingai) atnaujinti ryšius su keliomis seniai pamirštomis draugėmis, ir su iškrypėlišku malonumu ėmė įsijausti į žiaurų vaidmenį moters, kurią, netekusią tėvų ir vyro, tikras sūnus išvarė iš namų. Sėdėdavo tamsioje salėje stebėdama, kaip du nepažįstamieji bučiuojasi tolimame ekrane, ir skruostais jai risdavosi ašaros.

Vieną dieną grįžo namo kiek anksčiau nei įprastai, pasiryžusi parodyti įžeistą veidą ir neatsakyti į sūnaus pasveikinimą. Vos tik įėjo į savo kambarį ir uždarė duris, į galvą jai mušė kraujas; iš Jaromilo kambario, tai yra vos už keleto met-

rų, ji išgirdo trūkčiojantį sūnaus alsavimą ir sumišusias su juo moters aimanas.

Stovėjo tarsi įbesta, nors ir suprato, kad negali čia stovėti nejudėdama ir klausytis meilės dejonių, nes jai atrodė, tarsi stovėtų visai šalia jų ir žiūrėtų į juos (tą akimirką iš tikrųjų pamatė juos labai aiškiai), ir tai buvo nepakenčiama. Jai užėjo beprotiškas pykčio priepuolis, dar stipresnis dėl to, kad suprato savo bejėgiškumą, suprato, kad negali nei šaukti, nei trepteleti koja, nei sulaužyti kokį baldą, nei įeiti į Jaromilo kambarį ir jų aptalžyti; ji neįstengė visiškai nieko daryti, tik stovėjo nejudėdama ir klausėsi.

Ir tą akimirką aiškaus proto krislelis, sumišęs su aklu pykčiu, padiktavo jai staigią ir beprotišką išeitį. Kai rusvaplaukė gretimame kambaryje vėl sudejavo, kupinu nerimo ir baimės balsu Mama sušuko:

– Dėl Dievo meilės, Jaromilai, kas nutiko tavo draugei?

Dejonės gretimame kambaryje iškart nutilo, ir Mama nubėgo prie vaistinėlės; paėmė iš jos mažą buteliuką ir vėl potekom atbėgo prie Jaromilo kambario durų; griebė rankeną, bet durys buvo užrakintos. „Dieve, negąsdinkit manęs, sakykit, kas atsitiko panelei?“

Laikydamas glėbyje drebančią it lapas merginą, Jaromilas atsakė: „Nieko, visiškai nieko...“

– Gal tavo draugei spazmai?

– Taip, spazmai... – atsakė toji.

– Atidaryk, atnešiau jai lašų, – tarė Mama vėl spausdama užrakintų durų rankeną.

– Palauk, – atsakė sūnus ir greitai atsikėlė.

– Tie spazmai – baisus dalykas, – pridūrė Mama.

– Minutėlę, – atsakė Jaromilas ir paskubomis užsitraukė kelnes ir užsivilko marškinius; ant merginos užmetė antklodę.

– Tai kepenų krizė, ar ne? – paklausė Mama pro duris.

– Taip, – atsakė Jaromilas ir, pravėręs duris, paėmė vaistų flakonėlį.

– Gal įleistumei ir mane, – tarė Mama.

Keistas įniršis ją ginė priekin; ji nesileido atstumiama ir įžengė į kambarį; pirmiausia pamatė numestą ant kėdės liemenėlę, paskui kitus moteriškus apatinius; dar vėliau ir pačią merginą – susirietusią ir išblyškusią, sakytum iš tikrųjų negaluojančią.

Dabar jau negalėjo trauktis; atsisėdo prie jos: „Kas jums atsitiko? Grįžtu namo ir išgirstu tokias dejones... – Ant gabalėlio cukraus užlašino dvidešimt lašų: – Bet aš žinau, kas yra spazmai, sučiulpkite cukraus gabalėlį ir jums pasidarys geriau..." Prikišo jį prie rusvaplaukės lūpų, ir mergina klusniai prasižiojo atkišdama lūpas taip, kaip ką tik jas buvo atkišusi prie Jaromilo lūpų.

Ji įsiveržė į sūnaus kambarį apkvaitusi iš pykčio ir dabar jautė tik kvaitulį: žiūrėdama į tą švelniai besižiojančią burnytę staiga siaubingai užsimanė nuplėšti nuo merginos antklodę ir pamatyti ją priešais save nuogą; užsigeidė sutrikdyti uždarą intymų merginos ir Jaromilo susikurtą pasaulėlį, liesti tai, ką liečia jis; pasakyti, kad jis priklauso jai ir užvaldyti jį; apglėbti abu kūnus savo nematomais čiuptuvais ir įsispraustі tarp jų menkai slepiamo nuogumo (jai neprasprūdo pro akis, kad ant grindų guli sportinės kelnaitės, kurias Jaromilas mūvi po kelnėmis), įsispraustі įžūliai, bet ir nekaltai, sakytum iš tikrųjų merginą būtų ištikęs kepenų priepuolis; panoro būti su jais, kaip būdavo su Jaromilu, kai žindydavo jį nuoga krūtimi; dviprasmiu nekaltu tilteliu įsigauti į jų žaidimus ir glamones; būti dangaus skliautu virš jų nuogų kūnų, būti su jais...

Paskui pati išsigando savo jausmų sąmyšio. Patarė merginai giliai kvėpuoti ir skubiai nuėjo į savo kambarį.

7

Mikroautobusas uždarytomis durelėmis stovėjo priešais Saugumo pastatą, o poetai laukė vairuotojo. Su jais buvo du vyrukai iš policijos, vakaro-disputo rengėjai, ir, žinoma, Jaromilas; keletą poetų jis pažinojo iš matymo (pavyzdžiui, šešiasdešimtmetį, kuris nelabai seniai fakulteto vakare skaitė eilėraštį apie jaunimą), bet nedrįso nieko užkalbinti. Nerimas buvo kiek atlėgęs, nes prieš keletą dienų literatūros žurnalas pagaliau išspausdino penkis jo eilėraščius; jis čia įžvelgė oficialų patvirtinimą, jog dabar turi teisę vadintis poetu; kad būtų pasirengęs bet kokiam atsitiktinumui, vidinėje švarko kišenėje laikė žurnalą, todėl viena jo krūtinės pusė buvo plokščia, vyriška, o kita – atsikišusi, moteriška.

Atėjo vairuotojas, ir poetai (su Jaromilu iš viso vienuolika) sulipo į mikroautobusą. Po valandos kelio mikroautobusas sustojo maloniose, poilsiauti tinkamose apylinkėse, poetai išlipo, rengėjai jiems aprodė upę, sodą, vilą, pavedžiojo po kabinetus, parodė didžiąją salę, kur po keleto minučių turėjo prasidėti iškilmingas vakaras, privertė užmesti akį į kambarius su trimis lovomis, kur gyveno kursantai (netikėtai užklupti, šie išsitempdavo prieš poetus taip pat drausmingai kaip ir prieš oficialų kambarių tvarkos patikrinimą), ir galiausiai nuvedė į viršininko kabinetą. Ten jų laukė sumuštiniai, du buteliai vyno, uniformuotas viršininkas ir – tarsi to dar būtų maža – labai graži jauna moteris. Kai vienas po kito paspaudė viršininkui ranką sumurmėdami savo pavardes, viršinin-

kas jiems pristatė jaunąją moterį: „Tai mūsų kino būrelio vadovė“, ir vienuolikai poetų (vienas po kito jie paspaudė jaunajai moteriai ranką) paaiškino, kad liaudies policija turinti savo klubą ir dalyvauja turiningame kultūriniame gyvenime; taip pat čia esąs ir mėgėjų teatras, mėgėjų choras ir ką tik įsikūrė kino būrelis, kuriam vadovauja ši jauna moteris, studijuojanti Aukštojoje kinematografijos mokykloje ir mielai padedanti jauniesiems policininkams; beje, jie čia turį kuo geriausias sąlygas: puikią kamerą, daugybę prožektorių ir, svarbiausia, jaunuoliai entuziastingi, nors, paaiškino direktorius, jis negalįs pasakyti, kuo jie labiau domisi – kinu ar vadove.

Paspaudusi rankas visiems poetams, jaunoji režisierė davė ženklą dviem vaikinams, stovintiems prie didžiųjų prožektorių; poetai ir viršininkas kramtė sumuštinius ryškioje prožektorių šviesoje. Pokalbį, kurį viršininkas stengėsi kiek įmanoma pagyvinti, nuolat pertraukdavo jaunosios moters nurodymai, po kurių prožektoriai būdavo pernešami į kitą vietą, ir vėl pasigirsdavo kameros zyzimas. Paskui viršininkas padėkojo poetams už atsilankymą, dirstelėjo į laikrodį ir pasakė, kad jų jau nekantriai laukia publika.

– Na, draugai poetai, prašome užimti savo vietas! – sukomandavo vienas iš rengėjų ir iš popieriaus lapo perskaitė pavardes; poetai išsirikiavo ir, kai rengėjas davė ženklą, sulipo ant pakylos; ten stovėjo ilgas stalas, kur kiekvienam poetui kortele buvo pažymėta vieta. Poetai susėdo ant kėdžių, ir salė (visos vietos buvo užimtos) pratrūko plojimais.

Jaromilas pirmąkart pasirodė prieš minią: jautėsi lyg apsvaigęs, ir tas svaigulys jo nepaleido iki vakaro pabaigos. Beje, viskas klojosi nuostabiai: kai poetai susėdo ant kėdžių, vienas iš rengėjų priėjo prie tribūnos, pastatytos stalo gale, pasveikino vienuolika poetų ir juos pristatė. Kiekvieną kartą, kai ištardavo pavardę, poetas atsistodavo, nusilenkdavo, o salė paplodavo. Jaromilas irgi atsistojo ir nusilenkė, ir jį taip pri-

bloškė plojimai, kad iškart net nepastebėjo pirmoje eilėje sėdinčio ir mojančio jam ranka sargo sūnaus; jis irgi jam pamojo, ir šis judesys, kurį padarė visiems matant, leido pajusti apsimestinio natūralumo žavesį, tad per visą vakarą jis dar keletą kartų pamojo savo klasės draugui kaip žmogus, kuris scenoje jaučiasi taip pat laisvai kaip ir savo namuose.

Poetai sėdėjo abėcėlės tvarka, ir Jaromilas atsidūrė šalia šešiasdešimtmečio. „Jaunuoli, koks netikėtumas! Visiškai neįtariau, kad čia jūs! Jūsų eilėraščius neseniai išspausdino vienas žurnalas!" Jaromilas mandagiai šyptelėjo, o poetas kalbėjo toliau: „Aš įsiminiau jūsų pavardę, jūsų eilės nuostabios, man jos labai patiko!" Bet tuo metu vėl žodį tarė rengėjas – pakvietė poetus abėcėlės tvarka eiti prie mikrofono ir paskaityti savo naujausių eilėraščių.

Poetai ėjo prie mikrofono, skaitė eilėraščius, publika paplodavo, ir jie grįždavo į vietą. Jaromilas laukė savo eilės su didžiuliu nerimu; jis bijojo, kad ims mikčioti, bijojo, kad prabils ne tuo tonu, bijojo visko; paskui atsistojo ir pasijuto tarsi apakintas – neturėjo kada nė galvoti. Pradėjo skaityti ir nuo pirmųjų eilučių pajuto pasitikėjimą savimi. Ir tikrai, kai perskaitė pirmąjį eilėraštį, plojimai salėje aidėjo kur kas ilgiau nei anksčiau.

Plojimai Jaromilą padrąsino, ir antrąjį eilėraštį jis perskaitė labiau pasitikėdamas savimi ir visiškai nesutriko, kai arti užsidegė abu prožektoriai ir paskandino jį šviesos jūroje, o už dešimt metrų ėmė burgzti kamera. Jis dėjosi, kad nieko nemato, skaitydamas eilėraštį nėkart neužsikirto, net įstengė atitraukti akis nuo popieriaus lapo ir apžiūrėti ne tik prietamsę salę, bet ir tą labai tolimą vietą, kur (per keletą žingsnių nuo kameros) stovėjo gražioji kino režisierė. Paskui vėl pasigirdo plojimai, ir Jaromilas perskaitė dar du eilėraščius; girdėjo, kaip burzgia kamera, ir matė režisierės veidą; paskui nusilenkė ir grįžo į vietą; tą akimirką šešiasdešimtmetis pasi-

kėlė nuo kėdės ir, oriai atlošęs galvą, išskėtė rankas ir apkabino Jaromilą per pečius: „Bičiuli, jūs esate poetas, jūs esate poetas!“, o kadangi plojimai nesiliovė, jis atsisuko į salę, pakėlė ranką ir nusilenkė.

Baigus skaityti vienuoliktam poetui, vakaro rengėjas užlipo ant pakylos, padėkojo visiems poetams ir pranešė, kad po trumpos pertraukos tie, kuriuos tai domina, galėsią grįžti į tą pačią salę ir padiskutuoti su poetais. „Diskusija nėra privaloma; kviečiami dalyvauti tik tie, kuriuos iš tikrųjų ji domina.“

Jaromilui susisuko galva – visi ėjo prie jo ir spaudė ranką; vienas poetas prisistatė kaip leidyklos redaktorius; nustebo, kad Jaromilas dar neišleidęs nė vieno eilėraščių rinkinio, ir paprašė jį parengti; kitas nuoširdžiai pakvietė dalyvauti Studentų sąjungos organizuojamame susirinkime; ir, savaime aišku, prie jo priėjo sargo sūnus ir paskui jau nepaliko nė akimirkos visiems girdamasis, kad jiedu pažįstami nuo vaikystės; galiausiai priėjo viršininkas ir tarė: „Man regis, šiandien pergalės laurai atiteks pačiam jauniausiam!“

Tada viršininkas pasisuko į kitus poetus ir atsiprašė, kad, didžiausiam savo apgailestavimui, negalėsiąs dalyvauti diskusijoje, nes turįs būti mokyklos kursantų šokių vakare, prasidėsiančiame gretimoje salėje tuojau pat po poezijos rečitalio. Ta proga čia privažiavo aplinkinių kaimų merginų, pridūrė jis žaismingai šypsodamas, nes policininkai laikomi garsiais donžuanais. „Ką gi, draugai, dėkoju jums už gražias eiles ir viliuosi, kad matomės ne paskutinį kartą!“ Paskui paspaudė poetams rankas ir nuėjo į gretimą salę, kur tarsi kviesdamas šokti jau griežė pučiamųjų orkestras.

Salėje, kur ką tik nugriaudėjo griausmingi plojimai, susijaudinusių poetų grupelė liko stovėti prie pakylos; vienas iš rengėjų užlipo ant pakylos ir pranešė: „Brangūs draugai, pertraukėlė baigėsi! Suteikiu žodį mūsų svečiams. Norinčius dalyvauti diskusijoje su draugais poetais prašau sėstis“.

Poetai vėl užėmė vietas ant pakylos, o apie dešimt žmonių susėdo priešais juos pirmoje tuščios salės eilėje; čia buvo sargo sūnus, abu rengėjai, atlydėję poetus mikroautobusu, senas ponas medine koja ir ramentais, keletas smarkiai į akis nekrintančių žmogelių ir dar dvi moterys: vienai (tikriausiai mašininkei) buvo netoli penkiasdešimties, o antroji buvo ta pati režisierė – ji ką tik baigė filmuoti ir dabar romiom didelėm akim žiūrėjo į poetus; salėje ši graži moteris poetams dar labiau krito į akis ir juos įkvėpė, nes per sieną iš gretimo kambario skverbėsi vis garsesnė ir vis labiau viliojanti orkestro muzika ir vis didėjantis šokių vakaro šurmulys.

Viena priešais kitą sėdinčios eilės buvo maždaug lygios skaičiumi ir panėšėjo į dvi futbolo komandas; Jaromilui toptelėjo, kad įsiviešpatavusi tyla primena tą, kuri stoja prieš akistatą; o kadangi ši tyla jau truko kone trisdešimt sekundžių, jam pasirodė, kad poetų vienuolikė praranda pirmuosius taškus.

Vis dėlto Jaromilas neįvertino savo komandos draugų; per metus daugelis jų iš tikrųjų buvo dalyvavę šimtuose viešų diskusijų, tapusių pagrindine jų veiklos sritimi, specializacija ir menu. Prisiminkime vieną istorinę detalę: tada buvo diskusijų ir susirinkimų laikai; įvairios institucijos, įmonių klubai, partijos komitetai ir Jaunimo sąjunga nuolat rengė vakarus, į kuriuos kviesdavosi dailininkų, poetų, astronomų arba ekonomistų; tų vakarų rengėjai būdavo tinkamai atlyginami ir apdovanojami už iniciatyvą, nes laikotarpis reikalavo revoliucinės veiklos, o kadangi ši negalėjo vykti barikadose, privalėjo būti plėtojama per susirinkimus ir diskusijas. Be to, dailininkai, poetai, astronomai ar ekonomistai mielai dalyvaudavo tokiuose vakaruose, nes turėdavo parodyti, kad jie ne siauros srities specialistai, o specialistai revoliucionieriai, glaudžiai susiję su liaudimi.

Todėl poetai labai gerai žinojo klausimus, kuriuos dažniau-

siai užduodavo auditorija, ir labai gerai žinojo, kad tie klausimai nuolatos kartojasi tiesiog pribloškiančia statistine tikimybe. Žinojo, kad kas nors būtinai paklaus: drauge, kaip jūs pradėjote rašyti? Žinojo, kad dar kas nors paklaus: kiek jums buvo metų, kai parašėte pirmąjį eilėraštį? Žinojo, kad kam nors parūps: koks jūsų mėgstamas autorius, ir buvo tikėtina, jog, norėdamas pasipuikuoti marksistinės kultūros išmanymu, kažkas iš salės užduos tokį klausimą: drauge, kaip tu apibrėžtum socialistinį realizmą? Taip pat žinojo, kad, be šių klausimų, kažkas paragins daugiau rašyti: 1) apie diskusijoje dalyvaujančiųjų darbą, 2) apie jaunimą, 3) apie tai, kaip buvo sunku gyventi kapitalizmo sąlygomis, ir 4) apie meilę.

Tai, kad pusę minutės visi tylėjo, dar nereiškė, jog kažkas iš tikrųjų sutriko; čia buvo veikiau kaltas poetų nerūpestingumas, nes jie gerai pažinojo rutiną; arba renginys buvo prastai suderintas, nes poetai dar niekad nebuvo susirinkę tokios sudėties, ir kiekvienas norėjo suteikti privilegiją kam nors kitam iššauti pirmąjį šūvį. Pagaliau žodį tarė šešiasdešimtmetis. Jis kalbėjo laisvai ir įtikinamai ir paimprovizavęs dešimt minučių pakvietė priešais sėdinčią eilę nebijoti užduoti klausimų. Tad pagaliau poetai galėjo pasipuikuoti savo iškalba ir parodyti, kad jų komanda tai geba daryti be klaidų: jie mokėjo pavaduoti vienas kitą, pasakyti vienas kitam tinkamą komplimentą, rimtą atsakymą greitai pakeisti anekdotu. Žinoma, visi svarbiausi klausimai buvo užduoti ir į visus buvo iš esmės atsakyta (visi susidomėję klausėsi šešiasdešimtmečio poeto; į klausimą, kaip parašė savo pirmąjį eilėraštį, jis atsakė, kad jei ne jo katė Micė, jis niekad nebūtų tapęs poetu, nes katės įkvėptas parašęs pirmąjį eilėraštį būdamas penkerių metukų; paskui tą eilėraštį padeklamavo, o kadangi priešais sėdinti žmonių eilė nežinojo, ar jis kalba rimtai, ar juokauja, ėmė juoktis pirmas, ir tada visi, poetai ir klausytojai, prajuko ir ilgai juokėsi).

Žinoma, poetams buvo priminta ir jų pareiga. Pirmiausia atsistojo ir ilgai kalbėjo sargo sūnus. Taip, poezijos vakaras buvęs nuostabus ir visi eilėraščiai aukščiausios rūšies, bet ar kas nors pagalvojo, kad iš mažiausiai trisdešimt trijų eilėraščių (jei turėsim omeny, kad kiekvienas poetas perskaitė maždaug po tris eilėraščius), kurie čia buvo perskaityti, nebuvę nė vieno, tiesiogiai ar netiesiogiai gvildenančio nacionalinio saugumo temą? Tačiau ar kas nors galįs tvirtinti, kad saugumas tautos gyvenime užimąs žemesnę nei trisdešimt trečioji vietą?

Paskui atsistojo penkiasdešimtmetė ir pasakė, kad visiškai pritaria Jaromilo klasės draugo žodžiams, bet ji norinti užduoti visai kitokį klausimą: kodėl dabar tiek mažai rašoma apie meilę?

Tada atsistojo šešiasdešimtmetis poetas, atmetė atgal galvą ir pasakė, kad draugė visiškai teisi. Argi socialistinėje visuomenėje reikia gėdytis meilės? Argi meilė – toks blogas dalykas? Jis pagyvenęs žmogus, bet jam ne gėda prisipažinti, kad kai matąs moteris, vilkinčias plonomis vasarinėmis suknelėmis, pro kurias ryškėja jų jauni žavūs kūnai, niekad neatsispiriąs pagundai atsisukti ir pasižiūrėti. Vienuolikos žmonių eilėje pasigirdo pritariantis sąmoksliškas juokas, tad padrąsintas poetas kalbėjo toliau: ką jis turėtų pasiūlyti toms jaunoms ir gražioms moterims? Gal kūjį, papuoštą smidru? O kai pasikviečiąs moterį į savo namus, gal į gėlių vazą jisai pamerkiąs pjautuvą? Visai ne, jis įteikiąs jai rožių; meilės poezija panaši į rožes, kurias dovanojame moterims.

Taip, taip, džiaugsmingai ir karštai poetui pritarė penkiasdešimtmetė, ir šis išsitraukė iš vidinės švarko kišenės popieriaus lapą ir ėmė skaityti ilgą eilėraštį apie meilę.

Taip, taip, nuostabu, liejo jausmus penkiasdešimtmetė, bet tada atsistojo vienas iš rengėjų ir pasakė, kad šios eilės, žinoma, gražios, tačiau net skaitant eiles apie meilę žmogui turi būti akivaizdu, kad jas parašė socialistinis poetas.

– Bet kaip tai gali būti akivaizdu? – paklausė penkiasdešimtmetė, vis dar užburta patetiškai palenktos galvos ir eilių.

Visą tą laiką Jaromilas tylėjo, nors jau buvo pakalbėję visi poetai, ir staiga suprato, kad dabar pati tinkamiausia akimirka, kad dabar atėjo jo eilė. Apie šį klausimą jis galvojo jau seniai, taip, galvojo nuo tada, kai lankydavosi pas dailininką ir nuolankiai klausydavosi šnekų apie naująjį meną ir naująjį pasaulį. Deja, Jaromilo lūpomis ir vėl prakalbo dailininkas, iš Jaromilo lūpų ir vėl sklido jo žodžiai ir jo balsas!

Ką gi jis kalbėjo? Kad meilę ankstesnėje visuomenėje taip subjauroję pinigai, visuomenės pažiūros ir prietarai, jog ji iš tikrųjų niekad negalėjusi būti savimi, ji tik buvusi pačios savęs šešėlis. Nušlavusi pinigų valdžią ir prietarų įtaką, naujoji epocha padarysianti žmogų išties žmogišką, o meilę – didesnę, nei ji kada nors buvo praeityje. Tad socialistinės meilės poezija esanti šio didelio ir išlaisvinto jausmo išraiška.

Jaromilas buvo patenkintas savo kalba ir jautė į save įsmeigtas dideles juodas režisierės akis; jam toptelėjo, kad žodžiai „didžioji meilė" ir „išlaisvintas jausmas" plaukia iš jo lūpų į didelių akių uostą tarsi buriniai laiveliai.

Bet jam baigus kalbėti vienas iš poetų ironiškai nusišypsojo ir tarė: „Ar tu iš tikrųjų manai, kad tavo eilėse meilės jausmas didesnis nei Heinricho Heinės eilėraščiuose? Vadinasi, Viktoro Hugo meilė tau pernelyg maža? O Machos ar Nerudos* meilė buvo subjaurota pinigų ir prietarų?"

Tai buvo netikėtas smūgis. Jaromilas nežinojo, ką atsakyti, paraudo ir pamatė priešais save porą didelių juodų akių, savo katastrofos liudytojų.

Penkiasdešimtmetė patenkinta išklausė sarkastiškus Jaromilo kolegos klausimus ir tarė: „Draugai, tai ką gi jūs norit pakeisti meilėje? Meilė visada bus tokia pat iki amžių pabaigos".

* Karelas Hynekas Macha ir Janas Neruda – XIX a. čekų poetai. *Aut.*

Vėl įsikišo rengėjas: „Ne, drauge! Kas ne, tai ne!“

– Iš tiesų norėjau pasakyti ne tai, – greitai pasiteisino poetas. – Bet vakarykštė poezija nuo šiandienykštės skiriasi ne jausmo stiprumu.

– Tada kuo? – paklausė penkiasdešimtmetė.

– Šit kuo: praeityje net pati didžiausia meilė tebuvo būdas pabėgti, išsisukti nuo socialinio gyvenimo, ir tai buvo šlykštu. Užtat šiandienykščio žmogaus meilė susijusi su socialinėmis pareigomis, su darbu, su kova, žodžiu, aprėpia viską. Štai kur jos *naujasis* grožis.

Eilė priešais pritarė Jaromilo kolegos teiginiui, bet šis ėmė niekinamai juoktis: „Grožis, mano bičiuli, nėra jau toks naujas. Argi klasikų gyvenime meilė buvo atribota nuo socialinės kovos? Šelio garsiojo eilėraščio abu mylimieji – revoliucionieriai ir jie abu žūsta ant laužo. Tai gal tokią meilę tu vadini atsijusia nuo socialinio gyvenimo?“

Blogiausia, kad kaip prieš valandėlę buvo sutrikęs Jaromilas, nežinodamas, ką atsakyti į kolegos klausimą, taip dabar sutriko jo kolega, o tai galėjo sukelti įspūdį (nedovanotiną įspūdį), kad tarp praeities ir dabarties nesą jokio skirtumo ir kad naujasis pasaulis neegzistuoja. Beje, dabar atsistojo penkiasdešimtmetė ir, šypsodamasi tarsi tardytoja, paklausė: „Tad pagaliau pasakykit, koks skirtumas tarp vakarykštės ir šiandienykštės meilės?“

Tuo lemiamu momentu, kai visi pateko į aklavietę, įsiterpė vyras medine koja ir ramentu; visą šį laiką jis įdėmiai, nors ir su nekantrumo išraiška veide, klausėsi diskusijos; dabar atsistojo ir, tvirtai atsirėmęs į kėdę, tarė: „Brangūs draugai, leiskite man prisistatyti“, ir sėdintys jo eilėje žmonės ėmė iškart protestuoti, kad nereikia, kad visi jį gerai pažįstą. Bet jis atsikirto: „Prisistatau ne jums, o draugams, kuriuos pasikvietėme į susitikimą“, o kadangi žinojo, kad jo pavardė poetams nieko nesako, trumpai papasakojo visą savo biografiją: dir-

bąs šioje viloje trisdešimt metų prižiūrėtoju; jau dirbo ir prie fabrikanto Kocvaros, turėjusio čia vasarnamį; gyvenęs viloje ir per karą, kai fabrikantas buvo suimtas, o vila tapo gestapo vasarviete; po karo vilą konfiskavo krikščionių partija, o dabar joje įsikūrė policija. „Remdamasis tuo, ką mačiau, galiu pasakyti, kad nė viena vyriausybė taip gerai nesirūpino darbininkais kaip komunistų vyriausybė“. Žinoma, šiandien irgi ne viskas esą gerai: „Fabrikanto Kocvaros, gestapo ir krikščionių laikais autobusų stotelė visada buvo priešais vilą“. Taip, tai buvę labai patogu – nuo stotelės iki savo buto vilos pusrūsyje jam tereikėję eiti ne daugiau nei dešimt žingsnių. O dabar jie nukėlę stotelę net du šimtus metrų toliau! Skundęsis visur, kur tik galėjo skųstis. Viskas bergždžiai. „Sakykit man, – tarė jis stuksendamas lazda į grindis, – ar dabar, kai vila priklauso darbininkams, tikrai reikia, kad stotelė būtų taip toli?“

Žmonės, sėdintys pirmoje eilėje, atsakė (kiek nekantriai, bet ir linksmai), kad jam jau šimtą kartų aiškinta, jog autobusas dabar sustojąs priešais neseniai pastatytą gamyklą.

Žmogus medine koja atsikirto, jog visa tai labai gerai žinąs, todėl ir siūlo, kad autobusas sustotų dviejose vietose.

Žmonės iš pirmos eilės atsakė, kad būtų kvaila, jei autobusas stotų kas du šimtai metrų.

Žodis „kvaila“ įžeidė žmogų medine koja; jis pareiškė, kad niekas neturi teisės su juo taip kalbėti, ėmė belsti į grindis ramentu ir išraudo lyg vėžys. Juk netiesa, kad autobusai negali sustoti kas du šimtai metrų. Puikiai žinąs, jog kitose autobusų linijose stotelės irgi įrengtos visiškai arti viena kitos.

Vienas iš rengėjų atsistojo ir žmogui medine koja pacitavo (tikriausiai ne pirmą kartą) Čekoslovakijos susisiekimo ministerijos nutarimą, griežtai draudžiantį įrengti autobusų stoteles arti viena prie kitos.

Žmogus medine koja atrėžė, kad buvo siūlęs kompromi-

sinį sprendimą: stotelę būtų galima įrengti pusiaukelėje tarp vilos ir gamyklos.

Bet jam buvo atsakyta, kad tada stotelė būtų toli ir darbininkams, ir policininkams.

Ginčas tęsėsi jau dvidešimt minučių, ir poetai veltui stengėsi atgaivinti diskusiją; publika karštai domėjosi tema, kurią gerai žinojo, ir neleido poetams kalbėti. Tik tada, kai įgrasintas nepritariančių kolegų žmogus medine koja įsižeidęs atsisėdo ant kėdės, vėl stojo tyla, bet ją netrukus nutraukė iš gretimos salės sklindanti muzika.

Kadangi ilgą laiką niekas nekalbėjo, pagaliau atsistojo vienas iš rengėjų ir padėkojo poetams už apsilankymą ir įdomią diskusiją. Svečių vardu atsistojęs padėkoti šešiasdešimtmetis pasakė, kad diskusija (beje, kaip visada), žinoma, labiau praturtinusi juos, poetus, nei šeimininkus, todėl jis savo ir kolegų vardu jiems nuoširdžiai dėkojąs.

Iš gretimos salės buvo girdėti dainininko balsas, auditorija susibūrė apie žmogų medine koja, kad apmalšintų jo pyktį, ir poetai liko vieni. Po keleto minučių prie jų priėjo sargo sūnus su abiem rengėjais ir palydėjo iki mikroautobuso.

8

Mikroautobuse, vežančiame juos į Prahą, be poetų, buvo ir gražioji režisierė. Poetai ją apsupo, ir kiekvienas stengėsi patraukti jos dėmesį. Nelaimei, Jaromilo vieta buvo nuo jos pernelyg toli ir jis negalėjo dalyvauti šiame žaidime; kuo ilgiau galvojo apie savo rusvaplaukę, tuo geriau suprato, kad ji beviltiškai negraži.

Paskui mikroautobusas sustojo kažkur Prahos centre, ir keletas poetų nusprendė kiek pasėdėti bare. Jaromilas ir režisierė nuėjo su jais; jie susėdo prie didelio stalo, kalbėjosi, gėrė, o kai išėjo iš baro, režisierė juos pakvietė į savo namus. Tačiau poetų buvo likusi tik saujelė: Jaromilas, šešiasdešimtmetis poetas ir leidyklos redaktorius. Jie susėdo į krėslus gražiame modernios vilos kambaryje, antrame aukšte, kur jaunoji moteris nuomojosi kambarį, ir vėl pradėjo gerti.

Senasis poetas meilinosi režisierei su neprilygstamu įkarščiu. Sėdėjo šalia, gyrė jos grožį, deklamavo eiles, improvizavo odes jos žavesio garbei, kartais atsiklaupdavo prie jos kelių ir suimdavo jos rankas. Leidyklos redaktorius beveik su tokiu pat įkarščiu visą savo dėmesį skyrė Jaromilui; žinoma, jis neliaupsino jo grožio, užtat šimtą sykių kartojo: *tu poetas, tu esi poetas!* (Beje, atkreipkime dėmesį: kai vienas poetas pavadina kitą poetu, tai nėra tas pats, kai mes inžinierių pavadiname inžinieriumi ar valstietį – valstiečiu, nes valstietis yra tas, kuris dirba žemę, tačiau poetas – ne tas, kuris rašo eiles, o tas – gerai įsidėmėkime šį žodį! – kuris yra *pašauktas* rašyti

eiles, ir tik poetas gali neklysdamas atpažinti, kad kitas poetas taip pat paliestas šios malonės, nes – prisiminkime Rembo laišką – *visi poetai yra broliai,* ir tik brolis gali atpažinti kitą brolį, paženklintą slaptu giminės ženklu.)

Režisierė, prie kurios klūpojo šešiasdešimtmetis poetas ir kurios rankų nenorėjo paleisti šis uolusis garbintojas, nenuleido akių nuo Jaromilo. Šis netruko tai pastebėti ir taip pat nebenuleido nuo jos akių. Gražus trikampis! Senasis poetas stebeilijosi į režisierę, redaktorius – į Jaromilą, Jaromilas ir režisierė – vienas į kitą.

Ši žvilgsnių geometrija buvo suardyta tik vieną kartą, kai redaktorius paėmė Jaromilą už rankos ir nusivedė į balkoną, esantį šalia kambario; jis pasiūlė jam nusišlapinti į kiemą per turėklus. Jaromilas mielai sutiko, nes nenorėjo, kad redaktorius pamirštų savo pažadą išleisti jo eilių tomelį.

Kai jiedu grįžo iš balkono, senasis poetas, kuris vis tebeklūpojo, atsistojo ir pasakė, kad laikas eiti namo; jis gerai jautė, kad jaunoji moteris geidžia ne jo. Paskui pasiūlė redaktoriui (ne tokiam pastabiam ir dėmesingam) palikti vienus tuos, kurie nori ir nusipelnė būti vieni, nes, kaip senasis poetas juos pakrikštijo, jie – šio vakaro princas ir princesė.

Pagaliau ir redaktorius suprato, koks reikalas; senasis poetas paėmė jį už parankės ir nusivedė prie durų, ir Jaromilas pamatė, kad liko vienas su jaunąja moterimi, kuri sėdėjo plačiame krėsle sukryžiavusi po savimi kojas, juodais palaidais plaukais ir įsmeigtomis į jį nejudančiomis akimis.

Istorija dviejų žmonių, kurie netrukus taps meilužiais, tokia amžina, kad mes veik galime pamiršti tą valandą, kada ji prasidėjo. Kaip malonu pasakoti apie tokius meilės nuotykius! Kaip būtų saldu pamiršti tą, kuri iščiulpė mūsų trumpų gyvenimų syvus, kad juos panaudotų savo beprasmiams darbams. Ak, kaip būtų gražu pamiršti Istoriją!

Bet šit jos šmėkla beldžiasi į duris ir įžengia į pasakojimą.

Ji įžengia ne kaip slaptoji policija ar staigi revoliucija. Istorija ne tik žengia dramatiškomis gyvenimo viršūnėmis, ji dar ir persunkia kasdienį gyvenimą lyg nešvarus vanduo; ji įžengia į mūsų pasakojimą apatinių kelnių pavidalu.

Tais laikais, apie kuriuos pasakojame, Jaromilo tėvynėje elegancija laikyta politiniu nusižengimu, drabužiai, kurie tada buvo dėvimi (beje, buvo praėję vos keleri metai po karo ir visur dar viešpatavo skurdas), atrodė šlykščiai; toje rūsčioje epochoje elegantiški apatiniai drabužiai buvo atvirai laikomi nusikalstama prabanga! Vyrai, kurie jautėsi nesmagiai su tais laikais pardavinėjamomis šlykščiomis apatinėmis kelnėmis (plačiomis, nutįsusiomis iki kelių ir puoštomis juokingu antuku ties papilve), mūvėjo trumpas, tai yra stadionams ir gimnastikos salėms skirtas kelnaites. Keista: Bohemijoje tais laikais vyrai lipdavo į savo meilužių lovą lyg futbolo žaidėjai, jie eidavo pas savo moteris kaip einama į stadioną, tačiau elegantiškumo požiūriu tai nebuvo didžioji blogybė: sportinės kelnaitės turėjo saviškos elegancijos, buvo linksmų spalvų – mėlynos, žalios, raudonos ir geltonos.

Jaromilas nekreipė dėmesio į savo aprangą – ja rūpinosi motina; ji parinkdavo apatinius drabužius, žiūrėdavo, kad jis nepersišaldytų ir kad mūvėtų šiltas apatinukes. Ji tiksliai žinojo, kiek jo baltinių stalčiuje guli apatinių kelnių, ir vos užmetusi akis į spintą žinodavo, kuo Jaromilas tą dieną apsimovęs. Kai pamatydavo, kad spintoje netrūksta nė vienerių apatinukių, iškart labai supykdavo; jai nepatiko, kad Jaromilas mūvi sportines kelnaites, nes manė, jog sportinės kelnaitės – ne apatinukės, ir kad jas tinka mūvėti tik sporto salėje. Kai Jaromilas spyriodavosi sakydamas, kad jo apatinukės bjaurios, ji, širdyje susierzinusi, atsikirsdavo, kad su apatinėm kelnėm jis niekam nesirodysiąs. Kai Jaromilas eidavo pas rusvaplaukę, visada išsitraukdavo apatinukes iš baltinių stalčiaus,

paslėpdavo savo rašomojo stalo stalčiuje ir slapta užsimaudavo sportines kelnaites.

Bet tądien jis nežinojo, kas nutiks vakare, ir buvo užsimovęs siaubingai bjaurias, storas, nudrengtas, purvinai pilkos spalvos apatinukes!

Jūs galite pasakyti – anokia čia tragedija, o kad niekas jų nematytų, galėjo, pavyzdžiui, išjungti šviesą. Deja, kambaryje, lovos galvūgalyje, stovėjo nedidelė lempa su rožiniu gaubtu, ji degė ir, regėjos, laukia nesulaukia, kada galės apšviesti besiglamonėjančius meilužius, ir Jaromilas negalėjo sugalvoti, ką turėtų pasakyti, kad priverstų jaunąją moterį tą lempą užgesinti.

Arba galite teigti, kad Jaromilas galėjo nusimauti savo bjauriąsias apatinukes kartu su kelnėmis. Bet jam nė į galvą neatėjo, kad galėtų kartu nusimauti apatinukes ir kelnes, nes niekad taip nenusirengdavo; toks greitas šuolis į nuogybę jį gąsdino; jis visada nusirengdavo drabužį po drabužio ir ilgai glamonėdavo rusvaplaukę mūvėdamas sportinėmis kelnaitėmis, jas nusitraukdavo tik užėjus geismui.

Tad dabar jis stovėjo priešais dideles juodas akis ir pareiškė, kad irgi turįs eiti.

Senasis poetas kone įsiuto; pasakė, jog moters taip įžeidinėti negalima, ir tyliai jam nupasakojo laukiančius meilės malonumus; bet šie žodžiai tik dar labiau paakino Jaromilą galvoti apie šlykščias apatinukes. Žiūrėdamas į nuostabiai juodas akis, plyštančia širdim jis traukėsi prie durų.

Vos tik atsidūrė gatvėje, jį suėmė gailestis; akyse tebestovėjo nuostabiosios merginos paveikslas. O senasis poetas kankino jį (tramvajaus stotelėje jie atsisveikino su redaktoriumi ir dabar žingsniavo vieni tamsiomis gatvėmis) priekaištaudamas, kad jis įžeidęs jaunąją moterį ir kvailai pasielgęs.

Jaromilas atsakė nenorėjęs įžeisti jaunosios moters, bet jis mylįs savo draugę, kuri jį irgi beprotiškai mylinti.

Jūs naivuolis, pasakė jam senasis poetas. Jūs poetas, gyvenimo meilužis, ir nepadarysit nieko bloga savo draugei, jei permiegosit su kita; gyvenimas trumpas, o prarastų progų nesusigrąžinsi.

Jaromilui buvo skaudu klausytis. Jis atsakė, kad, jo nuomone, vienintelė didžioji meilė, kuriai mes atiduodame viską, ką turime širdyje, vertingesnė už tūkstantį trumpų flirtų, kad turėdamas savo draugę jis turįs visas moteris; kad jo draugė tokia nepastovi, o jos meilė tokia begalinė, jog su ja galįs patirti daugiau netikėtų nuotykių nei Don Žuanas su savo tūkstančiu ir trimis moterimis.

Senasis poetas sustojo; Jaromilo žodžiai aiškiai jį sujaudino. „Gal jūs ir teisus, – tarė. – Tik aš jau senas ir priklausau senajam pasauliui. Prisipažinsiu, nors ir esu vedęs, mielai būčiau pasilikęs su ta moterimi."

Kol Jaromilas dėstė mintis apie monogaminės meilės didybę, senasis poetas atlošė galvą ir tarė: „Ak, mano bičiuli, jūs tikriausiai teisus. Ar aš irgi nesvajojau apie didžiąją meilę? Apie vieną vienintelę, nepakartojamą meilę? Apie meilę, beribę kaip visata? Tik, bičiuli, aš ją iškleidžiau, nes tame senajame pasaulyje – pinigų ir kekšių pasaulyje – didžioji meilė buvo pasmerkta".

Abu buvo girti, senasis poetas apkabino jaunąjį poetą per pečius ir sustojo vidury tramvajaus bėgių. Iškėlė rankas į viršų ir sušuko: „Tepražūnie senasis pasaulis! Tegyvuoja didžioji meilė!"

Jaromilui tatai atrodė labai didinga, bohemiška ir poetiška, ir jiedu ilgai džiūgaudami šūkalojo tamsiose Prahos gatvėse: „Tepražūnie senasis pasaulis! Tegyvuoja didžioji meilė!"

Paskui senasis poetas atsiklaupė ant grindinio priešais Jaromilą ir pabučiavo jam ranką: „Bičiuli, lenkiu galvą prieš tavo jaunystę, nes pasaulį išgelbės tik jaunystė!" Akimirką

patylėjo ir, paliesdamas galva Jaromilo kelius, labai liūdnai pridūrė: „Ir lenkiu galvą prieš tavo didžiąją meilę“.

Pagaliau jie išsiskyrė, ir Jaromilas parėjo namo, į savo kambarį. Prieš jo akis vėl iškilo gražios prarastosios moters paveikslas. Norėdamas save nubausti, nuėjo pasižiūrėti į veidrodį. Nusimovė kelnes, kad pamatytų, kaip atrodo su bjauriomis, nudrengtomis apatinukėmis; ilgai ir su neapykanta žiūrėjo į savo juokingą bjaurumą.

Paskui suprato, kad nekenčia visai ne savęs. Nekenčia motinos; motinos, kuri jam parenka baltinius, motinos, nuo kurios turi slėptis, kad galėtų apsimauti sportines kelnaites paslėpęs apatinukes stalo stalčiuje, motinos, kuri žino viską apie kiekvieną jo kojinę ir kiekvienus marškinius. Širdyje nekenčia motinos, kuri jį laiko už ilgo pasaitėlio su giliai į kaklą įsiveržusiu antkakliu.

9

Nuo to vakaro su rusvaplauke ėmė elgtis dar žiauriau; žinoma, jo žiaurumas gobstėsi iškilmingu meilės apdaru: kaip ji galinti nesuprasti, kokios mintys jį dabar kankina? Kaip gali nežinoti, kaip jis dabar jaučiasi? Ar ji pasidariusi jam tokia svetima, kad jau visai nesupranta, kas jam darosi? Jei iš tikrųjų ji myli jį taip, kaip jis myli ją, turėtų bent nujausti! Kaip ji gali domėtis dalykais, kurie jo nedomina? Kaip gali nuolat kalbėti apie savo brolį ir dar apie kitą brolį, apie seserį ir dar apie kitą seserį? Argi ji nejaučia, kad Jaromilas turi didelių rūpesčių, kad jam reikia jos pagalbos ir supratimo. Bet, užuot to sulaukęs, turįs amžinai klausytis egoistinių jos plepalų?

Mergina, žinoma, gynėsi. Kodėl, pavyzdžiui, ji negalinti pasakoti apie savo šeimą? Argi Jaromilas nepasakoja apie savąją? Argi jos motina blogesnė nei Jaromilo? Ir priminė (pirmąkart po tos dienos), kad jo motina įsiveržusi į jo kambarį ir įkišusi jai į burną gabalėlį cukraus su lašais.

Jaromilas ir nekentė savo motinos, ir ją mylėjo; rusvaplaukės akyse puolė ją ginti; argi jau taip blogai, kad ji norėjo ja pasirūpinti? Tai tik įrodo, kad ji myli ją, kad priėmė į savo šeimą.

Rusvaplaukė nusijuokė: Jaromilo motina ne tokia kvaila, kad neatskirtų meilės dejonių nuo atodūsių žmogaus, kuriam skauda kepenis! Jaromilas įsižeidė, nutilo, ir mergina turėjo atsiprašyti.

Vieną dieną, kai juodu susikibę už rankų vaikštinėjo gatve

ir atkakliai tylėjo (kai nesisvaidydavo priekaištais, tylėdavo, o kai kalbėdavosi, svaidydavosi priekaištais), Jaromilas staiga pamatė ateinančias priešais dvi gražias moteris. Viena buvo jauna, kita vyresnė. Jaunoji buvo elegantiškesnė ir gražesnė, bet (didelei Jaromilo nuostabai) vyresnė irgi buvo labai elegantiška ir stulbinamai graži. Jaromilas atpažino abi: jaunesnė buvo režisierė, vyresnė – jo motina.

Jis išraudo ir pasisveikino. Abi moterys irgi pasisveikino (Mama neslėpdama šypsenos), ir Jaromilas su savo negražia mergina pasijuto taip, tarsi gražioji režisierė jį būtų pamačiusi su šlykščiomis apatinukėmis.

Namie Mamą paklausė, iš kur ji pažįsta režisierę. Aikštingai koketuodama, Mama atsakė, kad pažįstanti ją senokai. Jaromilas klausinėjo toliau, bet Mama atsakinėjo išsisukinėdama; jis buvo panašus į meilužį, klausinėjantį apie kažkokią intymią smulkmeną savo mylimąją, kuri, akindama smalsumą, delsia atsakyti. Galiausiai Mama papasakojo, kad ši simpatiška moteris ją aplankiusi prieš dvi savaites. Ją labai žavinti Jaromilo poezija, ir ji norėtų susukti apie jį trumpametražį filmą; tai būtų mėgėjiškas filmas, kurio gamybą Nacionalinio saugumo klubas ne tik paremtų, bet ir garantuotų gausią žiūrovų auditoriją.

– Kodėl ji atėjo pas tave? Kodėl nesikreipė tiesiai į mane? – nustebo Jaromilas.

Ji nenorėjusi jo trukdyti, be to, iš jos – Jaromilo motinos – norėjusi kiek įmanoma daugiau sužinoti apie Jaromilą. O kas gi apie sūnų žino daugiau nei motina? Jaunoji moteris buvusi tokia maloni, kad paprašiusi motiną bendradarbiauti rašant scenarijų; taip jiedvi sukūrusios scenarijų apie jaunąjį poetą.

– Kodėl nieko man nesakėte? – paklausė Jaromilas, kuriam instinktyviai nepatiko motinos ir režisierės sąjunga.

– Gaila, kad tave susitikom – buvome nutarusios padaryti

tau staigmeną. Vieną gražią dieną būtum grįžęs namo ir radęs visą filmo komandą su kamera.

Ką Jaromilas galėjo padaryti? Vieną dieną grįžo namo, paspaudė ranką merginai, pas kurią lankėsi prieš keletą savaičių, ir pasijuto taip apgailėtinai kaip ir aną vakarą, nors po kelnėmis mūvėjo raudonas sportines kelnaites. Po to poezijos vakaro pas policininkus niekad daugiau nesimaudavo šlykščiomis apatinukėmis, tačiau visada jų vaidmenį suvaidindavo kas nors kitas: kai susitiko režisierę gatvėje su motina, jam pasivaideno, kad aplink jį besiplaikstantys rudi draugės plaukai panašūs į šlykščias apatinukes; šįkart klouno kelnes pakeitė koketiškos motinos frazės ir nervingas plepėjimas.

Režisierė pareiškė (jo nuomonės niekas neklausė), kad dabar jie filmuosią dokumentinę medžiagą, mokyklines nuotraukas, o paskui Mama jas pakomentuosianti, nes, probėgšmais užsiminė moterys, visas filmas sumanytas kaip motinos pasakojimas apie sūnų poetą. Jis norėjo paklausti, ką Mama ketina sakyti, bet bijojo sužinoti ką ir tik paraudo. Kambaryje, be Jaromilo ir abiejų moterų, dar buvo trys vyrai su kamera ir du dideli prožektoriai; jam atrodė, kad tie vyrai jį stebi ir piktai iš jo juokiasi; jis nedrįso nė žodžio ištarti.

– Turite nuostabių vaikystės nuotraukų, norėčiau panaudoti visas, – tarė režisierė vartydama šeimos albumą.

– O kaip jos atrodys ekrane? – paklausė Mama su profesionalės susidomėjimu, ir režisierė ją nuramino, kad jai nėra ko būgštauti; paskui Jaromilui paaiškino, kad pirmąją filmo dalį sudarys sumontuotos nuotraukos, o iš anapus ekrano Mama pasakos savo prisiminimus. Paskui pasirodysianti Mama ir tik vėliau – poetas; poetas gimtuosiuose namuose, poetas, rašantis eiles, poetas tarp gėlių sode ir galiausiai poetas gamtoje – vietose, kurios jam labiausiai patinka; ten, savo mėgstamiausiame kampelyje, gamtovaizdžio platybėse jis padekla-

muosiąs eilėraštį ir filmas baigsiąsis. („O kuris tas mano mėgstamiausias kampelis?“ – paklausė užsispyręs Jaromilas; sužinojo, kad jo mėgstamiausias kampelis – romantiškas Prahos apylinkių gamtovaizdis, kur virš kauburėtos žemės stūkso uolos. „Kaip? Aš nekenčiu tos vietos“, – pasišiaušė Jaromilas, bet niekas į jį nekreipė dėmesio.)

Scenarijus Jaromilui nepatiko, ir jis pasakė, kad norėtų prie jo padirbėti pats; jis pareiškė, kad jame nemažai banalybių (vis dėlto juokinga rodyti vienerių metų kūdikio nuotraukas!); tvirtino, jog esą įdomesnių dalykų, į kuriuos, be abejo, būtų naudinga atkreipti dėmesį; abi moterys paklausė, ką jis turįs galvoje, ir jis atsakė, jog iškart negalįs atsakyti, todėl siūlytų dar kiek palaukti ir nefilmuoti.

Filmavimą norėjo atidėti bet kokia kaina, bet nieko nelaimėjo. Mama jį apkabino per pečius, o savo tamsiaplaukei bendradarbei pasakė: „Matote? Čia mano amžinas niurgzlys! Jis amžinai nepatenkintas“. Paskui švelniai pasilenkė prie Jaromilo veido: „Argi ne tiesa, kad esi mano mažasis niurgzlys? Pasakyk, kad tiesa!“

Režisierė paaiškino, kad nepasitenkinimas – autoriaus dorybė, tačiau šį kartą autorius ne jis, o jos, ir kad jos pasirengusios prisiimti bet kokią riziką; tad jam nieko kito nelieka, tik leisti joms sukurti filmą tokį, kokį įsivaizduojančios, kaip ir jos netrukdysiančios jam rašyti tokius eilėraščius, kokie jam patinka.

Mama pridūrė, kad Jaromilas neturįs bijoti, jog filmas jam pakenksiąs, nes jos abi, Mama ir režisierė, kuria jį jausdamos jam didžiausią simpatiją; ji pasakė tai labai koketiškai, ir buvo neaišku, ar koketuoja su juo, ar su savo drauge.

Šiaip ar taip, ji koketavo; Jaromilas niekad jos tokios nebuvo matęs: dar tą patį rytą Mama nuėjo pas kirpėją ir toji jai padarė jaunatvišką šukuoseną; kalbėjo garsiau nei įprastai, nuolat juokėsi, žarstė šmaikščius posakius, kokius tik buvo

išmokusi per savo gyvenimą, ir su pasimėgavimu vaidino namų šeimininkės vaidmenį nešiodama puodukus su kava stovintiems prie prožektorių vyrams. Į juodaakę režisierę ji kreipdavosi labai familiariai, tarsi būtų jos draugė (o iš tikrųjų tik norėjo atrodyti kaip jos vienmetė), ir draugiškai vis apkabindama Jaromilą per pečius vadino jį mažu nepatenkintu berniuku (kad sugrąžintų jį atgal į nekaltybę, vaikystę, vystyklus). (Ak, koks gražus spektaklis: juodu stovi vienas priešais kitą ir grumdosi – ji stumia jį į vystyklus, o jis stumia ją į kapą, ak, tik gerai į juos įsižiūrėkit...)

Jaromilas pasidavė; suprato, kad abi moterys įsileido lėkti kaip tikri garvežiai ir kad jis nepajėgs atsispirti jų iškalbai; prie prožektorių ir kameros matė tris vyrus ir jam atrodė, jog toji sardoniška publika ims švilpti po kiekvieno klaidingo jo žingsnio; todėl jis kalbėjo beveik šnibždom, o moterys jam atsakinėjo garsiai, kad jas girdėtų auditorija, nes auditorija joms buvo naudinga, tačiau jam – nenaudinga. Tad jis pasakė pasiduosiąs ir norėjo išeiti, bet jos atšovė (vis koketuodamos), kad turįs pasilikti; joms būsią malonu, jei jis tiesiog žiūrėsiąs, kaip jos dirba. Tad jis kurį laiką pažiūrėjo, kaip operatorius filmuoja įvairias nuotraukas iš albumo, paskui ėjo į savo kambarį ir dėjosi, kad skaito ar mokosi; jo galvoje viena paskui kitą lėkė sumaištingos mintys; tokioje nepalankioje situacijoje jis stengėsi rasti bent kokį pranašumą ir sau, jam atrodė, jog galbūt režisierė sumanė šį filmavimą tik norėdama dar sykį su juo pasimatyti; jam atrodė, kad šiuo atveju Mama tėra kliūtis, kurią reikia apeiti; stengėsi nusiraminti ir sugalvoti, kaip pakreipti šį juokingą filmavimą savo naudai ir atsigriebti už tą praradimą, kuris nedavė jam ramybės nuo tos nakties, kai taip kvailai išėjo iš režisierės buto; kartais vargais negalais įveikęs gėdą nueidavo į gretimą kambarį pažiūrėti, kaip vyksta filmavimas, vildamasis, kad bent sykį vėl susidurs jųdviejų žvilgsniai – pasikartos tas ilgas sustingęs

žvilgsnis, taip jį pavergęs režisierės namuose; bet šį kartą režisierė buvo abejinga, įnikusi į darbą, ir jų žvilgsniai susitikdavo retai ir prabėgomis; tad jis atsisakė tokios minties ir nusprendė pasisiūlyti režisierei palydėti ją namo, kai tik ji baigs darbą.

Kai trys vyrai jau nešė kamerą ir prožektorius į furgonėlį, jis išėjo iš savo kambario. Ir tada išgirdo, kaip Mama režisierei sako: „Eikš, aš tave palydėsiu. Gal kur nors užeisim išgerti kavos".

Per tą darbo popietę, kai sėdėjo užsidaręs kambaryje, moterys pradėjo viena kitą tujinti. Tai supratęs pasijuto taip, tarsi kas iš panosės būtų jam nušvilpęs meilužę! Šaltai atsisveikino su režisiere, o kai moterys išėjo, jis irgi išėjo ir piktas skubiai pasuko rusvaplaukės namų link; jos nebuvo namie; vaikštinėjo pirmyn atgal priešais jos namus, ir jo nuotaika vis labiau bjuro; pagaliau pamatė merginą; merginos veidas nušvito džiaugsminga nuostaba, o Jaromilas užsiplieskė žiauriais priekaištais: kodėl jos nėra namie?, kodėl ji nepagalvojusi, kad jis gali ateiti?, kur ji buvo, kad taip vėlai grįžtanti?

Dar jai nespėjus uždaryti durų, nuplėšė nuo jos suknelę; paskui pamylėjo ją įsivaizduodamas, kad po juo guli juodaakė moteris; jis girdėjo rusvaplaukės dejones ir matė juodas akis, todėl jam atrodė, kad tos dejonės sklinda iš moters juodomis akimis, ir taip susijaudino, jog pamylėjo rusvaplaukę kelis kartus, bet kiekvieną kartą ne ilgiau nei kelias sekundes. Jaunajai rusvaplaukei merginai tai pasirodė neįprasta, ir ji prapliupo juoktis; tačiau tą dieną Jaromilas labai jautriai reagavo į bet kokią ironiją ir nesuprato draugiško merginos atlaidumo; įsižeidė ir skėlė jai porą antausių; mergina pravirko; Jaromilui tai buvo tarsi balzamas; ji verkė, o jis ją mušė; mūsų pravirkdytos moters verksmas – kaip atpirkimas; tai Kristus, mirštantis dėl mūsų ant kryžiaus; Jaromilas kurį lai-

ką grožėjosi rusvaplaukės ašaromis, paskui nubučiavo jai veidą, paguodė ją ir nusiraminęs grįžo namo.

Po dviejų dienų buvo filmuojama toliau; vėl sustojo furgonėlis, iš jo išlipo trys vyrai (toji priešiška publika), o su jais – gražioji mergina, kurios dejones prieš porą dienų jis girdėjo pas rusvaplaukę; ir, žinoma, Mama, jaunėjanti ir jaunėjanti, panaši į muzikos instrumentą, kuris griaudėjo, dundėjo, paskui pabėgo nuo orkestro, kad sugriežtų solo partiją.

Šį kartą kameros objektyvas turėjo būti nukreiptas tiesiai į Jaromilą; reikėjo jį parodyti šeimos aplinkoje, prie darbo stalo, sode (pasirodo, Jaromilas mėgo sodą, mėgo gėlių lysves, pieveles ir gėles); reikėjo jį parodyti su motina, kuri – mes apie tai pasakojome – jau buvo įrašiusi ilgą komentarą apie sūnų. Režisierė juos pasodino sode ir liepė Jaromilui tiesiog plepėti su motina; ši pamoka truko jau valandą, bet Mama nė akimirkos neprarado energijos (filme nesigirdės, ką jie kalba, jų nebylus pokalbis turės lydėti motinos komentarą), ir kai jai pasirodė, kad Jaromilo veido išraiška nepakankamai linksma, ėmė aiškinti, jog nelengva būti motina vaikino, juolab tokio, kuris amžinai nedrąsus, vienišas ir visko bijo.

Paskui visi sulipo į furgonėlį ir išvažiavo į tąjį romantišką Prahos apylinkių kampelį, kur, anot motinos, Jaromilas buvo pradėtas. Mama buvo pernelyg drovi, todėl niekam neprasitarė, kodėl šis gamtovaizdis jai toks brangus; ji sykiu nenorėjo ir norėjo apie tai kalbėti ir su nervingu dviprasmiškumu visiems girdint pasakojo, kad asmeniškai jai šis gamtovaizdis visada buvęs dar ir geismų gamtovaizdžiu. „Žiūrėkit, kaip banguoja žemė, ji panaši į moterį, į jos išlinkius, į motiniškas formas! Dar atkreipkit dėmesį į uolas, į tas milžiniškas, atokiau stūksančias uolų sangrūdas! Argi tos kybančios, stačios, vertikalios uolos neatrodančios kažkokios vyriškos? Argi tai ne vyro ir moters gamtovaizdis? Argi jis ne erotiškas?“

Jaromilas norėjo pasipriešinti; norėjo pasakyti, kad filmas

kvailas; juto, kaip širdyje kyla išdidumas žmogaus, kuris žino, kas yra geras skonis; jis, aišku, būtų įstengęs sukelti nedidelį beprasmį skandalą ar bent pabėgti, kaip pabėgo nuo maudynių ant Vltavos kranto, bet šįkart to padaryti negalėjo: šįkart į jį žvelgė juodos režisierės akys, ir prieš jas jis buvo bejėgis; bijojo jas prarasti antrą kartą; šios akys jam užtvėrė pabėgimo kelią.

Paskui buvo pastatytas prie didžiulės uolos, kur turėjo padeklamuoti savo mėgstamiausią eilėraštį. Mama buvo susijaudinusi iki širdies gelmių. Kaip seniai ji čia nebuvusi! Čia prieš daugelį metų vieną sekmadienio rytą ji mylėjosi su jaunu inžinieriumi, ir dabar čia stovėjo jos sūnus; atrodė, kad bėgant metams jis čia išaugo tarsi grybas; (ak, taip, žinoma, būtų, jei vaikai kaip grybai gimtų toje vietoje, kur tėvai paliko savo sėklą!); Mamai sukosi galva žiūrint, kaip tas keistas, gražus, neįtikimas grybas drebančiu balsu deklamuoja eiles apie tai, kaip jis norėtų numirti liepsnose.

Jaromilas juto, kad deklamuoja labai prastai, bet kitaip neįstengė; kad ir kiek sau kartojo, jog nebijo, kad aną vakarą policijos viloje deklamavo meistriškai ir gražiai, čia taip negalėjo; stovėdamas prie šitos absurdiškos uolos, šito absurdiško gamtovaizdžio supamas, paniškai bijodamas, kad šit koks nors prahiškis atves nusilaukinėti šunį ar tiesiog ateis pasivaikščioti su savo drauguže (matot, jį kamavo tos pačios baimės kaip prieš dvidešimt metų jo motiną), neįstengė susikaupti ir žodžius tarė nenatūraliai ir sunkiai.

Jos privertė pakartoti eilėraštį keletą sykių, o paskui pasidavė. „Jis visada bijo! – atsiduso Mama. – Jau gimnazijoje drebėdavo prieš kiekvieną rašinį; kiek kartų turėjau varu varyti jį į mokyklą, nes jis visada bijodavo!“

Režisierė pasakė, kad eiles sinchroniškai padeklamuosiąs aktorius, o Jaromilui tereikėsią stovėti priešais uolą ir tyliai krutinti lūpas.

Taip jis ir padarė.

– Dėl Dievo meilės! – sušuko šįkart iš kantrybės išvesta režisierė. – Lūpas reikia krutinti tiksliai, kad atrodytų, jog eilėraštį deklamuojate pats, o ne kas kitas. Juk aktorius deklamuos eilėraštį pagal jūsų lūpų judesius!

Taigi Jaromilas stovėjo priešais uolą, krutino lūpas (nuolankiai ir taisyklingai), ir pagaliau ėmė burgzti kamera.

10

Užvakar jis stovėjo priešais kamerą su lengvu paltu, o šiandien turėjo apsivilkti žieminiu, apsivynioti kaklą šaliku ir užsidėti skrybėlę. Buvo pasnigę. Jie turėjo susitikti šeštą valandą priešais jos namus. Bet jau buvo penkiolika minučių po šeštos, o rusvaplaukė nesirodė.

Pavėluoti keletą minučių – anokia tragedija; bet po visų tų pažeminimų, kuriuos patyrė paskutinėmis dienomis, Jaromilas negalėjo pakęsti nė menkiausio įžeidimo. Juk turėjo žingsniuoti pirmyn ir atgal priešais namą pilnoje žmonių gatvėje, kur kiekvienas galėjo matyti, kad jis kažko laukia, o tas kažkas neskuba. Tai jau buvo viešas jo pralaimėjimas.

Jis nedrįso dirstelti į laikrodį bijodamas, kad pagal tą iškalbingą gestą visa gatvė jo nepalaikytų bergždžiai laukiančiu įsimylėjėliu; lengvai truktelėjo palto rankovę ir pakišo jos kraštą po laikrodžio apyranke, kad slapta galėtų pasižiūrėti į rodykles; įsitikinęs, kad jau dvidešimt minučių po šešių, beveik įsiuto; kodėl jis visada ateina į pasimatymą keletu minučių anksčiau, o ji, kvailesnė ir bjauresnė, visada vėluoja?

Pagaliau ji pasirodė ir išvydo akmeninį Jaromilo veidą. Juodu įėjo į kambarį, atsisėdo, ir mergina ėmė atsiprašinėti: buvusi pas draugę. Geriau nieko nesugalvojo. Aišku, niekas jos negalėjo pateisinti, juolab draugė, kuri Jaromilui buvo tuščia vieta. Rusvaplaukei jis atkirto gerai suprantąs, kaip jai smagu linksmintis su drauge, todėl jis siūląs jai apsisukti ir grįžti pas ją.

Mergina suprato, kad kažkas negerai; ji paaiškino, jog su drauge turėjusi svarbų pokalbį: draugė ketinanti skirtis su savo draugu, ji atrodė labai nusiminusi, verkė, todėl rusvaplaukė nenorėjusi palikti jos vienos, kol nenusiramins.

Jaromilas pasakė, kad ji labai kilniai pasielgė nudžiovindama draugės ašaras. Bet kas gi nudžiovins jos, rusvaplaukės, ašaras, kai Jaromilas ją paliks, nes jis nenorįs daugiau susitikinėti su mergina, kuriai kvailos draugės ašaros reiškia daugiau nei jis.

Mergina suprato, kad viskas klostosi blogai, todėl ėmė atsiprašinėti; pasakė apgailestaujanti, jog taip atsitiko, ir atsiprašanti.

Bet to buvo per maža didžiam jo pažeminimui numalšinti; jis atkirto, kad jokie atsiprašymai nepakeisią jo įsitikinimo: tai, ką rusvaplaukė mergina vadinanti meile, nėra meilė; ne, kaip kirviu nukirto jis, iš anksto atmesdamas bet kokį prieštyniavimą; tokias griežtas išvadas iš tokio, regis, banalaus epizodo jis darąs ne todėl, kad yra smulkmeniškas – kaip tik mažos smulkmenos ir parodžiusios jam, Jaromilui, rusvaplaukės jausmų esmę: su Jaromilu ji elgiasi taip neleistinai lengvabūdiškai ir taip natūraliai nerūpestingai, tarsi jis būtų jos draugė, krautuvės klientas ar gatvėje sutiktas praeivis! Tegu niekad daugiau nedrįstanti jam sakyti, kad myli jį! Jos meilė tėra apgailėtina meilės vaidyba!

Mergina matė, kad viskas klostosi taip blogai, jog blogiau negali būti, ir pabandė išsklaidyti paniekos kupiną Jaromilo liūdesį bučiniu; jis kone šiurkščiai ją atstūmė; pasinaudojusi proga, puolė ant kelių ir prispaudė galvą prie draugo pilvo; Jaromilas akimirką dvejojo, paskui pakėlė ją nuo grindų ir šaltai paprašė daugiau jo neliesti.

Tarsi alkoholis mušusi į galvą neapykanta buvo graži ir jį kerėjo. Kerėjo, nes toji neapykanta, tarsi aidu atsimušusi nuo merginos, dar ir žeidė jį; jo pyktis buvo savižudžio pyktis,

nes jis gerai žinojo, kad atstumdamas merginą atstumia vienintelę moterį, kurią turi šiame pasaulyje; juto, kad jo pyktis nepateisinamas ir kad su mergina elgiasi neteisingai; nuo to žinojimo pasidarė dar žiauresnis, nes jį traukė bedugnė, savęs pasmerkimo bedugnė; žinojo, kad be savo draugės nebus laimingas (nes bus vienas) ir juolab nebus patenkintas savimi (nes žinos, kad pasielgė neteisingai), bet šis žinojimas buvo bejėgis prieš nuostabiai svaiginamą pyktį. Savo draugei pareiškė, kad tai, ką pasakė, galioja ne tik šią akimirką, bet amžinai: jis nenorįs, kad ji apskritai kada nors jį liestų.

Mergina ne pirmą kartą turėjo atlaikyti Jaromilo pyktį ir pavydą, bet šįkart jo balse juto veik beprotišką užsispyrimą; juto, jog Jaromilas gali padaryti bet ką, kad tik patenkintų savo nepaaiškinamą įniršį. Tad beveik paskutinę akimirką ir beveik ant bedugnės krašto ėmė prašyti: „Maldauju tave, nepyk. Nepyk, aš tau melavau. Aš buvau ne pas draugę“.

Jis sutriko: „Tad kur tu buvai?“

– Tu supyksi, nes jo nemėgsti, o aš nieko negalėjau padaryti, turėjau jį aplankyti.

– Tad su kuo tu buvai?

– Su broliu. Su tuo, kuris apsistojo pas mane.

Jis pasipiktino: „Kodėl tu amžinai prie jo prilipusi?“

– Nepyk, jis man niekas, šalia tavęs jis man visiškai nieko nereiškia, bet suprask, vis dėlto jis mano brolis, mudu kartu augome penkiolika metų. Jis išvažiuoja. Ilgam. Turėjau su juo atsisveikinti.

Šis jausmingas atsisveikinimas su broliu jam nepatiko.

– Kurgi tas tavo brolis išvažiuoja, kad taip užtrukai su juo atsisveikindama, jog viską užmiršai? Gal jis išvažiuoja į savaitės komandiruotę? O gal savaitgalį į kaimą?

Ne, jis nevažiuojąs nei į kaimą, nei į komandiruotę; tai daug rimčiau, Jaromilui ji negalinti pasakyti, nes žinanti, jog jis supyks.

– Ir tu tai vadini meile? Kai slepi nuo manęs kažką, kas man nepatinka? Kai slepi nuo manęs kažkokias paslaptis?

Taip, mergina gerai žinanti, jog mylimieji turį viską atvirai vienas kitam pasisakyti; bet Jaromilas turėtų suprasti: ji bijo, tiesiog bijo.

– Kas čia dabar, ko tu gali bijoti? Kurgi išvažiuoja tavo brolis, kad bijai apie tai pasakyti?

Argi Jaromilas tikrai nieko nežinąs? Tikrai negalįs numanyti, apie ką kalbama?

Ne, Jaromilas negalįs numanyti (nors tą akimirką jo slūgstantį pyktį jau įveikė smalsumas).

Galiausiai mergina prisipažino: jos brolis nusprendęs slapta – neteisėtai ir nelegaliai – pereiti sieną; rytoj jau būsiąs užsienyje.

Kaip? Jos brolis nori palikti mūsų jauną socialistinę respubliką? Jos brolis nori išduoti revoliuciją? Jos brolis nori tapti emigrantu? Argi ji nežinanti, ką reiškia būti emigrantu? Argi nežinanti, jog kiekvienas emigrantas automatiškai tampąs užsienio žvalgybos tarnybų, norinčių sunaikinti gimtą šalį, agentu?

Mergina pritariamai linkčiojo galva. Instinktas jai sakė, kad Jaromilas lengviau atleistų už brolio išdavystę nei už ketvirčio valandos laukimą. Todėl linkčiojo galva ir tvirtino pritarianti viskam, ką sakė Jaromilas.

– Kas iš to, kad sutinki su manim? Reikėjo jį atkalbėti! Reikėjo jį sulaikyti!

Taip, ji bandžiusi brolį atkalbėti; dariusi viską, kad tik jį atkalbėtų; dabar Jaromilas, be abejo, suprantąs, kodėl ji taip vėlavusi; dabar Jaromilas tikriausiai jai atleisiąs.

Jaromilas atsakė atleidžiąs jai už vėlavimą, bet negalįs atleisti už brolį, kuris ketina išvykti į užsienį: „Tavo brolis stovi kitoje barikadų pusėje. Jis mano asmeninis priešas. Kilus karui, tavo brolis šaudytų į mane, o aš – į jį. Ar supranti?“

– Taip, suprantu, – atsakė rusvaplaukė mergina ir prisiekė, kad visada būsianti toje pačioje pusėje kaip jis, jo pusėje, ir niekad – su niekuo kitu.

– Kaip gali sakyti, kad esi mano pusėje? Jei būtum mano pusėje, niekad nebūtum leidusi broliui išvažiuoti.

– O ką aš galėjau padaryti? Tarsi būčiau galėjusi sulaikyti jį jėga?

– Reikėjo nieko nelaukus ateiti pas mane, aš būčiau žinojęs, ką daryti. Užuot taip pasielgusi, sumelavai! Apsimetei buvusi pas draugę! Norėjai mane suklaidinti! Ir dar drįsti sakyti, kad esi mano pusėje!

Ji prisiekė, kad iš tikrųjų esanti jo pusėje ir bus jo pusėje, nors kaži kas atsitiktų.

– Jei tai, ką šneki, tiesa, turėjai iškviesti policiją!

Kaip, policiją? Ji negalėjo įskųsti tikro brolio policijai! Tai neįmanoma!

Jaromilas nepakentė priešgyniavimo: „Neįmanoma? Jei tu neiškviesi policijos, pats ją iškviesiu!“

Mergina vėl pakartojo, kad brolis yra brolis, ir ji negalinti įsivaizduoti, kaip galėtų jį išduoti policijai.

– Vadinasi, brolis tau reiškia daugiau už mane?

– Žinoma, ne! Bet tai ne priežastis įduoti savo brolį.

– Meilė reiškia viską arba nieko. Meilė turi būti visa arba jos išvis nėra. Aš esu šioje pusėje, o jis – kitoje. Tu turi būti su manimi, o ne kažkur viduryje, tarp mūsų. O jeigu esi su manimi, turi daryti tai, ką aš darau, norėti to, ko noriu aš. Man revoliucijos likimas – mano asmeninis likimas. Jei kas veikia prieš revoliuciją, veikia prieš mane. Jei mano priešas tau nėra priešas, tada tu esi mano priešė.

Ne, ne, ji nesanti jo priešė; ji norinti būti su juo visur ir visada; ji taip pat žinanti, kad meilė reiškia viską arba nieko.

– Taip, meilė reiškia viską arba nieko. Šalia tikros meilės viskas nublanksta, visa kita – niekas.

Taip, visiškai su juo sutinkanti, taip, ji ir pati tai jaučianti.

– Tikroji meilė visiškai kurčia kitų žmonių kalboms, todėl mes ją ir atpažįstame. Tiktai tu visada pasirengusi klausytis, ką tau kalba žmonės, tu visada pernelyg rūpiniesi kitais žmonėmis, taip rūpiniesi, kad trypi mane.

Ne, ne, žinoma, ji nenorėjusi jo sutrypti, bet bijojusi pakenkti, labai pakenkti broliui, kuris už tai labai brangiai sumokėtų.

– O kas, kad sumokėtų? Jei už tai sumokėtų, sumokėtų teisingai. Gal jo bijai? Gal bijai su juo nutraukti santykius? Ar tu nori visą gyvenimą būti savo šeimos prielipa? Jei žinotum, kaip nekenčiu tavęs, tavo baisaus ribotumo, tavo siaubingo nesugebėjimo mylėti!

Ne, netiesa, kad ji nesugebanti mylėti; ji mylinti jį visa širdimi!

– Kaip tu myli mane visa širdimi, – atsakė jis su kartėliu balse, – jei neturi jėgų mylėti. Tu visiškai nesugebi mylėti!

Ji vėl prisiekė, kad tai netiesa.

– Ar galėtum gyventi be manęs?

Ji prisiekė, kad negalėtų.

– O ar galėtum gyventi, jei aš mirčiau?

Ne, ne, ne.

– O ar galėtum gyventi, jei tave palikčiau?

Ne, ne, ne. Ji purtė galvą.

Ko jis dar galėjo reikalauti? Jo pyktis atslūgo palikdamas tik didelį nerimą; staiga pas juos atslinko mirtis – saldi, labai saldi mirtis – juodu ėmė ją prisiekinėti vienas kitam, jei kada katras paliktų kitą. Jaudulio gniaužiamu balsu jis tarė: „Aš irgi negalėčiau gyventi be tavęs“. Ji irgi kartojo, kad negalėtų gyventi ir negyventų be jo, abu kartojo šią frazę, kartojo taip ilgai, kad galiausiai juos užliejo miglota svaigulio banga; jie nusiplėšė drabužius ir mylėjosi; staiga jis pajuto ranka ašarų, besiritančių merginos veidu, drėgnumą; tai buvo nuostabu;

jam dar niekad nebuvo atsitikę, kad moteris verktų iš meilės jam; ašaros buvo toji substancija, kurioje žmogus ištirpsta tada, kai nori būti ne tik žmogumi, bet ir peržengti savo prigimties ribas; jam atrodė, kad ašaros padeda pabėgti nuo savo prigimties, jos susilieja su toliais ir tampa begalybe. Jį nepaprastai sujaudino tas ašarų drėgnumas, ir jis staiga pajuto, kad irgi verkia; jie mylėjosi, jų veidai ir kūnai buvo šlapi, jie mylėjosi, o iš tikrųjų lydėsi, jų fluidai mišo ir plaukė kartu tarsi dviejų upių vandenys, jie verkė ir mylėjosi, ir tą akimirką buvo anapus pasaulio – jie panėšėjo į ežerą, kuris atsiplėšė nuo žemės ir ėmė plaukti į dangų.

Paskui ramiai tysojo vienas šalia kito ilgai ir švelniai glostydami kits kito veidą; rusvi merginos plaukai buvo sulipę į juokingas sruogas, o veidas paraudęs; ji buvo negraži, ir Jaromilas prisiminė savo eilėraštį, kur rašė norįs sugerti viską, kas jos: senas jos meiles, jos bjaurumą, rusvus sulipusius plaukus ir net negražias jos strazdanas; vis kartojo, kad myli ją, ir ji kartojo tą patį.

O kadangi nenorėjo atsisakyti to absoliutaus pasitenkinimo akimirką, užbūrusią jį abipusės mirties pažadu, dar kartą pasakė: „Tikrai negalėčiau gyventi be tavęs, aš tikrai negalėčiau gyventi be tavęs“.

– Taip, man irgi būtų siaubingai liūdna, jei neturėčiau tavęs. Siaubingai.

Jis iškart sukluso: „Ar nori pasakyti, kad vis dėlto galėtum gyventi be manęs?“

Mergina nenujautė spąstų, slypinčių už šių žodžių: „Man būtų siaubingai liūdna“.

– Bet galėtum gyventi.

– Ką turėčiau daryti, jei mane paliktum? Bet man būtų siaubingai liūdna.

Jaromilas suprato esąs nesusipratimo auka. Rusvaplaukė jam nežadėjo savo mirties; ir kai ji sakė, kad negalėtų be jo

gyventi, tai buvo tik meilės apgaulė, tik žodžių ornamentika, metafora. Nelaiminga kvailė, ji visiškai nesupranta, apie ką čia juodu šnekasi; žada jam savo liūdesį, jam, pripažįstančiam tik absoliučius kriterijus, tik viską arba nieko, tik gyvenimą arba mirtį. Kupinas karčios ironijos paklausė: „Kiekgi tu liūdėtum? Dieną? O gal savaitę?“

– Savaitę? – atsiliepė ji su kartėliu balse. – Ką tu, mano Ksaviuk! Savaitę... Daug ilgiau nei savaitę! – Ji spaudėsi prie jo, savo kūno prisilietimu norėdama parodyti, kad matuotų savo širdgėlą ne savaitėmis.

O Jaromilas galvojo: ko iš tikrųjų verta jo meilė? Keleto savaičių liūdesio? Gerai. O kas gi yra tas liūdesys? Truputis depresijos, truputis graudulio. O kas ta savaitė liūdesio? Juk niekas niekad neliūdi be perstogės. Ji paliūdėtų keletą minučių dieną, keletą vakare; kiek minučių susidarytų iš viso? Kiek minučių liūdesio nusipelnė jo meilė? Kiek minučių liūdesio jis vertas?

Jaromilas įsivaizdavo savo mirtį ir įsivaizdavo rusvaplaukės gyvenimą – abejingą, nepasikeitusį gyvenimą, šaltai ir net džiugiai sklendžiantį virš jo nebūties.

Nebeturėjo daugiau noro atnaujinti to erzinamo pavydo dialogo; girdėjo jos balsą, klausiantį, kodėl jis liūdnas, ir neatsakė; šio balso švelnumas jau nebuvo balzamas.

Atsikėlė ir apsirengė; net nebepyko ant jos; ji tebeklausinėjo, kodėl jam liūdna, ir jis, užuot atsakęs, liūdnai glostė jai veidą. Paskui, atidžiai žiūrėdamas jai į akis, paklausė:

– Ar tu pati nueisi į policiją?

Ji manė, kad jų nuostabi meilė bus visiškai apmalšinusi Jaromilo rūstybę prieš jos brolį; klausimas užklupo netikėtai, ir ji nežinojo, ką atsakyti.

Jis ir vėl paklausė (liūdnai ir ramiai):

– Ar tu pati nueisi į policiją?

Ji kažką sumiksėjo, norėjo jį perkalbėti atsisakyti šio su-

manymo, bet bijojo atsakyti aiškiai. Tačiau to dviprasmio mikséjimo esmė buvo aiški, ir Jaromilas tarė:

– Suprantu, kad tu nenori eiti. Ką gi! Tuo pasirūpinsiu aš pats! – Ir vėl (užjaučiamu, liūdnu, nusivylusiu judesiu) paglostė jai veidą.

Ji buvo sutrikusi ir nežinojo, ką sakyti. Juodu pasibučiavo, ir jis išėjo.

Kitą rytą pabudo jau išėjus Mamai. Anksti, kol jis dar miegojo, ji padėjo ant kėdės marškinius, kaklaraištį, kelnes, švarką ir, žinoma, apatinukes. Buvo neįmanoma sulaužyti šio dvidešimties metų senumo įpročio, ir Jaromilas nuolankiai jo laikėsi. Bet tą dieną, pamatęs ant kėdės sulankstytas smėlio spalvos apatinukes su ilgomis nukarusiomis klešnėmis, su didžiuliu antuku papilvėje, pompastiškai kviečiančiu šlapintis, siaubingai įsiuto.

Tą rytą atsikėlė taip, kaip keliamasi didžią ir lemtingą dieną. Ištiestose rankose palaikė apatines kelnes; kurį laiką jas patyrinėjo apimtas beveik šventos neapykantos, paskui įsikišo vieną klešnės galą į burną ir sukando dantimis; tada sugriebė tą pačią klešnę dešine ranka ir stipriai patraukė; išgirdo, kaip dryksta audinys; paskui perplėštas apatinukes nusviedė ant grindų ir paliko. Norėjo, kad jas pamatytų Mama.

Paskui užsitempė geltonas sportines kelnaites, apsivilko iš anksto paruoštus marškinius, pasirišo kaklaraištį, užsimovė kelnes, apsivilko švarką ir išėjo iš vilos.

11

Asmens liudijimą atidavė budėtojui (tai privalėjo padaryti kiekvienas, norintis patekti į tokį svarbų Nacionalinio saugumo pastatą) ir ėmė lipti laiptais. Žiū, kaip jis lipa, kaip matuoja kiekvieną žingsnį! Žingsniuoja tarsi neštų ant pečių visą savo likimą; lipa ne į aukščiausią pastato aukštą, bet į aukščiausią savo gyvenimo aukštą, iš kur pamatys tai, ko dar niekad nematė.

Viskas jam buvo palanku; vos įėjęs į kabinetą pamatė buvusio klasės draugo veidą, ir tas veidas buvo bičiulio veidas; tas maloniai nustebęs veidas sutiko jį palaimingai šypsodamas.

Sargo sūnus pareiškė esąs labai laimingas, kad Jaromilas jį aplankęs, ir Jaromilas labai apsidžiaugė. Buvo paprašytas sėstis, ir sėdėdamas ant kėdės pirmą kartą pajuto, jog sėdi priešais savo draugą kaip vyras prieš vyrą, kaip lygus su lygiu, kaip rūstus vyras prieš kitą rūstų vyrą.

Jiedu keletą minučių paplepėjo apie viską ir apie nieką, kaip plepa bičiuliai, tačiau tai Jaromilui buvo tik maloni uvertiūra; jis nekantriai laukė, kol ji baigsis ir pakils uždanga.

– Noriu tau pranešti vieną nepaprastai svarbų dalyką, – tarė jis rimtu balsu. – Aš pažįstu vaikiną, kuris po keleto valandų ketina slapta pereiti sieną ir pabėgti į Vakarus. Reikia ką nors daryti.

Sargo sūnus iškart sukluso ir uždavė Jaromilui keletą klausimų. Šis atsakė greitai ir tiksliai.

– Tai labai rimta, – pagaliau tarė sargo sūnus. – Vienas negaliu priimti sprendimo.

Jis palydėjo Jaromilą ilgu koridoriumi į kitą kabinetą ir ten pristatė senyvam žmogui, vilkinčiam civiliniais drabužiais; pristatė kaip savo draugą, todėl žmogus civiliniais drabužiais Jaromilui draugiškai nusišypsojo; paskui pasikvietė sekretorę ir surašė protokolą. Jaromilas turėjo viską smulkiai nurodyti: draugės pavardę, kur ji dirba, amžių, kaip su ja susipažino, iš kokios kilusi šeimos, kur dirba jos tėvas, broliai, seserys, kada jam pasakė, kad brolis ketina bėgti į Vakarus, kas jis per žmogus ir ką Jaromilas apie jį žino.

Jaromilas žinojo apie jį nemažai, nes draugė dažnai apie jį kalbėdavo; todėl ir pamanęs, kad reikalas labai rimtas, ir informuojąs – kol dar nevėlu – savo draugus, savo kovos draugus, savo bičiulius. Draugės brolis nekenčiąs mūsų režimo. Kaip liūdna! Draugės brolis kilęs iš labai neturtingos, labai kuklios šeimos, bet kadangi kurį laiką dirbęs buržuazinio politiko vairuotoju, kūnu ir siela atsidavęs žmonėms, kurie rezga sąmokslus prieš mūsų režimą; taip, jis galįs tai patvirtinti labai atsakingai, nes jo draugė labai tiksliai jam papasakojo apie brolio pažiūras; tas tipas pasirengęs šaudyti į komunistus, Jaromilas gerai įsivaizduojąs, kaipgi jis elgsis atsidūręs emigracijoje; Jaromilas žinąs, kad vienintelis jo troškimas – sunaikinti socializmą.

Visi trys baigė dalykiškai diktuoti protokolą sekretorei, ir pats seniausias liepė sargo sūnui nedelsiant imtis būtinų priemonių. Kai kabinete jie liko vieni, jis padėkojo Jaromilui už pagalbą. Pasakė, kad jei visa tauta būtų tokia budri kaip jis, socialistinė tėvynė būtų nenugalima. Ir dar pasakė, kad būtų labai laimingas, jei šis susitikimas nebūtų paskutinis. Jaromilas tikriausiai žinąs, kad mūsų režimas visur turįs priešų. Juk universitete Jaromilas bendraująs su studentais, be to, tikriausiai pažįstąs žmonių ir iš literatūrinės aplinkos. Taip, girdi, žinome, kad dauguma jų garbingi žmonės, bet galbūt tarp jų nemaža ir mums priešiškų elementų.

Jaromilas susižavėjęs žiūrėjo į policininko veidą; tas veidas jam atrodė gražus – išvagotas gilių raukšlių, bylojantis rūstų vyrišką gyvenimą. Taip, Jaromilas irgi manąs, kad šis susitikimas ne paskutinis. Nieko daugiau ir netrokštąs. Jis žinąs, kokia jo pareiga.

Paspaudė vienas kitam ranką ir abu nusišypsojo.

Su ta šypsena širdyje (su nuostabia raukšlėto vyro šypsena) Jaromilas išėjo iš policijos pastato. Lipdamas plačiais prieangio laiptais, pasižiūrėjo į kylančią virš stogų ledinę ryto saulę. Įkvėpė šalto oro, pasijuto toks kupinas iš visų kūno porų trykštančio vyriškumo, kad vos nepradėjo dainuoti.

Iš pradžių ketino nieko nelaukdamas eiti namo, sėstis prie stalo ir rašyti eilėraščius. Bet žengęs kelis žingsnius pasuko atgal – nenorėjo būti vienas. Jam pasirodė, kad per vieną valandą jo veido bruožai pasidarė rūstesni, žingsniai tvirtesni, balsas šiurkštesnis, ir jis užsigeidė šią permainą parodyti visiems savo draugams. Nuėjo į universitetą ir ėmė su visais varinėti šnekas. Žinoma, niekas jam nesakė, kad jis kitoks, nei buvo, – juk saulė tebešvietė, o virš miesto kaminų sklandė dar neparašytas eilėraštis. Grįžo namo ir užsidarė kambaryje. Išmargino juodai daugybę lapų, bet liko nepatenkintas.

Padėjo plunksną ir kurį laiką sėdėjo susimąstęs; mąstė apie paslaptingą slenkstį, kurį turi peržengti paauglys, kad taptų vyru; įsivaizdavo, kad žino to slenksčio pavadinimą: tai ne meilė, tas slenkstis vadinasi „pareiga“. O rašyti eilėraščius apie pareigą – sunku. Kaipgi šis rūstus žodis gali uždegti vaizduotę? Tačiau Jaromilas žinojo, kad kaip tik šio žodžio sužadinta vaizduotė bus nauja, negirdėta ir stulbinanti; beje, mintyse žodžiui „pareiga“ jis suteikė ne senąją prasmę; jis turėjo omeny ne pareigą, iš anksto numatytą ir primestą iš išorės, bet pareigą, kuri yra savanoriška ir tampa žmogaus drąsos ir šlovės akstinu.

Ši mintis pripildė Jaromilo širdį pasididžiavimo, nes jis jau

brėžė visiškai naujus savo portreto kontūrus. Vėl panoro, kad šią stulbinamą metamorfozę pamatytų kas nors kitas, ir nubėgo pas savo rusvaplaukę. Buvo beveik šešios valandos ir ji jau tikriausiai seniai namie. Bet namo šeimininkė pasakė, kad ji dar negrįžusi iš parduotuvės, kad maždaug prieš pusvalandį jos ieškoję du policininkai, ir ji turėjusi jiems pasakyti, kad jos nuomininkė dar neparėjusi.

Jaromilas turėjo daug laiko ir ėmė vaikštinėti pirmyn atgal mažosios rusvaplaukės gatve. Netrukus pastebėjo du ponus, irgi vaikštinėjančius pirmyn atgal; Jaromilas tarė sau, kad čia tikriausiai tie patys ponai, apie kuriuos kalbėjo namo šeimininkė; pagaliau pamatė ir rusvaplaukę, ateinančią iš kitos gatvės pusės. Nenorėjo, kad jį pastebėtų, tad pasislėpė už vieno namo vartų ir žiūrėjo, kaip jo draugė sparčiu žingsniu eina prie namo, paskui dingsta jo viduje. Tada pamatė į namą jai įkandin įeinančius ir abu ponus. Jam sukilo abejonės, ir jis liko stovėti sustingęs stebėjimo poste. Maždaug po minutės visi trys išėjo iš namo; tik tada pamatė už kelių žingsnių stovintį automobilį. Abu ponai ir mergina sulipo vidun, ir jis nuvažiavo.

Jaromilas suprato, kad tie vyrai tikriausiai policininkai, bet jo nugara perbėgęs šiurpas greitai sumišo su nuolat augančia nuostaba, kad tai, ką jis padarė šį rytą, – tikras poelgis ir kad jis davė pradžią įvykių eigai.

Kitą dieną nuskubėjo pas draugę, norėdamas ją nustebinti, vos tik ji grįš iš darbo. Bet šeimininkė pasakė, kad nuo tada, kai ją išsivežė tie du ponai, mergina nebuvo grįžusi.

Jaromilas labai susijaudino. Kitą rytą iškart nuėjo į policiją. Kaip ir anksčiau, sargo sūnus elgėsi su juo labai draugiškai. Paspaudė ranką, nusišypsojo, o kai Jaromilas paklausė, kas atsitiko jo draugei, kad ji dar negrįžo namo, liepė jam nesirūpinti. „Tu mus užvedei ant labai svarbaus pėdsako. Mes juos iškamantinėsim iki pačių panagių.“

Jis iškalbingai šypsojosi.

Jaromilas ir vėl išėjo iš policijos pastato į šaltą saulėtą rytą, vėl įkvėpė ledinio oro ir pasijuto didelis ir likimo paženklintas. Bet tai nebuvo tas pat kas užvakar. Dabar pirmą kartą pagalvojo, kad šis poelgis – *įžanga į tragediją.*

Taip, kaip tik tokius žodžius sau pasakė lipdamas žemyn prieangio laiptais: tai įžanga į tragediją. Ausyse visą laiką skambėjo tokia įprasta ir grėsli frazė: *Mes juos iškamantinėsim iki pačių panagių,* ir tie žodžiai sudirgino jo vaizduotę; suprato, kad jo draugė dabar svetimų vyrų rankose, kad ji priklauso nuo jų malonės, kad jai gresia pavojus ir kad keletą dienų trunkanti apklausa, žinoma, nėra menkniekis; prisiminė, ką buvęs klasės draugas jam pasakojo apie tamsiaplaukį žydą ir apie rūstų policininkų darbą. Šios mintys ir šie vaizdai pripildė jį kaži ko saldaus, kvapnaus ir kilnaus, ir jam pasirodė, kad jis pučiasi ir ima vaikščioti gatvėmis tarsi klajojantis liūdesio paminklas.

Paskui tarė sau, kad dabar jau žino, kodėl eilės, kurias parašė prieš dvi dienas, bevertės. Prieš dvi dienas jis dar nesuprato, ką padaręs. Tik dabar suvokė savo poelgio prasmę, suprato, kas esąs ir kas jam lemta. Dar prieš porą dienų norėjo rašyti eiles apie pareigą; dabar apie ją jau žinojo daugiau: pareigos šlovė gimsta iš nukirstos meilės galvos.

Jaromilas ėjo gatvėmis užburtas savojo likimo. Grįžęs namo rado laišką: *Būsiu labai laiminga, jei ateinančią savaitę tokią dieną ir tokią valandą ateisite į vakarėlį. Susitiksite su jus dominančiais žmonėmis.* Po laišku buvo režisierės parašas.

Nors šis kvietimas nežadėjo nieko tikra, vis dėlto Jaromilas labai apsidžiaugė, nes tai buvo įrodymas, kad režisierė dar nėra prarasta proga, kad jų nuotykis dar nesibaigė ir kad žaidimas tęsiasi. Ir jam šmėstelėjo neaiški mintis, jog labai simboliška, kad šis laiškas atėjo tą dieną, kai jis suprato savo

padėties tragizmą; jo širdį užliejo neaiškus, bet džiugus jausmas, jog viskas, ką išgyveno per paskutines dvi dienas, byloja, kad pagaliau gali mesti iššūkį tamsiaplaukės režisierės grožiui ir eiti į jos pasaulietinį vakarėlį pasitikėdamas savimi ir nieko nebijodamas – kaip tikras vyras.

Dar niekad nesijautė toks laimingas. Buvo sklidinas eilių ir atsisėdo prie stalo. Ne, neteisinga priešinti meilę su pareiga, mąstė jis, tai pasenusi klausimo samprata. Meilė ar pareiga, mylima moteris ar revoliucija – ne, visiškai ne tai. Jei jis įstūmė rusvaplaukę į pavojų, dar nereiškia, kad meilė jam nesvarbi; Jaromilas kaip tik norėjo, jog ateities pasaulis būtų toks pasaulis, kur vyras ir moteris galėtų mylėtis karščiau nei kada nors. Viskas buvo kaip tik taip: Jaromilas įstūmė savo draugę į pavojų tik todėl, kad myli ją labiau, nei kiti vyrai myli savo moteris; todėl jis ir žino, kas yra meilė ir koks būsimasis meilės pasaulis. Žinoma, siaubinga paaukoti konkrečią moterį (mielą, mažuliukę ir plepią rusvaplaukę) dėl būsimojo pasaulio, bet tai, be abejo, vienintelė naujųjų laikų tragedija, verta gražių eilių, verta didingiausio eilėraščio!

Todėl jis sėdėjo prie stalo, rašė, vaikščiojo pirmyn atgal po kambarį ir jam atrodė, kad tai, ką rašo, nepalyginti geriau nei tai, ką iki šiol parašęs.

Tai buvo svaiginantis vakaras, labiau svaiginantis nei visi tie meilės vakarai, kuriuos galėjo įsivaizduoti, tai buvo svaiginantis vakaras, nors leido jį vienas savo vaikiškame kambaryje; Mama buvo greta, savo kambaryje, ir Jaromilas visiškai užmiršo, kad dar prieš keletą dienų jos nekentė; kai ji pasibeldė į duris norėdama paklausti, ką jis veikia, jis pavadino ją *mama* ir paprašė, kad ji padėtų jam rasti ramybę ir susikaupti, nes, paaiškino, „šiandien aš rašau didingiausią savo gyvenimo eilėraštį“. Mama nusišypsojo (motiniška, supratinga, dėmesinga šypsena) ir paliko jį ramiai dirbti.

Paskui jis atsigulė į lovą ir tarė sau, kad tą pačią akimirką

jo rusvaplaukę merginą supa vyrai: policininkai, tardytojai, sargybiniai; kad jie gali daryti su ja, ką tik nori; kad sargybinis stebi ją pro rakto skylutę, kai ji sėdi ant kibiro ir šlapinasi.

Nelabai tikėjo kraštutinėmis priemonėmis (tikriausiai ją apklaus ir greitai paleis), bet vaizduotės nepažabosi: vis įsivaizdavo ją vienutėje, sėdinčią ant kibiro, ją stebi nepažįstamasis, tardytojai nuplėšia nuo jos drabužius; stebino jį tik viena: jis nejautė jokio pavydo!

Tu turi būti mano ir numirti kančiose, jei aš to panorėsiu! Džono Kytso šauksmas lekia per šimtmečius. Kodėl Jaromilas turėtų būti pavydus? Juk rusvaplaukė dabar priklauso jam labiau nei kada nors anksčiau: jos likimas – tai jo kūryba, jo akys stebi ją, besišlapinančią į kibirą, jo delnai liečia ją sargybinių rankomis; ji – jo auka, ji – jo kūrinys, ji – jo, jo, jo.

Jaromilas nėra pavydus; tądien jis užmigo vyro miegu.

ŠEŠTA DALIS,

arba

KETURIASDEŠIMTMETIS VYRAS

1

Pirmoji mūsų pasakojimo dalis apima penkiolika Jaromilo gyvenimo metų, tačiau penktoji dalis, nors ir ilgiausia, – vos vienerius. Tad šioje knygoje laikas bėga priešingu ritmu nei tikrasis gyvenimas; jis lėtėja.

Taip yra todėl, kad mes žvelgiame į Jaromilą iš stebėjimo punkto, kurį įsirengėme jo mirties taške. Jo vaikystė skendi toliuose, kur mėnesiai maišosi su metais; mes matėme jį su Mama artinantis iš tų miglotų tolių iki stebėjimo punkto, kur viskas matoma it pirmame senos drobės plane, kur mūsų akys išskiria kiekvieną medžio lapą, o ant kiekvieno lapo – menkiausią gyslelę.

Kaip jūsų gyvenimas nulemtas profesijos ir vedybų, kurias pasirinkote, taip šis romanas yra apribotas perspektyvos, kuri atsiveria iš mūsų stebėjimo punkto, iš čia matome tik Jaromilą ir jo motiną, o kitus personažus pastebime tik tada, kai jie atsiduria šalia abiejų pagrindinių veikėjų. Pasirinkome stebėjimo punktą taip, kaip jūs pasirinkote savo likimą, ir mūsų pasirinkimas taip pat nepakeičiamas.

Kiekvienas žmogus gailisi, kad negali gyventi kitų gyvenimų, tik savo vienintelį; mes juk norėtume išgyventi visas savo nerealizuotas galimybes, visus įmanomus gyvenimus (ak, tas nepasiekiamas Ksavjeras!). Šis romanas panašus į jus. Jis taip pat norėtų tapti kitais romanais, tais, kurie galėjo būti, bet jais netapo.

Štai kodėl mes nuolat svajojame apie kitus įmanomus, bet

neįsirengtus stebėjimo punktus. Įsivaizduokite, kas būtų, jei įsirengtume stebėjimo punktą dailininko, sargo sūnaus, mažosios rusvaplaukės gyvenime? Iš tikrųjų, ką mes apie juos žinome? Nieką daugiau nei tas kvailys Jaromilas, kuris iš tikrųjų niekad apie nieką nieko nežinojo! Koks būtų šis romanas, jei jame būtų pasakojama apie to užguito sargo sūnaus karjerą, o jo klasės draugas būtų jam pasirodęs tik porą kartų – kaip epizodinis personažas? Arba, tarkim, būtume stebėję dailininko gyvenimo istoriją ir galiausiai sužinotume, ką jis iš tikrųjų manė apie savo meilužę, kurios pilvą išgražindavo piešiniais?

Žmogus iš savo gyvenimo niekaip negali ištrūkti, tačiau romanas turi kur kas daugiau laisvės. Įsivaizduokite, kad paskubom ir slapta išardome savo stebėjimo punktą ir perkeliame jį kitur, nors labai trumpai! Tarkime, kur nors jau gerokai po Jaromilo mirties! Tarkime, į šias dienas, kai jau niekas, visiškai niekas nebeprisimena Jaromilo (jo motina irgi mirė prieš porą metų) vardo...

2

Ak, Dieve, kad savo stebėjimo punktą galėtume perkelti į mūsų dienas! Ir aplankyti dešimt poetų, kurie sėdėjo kartu su juo ant pakylos tame farų vakare! Kur tie eilėraščiai, kuriuos jie tą vakarą skaitė? Niekas, visiškai niekas jų neprisimena; ir patys poetai nenorėtų jų prisiminti, nes dabar jiems visiems, visiems gėda...

O kas iš tikrųjų liko iš tų tolimų laikų? Šiandien visiems tie metai atrodo kaip politinių procesų, persekiojimų, uždraustų knygų ir neteisingų mirties nuosprendžių metai. Bet mes, kurie prisimename, privalome paliudyti: tai buvo ne tik siaubo, bet ir lyrikos laikai! Tada poetas viešpatavo kartu su budeliu.

Siena, už kurios buvo įkalinti vyrai ir moterys, buvo išrašyta eilėraščiais, ir priešais šią sieną žmonės šoko. O ne, visai ne makabriškus šokius. Čia šoko nekaltybė! Nekaltybė su kruvina šypsena.

Ar tai prastos poezijos laikai? Nevisiškai! Romanistas, kuris rašė apie tą laiką konformizmo apakintomis akimis, kūrė negyvėlius. Bet poetai lyrikai, kurie irgi aklai garbino tuos laikus, dažnai palikdavo ir gražios poezijos. Tad – kartojame – magiškoje poezijos srityje bet koks vertinimas tampa tiesa, jei tik ji paremiama išgyventu jausmu. O poetai jautė su tokiu įkarščiu, kad net nuo jų širdžių kilo garas, o horizontas mirgėjo nuo vaivorykštės, nuo stebuklingos virš kalėjimų sušvitusios vaivorykštės...

Ne, mes neperkelsime savo stebėjimo punkto į dabarties

dienas, nes mums nelabai rūpi aprašyti šį laiką ir apstatyti jį dar naujais veidrodžiais. Išsirinkome tuos metus ne todėl, kad norėjome pateikti jų vaizdą, o dėl to, jog jie mums pasirodė tarsi gudrūs spąstai Rembo ir Lermontovui, gudrūs spąstai, paspęsti poezijai ir jaunystei. O ar romanas irgi nėra spąstai, paspęsti jo herojui? Velniop epochos tapybą! Mus tik domina jaunuolis, rašantis eiles!

Todėl jaunuolio, kurį pavadinome Jaromilu, niekad neturime išleisti iš akių. Taip, akimirką palikime romaną, perkelkim savo stebėjimo punktą į Jaromilo gyvenimo pabaigą ir įkurdinkim jį mintyse visiškai kitokio personažo, suminkyto iš visai kitos tešlos. Bet nenutolkim daugiau nei trejus ar ketverius metus nuo jo mirties – apsiribokim tik tuo laiku, kai Jaromilas dar nebuvo visų pamirštas. Sukonstruokim šią romano dalį taip, kad ji sietųsi su kitomis pasakojimo dalimis, kaip pavėsinė siejasi su vila.

Pavėsinė, nutolusi kelias dešimtis metrų, – tai atskiras statinys, be kurio vila gali apsieiti; tačiau pavėsinės langas atdaras, ir pro jį girdėti silpni vilos gyventojų balsai.

3

Šios, šeštosios, romano dalies, kurią palyginome su pavėsine, veiksmas vyksta studijoje: prieškambaris su sienoje įrengta spinta, kurią kažkas nerūpestingai paliko plačiai atlapotą, vonios kambarys su rūpestingai išblizginta vonia, virtuvėlė su nešvariais indais ir kambarys; kambaryje stovi labai plati sofa, priešais ją kabo didžiulis veidrodis, aplink – knygų spintos, keletas graviūrų po stiklu (paveikslų ir antikinių skulptūrų reprodukcijos), ilgas stalas su dviem krėslais ir langas į kiemą, pro kurį matyti kaminai ir stogai.

Vėlyva popietė, studijos šeimininkas ką tik grįžo namo; atsega portfelį, iš jo ištraukia suglamžytus darbo drabužius ir pakabina spintoje; paskui įeina į kambarį ir plačiai atlapoja langą; lauke saulėta pavasario diena, į kambarį įsiveržia gaivus vėjo gūsis, vyras eina į vonios kambarį, atsuka čiaupą, paleidžia karštą vandenį į vonią ir nusirengia; apžiūrinėja savo kūną ir lieka patenkintas; vyrui apie keturiasdešimt, bet nuo tada, kai ėmė dirbti fizinį darbą, jaučiasi puikiai – galva lengvesnė, o rankos stipresnės.

Dabar guli išsitiesęs vonioje, ant jos kraštų pasidėjęs lentą – ši jam atstoja stalą; priešais jį guli keletas knygų (keistas, išskirtinis potraukis seniesiems autoriams!), jis šildosi karštame vandenyje ir skaito.

Paskui išgirsta skambutį. Vienas trumpas skimbtelėjimas, paskui du, po pertraukėlės – dar vienas trumpas.

Jis nemėgo netikėtų svečių, todėl su savo meilužėmis ir

draugais turėjo sutartinius signalus, pagal kuriuos suprasdavo, kas pas jį atėjo. Bet kieno gi šis signalas?

Pamanė, gal jau sensta ir suprastėjo atmintis?

– Minutėlę! – šūktelėjo. Išlipo iš vonios, neskubėdamas užsivilko maudymosi chalatą ir nuėjo atidaryti durų.

4

Apsivilkusi žieminiu paltu, už durų stovėjo mergina.

Iškart ją pažino ir taip nustebo, kad nežinojo, ką sakyti.

– Jie mane paleido, – paaiškino mergina.

– Kada?

– Šįryt. Laukiau, kada grįši iš darbo.

Padėjo jai nusivilkti paltą; paltas buvo rudas, sunkus ir sunešiotas; jis pakabino jį ant pakabos. Mergina vilkėjo suknele, kurią keturiasdešimtmetis vyras gerai pažino; jis prisiminė, kad vilkėjo šia suknele paskutinį kartą, kai lankėsi pas jį, – taip, čia ta pati suknelė ir tas pats paltas. Atrodė, kad šią pavasario popietę vėl sugrįžo trejų metų senumo žiemos diena.

Mergina irgi stebėjosi, kad kambarys koks buvęs, nors nuo tos dienos gyvenime daug kas pasikeitė.

– Čia viskas kaip anksčiau, – tarė ji.

– Taip, viskas kaip anksčiau, – pritarė keturiasdešimtmetis vyras ir pasodino ją į krėslą, kur ji visada sėdėdavo; paskui apipylė klausimais: ar tu išalkusi?, ar tikrai pavalgei?, kada pavalgei?, kur eisi iš čia?, ar važiuosi pas tėvus?

Atsakė turinti važiuoti pas tėvus, ką tik buvo nuėjusi į stotį, bet sudvejojusi grįžo ir pirma atvažiavo čia.

– Palauk, apsirengsiu, – tarė vyras. Tik dabar pastebėjo, kad vilki maudymosi chalatu; nuėjo į prieangį ir uždarė duris; prieš pradėdamas rengtis, pakėlė telefono ragelį, surinko numerį ir, kai atsiliepė moters balsas, teisindamasis atsiprašė, kad šiandien neturėsiąs laiko.

Kambaryje laukiančiai merginai niekaip nebuvo įsipareigojęs; vis dėlto nenorėjo, kad ji girdėtų pokalbį, tad kalbėjo prislopintu balsu. Kalbėdamas vis žiūrėjo į sunkų rudą paltą, kabantį ant pakabos ir pripildantį visą kambarį elegiškos muzikos.

5

Paskutinį kartą ją matė prieš trejus metus, o pažinojo maždaug penkerius. Turėjo dailesnių merginų, bet šią mylimąją vertino dėl kai kurių išskirtinių savybių; kai ją sutiko, jai buvo vos septyniolika; buvo labai linksma, labai erotiška ir klusni; darydavo viską, ką tik išskaitydavo jo akyse; jau po ketvirčio valandos ji suprato, kad jam girdint nevalia kalbėti apie jausmus, ir be jokių paaiškinimų ateidavo tik tada (vos kartą per mėnesį), kai jis ją pasikviesdavo.

Keturiasdešimtmetis vyras neslėpė polinkio lesbietėms; vieną dieną, apsvaigusi nuo kūniškos meilės, mergina jam pašnibždėjo į ausį, kad plaukimo baseine užtikusi nepažįstamąją ir su ja pasimylėjusi; keturiasdešimtmečiui vyrui toji istorija labai patiko, ir vėliau, kai suprato, kad tas nutikimas tiesiog neįtikimas, jį dar labiau sujaudino merginos pastangos jam patikti. Mergina, beje, neapsiribojo vien šia išmone; ji mielai supažindino keturiasdešimtmetį vyrą su savo draugužėmis ir tapo daugelio erotinių pramogų įkvėpėja ir organizatore.

Mergina suprato, kad keturiasdešimtmetis vyras ne tik nereikalauja ištikimybės, bet net jaučiasi saugesnis, kai jo draugužės turi rimtų ryšių su kitais vyrais. Nekaltai ir be jokių skrupulų pasakodavo apie savo buvusius ir esamus draugus, ir keturiasdešimtmečiui vyrui būdavo įdomu ir malonu jos klausytis.

Dabar ji sėdėjo priešais jį krėsle (keturiasdešimtmetis vyras jau buvo užsimovęs plonas kelnes ir megztinį) ir kalbėjo: „Išėjusi iš kalėjimo pamačiau arklius“.

6

– Arklius? Kokius arklius?

Kai anksti šį rytą peržengė kalėjimo slenkstį, pro ją prajojo jodinėjimo klubo raiteliai. Jie sėdėjo tiesūs ir įsitempę balne, atrodė tarsi suaugę su gyvuliais – susilieję į didžiulį nežmonišką kūną. Po jų kojom mergina atrodė lygi su žeme, maža ir bereikšmė. Iš toli, iš viršaus girdėjosi juokas ir arklių šnopavimas; ji prigludo prie sienos.

– O kur ėjai paskui?

Paskui ji nuėjo į galinę tramvajaus stotelę. Dar buvo anksti, bet saulė jau kaitino; vilkėjo sunkiu paltu ir gėdijosi į ją spoksančių praeivių. Bijojo, kad tramvajaus stotelėje bus daug žmonių ir visi ją varstys akimis.

Laimei, stotelėje lūkuriavo tik viena sena moteris. Tai buvo gerai, tai buvo nuostabu, ten sėdėjo tik viena sena moteris.

– Ar jau iškart žinojai, kad pirmiausia važiuosi pas mane?

Iš pareigos turėjusi važiuoti namo, pas tėvus. Nuvažiavo į geležinkelio stotį, atsistojo eilėje prie langelio, bet kai atėjo jos eilė pirkti bilietą, pabėgo. Mintis apie šeimą ją nupurtė. Paskui pajuto alkį ir nusipirko gabalą dešros. Atsisėdo skverelyje ir ėmė laukti ketvirtos valandos, kai keturiasdešimtmetis vyras grįš iš darbo.

– Aš laimingas, kad pirma atvažiavai pas mane, labai malonu, kad pirmiausia atvažiavai pas mane, – tarė jis.

– O ar prisimeni? – paklausė jis po akimirkos. – Ar prisimeni, ką sakei? Sakei, kad niekad daugiau pas mane neateisi.

– Netiesa, – atsakė mergina.
Jis nusišypsojo:
– Tiesa.
– Ne.

7

Žinoma, tai buvo tiesa. Tą dieną, kai ji atėjo pas jį, keturiasdešimtmetis vyras iškart atidarė gėrimų bariuką; kai buvo bepiląs du stiklus konjako, mergina papurtė galvą:

– Ne, aš negersiu. Niekad daugiau negersiu su tavimi.

Keturiasdešimtmetis vyras nustebo, o mergina kalbėjo toliau:

– Niekad daugiau pas tave neateisiu, o šiandien atėjau tik todėl, kad tai tau pasakyčiau.

Keturiasdešimtmetis vyras nesiliovė stebėjęsis, ir ji prisipažino nuoširdžiai mylinti vieną jaunuolį, kurį jis gerai pažįstąs, ir daugiau nenorinti apgaudinėti; ji tik atėjusi paprašyti, kad jis suprastų ją ir ant jos nepyktų.

Nors keturiasdešimtmečio vyro meilės gyvenimas buvo audringas, širdies gilumoje jis buvo idiliškas ir akylai žiūrėjo, kad niekas netrikdytų jo įprastų nuotykių ir ramybės. Žinoma, žvaigždėtame jo meilių danguje mergina sukosi kaip kukli mirkčiojanti žvaigždutė, tačiau net mažiausia žvaigždutė, staiga pajudinta iš vietos, gali nemaloniai suardyti visatos harmoniją.

Be to, jį įžeidė jos nesupratimas: juk jis visą laiką buvo laimingas, kad mergina turi mylimą vaikiną; jis leisdavo jai apie jį kalbėti ir patardavo, kaip ji turinti su juo elgtis. Tas jaunuolis jam buvo tikra pramoga, savo stalčiuje vyras saugojo eilėraščius, kuriuos vaikinas rašydavo merginai; tie eilėraščiai jam buvo atgrasūs, bet jį domino, kaip domino bjau-

rus jį supantis pasaulis, kurį jis stebėdavo iš savo vonios su karštu vandeniu.

Buvo pasirengęs sergėti abu įsimylėjėlius su visu savo ciÂnišku prielankumu, ir staigus merginos apsisprendimas jam pasirodė tarsi nedėkingumas. Jis negebėjo taip valdytis, kad ji nieko nepastebėtų, ir mergina, matydama jo niūrų veidą ir norėdama pateisinti savo sprendimą, ėmė dar daugiau plepėti; prisiekinėjo mylinti savo draugą ir norinti būti su juo garbinga.

O dabar sėdėjo (tame pačiame krėsle ir su ta pačia suknele) priešais keturiasdešimtmetį vyrą ir dėjosi, kad niekad nieko panašaus nekalbėjo.

8

Ji nemelavo. Buvo viena iš tų išskirtinių sielų, nematančių skirtumo tarp to, kas yra, ir to, kas turi būti, ir sutapatinančių savo norus su tikrove. Ji, žinoma, prisiminė, ką sakiusi keturiasdešimtmečiui vyrui, ir žinojo, jog nederėjo to sakyti, tad dabar žiūrėjo į tą prisiminimą kaip neturintį teisės išvis egzistuoti.

Bet ji, žinoma, viską gerai prisiminė; tądien ji užtruko pas keturiasdešimtmetį vyrą ilgiau, nei ketino, ir pavėlavo į pasimatymą. Draugas mirtinai supyko, ir ji juto, kad galėsianti gauti jo atleidimą tik tada, kai sugalvos jo pykčiui apmaldyti vertą atsiprašymą. Tad ir surezgė istoriją, kad jos brolis ketinąs slapta pabėgti į Vakarus, todėl ji ir užtrukusi su juo atsisveikindama. Ji neįtarė, kad vaikinas ims ją įkalbinėti įduoti brolį policijai.

Tad kitądien ji, išėjusi iš darbo, atbėgo pas keturiasdešimtmetį vyrą klausti patarimo. Keturiasdešimtmetis vyras pasirodė esąs supratingas ir draugiškas – patarė jai meluoti toliau ir savo jaunąjį draugą įtikinti, kad po dramatiškos scenos brolis prisiekęs nebėgti į Vakarus. Tiksliai paaiškino, kaip turinti nupasakoti sceną, kurios metu atkalbėjusi brolį slapta pereiti Vakarų sieną, ir ką sakyti savo mylimajam, kad jam įteigtų, jog šis netiesiogiai išgelbėjęs jų šeimą, nes jei ne jis, brolis gal jau būtų suimtas prie sienos arba – kas žino? – net sargybinio nušautas.

– Ir kaip tądien baigėsi tavo pokalbis su mylimuoju? – paklausė jis dabar.

– Aš su juo niekad daugiau nesikalbėjau. Vos tik tada grįžau namo, jie mane suėmė. Jie laukė manęs prie durų.

– Ir niekad su juo daugiau nesikalbėjai?

– Ne.

– Bet tikriausiai žinai, kas jam atsitiko?

– Ne.

– Tikrai nežinai? – nustebo keturiasdešimtmetis vyras.

– Nieko nežinau.

Mergina abejingai gūžtelėjo pečiais, tarsi nieko nebūtų norėjusi žinoti.

– Jis mirė, – tarė keturiasdešimtmetis vyras. – Mirė netrukus po to, kai tave suėmė.

9

Šito ji nežinojo; iš labai toli ją pasiekė patetiški jaunuolio žodžiai, mielai sveriančio meilę ir mirtį tomis pačiomis svarstyklėmis.

– Jis nusižudė? – paklausė tyliu balsu, jau linkusi atleisti.

Keturiasdešimtmetis vyras nusišypsojo.

– Ne, tiesiog susirgo ir numirė. Jo motina išsikėlė kitur. Viloje nerastumei jokio jų pėdsako. Tik juodą paminklą kapinėse. Pamanytum, jog tai didelio rašytojo kapas. Ant paminklo motina liepė iškalti žodžius: *Čia ilsisi poetas*... O virš jo pavardės puikuojasi toji epitafija, kurią sykį buvai atnešusi man parodyti: ta, kur jis sako, kad norėtų mirti liepsnose.

Jie nutilo; mergina manė, kad jos draugas nusižudė, o jis mirė visiškai banaliai; net mirtis atsuko jam nugarą. Išėjusi iš kalėjimo, mergina tvirtai nusprendė niekad daugiau jo nematyti, bet nėkart nepagalvojo, kad jo jau nėra. Vadinasi, jei jo nėra, nėra ir priežasties, dėl ko ji trejus metus praleido kalėjime, ir visa tai tik blogas sapnas – beprasmybė, kažkas nerealaus.

– Klausyk, – tarė jis. – Pasitaisykim vakarienę. Eikš, padėk man.

10

Juodu sėdėjo virtuvėje, raikė duoną, ant sviesto užsidėjo kumpio ir dešros griežinėlių; atidarė sardinių dėžutę; susiieškojo butelį vyno; iš bufeto pasiėmė dvi taures.

Taip jie darė visada, kai ji ateidavo. Širdyje jai buvo gera, kad jos visada laukia šitas įprasto gyvenimo fragmentas, nesikeičiantis ir nepakeičiamas, ir kad šiandien ji galėjo nevaržoma čia ateiti; ji manė, kad tai gražiausia gyvenimo atkarpa, kokią kada nors išgyveno.

Gražiausia? Kodėl?

Tai buvo gyvenimo atkarpa, kur ji jautėsi saugiai. Šitas vyras jai buvo geras ir niekad nieko iš jos nereikalavo; su juo ji niekad nesijautė kalta ir už nieką atsakinga; šalia jo visada jautėsi saugiai, kaip mes jaučiamės saugiai tą akimirką, kai tampame nepasiekiami savo likimui; ji čia jautėsi saugiai tarsi dramos personažas, kai po pirmojo veiksmo nusileidžia uždanga ir prasideda pertrauka, kai kiti personažai irgi nusiima kaukes ir pradeda nerūpestingai šnekučiuotis.

Keturiasdešimtmetis jau seniai jautėsi gyvenąs anapus savo gyvenimo dramos: karo pradžioje jis su žmona slapta pasiekė Angliją, britų oro pajėgose kovojo su vokiečiais ir neteko žmonos per Londono bombardavimą; paskui grįžo į Prahą, liko tarnauti kariuomenėje, ir maždaug tuo metu, kai Jaromilas nusprendė studijuoti politikos mokslus, jo viršininkai nutarė, kad per karą jis tikriausiai užmezgė pernelyg artimus ryšius su kapitalistine Anglija ir todėl tarnauti socialisti-

nės šalies armijoje nelabai patikimas. Dėl šios priežasties vyras dirbo gamykloje, atsukęs nugarą Istorijai ir jos dramatiškoms grimasoms, atsukęs nugarą savo likimui, ir buvo susirūpinęs tik savimi, savo asmeninėmis pramogomis ir savo knygomis.

Prieš trejetą metų mergina atėjo su juo atsisveikinti, nes jis siūlė jai tik trumpą atokvėpį, o jos jaunasis draugas – visą gyvenimą. Ir dabar, atsisėdusi priešais jį, krimsnoja duoną su kumpiu, geria vyną ir jaučiasi nepaprastai laiminga, kad keturiasdešimtmetis vyras jai dovanoja atokvėpį; ji jaučia, kaip lėtai širdyje ima skleistis palaimingoji tyla.

Staiga ji pasijuto laisviau ir įsiplepėjo.

11

Ant stalo tebuvo likę tuščios lėkštės su trupiniais ir pustuštis butelis, o ji vis kalbėjo ir kalbėjo (laisvai ir paprastai) apie kalėjimą, apie savo drauges kalines ir sargybinius, kaip visada įsileisdama į smulkmenas, kurios jai atrodė įdomios ir kurias ji susiedavo į nelogišką, bet žavų ir vientisą plepalų srautą.

Tačiau šiandien jos plepaluose buvo ir kai kas nauja; anksčiau jos frazės naiviai vinguriuodavo prie esminių dalykų, o šiandien, regėjosi, tebuvo dingstis išvengti esmės.

Bet kokios esmės? Vėliau keturiasdešimtmečiui vyrui toptelėjo, kad jis žino, kas tai gali būti, ir paklausė:

– O kas atsitiko tavo broliui?

– Nežinau, – atsakė mergina.

– Jie paleido jį?

– Ne.

Keturiasdešimtmetis vyras pagaliau suprato, kodėl stotyje mergina pabėgo nuo kasos langelio ir kodėl taip bijo grįžti namo: juk ji, nors nekalta auka, vis dėlto užtraukė nelaimę broliui bei visai šeimai; jis nesunkiai įsivaizdavo, kaip tardytojai privertė ją prisipažinti ir kaip ji, norėdama iš jų ištrūkti, klimpo į naujus, dar įtartinesnius melus. Kaip paaiškintų tėvams, kad apkaltinusi brolį neįtikėtinu nusikaltimu įskundė ne ji, o jaunuolis, apie kurį niekas nebuvo nieko girdėjęs ir kurio jau nėra gyvo?

Mergina tylėjo, ir keturiasdešimtmetis vyras juto, kad jo

širdį užlieja vis didesnė ir didesnė užuojautos banga: „Šiandien nevažiuok pas tėvus, – tarė jis. – Turi marias laiko. Pirmiausia viską gerai apgalvok. Jei nori, gali likti čia“.

Paskui pasilenkė prie jos ir uždėjo delną jai ant veido; neglostė, tik ilgai ir švelniai laikė prispaudęs ranką prie veido odos.

Šiame judesyje buvo tiek gerumo, kad merginos skruostais ėmė riedėti ašaros.

12

Nuo tada, kai mirė jo mylima žmona, jis ėmė neapkęsti moterų ašarų; jos jį gąsdino, kaip gąsdino mintis, kad moterys gali jį paversti savo gyvenimo dramų personažu; jis žiūrėjo į ašaras kaip į čiuptuvus, kurie nori jį sugriebti ir ištraukti iš jo idiliškojo nelikimo; ašaros jam buvo šlykščios.

Todėl nustebo pajutęs ant savo delno jų nepakenčiamą drėgnumą. Bet dar labiau nustebo supratęs, kad šį kartą jis nevalioja atsispirti jų galiai; žinojo, kad tai ne meilės ašaros, kad jos skirtos ne jam, kad jos – nei klasta, nei šantažo priemonė, nei spektaklis; žinojo, kad jos tik ašaros, ir tiek, ir kad ritasi iš merginos akių, kaip nematomai iš žmogaus liejasi liūdesys arba džiaugsmas. Jis neturėjo jokio skydo prieš jų nekaltybę ir buvo sujaudintas iki širdies gelmių.

Tarė sau, kad visą tą laiką, kai juodu pažįstami, nei jis, nei mergina niekada vienas kito neįskaudino; kad vienas su kitu visada elgėsi taktiškai; kad visada dovanojo kits kitam trumpas gėrio akimirkas ir nieko daugiau negeidė; kad neturėjo ko vienas kitam prikišti. Jautė ypatingą pasitenkinimą, kad po merginos suėmimo jis padarė viską, kad ją išgelbėtų.

Pakėlė ją iš krėslo. Pirštais nušluostė jai ašaras nuo veido ir švelniai apkabino.

13

Už šios akimirkos langų, kažkur toli, treji metai atgalios, pasakojime, kurį nutraukėm, nekantriai trypčioja mirtis; jos kaulėtas siluetas jau užlipo į apšviestą sceną ir taip toli meta savo šešėlį, kad studija, kur dabar vienas prieš kitą stovi mergina ir keturiasdešimtmetis vyras, skendi šviestamsyje.

Jis švelniai apkabina merginos kūną, ir ji, nejudri ir nepasikeitusi, susigūžia jo glėbyje.

Ką reiškia šis susigūžimas?

Jis reiškia, kad ji jam atsiduoda; ji glūdi tarp jo rankų ir nori šiam glėby likti.

Bet šis atsidavimas – ne uvertiūra! Ji įgludo jo glėbin užsisklendusi, nepasiekiama; jos sulinkę pečiai saugo krūtis, jos galva nepasisuka į keturiasdešimtmečio vyro veidą, o lieka prigludusi prie jo krūtinės; ji žvelgia į jo megztinio tamsą. Ji įsitaisė tarp jo rankų užsidariusi ir užsiantspaudavusi, kad jis paslėptų ją savo glėbyje tarsi plieniniam seife.

14

Jis pakėlė jos drėgną veidą prie savo veido ir ėmė ją bučiuoti. Tai padarė iš užuojautos kupino įkarščio, o ne iš geidulingo potraukio, tačiau net visiškai skirtingos situacijos pasižymi automatizmu, kurio neįmanoma išvengti: bučiuodamas ją jis bandė praverti jos lūpas liežuviu, bet veltui: merginos lūpos liko sučiauptos.

Tačiau – keista – juo ilgiau jam nesisekė jos pabučiuoti, juo didesnė užuojautos banga kilo jo širdyje, nes jis suprato, kad mergina, kurią laiko glėbyje, užburta, kad jos siela išplėšta ir kad po šios amputacijos jam beliko vien kraujuojanti žaizda.

Juto tarp savo rankų bekraujį, kaulėtą, apgailėtiną kūną, bet vilgšna užuojautos banga, padedama temstančios nakties, naikino apybraižas ir dydžius, ir jie paliko neaiškūs ir nematerialūs. Ir kaip tik tą akimirką jis ėmė jos geisti fiziškai!

Tai buvo visiškai netikėta: jautė geidulį be geismo, susijaudinimą be susijaudinimo! Gal tai buvo tik tyras gerumas, paslaptingos komunijos dėka virtęs kūnišku geismu.

O gal kaip tik dėl to, kad buvo toks nelauktas ir nesuprantamas, tas geismas išmušė jį iš pusiausvyros. Jis ėmė godžiai glamonėti jos kūną ir sagstyti suknelės sagas.

Ji gynėsi.

– Ne, ne! Prašau, ne! Ne!

15

Kadangi žodžiai nepajėgė jo sustabdyti, ji išsiplėšė iš jo glėbio ir nubėgusi pasislėpė kambario kampe.

– Kas yra? Kas tau? – paklausė jis.

Ji spaudėsi prie sienos ir tylėjo.

Jis priėjo prie jos ir paglostė jai veidą.

– Nebijok manęs. Manęs nereikia bijoti. Pasakyk, kas tau? Kas atsitiko? Kas tau darosi?

Ji stovėjo, tylėjo ir negalėjo rasti žodžių. Ir priešais jos akis iškilo arkliai, kuriuos matė risnojant pro kalėjimo vartus; dideli, stiprūs arkliai su raiteliais – arogantiškos dvikojės būtybės. Ji stovėjo taip žemai ir buvo tokia menka prieš jų gyvulišką tobulybę, kad panoro susilieti su kokiu šalia esančiu daiktu, kad ir medžio kamienu ar siena, ir ištirpti toje abejingoje materijoje.

O jis vis klausinėjo:

– Kas tau?

– Gaila, kad nesi senė ar senis, – pagaliau atsakė.

Ir pridūrė:

– Man nereikėjo čia ateiti, nes tu nesi nei senė, nei senis.

16

Jis ilgai ir tyliai glostė jai veidą, paskui (kambaryje jau buvo tamsu) paprašė, kad padėtų jam pakloti lovą; jie gulėjo vienas šalia kito ant labai plačios sofos, ir jis kalbėjosi su ja tyliu ir raminami balsu, kokiu jau daugelį metų su niekuo nesikalbėjo.

Fizinis geismas dingo, bet jis tebejautė gilią, neįveikiamą užuojautą, kuriai reikėjo šviesos; keturiasdešimtmetis vyras uždegė galvūgalio lemputę ir pažiūrėjo į merginą.

Ji gulėjo išsitiesusi, susierzinusi ir stebeilijosi į lubas. Kas jai nutiko? Ką jie ten su ja padarė? Mušė? Grasino? Kankino?

Jis nežinojo. Mergina tylėjo, o jis glostė jai plaukus, kaktą, veidą.

Glostė, kol pajuto, kad jai iš akių dingo siaubas.

Glostė, kol ji užsimerkė.

17

Studijos langas atdaras, ir pro jį veržiasi gaivus pavasario nakties vėjas; galvūgalio lempa jau užgesinta, vyras guli nejudėdamas šalia merginos ir klausosi jos nervingo alsavimo, laukia, kada ji užmigs, ir kai įsitikina, kad užmigo, vėl švelniai jai glosto ranką, laimingas, kad gali padovanoti pirmąjį miegą naujoje jos liūdnos laisvės eroje.

Pavėsinės, su kuria palyginome šį skyrių, langas visą laiką atdaras ir pro jį skverbiasi romano, kurį nutraukėme prieš pat kulminaciją, kvapai ir garsai. Ar girdite, kaip toli nekantriai trypčioja mirtis? Tegu palaukia, mes dar čia, nepažįstamojo studijoje, pasislėpę kitame romane, kitoje istorijoje.

Kitoje istorijoje? Ne. Keturiasdešimtmečio vyro ir merginos gyvenime šis susitikimas – tai veikiau interliudija tarp jų istorijų, o ne pati istorija. Šis susitikimas nepaakins kitų įvykių. Jis tik trumpas atokvėpis, kurį keturiasdešimtmetis vyras teikia merginai prieš ilgas grumtynes, kurios jos laukia.

Šis mūsų romano skyrius irgi tik rami pauzė, per kurią nepažįstamas vyras staiga įžiebė gerumo kibirkštį. Dar palaikykim tą ramią liepsną, tą gailestingą šviesą prieš akis, kol šio skyriaus pavėsinė dings mums iš akių.

SEPTINTA DALIS,

arba

POETAS MIRŠTA

1

Vien tikras poetas žino, kaip liūdna poezijos veidrodžių buveinėje. Už stiklo girdisi tolimas šūvių aidas, o širdis nekantrauja išvykti. Lermontovas užsisagsto karinę uniformą; Baironas pasideda pistoletą į naktinio staliuko stalčių; Volkeris savo eilėse žengia su minia; Halas rimuoja įžeidimus; Majakovskis trypia savo dainos gerklę. Veidrodžiuose verda nuostabi kova.

Tačiau dėmesio! Kai poetai netyčia peržengia veidrodžių buveinės slenkstį, žūsta, nes jie nemoka šaudyti, o jei šauna, visada pataiko sau į galvą.

Tačiau – deja – ar girdit? Jie joja! Arklys risnoja vingiuotais Kaukazo keliais, o ant jo sėdi Lermontovas su pistoletu. Šit pasigirsta kitų kanopų dunksėjimas ir karietos girgždesys! Dabar joja Puškinas, jis irgi apsiginklavęs pistoletu, jis irgi važiuoja kautis – į dvikovą!

O ką girdime dabar? Tramvajų. Prahos tramvajų, uždususį ir triukšmingą Prahos tramvajų; šiame tramvajuje sėdi Jaromilas, jis važiuoja iš vieno priemiesčio į kitą; šalta: jis su tamsiu kostiumu, kaklaraiščiu, paltu ir skrybėle.

2

Kuris poetas nesvajojo apie savo mirtį? Kuris poetas jos neįsivaizdavo? *Ak, jei man lemta mirti, noriu mirti su tavimi, mano meile, ir tik liepsnose, pavirtęs šviesa ir karščiu.* Ar jūs manote, kad tai tik atsitiktinis fantazijos žaismas, stūmęs Jaromilą įsivaizduoti savo mirtį liepsnose? Visai ne; mirtis yra žinia; mirtis kalba; mirties veiksmas turi savo semantiką, todėl ir svarbu žinoti, kaip ir kokios stichijos paveiktas žmogus mirė.

Janas Masarykas baigė savo gyvenimą 1948-aisiais, kai pamatė, jog jo likimas sudužo atsimušęs į kietą Istorijos kevalą; jis užsimušė iššokęs iš vienų Prahos rūmų lango. Po trejų metų Konstantinas Byblas, išsigandęs pasaulio, kurį pats pradėjo statyti, neria žemyn iš šešto aukšto ir teškiasi į to paties miesto grindinį (langinių savižudžių miestas!), kad kaip Ikaras žūtų žemės stichijoje ir mirtim įrodytų, koks tragiškas konfliktas tarp oro ir slėgio, sapno ir pabudimo.

Mokytojas Janas Husas ir Džordanas Brunas negalėjo mirti nei nuo virvės, nei nuo kalavijo; jie galėjo mirti tik ant laužo. Jų gyvenimai virto signaline ugnimi, švyturio šviesa, deglu, liepsnojančiu toli per laikus. Nes kūnas laikinas, o mintis amžina, ir ši virpčiojanti laužo liepsna – minties paveikslas. Janas Palachas, kuris, praėjus dvidešimčiai metų po Jaromilo mirties, apsipylė benzinu Prahos aikštėje ir pats save uždegė, vargu ar būtų galėjęs sužadinti tautos sąmonę, jei būtų nusprendęs nusiskandinti.

Kita vertus, Ofelijos neįmanoma įsivaizduoti skendinčios liepsnose, todėl ji negalėjo mirti niekaip kitaip – tik vandenyje, nes vandenų gelmė maišosi su žmogaus sielos gelme; vanduo – mirtina stichija tiems, kurie pasiklydę savyje, savo meilėje, savo jausmuose, savo beprotybėje, tarp veidrodžių ir sūkurių; vandenyje skandinasi liaudies dainų merginos, kurių sužadėtinis negrįžo iš karo; į vandenį įšoko Harieta Šeli; Senoje nusiskandino Paulis Celanas.

3

Jis išlipo iš tramvajaus ir dabar eina į apsnigtą vilą, iš kurios kadaise naktį pabėgo ir paliko tamsiaplaukę merginą vieną.

Jis galvoja apie Ksavjerą:

Iš pradžių buvo tik jis, Jaromilas.

Paskui Jaromilas sukūrė Ksavjerą, savo antrininką, o su juo ir kitą savo gyvenimą – svajingą ir kupiną nuotykių.

Ir štai atėjo akimirka, kai išnyko prieštara tarp sapno ir nemigos, tarp poezijos ir gyvenimo, tarp veiksmo ir minties. Staiga išnyko prieštara tarp Ksavjero ir Jaromilo. Jiedu susiliejo ir tapo viena būtybe. Svajonių žmogus tapo veiksmo žmogumi, sapno nuotykis tapo gyvenimo nuotykiu.

Jis artėjo prie vilos ir juto grįžtant ankstesnį netikrumą, kurį dar sustiprino perštinti gerklė (motina jo nenorėjo leisti į vakarėlį sakydama, kad būtų geriau, jei jis gulėtų lovoje).

Jis dvejojo priešais duris, o kad padrąsintų save, turėjo prisiminti ką tik išgyventas didžiąsias dienas. Galvojo apie rusvaplaukę, galvojo apie tai, kaip ją tardo, galvojo apie policininkus ir apie įvykius, kuriuos išjudino savo jėga ir valia...

„Aš – Ksavjeras, aš – Ksavjeras..." – tarė sau ir paskambino į duris.

4

Draugiją, susirinkusią į vakarėlį, sudarė jauni aktoriai ir aktorės, jauni dailininkai ir meno mokyklų studentai; pats vilos savininkas dalyvavo šventėje ir užleido šiam vakarui visus vilos kambarius. Režisierė pristatė Jaromilą keletui žmonių, įdavė į rankas taurę, paprašė, kad pats įsipiltų vyno iš kurio nors butelio iš čia stovinčios jų gausybės, ir paliko jį.

Su vakariniu kostiumu, baltais marškiniais ir kaklaraiščiu Jaromilas jautėsi juokingai susikaustęs; aplinkui jį visi buvo apsirengę laisvai ir paprastai, dauguma – su megztiniais. Jis kiek pasisukiojo ant kėdės ir galiausiai pasiryžo: nusivilko švarką, pakabino jį ant atkaltės, atsisagstė marškinių apykaklę ir atlaisvino kaklaraištį; pagaliau pasijuto patogiau.

Svečiai lenktyniavo stengdamiesi atkreipti į save dėmesį. Jauni aktoriai elgėsi tarsi scenoje, kalbėjo garsiai ir nenatūraliai, kiekvienas stengėsi visus nustebinti sąmoju ar originaliom pažiūrom. Jaromilas, ištuštinęs keletą taurių vyno, aukštai iškėlęs galvą irgi stengėsi prisidėti prie pokalbio. Ne sykį ir jam pavyko įžūliai mesti sąmojingą frazę ir valandėlę patraukti kitų svečių dėmesį.

5

Pro sieną ji girdi iš radijo sklindančią triukšmingą šokių muziką; valdžia neseniai tuščią kambarį tame pačiame aukšte paskyrė nuomininko šeimai, ir abu kambariai, kuriuose gyvena našlė su sūnumi, – tylos kiautas, iš visų pusių apsuptas triukšmo.

Mama girdi tą muziką. Ji viena ir galvoja apie režisierę. Jau pirmą kartą ją pamačiusi iš toli užuodė įmanomos meilės tarp jos ir Jaromilo pavojų. Stengėsi susidraugauti su ja turėdama vieną tikslą – užsiimti patogią poziciją, kad galėtų grumtis už savo sūnų. Ir dabar, pažeminta, ji supranta, kad jos pastangos nuėjo veltui. Režisierė nė nepagalvojo jos kviestis į vakarėlį. Jie nustūmė ją į šalį.

Vieną dieną režisierė jai prisipažino, kad dirbanti Nacionalinio saugumo valdybos klube tik todėl, jog kilusi iš turtingos šeimos ir jai reikalinga politinė apsauga, kad galėtų studijuoti. Ir dabar Mamai topteli, kad šita karjeristė žino, kaip viską panaudoti savo interesais; Mama jai tik laiptelis, ant kurio pasilypėjusi toji rengėsi suartėti su Jaromilu.

6

O varžybos tęsėsi: kiekvienas norėjo būti dėmesio centre. Kažkas atsisėdo prie pianino, poros šoko, būreliai žmonių juokėsi ir garsiai kalbėjosi; kiekvienas stengėsi pranokti kitą ir atsidurti dėmesio centre.

Martynovas ten irgi buvo: didelis, gražus, elegantiškas operetės herojus su didžiuliu durklu, apsuptas moterų. Ak, kaip jis erzina Lermontovą! Gerasis Dievas buvo neteisus apdovanodamas šitą kvailį tokiu gražiu veidu, o Lermontovą – trumpomis kojomis. Poetas neturi ilgų kojų, užtat turi sarkastišką protą, kuris jį iškelia į aukštybes.

Jis priėjo prie Martynovo būrelio ir ėmė laukti progos. Pagaliau mestelėjo įžeidžią pastabą ir įsistebeilijo į priblokštus aplinkinių veidus.

7

Paskui režisierė (jos ilgai nebuvo) vėl pasirodė kambaryje. Priėjo prie jo ir įsmeigė į jį didžiules juodas akis: „Ar gerai leidžiate laiką?“

Jaromilui atrodė, kad jis vėl patirs tą gražiąją akimirką, kurią patyrė režisierės kambaryje, kai juodu sėdėjo ir žiūrėjo vienas į kitą.

– Ne, – atsakė jis žiūrėdamas jai į akis.

– Nuobodžiaujate?

– Aš čia atėjau dėl jūsų, o jūs vis kažkur dingstate. Kam kvietėte, jei negaliu būti su jumis?

– Bet čia aibė įdomių žmonių.

– Be abejo. Tačiau jie man tėra dingstis būti šalia jūsų. Jie man tik laipteliai, kad galėčiau jais pakilti iki jūsų.

Jis jautėsi drąsiai ir buvo patenkintas savo iškalba.

Ji nusijuokė:

– Šį vakarą laiptelių čia labai daug!

– Tuomet gal galėtumėt man parodyti slaptus laiptus, kurie greičiau nuvestų mane prie jūsų.

Režisierė nusišypsojo.

– Pabandysime.

Paėmė jį už rankos ir nusivedė. Nusivedė laiptais prie savo kambario durų, ir Jaromilo širdis pradėjo dar labiau daužytis.

Veltui. Kambaryje, kuris Jaromilui jau buvo pažįstamas, irgi sėdėjo svečiai.

8

Gretimame kambaryje jie jau seniai išjungė radiją; tamsu, motina laukia sūnaus ir galvoja apie savo pralaimėjimus. Bet paskui taria sau, kad nors ir pralaimėjo šį mūšį, grumsis toliau. Taip, ji jaučia: grumsis toliau, neleis jo atimti, neleis jųdviejų išskirti, ji bus su juo visada ir visada eis paskui jį. Sėdi krėsle, tačiau jai atrodo, kad eina; eina per ilgą naktį, kad jį pasivytų, kad susigrąžintų.

9

Režisierės kambarys pilnas kalbų ir dūmų, pro kuriuos vienas svečių (maždaug trisdešimtmetis vyras) kurį laiką atidžiai stebi Jaromilą ir pagaliau sako:

– Man regis, aš apie tave girdėjau.

– Apie mane? – maloniai nustemba Jaromilas.

Vyras paklausė, ar kartais vaikystėje Jaromilas nesilankydavo pas vieną dailininką.

Jaromilas, patenkintas, kad bendro pažįstamo dėka gali lengviau įsijungti į nepažįstamų žmonių draugiją, paskubomis linktelėjo galva.

– Bet jau seniai pas jį nebuvai, – sako vyras.

– Taip, seniai.

– O kodėl?

Jaromilas nežino, ką atsakyti, ir gūžteli pečiais.

– Aš žinau kodėl. Pakenktų tavo karjerai.

Jaromilas bando nusišypsoti: „Mano karjerai?“

– Tu spausdini eiles, deklamuoji susirinkimuose, dėl savo politinės reputacijos šių namų šeimininkė susuko apie tave filmą. O dailininkas neturi teisės eksponuoti savo paveikslų. Ar žinai, kad spauda apie jį rašo kaip apie liaudies priešą?

Jaromilas tyli.

– Žinai ar nežinai?

– Taip, girdėjau.

– Pasirodo, jo drobės laikomos buržuaziniu išsigimimu.

Jaromilas tyli.

– Ar žinai, ką dailininkas veikia dabar?

Jaromilas gūžteli pečiais.

– Jie išmetė jį iš gimnazijos, ir dabar jis dirba statybose darbininku. Nes nenori atsisakyti savo idėjų. Jis gali tapyti tik vakare, dirbtinėje šviesoje. Tačiau jis tapo gražias drobes, o tu rašai gražų mėšlą!

10

Vienas įžeidimas, kitas, ir galiausiai gražusis Martynovas įsižeidžia. Ima auklėti Lermontovą prieš visą draugiją.

Kaip? Lermontovas turi atsiimti įžeidžius žodžius? Turi atsiprašyti? Niekad!

Draugai jį perspėja. Neprotinga kautis dvikovoje dėl tokios kvailystės. Reikia nusiraminti, ir tiek. Tavo gyvenimas, Lermontovai, brangesnis už garbę, kuri tokia pat juokinga kaip klaidžiojanti ugnelė!

Kaip? Argi yra kas brangiau už garbę?

Taip, Lermontovai, tavo gyvenimas, tavo kūryba.

Ne, nėra nieko brangiau už garbę!

Garbė tėra tavo tuštybės alkis, Lermontovai. Garbė – veidrodžių iliuzija, garbė – spektaklis neaiškiai publikai, kurios rytoj jau čia nebus!

Bet Lermontovas jaunas, ir sekundės, kuriomis jis gyvena, – ilgos kaip amžinybė, o keletas į jį žiūrinčių ponių ir ponų – tai juk pasaulio amfiteatras! Arba jis pereis šį pasaulį vyrišku ir tvirtu žingsniu, arba jis nevertas gyventi!

11

Juto per veidą srūvant pažeminimo purvą ir žinojo, kad negali nė minutės pasilikti tarp jų suteptu veidu. Veltui jie bandė jį nuraminti ir paguosti.

– Bergždžiai stengiatės mus sutaikyti, – tarė jis. – Kartais būna, kad susitaikyti neįmanoma.

Paskui atsistojo ir nervingai atsisuko į savo pašnekovą.

– Asmeniškai aš apgailestauju, kad dailininkas yra juodadarbis ir kad priverstas tapyti dirbtinėje šviesoje. Bet žiūrint į viską objektyviai, visiškai tas pat, ar jis tapo žvakės šviesoje, ar išvis netapo. Tai nieko nekeičia. Visas jo drobių pasaulis jau seniai miręs. Tikrasis gyvenimas yra kitur! Visiškai kitur! Todėl aš ir lioviausi lankęsis pas dailininką. Man neįdomu su juo ginčytis apie problemas, kurių nėra. Linkiu jam kuo geriausios sveikatos! Aš nesišiaušiu prieš tuos, kurie mirę! Tebūnie jiems lengva žemelė! Tą patį sakau ir tau, – pridūrė rodydamas smiliumi į pašnekovą. – Tebūnie ir tau lengva žemelė. Tu jau miręs ir net nežinai, kad toks esi.

Tada vyras irgi atsistojo ir tarė: „Tikriausiai būtų įdomu pamatyti, kuo baigsis kova tarp lavono ir poeto“.

Jaromilas pajuto, kaip į galvą jam plūstelėjo kraujas.

– Galima pabandyti, – atsakė ir iškėlė kumštį norėdamas suduoti pašnekovui, bet šis sugriebė jo ranką, užlaužė, apsuko jį aplink, paskui viena ranka sugriebė už apykaklės, kita – už kelnių užpakalio ir pakėlė.

– Kur turėčiau nunešti poną poetą? – paklausė.

Jaunos moterys ir jauni vyrai, kurie dar taip neseniai stengėsi sutaikyti abu priešininkus, dabar negalėjo susilaikyti nesijuokę. Vyras perėjo kambarį tvirtai laikydamas ore Jaromilą, kuris daužėsi kaip švelni, viltį praradusi žuvis. Nunešė jį iki balkono. Atidarė stiklines balkono duris, pastatė poetą balkone ir įspyrė jam į užpakalį.

12

Pokštelėjo šūvis, Lermontovas griebėsi už širdies, o Jaromilas pargriuvo ant šalto betono.

Ak, mano Bohemija, kaip lengvai tu pakeiti šūvius juokingais spyriais į užpakalį!

Bet iš tikrųjų ar mes turime teisę tyčiotis iš Jaromilo tik todėl, kad jis – Lermontovo parodija? Ar turime teisę tyčiotis iš dailininko vien todėl, kad su odiniu paltu ir vilkiniu šunimi jis pamėgdžiojo Andrė Bretoną? Argi pats Andrė Bretonas nemėgdžiojo kažko kilnaus, kažko, į ką norėjo būti panašus? Argi ne amžina žmogaus lemtis būti tik parodija?

Beje, nėra nieko lengviau, kaip šią situaciją apversti aukštyn kojom:

13

Pasigirdo šūvis, Jaromilas griebėsi už širdies, o Lermontovas pargriuvo ant ledinio balkono betono.

Jis vilki plačia caro karininko uniforma. Atsikelia nuo grindų. Jis jaučiasi siaubingai pamirštas. Čia trūksta literatūrinės istoriografijos su savo balzamais, kuri jo kritimui galėtų suteikti iškilnią prasmę. Čia trūksta pistoleto, kurio šūvio aidas užgožtų jo vaikišką pažeminimą. Čia skamba tik juokas, jis pasiekia jį per stiklą ir užtraukia jam amžiną gėdą.

Jis prieina prie turėklų ir pažvelgia žemyn. Deja! Balkonas nepakankamai aukštai, kad galėtų būti tikras, jog užsimuš, jei šoks žemyn. Šalta, jam šąla ausys, šąla kojos, jis šokinėja nuo vienos kojos ant kitos ir nežino, ką daryti. Bijo, kad neatsivertų durys, kad nepasirodytų besityčiojantys veidai. Jis pakliuvo į spąstus. Pakliuvo į farso spąstus.

Lermontovas nebijo mirties – jis bijo būti apjuoktas. Norėtų šokti žemyn, bet nešoka, nes žino, kad jei savižudybė yra tragedija, tai nepavykusi savižudybė – juokinga.

(Bet kaip? Kaip? Kokia juokinga frazė! Savižudybė, pavykusi ar nepavykusi, visada yra tas pats poelgis, prie kurio savižudį priveda tos pačios priežastys ir ta pati drąsa! Kas gi čia skiria tai, kas tragiška, nuo to, kas juokinga? Ar tik atsitiktinė sėkmė? Kas skiria menkystę nuo didybės? Atsakyk man, Lermontovai! Ar tik būdai? Pistoletas arba spyris? Ar tik dekoracijos, kurias Istorija pritaiko prie žmogiškosios avantiūros?)

Gana! Balkone guli Jaromilas, apsivilkęs baltais marškiniais, jo kaklaraiščio mazgas atpalaiduotas, ir jis dreba iš šalčio.

14

Visi revoliucionieriai mėgsta liepsnas. Persis Šelis irgi svajojo apie mirtį ugnyje. Jo didžiosios poemos įsimylėjėliai žūva kartu ant laužo.

Šelis juos sukūrė pagal savo ir savo žmonos paveikslą, ir vis dėlto jis mirė vandenyje. Bet jo draugai, tarsi būtų norėję atitaisyti šią didžiai reikšmingą mirties klaidą, sukrovė ant jūros kranto didžiulį laužą ir sudegino žuvų apgraužtą jo kūną.

Ar mirtis nori pasityčioti ir iš Jaromilo, užleisdama ant jo ledą vietoj liepsnų?

Juk Jaromilas nori mirti; mintis apie savižudybę traukia tarsi lakštingalos giesmė. Jis žino, kad gripuoja, žino, kad įsisirgs, bet neina į kambarį, negali pakelti pažeminimo. Žino, kad jį gali nuraminti tik mirties glėbys, apkabinimas, kuris užpildys visą jo kūną ir sielą ir kurio dėka jis galiausiai pelnys didybę; jis žino, kad tik mirtis gali už jį atkeršyti ir apkaltinti žmogžudyste tuos, kurie iš jo juokiasi.

Jis nusprendžia atsigulti priešais balkono duris – tegu šaltis svilina jį iš apačios ir palengvina mirties darbą. Atsisėda ant grindų; betonas toks šaltas, kad po keleto minučių jau nebejunta užpakalio; nori išsitiesti, bet neužtenka drąsos atremti nugarą į ledines grindis, ir jis atsistoja.

Šaltis apėmė jį visą: jis įlindo į lengvus batelius, po kelnėmis ir po sportinėmis kelnaitėmis, įkišo savo ranką po marškiniais. Jaromilas kaleno dantimis, jam skaudėjo gerklę, jis

negalėjo nuryti seilių, čiaudėjo ir norėjo šlapintis. Sustingusiais pirštais atsisagstė kelnių antuką, paskui ėmė šlapintis priešais save ant grindų žiūrėdamas, kaip ranka, laikanti jo gėdą, dreba iš šalčio.

15

Jis rangėsi iš skausmo ant betoninių grindų, tačiau niekas pasaulyje nebūtų jo privertęs atidaryti stiklinių balkono durų, kad vėl atsidurtų tarp tų, kurie iš jo šaipėsi. Tačiau ką jie dabar veikia? Kodėl jo neieško? Nejau jie tokie pikti? Arba girti? O kiek laiko jis jau šąla čia, lediniame šaltyje?

Staiga užgeso kambario palubėje lempa, ir liko švytuliuoti tik pritemdyta šviesa.

Jaromilas priėjo prie lango ir pamatė sofą, kurią apšvietė mažytė lempa rožiniu gaubtu; žiūrėjo ilgai, pagaliau ant sofos pamatė du nuogus apsikabinusius kūnus.

Jis kaleno dantimis, drebėjo ir žiūrėjo; pusiau užtraukta užuolaida trukdė geriau įsižiūrėti, ar vyro užgultas moters kūnas – režisierės, nors viskas bylojo, kad ten ji: moters plaukai buvo juodi ir ilgi.

Tačiau kas tas vyras? O Dieve! Jaromilas jį gerai pažįsta! Jis jau matė šią sceną! Šaltis, sniegas, namelis kalnuose, o prie apšviesto lango – Ksavjeras su moterimi! Beje, nuo šios dienos Ksavjeras ir Jaromilas turėjo tapti vienu žmogumi! Kaip Ksavjeras drįsta jį išduoti? Dieve, kaip jam matant Ksavjeras drįsta mylėtis su jo mylimąja?

16

Dabar kambaryje tamsu. Nieko nematyti ir negirdėti. Ir jo galvoje tuščia: nei pykčio, nei gailesčio, nei pažeminimo; jo galvoje nieko daugiau nėra, tik siaubingas šaltis.

Jis negali ilgiau to pakęsti; atidaro balkono duris ir įeina vidun; nenori nieko matyti, nežiūri nei į kairę, nei į dešinę, tik skubiu žingsniu pereina kambarį.

Koridoriuje dega šviesa. Jis nulipa laiptais ir atidaro duris to kambario, kur palikęs švarką; kambaryje tamsu, vienintelė silpna šviesa, prasiskverbianti čia iš prieangio, silpnai apšviečia keletą garsiai alsuojančių miegalių. Jis tebedreba iš šalčio. Apčiuopom ant kėdžių ieško švarko, bet jo neranda. Nusičiaudi, vienas iš miegančiųjų pabunda ir nepatenkintas jį subara.

Išeina į prieangį. Ten kabo jo paltas. Jis užsivelka jį ant marškinių, griebia skrybėlę ir leidžiasi bėgti iš vilos.

17

Procesija jau pajudėjo. Priekyje arklys traukia laidotuvių vežimą. Už jo žingsniuoja ponia Volker ir pastebi, kad iš po juodo karsto dangčio išlindęs baltos pagalvėlės kampas. Tas suspaustas audinio gabalas tarsi priekaištas, – guolis, kur miega jos berniukas (ak, jam tik dvidešimt ketveri!), blogai paklotas; ji jaučia nenumaldomą norą pataisyti pagalvėlę po mažylio galva.

Paskui apdėtas gėlėmis karstas stovi bažnyčioje. Senelę ką tik ištiko smūgis ir, norėdama ką nors pamatyti, ji turi pirštu kilstelti voką. Apžiūrinėja karstą, paskui vainikus; vienas jų perrištas juosta su Martynovo pavarde. „Šitą išmeskit laukan!“ – paliepia. Jos sena akis, kurios paralyžiuotą voką dabar prilaiko pirštas, ištikimai sergi paskutinę Lermontovo, turinčio vos dvidešimt šešerius metus, kelionę.

18

Jaromilas (ak, jam dar nėra nė dvidešimt!) guli savo kambaryje ir smarkiai karščiuoja. Gydytojas nustatė plaučių uždegimą.

Už sienos triukšmingai ginčijasi nuomininkai, ir abu kambariai, kuriuose gyvena našlė su sūnumi, primena tylos salelę, apgultą salelę. Bet Mama negirdi triukšmo gretimame kambaryje. Ji tik galvoja apie vaistus, apie karštus žolių nuovirus ir drėgnus kompresus. Kai jis buvo mažas, ji praleido daugel dienų šalia, kad jį, raudoną ir degantį, parsivestų iš mirusiųjų karalystės. Šį kartą irgi budės prie jo taip pat stropiai, ilgai ir ištikimai.

Jaromilas miega, klejoja, pabunda ir vėl ima klejoti; karščio liepsnos laižo jo kūną.

Vadinasi, liepsnos? Vadinasi, kad ir kas būtų, jis virs šviesa ir karščiu?

19

Priešais Mamą stovi nepažįstamasis, jis nori pasikalbėti su Jaromilu. Mama neleidžia. Vyras pamini rusvaplaukės merginos pavardę.

– Jūsų sūnus įskundė jos brolį. Dabar abu suimti. Man reikia su juo pasikalbėti.

Juodu stovi vienas priešais kitą Mamos kambaryje, bet dabar jai šis kambarys tėra prieangis į sūnaus kambarį; ji eina sargybą kaip angelas, ginantis rojaus vartus. Svečio balsas įžeidus ir ją piktina. Ji atidaro duris į sūnaus kambarį.

– Gerai, pasikalbėkite su juo!

Nepažįstamasis išvysta skaisčiai raudoną kliedinčio nuo karščio jaunuolio veidą; Mama tyliu tvirtu balsu sako:

– Nežinau, apie ką jūs norite pasikalbėti, bet prisiekiu, kad mano sūnus žinojo, ką daro. Jis viską daro darbininkų klasės labui.

Tardama šiuos žodžius, kuriuos dažnai girdėjo iš sūnaus lūpų, bet kurie iki šios akimirkos jai buvo svetimi, ji patiria begalinės galios jausmą; dabar ji susijusi su sūnumi stipriau nei kada nors, dabar juodu tapo viena siela ir vienu protu; dabar ji ir jis – vienas pasaulis, nuaustas iš tos pačios medžiagos.

20

Ksavjeras laikė rankoje kuprinę, kurioje gulėjo čekų kalbos sąsiuvinis ir gamtos mokslų vadovėlis.

– Kur tu nori eiti?

Ksavjeras nusišypsojo ir parodė į langą. Langas buvo atdaras, švietė saulė ir iš toli girdėjosi kupino nuotykių miesto balsai.

– Tu pažadėjai pasiimti ir mane...

– Tai buvo seniai, – atsako Ksavjeras.

– Nori mane išduoti?

– Taip. Aš tave išduosiu.

Jaromilas negalėjo atgauti kvapo. Tik juto, kad siaubingai neapkenčia Ksavjero. Iki šiol manė, kad jiedu su Ksavjeru buvo viena būtybė, nors ir dvejopo pavidalo, tačiau dabar suprato, kad Ksavjeras – kažkas kitas ir kad jis – prakeiktas Jaromilo priešas.

Ksavjeras pasilenkė ir paglostė jam veidą: „Tu graži, tu tokia graži..."

– Kodėl kalbiesi su manim kaip su moterimi? Ar tu pamišęs? – sušuko Jaromilas.

Bet Ksavjeras kalbėjo toliau: „Tu esi labai graži, tačiau aš turiu tave išduoti".

Paskui apsisuko ir nuėjo prie atdaro lango.

– Aš ne moteris! Tu puikiai žinai, kad aš ne moteris! – šūkalojo Jaromilas jam pavymui.

21

Karštis laikinai nukrito, ir Jaromilas žvalgosi aplink; sienos tuščios, vyro karininko uniforma nuotrauka dingo.

– Kur tėtis?

– Tėčio čia jau nebėra, – sako Mama švelniu balsu.

– Kodėl? Kas jį nukabino?

– Aš, brangusis. Nenoriu, kad jis į mus žiūrėtų. Nenoriu, kad tarp mūsų kas nors įsiterptų. Dabar nėra prasmės tau meluoti. Turi tai žinoti. Tavo tėvas niekad nenorėjo, kad tu gimtum. Niekad nenorėjo, kad gyventum. Jis norėjo mane priversti tavęs negimdyti.

Jaromilas išsekęs nuo karščio ir neturi jėgų nei kalbėti, nei ginčytis.

– Mano gražusis berniuk, – sako Mama, ir jos balsas virpa.

Jaromilas supranta, kad moteris, kuri su juo kalbasi, visada jį mylėjo, jis visada galėjo ja pasitikėti, jis niekad nebijojo jos prarasti, ji niekad nevertė jo pavyduliauti.

– Aš negražus, Mama. O tu graži. Tu atrodai tokia jauna.

Ji girdi, ką kalba sūnus, ir jai norisi verkti iš laimės.

– Tau atrodo, kad aš graži? O tu panašus į mane. Tu niekad nenorėjai pripažinti, kad esi panašus į mane. Bet tu panašus į mane, ir aš esu laiminga.

Ir ji paglostė jam plaukus, geltonus ir skystus kaip pūkas, ir apipylė juos bučiniais.

– Tavo plaukai kaip angelo, brangusis.

Jaromilas junta siaubingą nuovargį. Jis nebeturi jėgų ieš-

koti kitos moters, jos visos taip toli, o kelias, vedantis pas jas, labai ilgas.

– Iš tikrųjų man niekad nepatiko nė viena moteris, – sako jis. – Tik tu, Mama. Tu visų gražiausia.

Mama verkia ir bučiuoja jį:

– Ar prisimeni mūsų atostogas kurorte?

– Taip, Mama, aš tave labai labai mylėjau.

Mama mato pasaulį pro didžiulę meilės ašarą; viskas aplinkui ją skęsta drėgnam rūke; daiktai, išlaisvinti iš formos pančių, džiūgauja ir šoka: „Tikrai, brangusis?“

– Taip, – atsako Jaromilas, laikydamas Mamos ranką degančiame delne. Jis jaučiasi pavargęs, siaubingai pavargęs.

22

Ant Volkerio karsto jau iškilo žemių kauburėlis. Ponia Volker jau grįžta iš kapinių. Ant Rembo kapo jau stovi akmuo, bet jo motina, pasakoja žmonės, liepė vėl atidaryti šeimos kapų rūsį Šarlevilyje. Ar matote ją, tą rūsčią moterį juoda suknele? Ji atidžiai apžiūrinėja tamsią ir drėgną kapo duobę, kad įsitikintų, jog karstas užvožtas ir stovi vietoje. Taip, viskas gerai. Artiuras ilsisi – jis niekur neketina bėgti. Artiuras niekur daugiau nepabėgs. Viskas gerai.

23

Vadinasi, vis dėlto vanduo – ir tik vanduo? Jokių liepsnų?

Jis atsimerkė ir pamatė virš savęs palinkusį veidą, vos vos nusklembtą smakrą ir plonus geltonus plaukus. Tas veidas taip arti, kad jam atrodo, jog jis guli virš šulinio ir regi savo veido atspindį.

Ne, jokių liepsnų. Jis nuskęs vandenyje.

Jis žiūrėjo į veidą vandens paviršiuje. Paskui tame veide staiga pamatė baisų išgąstį. Tai buvo paskutinis dalykas, kurį pamatė.

Serija „Garsiausios XX a. pabaigos knygos“

- ✓ Peter Høeg „Panelės Smilos sniego jausmas“
- ✓ Jostein Gaarder „Sofijos pasaulis“
- ✓ Kerstin Ekman „Įvykiai prie vandenų“
- ✓ Umberto Eco „Fuko švytuoklė“
- ✓ Michael Ondaatje „Anglas ligonis“
- ✓ Einar Már Guðmundsson „Visatos angelai“
- ✓ Robert Schneider „Miego brolis“
- ✓ Andréï Makine „Prancūziškas testamentas“
- ✓ Peter Høeg „Moteris ir beždžionė“
- ✓ Milan Kundera „Nemirtingumas“
- ✓ Nino Ricci „Šventųjų gyvenimai“
- ✓ Thomas Brussig „Herojai kaip ir mes“
- ✓ Andrzej Zaniewski „Žiurkinas“
- ✓ Gabriel García Márquez „Apie meilę ir kitus demonus“
- ✓ Michael Larsen „Netikrumas“
- ✓ Alessandro Baricco „Šilkas“
- ✓ Viktor Pelevin „Čiapajevas ir Pustota“
- ✓ Irvine Welsh „Traukinių žymėjimas“ (Trainspotting)
- ✓ Ute Ehrhardt „Geroms mergaitėms dangus, blogoms – viskas“
- ✓ Susanna Tamaro „Eik kur liepia širdis“
- ✓ Umberto Eco „Vakarykštės dienos sala“
- ✓ E. Annie Proulx „Akordeono nusikaltimai“
- ✓ Elfriede Jelinek „Geidulys“
- ✓ Zyranna Zateli „Grįžtantys su vilkų šviesa“
- ✓ Svava Jakobsdóttir „Gunlodos saga“
- ✓ Agneta Pleijel „Žiema Stokholme“
- ✓ Lydie Salvayre „Šmėklų draugija“
- ✓ Ute Ehrhardt „Kaip tapti bloga mergaite“
- ✓ Carl-Johan Vallgren „Lošėjo Rubašovo dokumentai“
- ✓ Michael Larsen „Gyvatė Sidnėjuje“
- ✓ Alina Fernández „Alina“
- ✓ Margaret Atwood „Greis“
- ✓ Ingrid Noll „Šaltas vakaro dvelksmas“

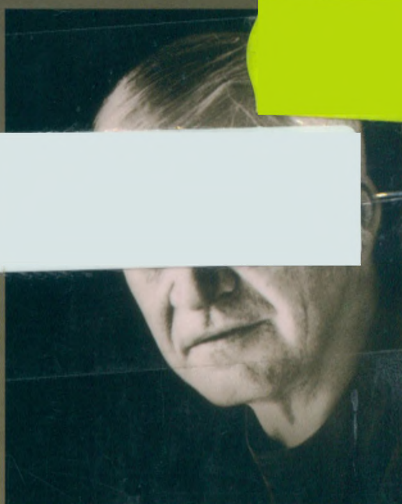
✓ Eva Wlodarek „Neliksiu nepastebėta“
✓ Catherine Clément „Teo kelionė“
✓ Connie Palmen „Dėsniai“
✓ Robert Schneider „Oreigė“
✓ Nikolaus Piper „Feliksas finansininkas“
✓ Lennart Hagerfors „Svajonė apie Ngongą“
✓ Arto Paasilinna „Zuikio metai“
✓ Judith Krantz „Tesės Kent brangenybės“
✓ Elizabeth Wurtzel „Prozaco karta“
✓ Marie-Claire Blais „Geismai“
✓ Ian McEwan „Amsterdamas“
✓ Ragnhild N. Grødal „Grobuonis!“
✓ Zoë Jenny „Žiedadulkių kambarys“
✓ Denis Guedj „Papūgos teorema“
✓ John O’Donohue „Anam ċara. Keltų pasaulio dvasinė išmintis“
✓ Jean-Pierre Vernant „Pasaulis, dievai, žmonės. Mitų interpretacijos“
✓ Philippe Delerm „Pirmas gurkšnis alaus ir kiti maži malonumai“
✓ Chuck Palahniuk „Kovos klubas“
✓ Carl Sagan „Demonų apsėstas pasaulis“
✓ Alessandro Baricco „Jūra vandenynas“
✓ Milan Kundera „Atsisveikinimo valsas“
✓ Umberto Eco „Rožės vardas“
✓ John Banville „Parodymų knyga“
✓ Michal Viewegh „Mergaičių auklėjimas Čekijoje“
✓ Pentii Lempiäinen „Skaičių simbolika“
✓ Milan Kundera „Juokingos meilės“
✓ Milan Kundera „Gyvenimas yra kitur“
Finn Skårderud „Nerimas“
John O’Donohue „Amžinybės atbalsiai“
Umberto Eco „Baudolinas“
Karl Ove Knausgård „Anapus pasaulio“

Kundera, Milan
Ku-183 Gyvenimas yra kitur : romanas / Milan Kundera ; iš prancūzų kalbos vertė Pranas Bieliauskas. – Vilnius : Tyto alba, 2001. – 354[6] p. (Garsiausios XX a. pabaigos knygos)

ISBN 9986-16-224-6

Šis romanas – ironiška jaunystės, itin lyriško amžiaus, epopėja. Romano personažas Jaromilas – poetas, o poetu jį padarė motina, lydėjusi (perkeltine prasme) iki meilės guolio ir (tiesiogine prasme) iki mirties patalo. Išėjęs Prancūzijoje (1973), šis romanas pelnė *Médicis Étranger* premiją.

UDK 885.0(44)-3

„Bet mes, kurie prisimename, privalome paliudyti: tai buvo ne tik siaubo, bet ir lyrikos laikai! Tada poetas viešpatavo kartu su budeliu!“

„Kundera mums pateikia specifinį užuojautos, cinizmo, ironijos ir meilybių mišinį, kokio iki šiol dar neregėjo mūsų literatūra.“ (*Book Week*)

Iš pradžių autorius šį romaną norėjo pavadinti „Lyriškuoju amžiumi“. Pasak M. Kunderos, lyriškasis amžius – tai jaunystė, o šis romanas kaip tik ir yra paauglystės epopėja. Ironiška epopėja, kurioje pamažu naikinamos tabu tapusios dorybės: Vaikystė, Motinystė, Revoliucija ir net Poezija. Taip, Jaromilas – poetas. Poetu jį padarė motina, lydėjusi (perkeltine prasme) iki meilės guolio ir (tiesiogine prasme) iki mirties patalo. Šis šmaikštus, jaudinantis, siaubingas ir visiškai nekaltas personažas („nekaltybė kruvina šypsena“) – tikras poetas. Jis anaiptol nėra niekšas, jis – Rembo. Rembo, pakliuvęs į niūraus farso spąstus.

Pasirodęs Prancūzijoje 1973 m., šis romanas buvo apdovanotas *Médicis Étranger* premija. 2001-aisiais M. Kundera už savo kūrybą gavo Didžiąją Prancūzijos Akademijos literatūros premiją.

ISBN 9986-16-224-6

TYTO ALBA

www.tytoalba.lt